

**1 სწავრთაშორისო სავსენიარო
ნგუშოლოგოური სოვოზოვო
THE 1ST INTERNATIONAL INGUSH
STUDIES SYMPOSIUM**

**ნგუშური
ოღვოოოა:
ნარსუდის
რვარვოვოვოვო,
ოანოვოლოვოვოვო
ავოვოლო
საკოოვო
ღა მოვოვო
ვოოსვოვოვო**

**INGUSH
IDENTITY:
REPRESENTATIONS
OF THE PAST,
PRESENT
CHALLENGES,
AND FUTURE
PROSPECTS**

**სავოოვო, თოლო / TBILISI, GEORGIA
10-12 OCTOBER / მოოვოო, 2024**

**მოვოვოვო: თოლოს ნგუშოლოლოვოლო სოვო
ოვოოლოვოლოლო: ნგუშოლოვოლო, სავოო
თოლოს სავოოლოვოლოვოო**

**ORGANIZER: INGUSHIAN CULTURE CENTER OF TBILISI
GENERAL PARTNER: IVANE JAVAKHESHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY**

Ingushian Culture
Center of Tbilisi

I საერთაშორისო ინგუშოლოგიური სიმპოზიუმი

The 1st International Ingush Studies Symposium

I Международный научный ингушведческий симпозиум

ინგუშური იდენტობა:

წარსულის რეპრეზენტაცია, თანამედროვეობის აქტუალური
საკითხები და მომავლის პერსპექტივები

INGUSH IDENTITY:

REPRESENTATIONS OF THE PAST, PRESENT CHALLENGES,
AND FUTURE PROSPECTS

ИНГУШСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ:

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПРОШЛОГО, ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ И
ПЕРСПЕКТИВЫ БУДУЩЕГО

სიმპოზიუმი ჩატარდა თბილისის ინგუშური კულტურის ცენტრის
ორგანიზებით ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტში

The Symposium, organized by the Ingushian Culture Center of Tbilisi,
was held on the 10-12th of October at the Tbilisi State University

Симпозиум, организованный Ингушским культурным центром г.
Тбилиси, прошел 10-12 октября в здании Тбилисского государственного
университета

INGUSHIAN CULTURE
CENTER OF TBILISI

საორგანიზაციო ჯგუფი:

სარაჟდინ სულტიგოვი

მარიამ ბეჟიტაშვილი

ხამარზ კოსტოძე

ხვთისო მამისიმედიშვილი

ქეთევან ხუციშვილი

Organizing Team:

Sarazhdin Sultigov

Mariam Bezhitashvili

Khamarzh Kostov

Khvtiso Mamisimedishvili

Ketevan Khutsishvili

მასალები

МАТЕРИАЛЫ

SYMPOSIUM MATERIALS

კრებულში წარმოდგენილი მასალის გამოყენება და გავრცელება
დასაშვებია მხოლოდ წყაროს მითითებით

The use and distribution of the materials presented in this collection
are permitted only with proper attribution to the source

Использование и распространение материалов, представленных
в данном сборнике, должно сопровождаться указанием
источника

რედაქტორი:

მარიამ ბეჟიტაშვილი

Editor:

Mariam Bezhitashvili

თარგმანი:

ნათია ამირეჯიბი

Translation:

Natia Amirejibi

წინამდებარე პუბლიკაციაში გამოთქმული ნებისმიერი მოსაზრება
უკუთვნით ავტორებს და შესაძლებელია არ ასახავდეს
სარედაქციო/საორგანიზაციო ჯგუფის შეხედულებებს.

Мнения, высказанные в данной публикации, являются
исключительно точкой зрения авторов и не обязательно отражают
позицию редакционной или организационной группы.

The views expressed in this publication are solely those of the authors and
do not necessarily represent the stance of the editorial or organizational
group.

ISBN 978-9941-8-7514-4

© ყველა უფლება დაცულია / all rights reserved

Tbilisi, 2025

სარჩევი

Contents

ჯოჰანა ნიკოლსი

მისასალმებელი სიტყვა ----- 10

Welcoming statement ----- 12

Приветственное заявление ----- 14

ალიხან ახრიევი

მისაღმება ----- 16

ტყობა-ერდის ტაძარი: კავკასიის არქიტექტურის
რეტროსპექტული ინტენციები ----- 17

Алихан Ахриев

Приветствие ----- 20

Храм Тхаба-Ерды: Ретроспективные интенции кавказской
архитектуры ----- 21

Абабукар Баркинхоев

О месте ингушского языка в современной генетической
классификации языков ----- 26

Мустафа Беков

О становлении театра и его значении в жизни ингушского
народа ----- 35

მარიამ ბუჩიტაშვილი

მდგრადი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების
გამოცდილება და პერსპექტივები ინგუშეთში ----- 55

Мариам Бежиташвили

Опыт и перспективы становления устойчивого гражданского
общества в Ингушетии ----- 72

ზურაბ გაჯიევი

ორსთხოვ/ყარაბულაჟნი, როგორც ინგუშური სუბეთნიკური
ჯგუფი დაღესტნისა და ჩეჩნეთის მთიელთა ტრადიციულ
წარმოდგენებში (საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული
დოკუმენტების მიხედვით) ----- 91

Гаджиев Зураб Тамерланович

Арште/карабулаки как субэтнос ингушей в традиционных
представлениях горцев Дагестана и Чечни, по материалам
образцов картографии имамата Шамиля из Национального
исторического архива Грузии ----- 103

Хусейн Дошлакиев

Реставрация ингушских башенных комплексов: Вызовы и
ошибки, ведущие к утрате культурного наследия ----- 117

Dochlakiev Khousssein

Restoration of Ingush tower complexes: challenges and mistakes
leading to the loss of cultural heritage ----- 128

მარიამ იანდიევა

ინგუშური რესენტიმენტი: ისტორიული და სოციალური
მიზეზები, სოციოპოლიტიკური და ფსიქოლოგიური შედეგები,
ჩიხიდან გამოსვლის გზები ----- 138

Мариам Яндиева

Ингушский ресентимент: историко-социальные причины, социополитические и психологические Последствия, выходы из тупика ----- 148

ხამარზ კოსტოძე

ხელოვნური ეთნოგენეზის საკითხისათვის რუსეთის სამინაო პოლიტიკის ჭრილში ----- 158

Хамарз Костой

К вопросу об искусственном этногенезе в рамках внутренней политики России ----- 167

მიხეილ ლაბაძე

ГлалГай мотт г ГлалГашха ва́хара-лелара кёрттера лард санна (Форме берзар а, функци а, проблемаш а) ----- 176

მიხეილ ლაბაძე

ინგუშური ენა, როგორც ინგუშთა თვითაღქმის ძირითადი საფუძველი (ფორმირება, ფუნქციები და გამოწვევები) ----- 183

ხვთისო მამისიმედიშვილი

მტრედი, როგორც მითოლოგიური არქეტიპი, ინგუშურ და ქართულ თქმულებებში ----- 185

Хвтисо Мамисимедишвили

Голубь как мифологический архетип в ингушских и грузинских сказаниях ----- 191

ბერდია მარსაგიშვილი

ინგუშთა ეროვნული იდენტობის რელიგიური მარკერის ფორმირების პროცესი XVIII-XIX საუკუნეში ----- 197

Бердиа Марсагишвили

Процесс формирования религиозного маркера национальной
идентичности ингушей в XVIII-XIX вв. -----211

Гурам Мархулия, Бежан Хорава

Ингуши и Ингушети в грузинских письменных источниках -- 227

ჯოჰანა ნიკოლსი

ინგუშური იდენტობის 6000 წელი ----- 239

Джоанна Николс

6000 лет ингушской идентичности ----- 251

ვკენი რომანოვსკი

ინგუშების, როგორც ეთნიკური ჯგუფის წაშლის მცდელობა
მათი ჩეჩენი მეზობლების მიერ: ნარატივების ანალიზი და
რეფლექსია ინგუშთა ეთნიკური და კულტურული უნიკალობის
ფონზე ----- 265

Евгений Романовский

Попытка стереть ингушей как этническую группу их
чеченскими соседями: анализ нарративов и рефлексия на фоне
этнической и культурной уникальности ингушей ----- 270

იაროსლავ ფილიპჩუკი

ჩრდილოეთ კავკასიის დენტის სარდაფი: ინგუშების
ტერიტორიული კონფლიქტები ოსებთან და ჩეჩნებთან ----- 276

Ярослав Филиппчук

Пороховой погреб Северного Кавказа: территориальные
конфликты ингушей с осетинами и чеченцами ----- 284

ანნა ჭინჭარაული

საბჭოთა ძალადობრივი გადასახლებების პრაქტიკები :
მეხსიერება, ტრამვა და დაბრუნება ჩეჩნების, ინგუშების და
ქართველების, ხევსურების მაგალითზე ----- 293

Анна Чинчараули

Советская практика принудительных переселений: память,
травма и возвращение на примере чеченцев, ингушей, и
грузинских горцев – хевсуров ----- 308

Николай Джавахишвили

Горская Республика и Демократическая Республика Грузия:
страницы из истории взаимосвязей ----- 324

ჯოჰანა ნიკოლსი

კალიფორნიის უნივერსიტეტი, ბერკლი (აშშ)

მისასალმებელი სიტყვა

მოხარული ვარ, რომ ამ მნიშვნელოვან მომენტში შესაძლებლობა მაქვს, მოგმართოთ. პირველად ინგუშური 1979 წლის შემოდგომაზე, თბილისში მოვისმინე და მაშინვე დამაინტერესა ამ ენამ. დავიწყე მისი და ინგუშთა ისტორიის კვლევა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკისა და, დროთა განმავლობაში, სხვა მრავალი ბიბლიოთეკის მასალებზე დაფუძნებით.

მოგვიანებით, კიდევ ორჯერ დავბრუნდი თბილისში (და მესამედაც ვცადე დაბრუნება) სპეციალურად ინგუშური ენის შესასწავლად. ერთხელ იმის შესაძლებლობაც მომეცა, მცირე ხნით ინგუშეთში ჩავსულიყავი. აგრეთვე, ვმუშაობდი ინგუშებთან საზღვარგარეთ (მათ შორის, აშშ-შიც), როცა ამის საშუალება მქონდა. შედეგად, შევაგროვე და გავაანალიზე საკმარისი მასალა, რათა გამომექვეყნებინა ინგუშური გრამატიკა, ლექსიკონი და რამდენიმე სამეცნიერო პუბლიკაცია. გარდა ამისა, თავი მოვუყარე და ნაწილობრივ გავშიფრე უფროსი თაობისაგან ჩაწერილი ზეპირსიტყვიერი ინგუშური ენის ნიმუშები. ამჟამად ვმუშაობ ამ მასალის ანონიმოზაციაზე, მის ციფრულ ფორმატში გადაყვანასა და მეცნიერებისთვის ხელმისაწვდომობაზე. თუმცა, ეს ყველაფერი მხოლოდ მცირე ნაწილია იმ წვლილისა, რომელიც ინგუშური ენის შესწავლამ შეიძლება შეიტანოს ჩვენს კოლექტიურ ცოდნაში. ვიმედოვნებ, რომ ეს სიმპოზიუმი იქნება პირველი მრავალი საერთაშორისო შეხვედრიდან, რომელიც ინგუშთმცოდნეობას მიეძღვნება და მსურს, მომავალშიც შეხვდე ამ მიმართულებით მომუშავე მეცნიერებს.

ჩემს სიტყვას დავასრულებ ერთი თხოვნით ყველა ინგუშურენოვანის მიმართ: **ილაპარაკეთ თქვენს ენაზე!** შეინარ-

ჩუნეთ ცოცხალი სამეცყველო გარემო და გადაეცით ენა მომავალ თაობებს. დღეგრძელობისთვის ინგუმურს არ სჭირდება ფართოდ გავრცელებული ენა იყოს. ზრდასრულებისთვის ეს არ არის მარტივად შესასწავლი ენა, მაგრამ მისი ბუნებრივი გზით სწავლა ბავშვებსა და ახალგაზრდებში იოლი და ბუნებრივია. ფსიქოლინგვისტური კვლევები ადასტურებს, რომ ბილინგვები არ ფლობენ ორ „ნახევრადენას“, არამედ სრულყოფილად ფლობენ ორ სრულ ენას. ხშირად მათი ენობრივი კომპეტენცია თითოეულ ენაში უფრო ფართოა, ვიდრე ერთენოვანი მოსაუბრეების.

აი, კიდევ ერთი მიზეზი, რის გამოც ინგუმური ენის დაცვა და გამოყენება ფასდაუდებელია. ამჟამად, მსოფლიოს ენების მხოლოდ მცირე ნაწილია უწყობს ხელს ჩვენს კოლექტიურ ცოდნას. შედეგად, ხელოვნური ინტელექტის განვითარებაც გარკვეულწილად დამახინჯებულია, რადგან იგი მხოლოდ იმ მონაცემებზეა დაფუძნებული, რომლებიც ხელმისაწვდომია. ინგუმურმა ენამ და მრავალი თაობის მიერ დაგროვილმა ცოდნამ თავისი სამართლიანი წვლილი უნდა შეიტანოს კაცობრიობის ზოგად ცოდნაში. ეს სიმპოზიუმი მნიშვნელოვანი ნაბიჯია, მაგრამ ყველაზე დიდი ნაბიჯი არის თითოეული ინგუმური ენის მატარებლის ყოველდღიური გადაწყვეტილება, თუ რომელ შემთხვევაში და რა კონტექსტში გამოიყენოს თავისი ენა.

ამიტომ, კიდევ ერთხელ მოგმართავთ: **ილაპარაკეთ ინგუმურად!** გისურვებთ წარმატებას ამ მნიშვნელოვან და სასიხარულო ღონისძიებაზე.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY

BERKELEY • DAVIS • IRVINE • LOS ANGELES • MERCED • RIVERSIDE • SAN DIEGO • SAN FRANCISCO

SANTA BARBARA • SANTA CRUZ

TELEPHONE: (510) 642-4484
FAX: (510) 642-6220DEPARTMENT OF SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES
BERKELEY, CALIFORNIA 94720-2979**Johanna Nichols***University of California, Berkeley***Welcoming statement**

I am very glad to be able to address you on this important occasion. I first heard Ingush spoken in Tbilisi, in fall 1979, and was immediately intrigued by the language. I began doing what research I could on the history of the language and people, using materials from Tbilisi State University library and, over time, many other libraries. I ended up returning to Tbilisi two more times (and tried to return a third time) for work specifically on Ingush, and I managed to briefly visit Ingushetia once. I worked with speakers of Ingush abroad and in the U.S. when I could. In the end I gathered and analyzed enough material to publish a grammar and dictionary of Ingush and several scientific publications, and to collect and partly transcribe a large body of spoken Ingush recorded from the oldest generations. I am now working to anonymize and digitize that material and make it available to scholars. But all that is a tiny fraction of the contribution that knowledge of the Ingush language could, and should, be contributing to our collective knowledge. I hope this symposium will be the first of many international gatherings devoted to Ingush studies, and I hope I can attend the next one.

I want to close this welcome with a plea to all speakers of Ingush: **Speak your language!** Keep the speech community alive and pass the language on to younger generations. Ingush does not need to be a large language in order to maintain a living and lively speech community. Ingush is not an easy language for an adult to learn, but learning it the natural way, through exposure in childhood and youth, is easy. Many years of psycholinguistic research have shown that bilinguals do not have two half languages; they are in full command of two complete languages, and often their command of each language is more extensive and developed than the language knowledge of monolinguals.

Here is another reason why mastery and use of Ingush is priceless. At present, only a small minority of the world's languages are contributing to our collective information, and the development of artificial intelligence is distorted as a result, since artificial intelligence is built from information. The Ingush language, and the cumulative knowledge of many generations, should be making its rightful contribution to general knowledge. **This Symposium is an important step, but much more important steps are made very day by every Ingush speaker making decisions about what language to use on what occasion.**

So once again, **speak Ingush!** And best wishes to all for the success of this auspicious occasion.

Джоанна Николс

Университет Калифорнии, Беркли (США)

Приветственное заявление

Я очень рада возможности обратиться к вам в этот важный момент. Впервые я услышала ингушский язык в Тбилиси осенью 1979 года и сразу же заинтересовалась им. Я начала собирать информацию о языке и народе, используя материалы из библиотеки Тбилисского государственного университета и со временем из многих других библиотек. Я вернулась в Тбилиси еще дважды (и пыталась вернуться в третий раз) для работы, связанной с ингушским, и однажды смогла кратко посетить Ингушетию. Я работала с носителями ингушского языка за границей и в США, когда это было возможно. В итоге я собрала и проанализировала достаточно материала для публикации грамматики и словаря ингушского языка, а также нескольких научных статей, и собрала и частично расшифровала большой объем устного ингушского языка, записанного от старших поколений. В настоящее время я работаю над анонимизацией и цифровизацией этого материала, чтобы сделать его доступным для ученых. Но все это — лишь крошечная часть того, что знание ингушского языка могло бы и должно было бы внести в наше общее знание. Я надеюсь, что этот симпозиум станет первым из многих международных встреч, посвященных ингушским исследованиям, и надеюсь, что смогу посетить следующий.

Я хочу завершить это приветственное слово призывом ко всем носителям ингушского языка: **говорите на своем языке!** Сохраняйте языковое сообщество и передавайте язык младшим поколениям. Ингушскому языку не нужно быть крупным, чтобы

поддерживать живое и активное языковое сообщество. Ингушский язык не легок для изучения взрослым, но изучать его естественным образом, через погружение в детстве и юности, легко. Многолетние психолингвистические исследования показали, что билингвы не обладают двумя половинчатыми языками; они полностью владеют двумя целыми языками, и часто их владение каждым языком более обширно и развито, чем знания монолингвов.

Вот еще одна причина, почему владение и использование ингушского языка бесценно. В настоящее время лишь небольшое меньшинство языков мира вносит свой вклад в наше общее знание, и развитие искусственного интеллекта искажено в результате, поскольку искусственный интеллект строится на информации. Ингушский язык и накопленные знания многих поколений должны вносить свой законный вклад в общее знание. **Этот симпозиум — важный шаг, но еще более важные шаги каждый день делает каждый носитель ингушского языка, принимая решения о том, какой язык использовать в каком случае.**

Так что еще раз, **говорите на ингушском!** И желаю всем успеха на этом знаменательном мероприятии.

ალიხან ახრიევი

*ჩ. ახრიევის სახელობის ინგუშეთის სამეცნიერო-კვლევითი
ინსტიტუტი (მაგასი, ინგუშეთი)*

მისალმება. დღე მშვიდობისა! ღმერთმა სიკეთე მოგცეთ!

პირველი საერთაშორისო ინგუშოლოგიური სიმპოზიუმის ძვირფასო მონაწილეებო, სტუმრებო და ორგანიზატორებო, გულითადად მოგესალმებით პირადად ჩემი და მთელი ინგუში ხალხის სახელით. გისურვებთ ნაყოფიერ და წარმატებულ მუშაობას ინგუში ხალხის საკეთილდღეოდ და ქართულ-ინგუშური ურთიერთობების განსამტკიცებლად. დაე, ამან ხელი შეუწყოს ჩვენი ხალხების კიდევ მეტად დაახლოებას, რაც, ეჭვარეშა, მნიშვნელოვანი მოვლენა გახდება ზოგადკაცისიური მასშტაბითაც.

მრავალი წლის განმავლობაში, პირველად საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის დონეზე მიზნად დასახულია ინგუშური საკითხის წინ წამოწევა და ინტერნაციონალიზაცია როგორც ქართულ, ისე მსოფლიო აკადემიურ, კულტურულ და სამეცნიერო საზოგადოებაში. საკითხის ამგვარი დაყენება, შეუძლებელია, ინგუშეთის ინტელექტუალური და საზოგადოებრივი წრეების ყურადღების მიღმა დარჩენილიყო, მაგრამ, ობიექტური მიზეზების გამო, კონფერენციაში ინგუში მეცნიერების და საზოგადო მოღვაწეების ჩართულობა არასრულია. ამის მიუხედავად, ყველა, ვინც სიმპოზიუმის მუშაობაში მონაწილეობის საშუალება გამონახა და მიწვევა მიიღო, სრულიად ინგუში ერის სახელით, გულწრფელ მადლობას უხდიან სიმპოზიუმის ორგანიზატორებსა და მონაწილეებს.

ცნობილი მიზეზების გამო, ჩვენ ხალხებს შორის მრავალწლიანი გათიშულობის, გაუცხოვების გათვალისწინებით, უამრავი საკითხი დაგროვდა როგორც ცალკეული სამეცნიერო დისციპლინების, ისე, ზოგადად, კულტურის მიმართულებით. დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ ინფორმაციის სიმწირის და ხელოვნური წინაღობების გამოისობით, რაც კულტურულ დაახლოებას უშლის ხელს, ჩვენი ხალხები ერთმანეთს მოწყურებულნი არიან. ამ

თვალსაზრისით ცოდნის უმნიშვნელოვანესი სფეროა ისტორიული ტრადიციის შემსწავლელი მეცნიერება, რადგან ის ხვალინდელი დღის ფორმირების, ჩვენი საერთო მომავლის ცალკეულ ელემენტებს შეიცავს. ამჟამად, რომ ნამდვილი ისტორიული წარსული მრავალ ობიექტურ მოცემულობას შეიცავს, რაც, მათ შორის, პოლიტიკური მიზეზებისდა გამო, ტრადიციაში არ ასახულა. ამის მიუხედავად, განვითარების მიზნების ჩამოყალიბებისას, ამ წარსულს შეიძლება, და საჭიროა კიდევ, დავეყრდნოთ. შესაბამისად, ამგვარი გამოვლინებები ისტორიული აუცილებლობაა, რომლის გააზრებაც ერის სიმწიფეზე მიუთითებს.

ჩვენი ხალხების მომავლის საქმეში მცირედი წვლილის სახით და ასეთ წარმომადგენლობით ფორუმში მოვრძალებული მონაწილეობის ნიშნად, ჩვენ მოვამზადეთ მოკლე მოხსენება თემაზე –

ტყობა-ერდის ტაძარი: კავკასიის არქიტექტურის რეტროსპექტული ინტენციები

ანოტაცია. მოხსენებაში მოცემულია მდინარე ასასთან მდებარე ტყობა-ერდის ტაძრის არქიტექტურული ისტორიის შესწავლის შედეგები. გეგმის, მშენებლობის მეთოდების, იკონოგრაფიული პროგრამის, ცალკეული არქიტექტურული დეტალების ანალიზი (მათ შორის, შედარებითი), ასევე, ტაძრის შერწყმა მთიან ინგუშეთში ისტორიული ლოამ-არეს ტერიტორიაზე მდებარე საკულტო ნაგებობების განვითარების ზოგად პროექტთან, საშუალებას იძლევა ძეგლი დავათარილოთ არაუგვიანეს I-IV სს.-ით. მოხსენებაში განხილულია კვლევის შედეგები, მათი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

ტყობა-ერდის ტაძარი მდებარეობს მდინარე ასას მარჯვენა ნაპირას, სადაც უძველესი დროიდან დასახლდნენ ინგუშური ტომები, რომლებიც კავკასიის მთისწინეთის სტეპებისა და ზღვისკენ გადაადგილდებოდნენ. ტაძრის მახასიათებლების შესწავლის ორ საუკუნეზე მეტი ისტორიის განმავლობაში, მისი თავისებურებები და ღირებულება

არაერთხელ იქნა განხილული ისეთი მკვლევრების მიერ, როგორებიც არიან აკადემიკოსი გიორგი ჩუბინაშვილი, პროფესორი ევგენი კრუპნოვი, ასევე, არქიტექტურისა და არქეოლოგიის მრავალი სპეციალისტი. მათ აღწერეს ნაგებობა, აღადგინეს მისი გეგმა და რესტავრაციის სხვადასხვა გადაწყვეტა შემოგვთავაზეს. თუმცა, ძეგლის დათარიღების საკითხზე აზრთა სხვადასხვაობა უკვე 700 წელია გრძელდება.

ტაძრის კომპოზიციური გადაწყვეტა, იკონოგრაფიული პროგრამა, საბაზისო ტიპოლოგიური და მორფოლოგიური პარამეტრები ამკარად წააგავს სამხრეთ კავკასიისა და სირიის ადრეული შუა საუკუნეების არქიტექტურას. ახ. წ. პირველი საუკუნეებიდან ინგუშეთის მთიანი ზონის ტერიტორია აღმოსავლეთისა და დასავლეთის იმ უდიდესი სახელმწიფოების ინტერესების არეალში აღმოჩნდა, რომელთა პოლიტიკაშიც რელიგია ყოველთვის იდეოლოგიის საფუძველი იყო. ამ თვალსაზრისით, ძველი სამყაროს უმნიშვნელოვანეს სავაჭრო გზებზე ტყობა-ერდის ტაძრის გაჩენა და ხანგრძლივად არსებობა უჩვეულო მოვლენაა, რაც მოითხოვს როგორც ძეგლის დათარიღების გადახედვას, ისე, მთლიანად, კავკასიის რეგიონის ისტორიის ახლებურ რეპრეზენტაციას.

ანალიზის სხვადასხვა მეთოდის შედეგებზე დაყრდნობით, მიგვაჩნია, რომ იმ საშუალებების ჯამი, რომლებიც არქიტექტორმა გამოიყენა ტყობა-ერდის ტაძრის მშენებლობისას, მიუთითებს ამ ძეგლის კავშირზე არქიტექტურის ისეთ მნიშვნელოვან ობიექტებთან, როგორებიცაა ქრისტიანული არქიტექტურის ყველაზე ადრეული ნიმუშები სამხრეთ კავკასიაში (V საუკუნის ერთნავიანი ბაზილიკები შირვანჯუხში (ახლანდელი ლერნაყერტი); დვინში, ტიგრანაყერტში (აზერბაიჯანის აღდამის რაიონი) და სხვ). გამოვლინდა შემდეგი მახასიათებლები, რომლებიც საშუალებას გვაძლევს ინგუში ხალხის მთავარი სალოცავი ადრეულ აღმოსავლურ ეკლესიებს შევადაროთ:

- კომპოზიციას აქვს ვერტიკალური მიმართება;
- ძირითადი სამშენებლო მასალაა უხეშად დამუშავებული კირქვა და ტუფი;

- პროპორციების სიახლოვე;
- სიმეტრიის არქონა, რომელიც, როგორც ცნობილია, საულტო ნაგებობებში ჩნდება არაუადრეს VI საუკუნისა;
- ფანჯრების, პრაქტიკულად, სრული არარსებობა, თითქმის ყრუ ფასადი რამდენიმე პატარა ჭრილის მსგავსი ფანჯრით;
- არქიტექტურული დეტალები მარტივია VI საუკუნის შემდეგ ამენებულ ტაძრებთან შედარებით.

მიღებულ დასკვნებთან დაკავშირებით ისიც უნდა ითქვას, რომ მკვლევართა უმეტესობამ, ვინც ტყობა-ერდის ტაძარს სწავლობდა, მეცნიერებასთან შეუსაბამო მიზეზების გამო, ის ახ.წ. II ათასწლეულით დაათარიდა. განსხვავებული თარიღი შემოგვთავაზა გ. ჩუბინაშვილმა, რომლის მიხედვითაც ტაძარი აშენდა არაუგვიანეს VIII საუკუნისა, ე.ი. კავკასიაში ალან-ხაზართა აქტიურობის პერიოდში. ეს დათარიღება ნიშნავდა, რომ გ. ჩუბინაშვილი არ ეთანხმებოდა ტაძრის ოქროს ხანაში აშენების ვერსიას, როდესაც საქართველო ერთგვარ კულტურულ რენესანსს განიცდიდა. ისტორიული ლოამ-არეს არქიტექტურული ტრადიცია არ შეესაბამება იმას, რაც საქართველოში დაახლოებით XI საუკუნის ბოლოდან XIII საუკუნემდე იყო აგებული, როდესაც საქართველოს სამეფომ თავისი ძლიერებისა და განვითარების მწვერვალს მიაღწია. ამრიგად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ გიორგი ჩუბინაშვილმა ჯერ კიდევ მაშინ დაუშვა ტაძრის კიდევ უფრო ადრეული დათარიღების შესაძლებლობა.

ბიბლიოგრაფია იხ. რუსული ტექსტის ბოლოს.

Алихан Ахриев

Ингушский научно-исследовательский институт гуманитарных наук имени Ч.Э. Ахриева (Магас, Ингушетия)

Де дика хилда шун! Дала беркате долда шун!

Уважаемые участники, гости и организаторы Первого международного ингушеведческого симпозиума, сердечно приветствую вас от себя лично и от имени ингушского народа. Желаю плодотворной и успешной работы на благо ингушского народа и укрепления грузино-ингушских отношений. И пусть это послужит еще большему сближению наших народов, что несомненно станет значимым событием и в общекавказском масштабе.

Впервые за многие годы на уровне международной научной конференции целью объявляется продвижение и интернационализация ингушских вопросов как в грузинских, так и в мировых академических культурных и научных сообществах. Такая постановка вопроса не могла не привлечь внимание интеллектуальных и общественных кругов Ингушетии, но в силу объективных причин участие исследователей и общественников из Ингушетии в этот раз неполное. Тем не менее каждый, кто нашел возможность принять приглашение и участвовать в работе симпозиума, искренне выражает благодарность организаторам и участникам от имени ингушского народа.

Учитывая многолетние пробелы в силу известных причин в отношениях между нашими народами, накопилось очень много вопросов как по отдельным научным дисциплинам, так и вообще в культуре. Можно с уверенностью говорить о том, что наши народы истосковались из-за недостатка информации друг о друге и искусственных преград, мешающих культурному сближению. С этой точки зрения важнейшая область знания эта та, что

изучает историческую традицию, т.к. в ней содержатся отдельные элементы, пригодные для формирования образа будущего, нашего общего будущего. Очевидно, что настоящее историческое прошлое содержит много объективного, что в силу в том числе и политических причин не отражено в традиции. Тем не менее на это прошлое можно и нужно опираться, формируя цели развития. Следовательно форумы, подобные этому – это историческая необходимость, осознание которой свидетельствует о зрелости народа.

В качестве небольшого вклада в будущее наших народов и скромного участия в столь представительном форуме мы подготовили небольшой доклад по теме –

Храм Тхаба-Ерды:

Ретроспективные интенции кавказской архитектуры

Храм Тхаба-Ерды расположен на правом берегу Ассы, по берегам которой с древнейших времен расселялись, двигаясь в предкавказские степи и к морю, ингушские племена. За более чем двухвековую историю изучения характеристики Храма, его особенности и ценность неоднократно обсуждались такими исследователями, как акад. Георгий Николаевич Чубинашвили, профессор Евгений Игнатьевич Крупнов, а также многими специалистами по архитектуре, археологии, которые описывали здание, воспроизводили его планы и предлагали различные реставрационные решения. Однако до сих пор не решена проблема датировки памятника, разброс мнений в этом вопросе доходит до 700 лет!

Композиционное решение, иконографическая программа, базовые типологические и морфологические параметры Храма

отчетливо напоминают раннесредневековую архитектуру южного Кавказа и Сирии. С первых веков н. э. земли горной зоны Ингушетии оказались на стыке интересов величайших государств востока и запада, в политике которых религия всегда была основой идеологии. С этой точки зрения появление и даже длительное существование Храма Тхаба Ерды на важнейших торговых путях Древнего Мира, представляется необычным явлением, как требующим пересмотра датировки памятника, так и нового взгляда на историю кавказского региона в целом.

На основе результатов различных методов анализа, мы полагаем, что сумма тех средств, которыми пользовался и с которыми работал архитектор при возведении Храма Тхаба Ерды, указывает на связь этого объекта с такими значимыми объектами архитектуры, как самые ранние образцы христианского зодчества на Южном Кавказе (однонефные базилики V в. в Ширванджухе (сейчас Лернакерт); в Двине, Тигранакарте (Агдамский район Азербайджана) и подобные им). Были выявлены следующие особенности, которые позволяют сравнивать Главную святыню ингушского народа с самыми ранними восточными церквями:

- Композиция имеет вертикальную устремленность;
- Основной строительный материал – грубо обработанный известняк и туф;
- Близость пропорций;
- Отсутствие симметрии, которая, как известно, появляется в культовых постройках не ранее VI века;
- Практически полное отсутствие окон, почти глухой фасад с немногими маленькими щелевидными окнами;
- Архитектурные детали простые, по сравнению с храмами, построенными после VI века.

В связи с выводами, к которым мы пришли, нужно сказать и о том, что большинство исследователей, изучавших Храм Тхаба Ерды, по причинам не связанным с наукой, датировали его II тысячелетием н. э. Иную датировку предлагал Г.Н. Чубинашвили, по мнению которого Храм был построен не позднее VIII века, т.е. в алано-хазарский период на Кавказе. Такая датировка означала, что Г.Н. Чубинашвили не согласен с тем, что Храм мог быть возведен в Золотом веке, когда Грузия переживала своеобразный культурный ренессанс. Ни с чем из того, что было построено в Грузии примерно с конца XI по XIII век, когда Грузинское царство достигло пика своего могущества и развития, архитектурная традиция в исторической Лоам Аре не коррелирует. Таким образом, можно сделать вывод о том, что Георгий Николаевич Чубинашвили уже тогда допускал возможность еще более ранней датировки.

Список литературы:

1. Гамбашидзе Г.Г. Отчет об археологических изысканиях в христианских храмах «Тхаба – Ерды» и «Алби – Ерды» в Ингушетии / Сб. «Археологические исследования в Грузии в 1969 г.»: Тб., 1971. С. 210-215.
2. Акиев Х.А. Символы храма Тхаба Ерды / Исследования, материалы, статьи (к 80-летию со дня рождения) / Сост., коммент. и предисл. Акиева Петимат Хасолтовна. — М.: Известия, 2022. С. 325–328;
3. Белецкий Д.В., Казарян А.Ю. Тхаба-Ерды. Предварительные результаты нового исследования храма в Ингушетии / Архитектурное Наследство, вып. 50. — М., 2009. С. 73(73–94);
4. Гадиев У.Б. Археологические исследования на Северо-Восточном Кавказе. – Назрань: Пилигрим, 2011;

5. Гадиев У.Б., Мацковский В.В. Дендохронологические исследования в Ингушетии в 2014 г. // Вестник Археологического центра. Вып. VI. – Назрань: Кеп, 2018;

6. Гадиев У.Б. Тхаба–Ерды. Христианский храм VIII–IX вв. / Археология и этнология Северного Кавказа. 2012, №1. С. 89(89–98);

7. Гамбашидзе Г.Г. Из истории связей Грузии и Ингушетии в средние века // Тезисы IV Крупновских чтений. Вып. VIII. – М, 2008;

8. Гамбашидзе Г.Г. Изображение епископа Георгия (X в.) из храма Ткобя-Ерда (Ингушетия). Кавказ: Археология и этнология. – Шамкир, 2008;

9. Гамбашидзе Г.Г. Полный отчет об археологических исследованиях, связанных с реставрационными работами в храме «Ткоба Ерды» (Чечено-ингушская АССР, осень 1970 года). Тбилиси, 1971;

10. Далгат Б. К. Первобытная религия чеченцев и ингушей. – М.: Наука, 2004. – 240 с.;

11. Казарян А. Ю., Белецкий Д. В. Тхаба-Ерды: к вопросу о датировке церкви и ее месте в средневековом зодчестве Кавказа // Вестник археологического центра. Вып. III. – Назрань: Пилигрим, 2009;

12. Каменная летопись вайнахов: Памятники архитектуры и искусства Чечни и Ингушетии: Фотоальбом / сост. Азиев М.А., Чахкиев Д.Ю., фото Самсоненко Н.А. – М.: Русская книга, 1994. С. 105;

13. Крупнов Е.И. Средневековая Ингушетия. – М.: Наука, 1971. – 204 с.;

14. Кузнецов В.А. Христианство на Северном Кавказе до XV века. – Владикавказ: Ир, 2002. С. 113;

15. Кузьмин В.А. Православные храмы XIII века в горной Ингушетии / <https://archinfo.ru/publications/item/659/> дата посл. обр.: 03.09.2024;

16. Кузьмин В. А. Христианский храм Тхаба-Ерды в горной Ингушетии. Результаты исследования и реставрации // Архитектурное наследство. – № 48. – М., 2007;

17. Мунчаев Р.М. Древнейшая культура Северо-Восточного Кавказа. МИА, №100. – М., 1961. С. 164;

18. Пищулина В.В. Христианское храмовое зодчество Северного Кавказа периода средневековья. – Ростов н/Д: Изд-во СКНЦ ВШ, 2006;

19. Пищулина В.В. Христианские храмы Тхаба-Ерды и Альби-Ерды в истории архитектуры Северо-Восточного Кавказа. Архитектурное наследство. Т.50. – М., 2009;

20. Сагов Р.З. Центральный Кавказ по материалам археологии и антропологии (к вопросу этногенеза ингушей) / Кавказоведение: научные традиции и современность Материалы межрегиональной научной конференции, посвященной 110-летию со дня рождения Е.И. Крупнова (8 апреля 2014 г., г. Магас). С. 107(103–113);

21. Семенов Л.П. Археологические и этнографические разыскания в Ингушии в 1928 и 1929 гг. / Леонид Семенов; Ингушский. науч.-исслед. ин-т краеведения. – Владикавказ: Б. и., 1930 – [2], 365–410 с., 6 л. ил. ил.; 26 см.;

22. Семенов Л.П. Археологические и этнографические разыскания в Ингушии в 1930–32 гг. / Ингушский Научно-исследовательский ин-т краеведения. – Орджоникидзе – Грозный, 1936. С. 164;

23. Харсиев Б.М.–Г. Средневековая архитектура горной Ингушетии на великом торговом пути: проблемы практического сохранения и использования древнего наследия / Наследие Веков. 2016, № 3. С. 40(39–43);

24. Чахкиев Д.Ю. Древности горной Ингушетии. – Нальчик, 2009. Т. 2. С. 40;

25. Чубинашвили Г.Н. Тхаба-Ерды (к вопросу о культурных связях Ингушетии и Грузии) // Вопросы истории искусства, исследования и заметки. Т. II. – Тбилиси, 2002 /

<http://www.saunje.ge/index.php?id=1669&lang=en> (дата посл. обр.: 03.09.2024);

26. Щеблыкин И.П. Архитектура ингушских древних святилищ // Известия Ингушского НИИ краеведения. Т. 2, 3. – Владикавказ, 1930.

Абабукар Баркинхоев

Исследователь ингушского языка, краевед (Москва, РФ)

О месте ингушского языка в современной генетической классификации языков

Аннотация: Языковая панорама современного мира отличается богатством и сложностью. Учеными выявлено около 6000 языков, на которых разговаривают различные этнические общности и группы. Причем только в редких странах люди разговаривают на одном языке (большинство европейских стран), зато в некоторых странах существует более 100 языков (Нигерия, Россия). В настоящее время отдельные языки распространились далеко за пределы территории их происхождения. В то же время среди многих этнических общностей только часть разговаривает на языке, который считается родным. Поэтому языковая принадлежность и этническое происхождение — явления неодинаковые, и на общем языке могут говорить и те народы, которые имеют разное происхождение. Но в целом языковой принцип классификации сохраняет свое ведущее значение.

В нашей статье мы излагаем свою точку зрения на генезис ингушского языка. Оригинальность нашего сообщения основывается на сопоставлении звуков, смысловых форм и строение речи. **Мы убеждены, что ингушский язык**

принадлежит к классу древних языков, ареал которого выходил далеко за пределы Кавказа. Одной из важных задач, поставленных нами в этом сообщении, это вызвать интерес к исследованию генезиса ингушского языка.

По современной классификации языков, ингушский язык относится к нахской ветви нахско-дагестанской языковой семьи [1]. Помимо ингушского языка в нахскую ветвь включены чеченский и бацбийский языки. Самоназвание ингушей – ПИАЛПА имеет происхождения от слияния трех слов СЕМЯ+БОЖЕСТВЕННОГО+ДРЕВА (П+АЛ+ПА).

В своей работе «Некоторые соображения о лексических сходжениях между хурритскими и северокавказскими языками» проф. Института Языкознания РАН А. С. Касьян отметил: Что касается пранахского, то он не показывает никаких свидетельств прямых контактов с семитскими языками, так что для объяснения нах. *ši / *šina- '2' из семитского слова мы должны постулировать язык-посредник, - по бритве Оккама, это хурритский [2] .

Мы приведем несколько примеров клинописных артефактов на Ноевском языке – NUN METAG (*инг.* НУ-н метаг1 *Ноевском языке*). В арабском языке, местоимение «МЫ» звучит как «НАХ-НУ» – люди Ноевские, Нахский народ.

Мы приведем транслитацию и чтение двух строк клинописной (глинянной таблички из музея Берлина[3, VAT 05744] [4, №P282337]

Строка 4,5

4. |[NUN].ME.TAG| = %a DUMU um-ma-a-ni

НУ-н метаг1 Адому Умма 1ан йи

5. [lu2]-{szi-ti-im}szitim = %a i-tin-nu

ЛУ шаш ИТИ им, ШИТ има ит йн, Н -ю*

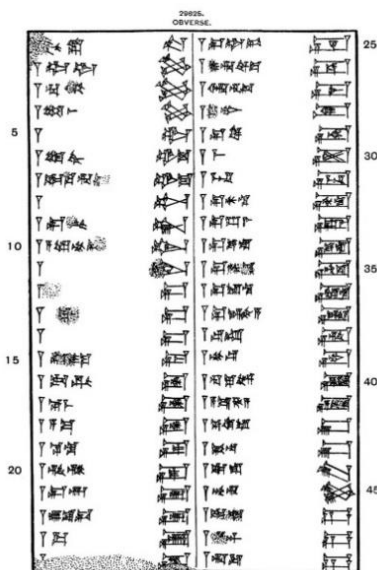
НУ-н метаг1 Адому Умма 1ан йи, ЛУ шаш ИТИ им, ШИТ
има ит йн, Н* -ю

На Ноевском языке: Люди Уммы названные есть, пуЛУвцы
(половцы) в свой ИТИЛЬСКИЙ народ (из двенадцати народов) включив
их, Н*-богопроклятыми делают.

В данном тексте, в 5 строке, в выражении 5. [lu2]- Цифра 2
здесь имеет «абджадное» произношение (т.е читается как «ша»),
как и в прочем, другие цифры от 1 до 10 тоже читаются.

Среди 3 млн. клинописных документов имеется не мало
«толковых» словарей.

Мы приведем выдержку из одного клинописного словаря,
где разъясняется название народа Galga. Этот клинописный
«толковый» словарь находится в коллекции Британского Музея
[5, BM 029625] [4, №P333145], и датируется старо-вавилонским
периодом 1900-1600г.г. до н.э.

12. # *ga2* " ~ GA2
13. # *ba4* " *ba?*# ~ GA2
14. # *ga2* " ~ GA2
15. # *gaiku* " *ga2-i-ku* ~ |GA2xASZ|
16. # *dagal* " *da-gal2* ~ |GA2xAN|
17. # *eme4* " *e-me* ~ |GA2xAN|
18. # *ama* " *a-ma* ~ |GA2xAN|
19. # *sil4* " *si-la* ~ |GA2xPA|
20. # *gazi* " *gi-zi* ~ |GA2xASZ2|
21. # *ganun* " *ga2-nun* ~ |GA2xNUN|
22. # *uszusz* " *u2-su-usz* ~ |GA2xNUN|
23. # *ur3* " *ur* ~ |GA2x(NUN&NUN)|
24. # *esag2* " [...] ~ |GAxSZE|
25. # *galga* " *ga2-al-ga* ~ |GA2xGAR|

ГАЛГА ГА – ша-1АЛ-ГА ГА ШАХАГАР

Галга это Древо-своего Божественного Древа есть Древо ШАХАРов

26. # *erim4* " *i-ri-im-ma* ~ |GA2xUD|
27. # *arhusz* " *ar-hu-usz* ~ |GA2xSAL|
28. # *itima* " *i-tim* ~ |GA2xMI|

ИТ ИМА 10-ИМ ГА ша 1АМИ

ИТ има (ИТИЛЬ) десяти народов древо своего ОЗЕРА (каспийцы)

29. # *edi* " *ga2-di* ~ |GA2xDI|
30. # *me7* " *me* ~ |GA2xKASKAL|
31. # *men* " *me-en* ~ |GA2x(ME.EN)|
32. # *gahalla* " *ga2-hal-la* ~ |GA2x(HAL.LA)|
33. # *galilla* " *ga2-lil2-la2* ~ |GA2x(KID.LAL)|
34. # *gaburra* " *ga2-bur-ra* ~ |GA2x(BUR.RA)|

Г1АБУРРА ГА-ша-БОРРА

КАБАРДА древо-своего БОР-РА

В связи с древними толкованиями названия народов, современное толкование название народа Г1АЛГА как народа «щитоносцев» или жителей башен *Г1ала* вызывает улыбку [6, стр.38, 45].

Имеются некоторые клинописные документы, надписи на которых вызывают улыбку в связи с остротой написанных выражений. Данные «крылатые» выражения по настоящее время в ходу и ингушей в разговорной речи, но в литературе не встречаются (они балансируют на грани нецензурного мата.) Это такие выражения как: Х1АШИ ЭЙЛ (мотня у штанов), НИРГАЛАШ (шмотки поноса) и др. Эти выражения имеют древние корни, и возникли в период прихода Ордынских симитских народов. Пришлые народы были приняты как «гости» (инг. Х1АШИ) и образовали свои аулы (Эйл, аил, аул, корнем слов которых является симитское слово ILL –ИЛЛЬ). Они принесли БИ-евскую веру (инг. БИ-Дъ) в Нильского бога РА (инг. НИ-РА), а также ТОРЫ-Веры (ТОР-Дъж). Все четыре слова ;Х1аштаг, Бид, Нира, Тордидж имеют еще «ругательное значение» Ругаясь (инг. луж ол): Х1аштаг1 Бид-а, Нира, ТОР Дидж би этт ухха». Это «ругательное» выражение переводится так; *В туалет срать, понос выдать, попердеть ходят.*

Если переводить «слово-в-слово» то перевод таков «*Гостевые люди БИ-евскую Веру в Нильского РА по ТОРЫ вере, устанавливая приходят*»

Ингуши ведут свою родословную по нити предков (инг. ТЕЙ –нить, ПА-предки, тейпа - есть нить предков, ПАН-МОХК-страна предков, хотя для симитских народов «ПАН Мохк»-это неизвестная страна [7,стр255]). Симитские народы ведут свою родословную по «коленам» - ГУ (колена Давида, Колена Ишраилевы и пр.), и считаются «нечистокровными» если не имеют «ГУ»,

хотя они отрещиваются от этого понятия и стараются «обозвать гору (лом) словом ГУ». Ингуши предпочитали смерть, чем примкнуть к народам ведущим свою родословную по «коленам». Есть ингушское выражение «ОР латтаж валар толл, Гур оттаж» (с Ордой дерясь смерть предпочтительнее чем примкнуть к Коленам). Это крылатое выражение без изменения перекочевало в русский язык: *Лучше умереть стоя чем жить на коленях*.

Ниже, мы приводим полное описание клинописной надписи, датируемой старо-вавилонским периодом 1900-1600г.г. до н.э., из фонда Норвежского музея Осло [8, MS 4576][4, № P253649]. В данном документе в строке 8-9 прямо указано: **на Ингушском языке сказано:**

8. galga? mete-na	Г1АЛГА метена
9. lugal-na-ke4	луж 1ал: Н*-а къедьа
10. i3-ma-dim2	й КЪОАМ, ад им-ша
1. 1(asz) gun2	цъа АШ ГУН-ша

На Г1АЛГА (ингушском языке) языке, рутаясь сказано: Н*-а богопроклятие взрастивший есть этого бежавшего народа дома, АШЕР колен.

ПОЛНОСТЬЮ ТЕКСТ:

column 1

1. {d}szara2	Дъа ШАР1А ша
2. lugal	луж 1ал:
3. ab-ba e2#-gal-ka-ra#!, АРА	АБ-бъа еш АШАГ1, 1ал КЪАР
4. dumu-nir-gal2-a-na	Дъ – УМ-ю НИРГАЛШ, 1ан 1а
5. eresz-dingir	ЭР, ЕШ дьинг-ийр
6. {d}ba-ba6	Дъ 1абъа б, 1ая 1А-

7. lu2 kal-la kalam-ma-ke4	1АЛ ЮША КАЛЛА, Къа
ЛАММА къедъа	
8. dumu ki-ag2	Дъ-ум ю, къаг1 ша
9. an me kul!(BALA)-ab4-ta	АН «М»-е къол (БАЛА) 1АБ
Дъ 1ата	
10. [iri?] {d#}bil3-[ga?]-mes#	йр ИДА дъ, 1АБ ИЛЪ КОАГ1
«М»-ес «С»	
column 2	
1. kalam x-la#!	Къа Лам хъал 1ала!
2. x x si-e#	хъа СИ е, е
3. КА#-КА са6-са6-ge	къа*ака са-яса-я 1аж йе-
4. lu2 la3 DU-DU-de3	йелу, ШАЛ 1ал Коа Ду1а-
ду, де КОАН	
5. nam-szul-gi-re6-e	-ан, 1АМ ШОЛЖИР е йа,
е-	
6. sag-bi-sze3 e3-a-e	есаг1 БИЙ ше КО 1ае, КО
1ае	
7. {d}utu UB? LUL?-e an-na gub-ba-e	дъа «У»-т ю, ОБ
долеанна ГУ б бъа	
8. galga? mete-na	Г1АЛГА метена
9. lugal-na-ke4	луж 1ал: Н*-а къедъа
10. i3-ma-dim2	й КЪОАМ, ад им-ша
left	
1. 1(asz) gun2	цъа АШ ГУН-ша

Транскрипция (написание) всего текста на ингушском языке:

Дъа ШАР1А ша, луж 1ал: АБ-бъа еш АШАГ1, 1ал: КЪАР АРА Дъ – Ум-ю НИРГАЛШ 1ан 1а, ЭР ЕШ дъинг-йир Дъ 1абъа б, 1ая 1АЛ ЮША КАЛЛА. Къа ЛАММА къедъа Дъ-ум ю, къаг1 ша

АН «М»-е кьол, (БАЛА) 1АБ Дь 1ата йр ИДА дь, 1АБ ИЛь КОАГ1
«М»-ес «С»

Къа Лам хъал 1ала! хъа СИ е, е Къа ака са-яса-я, 1аж йелу,
ШАЛ 1ал Коа Ду1а-ду, де КОАН 1АМ ШОЛЖИР е йа, есаг1 БИЙ
ше КО 1ае, КО 1ае дъа «У»-т ю, ОБ долеанна ГУ б бъя. **Г1АЛГА**
метена луж 1ал: Н*-а кьедъа й КЪОАМ, ад им, ша цъа АШ
ГУН-ша.

Полный перевод текста на русский язык:

*Свой ШАРИАТ сотворив, матом сказано: Аврамически делае
Ашероу, названные: Греховно на чужбине веры уммы делающие,
Нильского-поноса-шмотками тобой названные, Пустынного ЕШУА
веры породившие есть сотворенного ГОСПОДА ЮША
ПОРОДИВШИЕ. Греховой ГОРЫ взрошенной Веры-уммы делаю-
щие, греховно в своем АНКЛАВЕ БОГА «М» породившие, (для божьего
наказания) Аврамическую Веру установив создавшие 1ИДА-веру
(ИДДИШ-веру), в Аврамическом Государственном (ИЛь) дворе
Божественный Дух спустившие.*

*ГРЕХ в ГОРЫ ПРИШЕЛ, скажи! Твою ЧЕСТЬ убить Эти
Грешные идольные, духа спустившегося ЯСЫ, в черном, ШАЛИ
названном Дворе молитвы превозносят: в (нашем) отцовском ДВОРЕ
1АМ(мир) в СУНЖЕ этот сделав, Есагов Бийев чтоб своих
порождать, Дворы порождать от отцов проклятых, с ОБ (КО-ОБ-
АН) изгнанных Колена есть вставшие, на ГАЛГА языке матом
сказано: Божье Проклятие взрастивший народ, беглый народ, дома
своих АШЕРСКИХ колен.*

Упоминаемое здесь «szul-gi»- селение Старая Сунжа.

Имеется много клинописных документов сказывающих об
изгнании пришлых симитских народов с ЛАБА, из дворов КО-
ОБА-АН. Имеется в виду река ЛАБА, приток Кубани.

Нет сомнения, что во всех этих текстах [NUN].ME.TAG и . galga mete-na являются синонимами названия одного языка. Это язык НОЯ, язык galga, на котором написаны все клинописные, ЗІАРБАН ЯЗУВ, тексты.

Итак, в соответствии с классическими формулировками, лингвистические исследования в области родства тех или иных языков важны для этнологии как показатели близости культур и соответственно народов, говорящих на этих языках. Обычно при классификации языков народов мира с целью восстановления их генетического родства используются следующие основные разряды (таксоны): говор, диалект, язык, группа родственных языков, языковая семья. При этом родство языков может означать и родство по происхождению, но, как полагают некоторые лингвисты, за время своего существования народ мог неоднократно менять язык, что ограничивает возможности использования лингвистических данных при решении этногенетических задач.

Литература и источники:

1. М.Е.Алексеев. Языки мира: кавказские языки. М, 1999г.
2. Индоевропейское языкознание и классическая филология - XV чтения памяти И. М. Тронского. (СПб., 2011. - С. 252-258)
3. Vorderasiatisches Museum, Berlin, Germany
4. <https://cdli.ucla.edu/> Cuneiform Digital Library Initiative (Клинописных документов цифровая объединённая библиотека)
5. British Museum, London, UK,
6. Ю. Д. Дешериев. Сравнительно-историческая грамматика нахских языков и проблемы происхождения и

исторического развития горских кавказских народов. Грозный, 1963,

7. Абу Исмаилов. Дош. Нохчийн маттах йолу ойланаш. Элиста, «Джангар» 2009г.

8. Schøyen Collection, Oslo, Norwa

Мустафа Беков

*Основатель ингушского национального театра,
первый профессиональный театральный режиссёр
(Гамбург, Германия)*

О становлении театра и его значении в жизни ингушского народа

Уважаемые Дамы и господа!

От всей души благодарю организаторов данного важного симпозиума, за оказанную мне честь выступить перед такой просвещенной публикой, в этом знаменитом Храме Знаний.

Насколько мне известно, здесь собрались ученые, специалисты из разных областей знания: лингвисты, историки, археологи, этнографы... Вы все специалисты, которые интересуются жизнью ингушского народа. Вас интересует, что происходит с ингушами: как они себя идентифицируют, что происходит с их языком, культурой, традициями и какое будущее ожидает ингушский народ.

То есть, Вам интересно кто я, на каком языке я говорю и мыслю, каково мое мировоззрение, что я люблю, что я не люблю,

как я воспринимаю мир и как мир воспринимает меня, что происходило со мной в прошлом, что происходит в настоящем и что ожидает меня в будущем.

Говорят одного старика – ингуша спросили кто он по национальности, он не очень хорошо говоривший по русски, спросил рядом стоящего молодого человека: Фу яха цуо? Что он говорит? Молодой человек сказал: «Старик, тебя спрашивают кто ты по национальности, ответь им что ты ингуш». Старик покачал головой: «Нет парень! Ингуш это не национальность. Ингуш – это судьба».

Так вот, о том, что я ингуш, я узнал от русских, которые пришли меня цивилизовывать, но об этом позже.

Вообще то меня знали мои соседи, как Глалга, мои соседи картвелы называли меня «глигви», еще меня называли «кистом», «дзурдзуком» и даже говорят «цанаром».

Античный историк, географ и философ Страбон называл меня «гаргареем», живущим рядом с иберами, Птоломей называл меня «кистом», а Плиний «двалом».... По данным древнегреческих источников я живу в центральной и восточной части Северного Кавказа, начиная со второй половины первого тысячелетия до новой эры, а некоторые ученые утверждают, что удалось расшифровать хурритско-шумерские клинописи используя ингушский язык, но об этом высокой аудитории известно лучше, чем мне. Вот так я жил с другими автохтонами Кавказа, которые знали, что я дзурдук, кист, глигви, глалга на своей Богом данной земле, со своими соседями, по нашим общим Адатам (выработанным столетиями совместной жизни, законами кавказского общежития) в соответствии с ценностями,

которые и регулировали мою жизнь и определяли мое мировоззрение. У меня - ингуша этот морально-нравственный ценностный ориентир называется Эздел.

И все мои соседи знали и строили свое мнение обо мне исходя из этой ценностной шкалы. Такие же морально-нравственные ценности может с какими то, я бы сказал, небольшими различиями, руководствовались и мои соседи. Мы говорили на своих языках, а некоторые даже на языках соседей. Мы знали как относиться к старикам, к женщине, к детям, соседям, гостям и знали, что делать с врагом, который приходил на нашу землю, чтобы грабить нас.

Говоря другими словами, **мы имели широчайшие культурные общности, в которых язык, антропологические особенности, религии, образ жизни, законы регулирующие общественную жизнь, общие фундаментальные для того чтобы присвоить себе нашу страну навсегда.**

«Повелением Господа Миров наш Августейший Император повелевает нам уничтожить этот сброд! Какое право имеют эти дикари жить на такой прекрасной земле. Повелеваю: Аулы и посеы сжечь, всех мужеского пола способных держать ружье уничтожить, беременным женщинам вырезать животы, чтобы они не рожали бандитов!» - 1840 год, генерал Слепцов.

Десятилетиями уничтожались наши народы.

Как известно Слепцов был генералом Царской империи, а вот уже в 1995 году, так называемую первую чеченскую войну, а на самом деле агрессию Российской Империи против молодого независимого государства, созданного в соответствии всем

международным законам чеченским народом, расстреливая из вертолетов колонну беженцев, выходящих по «зеленому коридору» из Грозного, в утаре бешенства, полковник Хрулев кричал: «Я не дам вам размножаться!». Этот военный преступник в 2008 году уже в чине генерала расстреливал из танков пройдя по тунели Рокский перевал мирных жителей суверенной Грузии. Как известно, возникшее из татаро-монгольского улуса московское государство, расширялось и увеличивалось, проводя экспансионистскую политику, нападая, как правило, на более слабые, незащищенные народы, захватывая их территории и ресурсы и выросло уже под руководством Петра I до Империи.

Мимикрирующая из царской Империи в Советскую Империю, а затем в Российскую Империю она всегда занималась тем, чем занимаются все Империи, а именно: грабила народы на захваченных территориях, использовала в своих интересах их ресурсы и ассимилировала народы земли и богатства, которых она захватила. Не поддающихся ассимиляции уничтожала. Ассимиляционная политка не прекращалась никогда независимо от того в какие одежды рядилась русская империя.

Уважаемые Дамы и Господа, я Вам представился как этнический ингуш. И конечно если меня спросят «гIалгIа вий хьо?» (ты ингуш?) или «молагI че къомагI саг ва хьо?» (ты человек какого народа), я отвечу и даже напишу: «со гIалгIа ва» (я ингуш).

черты духовной жизни, общность и взаимозависимость историко-политической судьбы и экономического развития, взаимопроникновение культур, наличие общих интересов и общих задач с точки зрения перспектив развития снабжение продовольствием осуществлялось за счет сельского хозяйства и

одомашнивания животных. Была своя система управление обществом и обеспечения соблюдения законов. У ингушей например Мехк-Кхел.

Иначе говоря мы жили по нормам, которые нам предписывала Кавказская цивилизация. Кавказ с его прекрасными горами и долинами, бурными реками и кристально-чистыми озерами, зелеными лесами и плодородной почвой... богатыми недрами расположенный между двух морей, на перепутье дорог между Азией и Европой, по которой проходил «Шелковый путь», и многообразием населяющих его свободолюбивых народов, всегда манил алчных и жестоких варваров с севера и с юга, с запада и востока от которых мы защищались по отдельности и вместе, строя в труднодоступных местах наши городища, замки и сторожевые башни, представляющие сегодня уникальную архитектуру демонстрирующую древнее зодчество кавказской цивилизации.

Все вы, уважаемые участники Симпозиума, знаете историю и всех, кто зарился на наш общий дом – Кавказ начиная от скифов, состоявших из кочевых ираноязычных племен, родственников им, массагетов и маздакитов, сарматов, гунов, хазаров, монголов, Тамерлана (помните у Идриса Базоркина *«..и про сражение с Тимуром Хромым мир покоровшим, но не эти горы!..»*) и целью нападений этих орд были грабежи, после чего они уходили в свои улусы унося награбленное. Часть из них оставалась и расселялась по долинам и ущельям кавказских гор - кумыки, болгарцы, осетины. Одни из них, говоря современным языком, интегрировались с автохтонами, другие были не способны к интеграции.

Но потом на Кавказ пришли другие и не для кратковременной добычи. А вот, если лингвист или этнограф из

зала скажет, ну раз ты ингуш, то говори, будь любезен на ингушском языке, то мне будет стыдно, потому что **я не смогу на своем родном языке правильно сформулировать и выразить мысль. Мне намного легче это делать на русском языке. И тогда совершенно справедливо встанет вопрос о моей идентичности. Если я не владею одним из важнейших показателей идентичности, родным языком, какой же я ɣалгӀа? Как же так получилось, что я утратил важнейшую часть своей идентичности?**

Я обещал вам, уважаемые дамы и господа, рассказать о себе, чтобы на моем примере вы как специалисты обнаружили проблемы идентичности ингушей, обнаружили причины лежащие в прошлом.

Я увидел свет 72 года назад, в земляном домике, который построили мои изгнанные из своего дома советскими солдатами родители. Операция под кодовым названием «Чечивица» вырвала наши народы из среды обитания и бросила умирать в холодные степи Казахстана. Идентичности ингушей был нанесен тяжелейший урон. 13 лет изгнания не прошел бесследно, чтобы выжить нужно было приспосабливаться, а это значит отказаться частично от традиционных взаимоотношений. Конечно, тяготы и лишения не прошли бесследно, но тем не менее народ сохранил «свое лицо» и вернулся на прежнее место своего обитания, где ему колониальная власть подготовила новые испытания.

Но вернемся к моей скромной персоне.

Я еще не умел ни читать ни писать, когда мне ясно дали понять, что я враг. Когда мы вернулись на Родину я учился в городской школе. В школах Грозного не преподавали ингушский

язык. Дома мы разговаривали на ингушском языке, так я научился говорить, а писать и читать я уже научился сам, когда приехал в Грозный, чтобы создавать ингушский профессиональный драматический театр.

То есть, 70 лет периода Советской империи право ингушского народа на осуществление своих культурных потребностей было дискриминировано. Ни языка, ни истории, ни культуры, ни архитектуры, ни прошлого. Вся моя жизнь, так объясняли мне учителя, началась свеликого октября, а до этого было только «темное , отсталое прошлое». Советская империя делала из меня нового человека - «Homosovetikusa» и за это я должен быть ей благодарен.

Я позволю себе прочесть несколько строк с моего незаконченного автобиографического романа под названием «Украденная жизнь»:

« - Русский язык самый великий язык в мире! - Учительница русского языка и литературы школы № Старопромысловского района, города Грозного приобщала их к русской литературе.

- Елена Андреевна, а какие ещё языки, тоже, великие в мире? - В мире много красивых языков... например французский... или английский... или даже... китайский, но самый богатый и самый прекрасный язык это русский язык. Язык Пушкина и Лермонтова, язык Есенина и Достоевского...

- Елена Андреевна, - перебил Он учительницу, - а какой ещё язык вы знаете?

В классе наступила напряженная тишина. Только мелкие капли осеннего дождя глухо стучали по стёклам и тревожно барабанили по жестяным оконным карнизам. Все выжидающе смотрели, то на учительницу, то на

Него. Он ничего против русского языка и, конечно же, литературы не имел, но по природе своей был любопытным и не хотел ничего принимать просто на веру.

- А ты? - может быть, ты владеешь, каким-нибудь другим языком? Умник!
- недружелюбно отпарировала она.

- Я могу говорить ещё и на ингушском языке! - торжествовал Он.
Учительница почти позеленела от душившей её злобы.

- Ингуши и чеченцы - предатели Родины. Вы... вы бандиты и предатели, вы подарили белого коня фашистам... поэтому вас выслали... выйди из класса и приведи своего отца!

- А, за что?!- недоумевал он.

- Убирайся!

Он вышел из Школы. Всюду блестели лужи...»

Вообще, как можно утверждать о величии чего-то одного, если нет возможности его сравнения с чем-то другим?

Значит они, носители только русского языка, не видели необходимости в объяснении богатства, красоты или других отличительных качеств и преимуществ их языка. Они были убеждены в его превосходстве а priori и любой вопрос ставящий, как им казалось, это под сомнение воспринимался враждебно и вызывал неадекватную реакцию. Они были убеждены в их превосходстве. Он нисколько не хотел, да и не мог, в силу своего возраста и отсутствия знаний, а так же какой – либо предвзятости по отношению к русскому языку, умалять его значение. Он сам владел им гораздо лучше, чем его родным ингушским языком. Но быть «фашистом» не хотелось.

«К Его удивлению отец, выслушав объяснение, махнул рукой – вырастишь - разберёшься сам - в школу отец не пошёл».

Зачем вообще нужно человеку чувство своего превосходства над другими? Что бы что? Ощущать свою значимость? Или, может быть, что бы иметь какие-либо выгоды? Или, требовать благодарности и послушания? А зачем нужно это свободному человеку? Может это просто комплекс собственной неполноценности заставляет стремиться к чувству превосходства над другими - языками, народами их традицией, историей, культурой?

Он не задавал, тогда себе этих вопросов и не искал на них ответов. Но ощущение, что к нему относятся по «особенному» заняло в Его сознание прочное место и в дальнейшем получало всё более чёткие очертания...

Вспоминив этот школьный эпизод, Он попытался его осмыслить. Совершенно очевидно, подумал Он, что причина подобной реакции учительницы страшные трагедии, происшедшие с Его народом за последние два с лишним столетия. Несколько десятилетий, не прекращающееся уничтожение чеченского народа. Набирающая силу ксенофобия. Попытки вернуть ускользнувшую из объятий русского медведя Грузию, отгрызая от нее лакомые куски Самочабло и Абхазию... Всё это-результат чувства превосходства, говорящих только на русском языке над другими, владеющими помимо русского, ещё и языками своих народов.

Дело в том, что в течение всей обозримой истории властители «только русскоговорящих» сугерировали, им, их величие. Перевирали исторические события, подстраивая её

(историю) для культивирования сознания особенности и превосходства их над другими. Использовали их в своих агрессивных походах, по расширению своей Империи. Поверившие в своё превосходство «только русско-говорящие» безжалостно уничтожая других, сами того не ведая, практически, вышли на путь самоуничтожения. Какое трагическое заблуждение!

Он не отрицал, что история «только русскоговорящих» была значительной и великой, точно также, как и история любого другого народа, живущего на этой, ставшей очень тесной, планете, была тоже, в равной степени и значительной и великой.

Он с удовольствием признавал красоту и богатство русского языка, но при этом и другие языки и истории считал так же и прекрасными и великими.

Вот с этим они не хотели соглашаться.

В этом заключалась их трагедия и трагедия тех, кто по воле судьбы оказался в захваченном ими пространстве.

Уважаемые Дамы и Господа!

В Чечено-Ингушском государственном драматическом театре им. Героя Советского Союза Х. Нурадилова не было за все годы его существования ни одного спектакля на ингушском языке. Несколько актеров, этнических ингушей играли на чеченском языке. Дело в том, что не спросив не у ингушского ни у чеченского народов их мнения, колониальная власть решила в 1934 году объединить чеченскую и ингушскую автономные области в единую чечено-ингушскую автономную область, а затем уже в 1936 году в Чечено-Ингушскую автономную Республику.

Ингушский народ был отодвинут от своего культурного и административного центра, где находились все управленческие институты на 100 километров, хотя основная часть его проживала вокруг и в самом городе Бургала (как его называли ингуши) - Владикавказ.

Оказавшись вдали от своих земель, колыбели ингушского народа, где они жили тысячелетиями, насильно присоединенные к родственному, но тем не менее другому более многочисленному этносу, ингуши были обречены на поглощение чеченским народом.

Известный испанский поэт и драматург Федерико Гарсиа Лорка был убежден что «Театр – это зрелость нации». У ингушского народа не было профессионального театра, значит ли это, что ингушский народ не созрел и ему не нужен был театр?

Нет конечно!

Как и у всех других народов земли первые формы выражения этой потребности в театре у ингушского сообщества уходят корнями в далекое прошлое и отражаются в религиозных обрядах, мистериях, религиозных ритуалах. Эти театрализованные действия, достаточно подробно описанны в романе И.Базоркина и известны из джахилийского языческого периода нашего народа.

С момента перехода к монотеизму, принятием Ислама, народ стал на путь просвещения, но колониальная война и идеология метрополии во всех этапах её метаморфоз, стала под видом просветительства проводить ассимиляционную политику направленную на искоренение признаков идентичности ингушского народа. Примеров тому множество, но мы обозна-

чим только некоторые из них.

Так в спектакле «Сыновья Муллы» по пьесе Михаила Булгакова, сыгранным ингушским самодеятельным коллективом в городе Владикавказе в 20-х годах прошлого столетия, критикуются религиозные устои, нравы и обычаи ингушского народа. Суггерируется, что бедственное положение ингушского народа, не результат колониальной политики, имперских экспансионистов, разграбление ресурсов, передачи ингушских земель казачеству, наложения «оброка», а невежество и темнота, то есть культурная отсталость колонизированных народов.

Под эгидой просветительства на всех фронтах велась борьба по уничтожению их национального самосознания и внедрение чуждого им мировоззрения и чуждых традиций.

Мимикрированная под большевистскую идею «равенства и братства» имперская идеология продолжила свое существование и в последующие исторические периоды жизни ингушского народа.

Постепенное вытеснение из жизни ингушей необходимости изучения родного языка, высмеивания всего культурного слоя, определяющего моральные ценности ингушского народа, девальвация его этических ценностей - это следующий этап нанесения ущерба ингушам на пути к утрате ими «своего лица». Таким образом, создается тип «нового ингуша», не знающего и даже стесняющегося своего языка, культуры, традиций и «своих отцов».

Несмотря на декларацию о наступлении нового времени, новой эпохи переоценки ценностей, объявленной все теми же

коммунистами в конце 80-х годов прошлого столетия- идеологические задачи в отношении ингушского народа остаются прежними, уже в 1988 году на пленуме областного комитета КПСС осуждается спектакль Ингушского государственного драматического театра, поставленного по одноименному роману Ахмеда Бокова с формулировкой: «...под мрачным видом прошлого в спектакле «Сыновья Беки» режиссером М. Бековым пропагандируются религиозные нравы и традиции...», в уголовном кодексе РСФСР того периода , глава 11 я целиком посвящена борьбе с традициями ингушского и чеченского народов.

По существу партийных аппаратчиков испугала интерпретация театром факта грядущей революции, как приближающейся трагедии, а не надежды на «лучшую жизнь», и готовность ингушей участвовать в кровавых преступлениях большевиков, как трагическое заблуждение народа, ставших соучастниками этих преступлений.

После произвольного присоединения ингушской автономии к чеченской автономии 1934 год и создания чечено-ингушского театра, до 1978 года (44 года!) на сцене не произносится ни одного слова на ингушском языке. В литературе и очень маленьком объеме драматургии культивируются в основном сатирические жанры, высмеивающие обычаи и традиции жизни ингушей и морально-нравственные ценности ингушского народа. В литературе, выдержанной в рамках идеологического акцептанта, некоторым авторам удается частично, правдиво отобразить жизнь ингушского общества в прошлом. Авторы отображающие реальную жизнь ингушского народа преследуются. Примером может послужить осуждение

по политическим статьям поэта Али Хашагульгова и писателя Исы Кодзоева, преследование и исключение из членов союза писателей ЧИАССР автора романа «Из тьмы веков» Идриса Базоркина.

Жизнь ингушского народа в период диктатуры коммунистической идеологии, была дискриминирована не только в области её художественных отражений, но и политической, экономической, образовательной, социальной, географической (территориальной) и других составляющих духовное и экономическое развитие народа.

После развала советской империи, народы попытались самостоятельно решать свою судьбу. Пресловутая дружба и братство народов оказалась ложью и бывшую огромную страну охватило пламя локальных войн. В этих условиях ингуши политическими средствами восстановили свою государственность и были на правовом пути возвращения своих переданных Метрополией Северо осетинской Республике в период Департации территорий; правобережной части Владикавказа и населенных пунктов Пригородного района.

Спровоцированная недалёковидным политическим руководством Северной Осетии в 1992 году Российская империя, изгнав из своих домов жителей Пригородного района и города Владикавказа, совершила преступление против ингушского народа следовавшие за русскими салдатами, заранее подготовленные и вооруженные осетинские банды, грабили и убивали мирных жителей не успевших эвакуироваться из своих домов, из зоны безумного разгула осетинских мародеров. Доказательная база доступна, в сети есть Заключение генеральной прокуратура

РФ по расследованию этих преступлений.

Я категорически против существующего обозначения этого трагического для автохтонов Кавказа кровавого события, как осетино-ингушский конфликт. Под этим названием Кремль хочет скрыть преступление совершенное российским государством против ингушского народа и создать условия невозможности устранения вражды возникшей в результате этого преступления между осетинским и ингушским народом. Повторяю, никакого осетино-ингушского конфликта не было. А был совершенный вооруженными силами Российской Империи Этноцид - изгнание из своих домов и квартир жителей по этническому признаку, с применением силы.

Что же касается осетин, обалваненных националистическим руководством Северной осетии и совершившими преступления против соседей, перенявшими за долгие годы проживания на Кавказе, многие элементы культуры и традиций автохтонов, но как показывает практика не усвоивших главные законы кавказского общежития, то их будущее омрачено ожиданием неменюемой расплаты за содеянное преступление в соответствии с кавказскими Адатами и это, как известно, не имеет срока давности.

В январе 2020 года на слушаниях в Общественной палате РФ представитель от Осетии Лугкаев пожаловался, что глава 11 конституции РИ, в которой указано, что ингуши политическими средствами будут бороться за возвращение своих переданных колониальной властью территорий, «висит как домоклов меч над головой осетин» и просил содействовать ее отмене.

Может правильнее не переносить этот груз на будущее и

покаявшись искать пути решения этой проблемы уже сегодня. Как известно Адаты – это правовая система, располагающая возможностью решения задач любой сложности.

Этноцид 1992 года нанес огромный ущерб идентичности ингушей. В поведенческой модели ингушского этноса появились несоответствующие морально-нравственному кодексу Эздел, изменения. Вырванные уже вторично за исторически короткий промежуток времени из естественной среды обитания, находясь в лагерях для беженцев десятилетиями, разделенные на различные социальные группы, ингуши вынуждены приспосабливаться к новым обстоятельствам, в связи с необходимостью физического выживания.

В условиях псевдогосударственности исключенна перспектива возможных позитивных изменений в результате прихода к местной власти ответственного руководителя. Все эти обстоятельства способствуют депрессии и возникновению таких явлений как алкоголизм и наркомания абсолютно еще в недавнем прошлом немыслемое в ингушском народе.

В бедственном положении находится один из показателей идентичности, а именно язык. **За последние 30 лет в литературе не произошло каких то заметных явлений.** Книги Исы Кодзоева написанные на хорошем ингушском языке, к сожалению не читаются, так как большинство ингушей не умеет читать на родном языке. В школах отменено обязательное изучение ингушского языка. В университете сокращены места для будущих учителей ингушского языка и литературы. Несмотря на то, что согласно конституции РИ ингушский язык является государственным, ингушский язык остается не востребованным.

Уважаемые участники симпозиума! В научных кругах и в социальных сетях распространяются различные теории и происхождения ингушского и чеченского народов. Такие историки, как например, Хасан Бакаев утверждают, что ингуши и чеченцы произошли от древнего народа под названием «Нахче» и в результате этногенеза разделились на две ветви. В своих доказательствах он приводит сомнительные показания имперского разведчика, который под видом путешественника собирал сведения о населении предполагаемого театра военных действий и делал топографические карты. Другие исследователи произвольно интерпретируют лингвистические и этимологические особенности того или иного понятия или текста и утверждают обратное, что чеченцы произошли от ингушей... цитируют работы Яковлева или Горепекина в социальных сетях происходят баталии между в основном эмигрантскими дилетантскими кругами стареющих маргиналов.

Генетики используя новые методы при исследовании ДНК утверждают, что 87,4% Y- хромосом у ингушей составляет гаплогруппа J2a1b-M67, которая зародилась на территории Анатолии примерно 11,8 тысяч лет назад. Среди чеченцев наиболее распространено Y-хромосомная гаплогруппа J2 (56,7%) подавляющее большинство чеченских J2 принадлежит субкладу J2a4b –M67. У чеченцев также встречаются гаплогруппы с меньшей частотой. Исследования митохондриальной ДНК показало, что митохондриальный геном чеченцев представлен 18 различными гаплогруппами. На основании этих данных предполагается, что чеченцы это ингуши, ушедшие в поисках лучшей жизни на равнины и смешавшиеся там с другими степными пришлыми на Кавказ народами. Некоторые

этимологи так объясняют самоназвание чеченцев, как слово НАБХЧЕ, состоящее из двух слов ингушское Наьха (чужой, чужое) и че (внутреннее, живот) то есть «выношенные в чужих животах». Некоторые доморощенные этнографы утверждают, что ингуши и чеченцы один народ.

В этом случае есть опасность поглощения одним этносом другого. Эта теория содержит латентную энергию способную вылиться в открытый конфликт. Отрицание русскими существование украинцев как отдельного народа послужило поводом к агрессии против Украины.

Все эти теории могут быть наверное предметом исследования и споров ученых и представлять возможно научный интерес. Но вынесенные популистами в социальные сети эти предположения используются националистами всех мастей для троллинга, что не способствуют единению народов Кавказа.

Меня лично устраивает любая концепция происхождения наших народов; чеченца от ингуша или ингуша от чеченца, я так же не против если кто-то из исследователей докажет, что моими предками были картвелы, или кто то из других наших народов, но невозможно отрицать тот факт, что сегодня кроме всех остальных автохтонов Кавказа существуют сложившиеся в результате этногенеза еще два народа Галг1ай и Нохчи (ингуши и чеченцы), что у каждого народа свой язык и свои пусть незначительные особенности в культуре, традициях, обрядах, быту и что вместе с другими автохтонами Кавказа они представляют единное кавказское Целое.

Империя для удержания своего контроля над Кавказом пытается инструментализировать эти противоречия и прово-

цирует конфликты между нашими народами, чтобы ощущение этого целого не проникло в массовое сознание всех народов Кавказа. Непозволительно поддаваться этим провокациям.

Но вернемся к моей персоне. И так я не владею в полной мере родным языком. Мое жизненное пространство суженно и я вынужден жить не в Ингушетии.

Всем известны события 2018 года. Передача части ингушских земель чеченской стороне, была провокацией инициированной Кремлем с целью создания напряженности, а может быть и конфликта между чеченским и ингушским народами.

Закончилась эта провокация незаконным осуждением лидеров протеста и отсечением ингушских земель, что конечно оказывает сильнейшее влияние на проблемы выживания, а это в свою очередь на изменении идентичности ингуша. Так что, **мое будущее, как ингуша вполне предсказуемо. Я как ингуш обречен на исчезновение. Империя украла мою жизнь.**

Профессор калифорнийского университета в Беркли Джохана Николс, создатель ингушско-английского и английско – ингушского словаря утверждает, что она занимается изучением отмирающих языков. Ну вот практически и все, что я хотел бы доложить уважаемому собранию. Только зов крови наших отцов, сражавшимся против набегов многочисленных варваров, погибавших, но не сдававшихся не позволяет мне вот так просто согласиться с неменуемым, как кажется, исчезновением.

Есть путь выживания, есть путь сохранения многообразия народов населяющих наш общий дом – Кавказ. И этот путь называется ДЕКОЛОНИЗАЦИЯ! А для этого, необходимо

единение всех автохтонов Кавказа. Необходимо, самим стать хозяевами своей земли.

Народы Кавказа должны осознать, что идеи общекавказского единства вытекают из необходимости создания системы коллективной безопасности и сохранения многонациональной кавказской культуры, которая по достоинству занимает свою нишу в собрании мировых культур. Присутствие на Кавказе чужеродной силы приводит к конфликтам между нашими народами и к поискам ими третьей силы, что и отвечает интересам этой силы. «Единый Кавказ – гарант безопасности самого себя».

Все народы Кавказа должны быть едины в стремлении к Деколонизации для достижения главной цели, а именно созданию общекавказского государства, в приемлемой для наших народов форме, государства, субъекта международного права, как мечтали 100 лет назад Джабагиев, Чермоев, братья Далгат и другие и как мечтал подло убитый предателями грузинского народа первый президент независимой Грузии – Звияд Гамсахурдиа.

მარიამ ბუჩიტაშვილი

*თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი*

**მდგრადი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების
გამოცდილება და პერსპექტივები ინგუმეთში**

კვლევა, რომელსაც სიმპოზიუმზე წარმოვადგენ, უკავშირდება ინგუმური ნაციონალური ერთობის იდენტობას სამოქალაქო აქტივიზმის ჭრილში. მოხსენების მიზანია თანამედროვე ისტორიული და სოციალური მეცნიერებების მოთხოვნათა შესაბამისად, ხელმისაწვდომი დოკუმენტური მასალების ანალიზისა და ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, შეაფასოს ინგუმური სამოქალაქო აქტივიზმის გამოცდილება და განსაზღვროს მისი სამომავლო პერსპექტივები.

კვლევის აქტუალობა: ინგუმეთის, როგორც რეგიონის განუყოფელი ნაწილის, კომპლექსური და ობიექტური შესწავლა მნიშვნელოვანია არამხოლოდ ადგილობრივი, არამედ საერთაშორისო საზოგადოებისთვისაც, ვინაიდან მისი სოციალური და პოლიტიკური მოძრაობები გავლენას ახდენს სხვა კავკასიური ქვეყნების კონფლიქტებისა და მშვიდობის პროცესებზე და მიბმულია რეინტეგრაციისა და დემოკრატიზმის რეგიონულ პრობლემატიკასთან.

სოციალური მეცნიერებების კონტექსტში კვლევის აქტუალობა განსაკუთრებულია იმ თვალსაზრისით, რომ ის შუქს ჰყენს მიმდინარე ეროვნულ და კულტურულ პროცესებს, გამოკვეთს საყურადღებო ტენდენციებსა და თემებს და ეხმარება თანამედროვეობის გამოწვევებს, რომლებიც მიმდინარე სოციალურ და პოლიტიკურ რეალობაში წარმოიქმნება.

2018 წლამდე ინგუმეთის რესპუბლიკის მთლიანი ტერიტორია 3628 კმ²-ს მოიცავდა და 82-ე ადგილს იკავებდა

რფ-ში. 2018 წელს განვითარებულ მოვლენებს – ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული საზღვრების სახეცვლილებას – სამოქალაქო აქტივიზმის აღმავლობა (მოქალაქეთა მასობრივი მობილიზაცია) მოჰყვა. სწორედ ამ პროცესმა და მასთან დაკავშირებულმა უპრეცედენტო სტატისტიკამ საერთაშორისო ყურადღების ცენტრში მოაქცია რესპუბლიკა, რომლის შესახებაც ცოდნა კავკასიის საზღვრებს გარეთ, განსაკუთრებით კი სამეცნიერო-აკადემიურ წრეებში, მეზღუდული და ფრაგმენტული იყო¹. ინგუშეთში 2018-19 წლებში მიმდინარე მოვლენებს გამოეხმაურა ყველა მსხვილი საერთაშორისო მედიასაშუალება: ინგუშური დემონსტრაციების მასშტაბებს ხაზგასმით აღნიშნავდნენ The New York Times, BBC News, Human Rights Watch, Reuters, Al Jazeera, The Guardian და სხვ. [ინტერნეტ-მედია, 1-5].

კვლევის ამოცანა: მიუხედავად იმისა, რომ ინგუშეთში განვითარებული ბოლო მასშტაბური საპროტესტო მოძრაობიდან ექვს წელიწადზე მეტი გავიდა, საერთაშორისო სამეცნიერო კვლევებში ინგუშეთის სამოქალაქო საზოგადოებისა და პროტესტის კულტურის თემატიკა ჯერ კიდევ არააქტუალურია. არადა, ჩვენს ხელთაა მეტად საინტერესო ემპირიული, საანალიზო მასალა. ვფიქრობ, მისი შესწავლა კავკასიური ისტორიოგრაფიის გადაუდებელი ამოცანაა. აქედან გამომდინარეობს ჩემი კვლევის წარდგინებისგან მოსალოდნელი „სარგებელიც“: საერ-

¹ 2018 წლამდე ინგუშეთი საერთაშორისო აკადემიურ სივრცეში, ძირითადად, ისტორიული, ეთნოგრაფიული და კონფლიქტოლოგიური კონტექსტით მოიხსენიებოდა, სახელდობრ: 1) ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხთა ისტორიისა და კულტურის კონტექსტში, კომპოზიტ „ჩეჩნურ-ინგუშურის“ ფარგლებში; 2) 1944 წლის სტალინური დეპორტაციის კონტექსტში, რაც განსაკუთრებით მუქდებოდა ადამიანის უფლებების, პოლიტიკური რეპრესიებისა და ისტორიული სამართლიანობის საკითხებთან დაკავშირებით; 3) რუსეთ-ჩეჩნეთის ომის კონტექსტში (ლტოლვილთა ნაკადი, უსაფრთხოების საკითხები და პოლიტიკური არასტაბილურობა) და 4) 1992 წლის შემოდგომის ტრაგიკული მოვლენების კონტექსტში, რაც იმდროინდელ აკადემიურ დისკურსში „ეთნიკური კონფლიქტის“ ნარატივში ჯდებოდა.

თაშორისო მასშტაბით უკვე იდენტიფიცირებულ და, ამასთან, მეტად აქტუალურ სამეცნიერო საკითხებზე (სამოქალაქო აქტივიზმი, საპროტესტო დემონსტრაციები) ინგუმური მაგალითის მეშვეობით მსჯელობა საინტერესო უნდა იყოს თავისთავადაც და შედარებით პესპექტივაშიც.

* * *

ისტორიოგრაფია, ახალი ცოდნა. გასული საუკუნის ინგუმური სამოქალაქო აქტივიზმის შესახებ არაერთი სამეცნიერო ნაშრომია შექმნილი. 1956-1973 წლების ინგუმურ ეროვნულ მოძრაობას ნაშრომები მიუძღვნეს ინგუმმა ავტორებმა: მ. იანდიევამ, ნ. ქოძოევმა, ი. სამპიევმა, ბ. უყახოვმა და სხვებმა, რომლებმაც, იმ პერიოდის მოვლენების ამსახველ უნიკალურ ფოტომა-სალასთან ერთად, 1973 წლის მიტინგის მონაწილე ავტორთა ინტერვიუები, მოგონებები და მეშუარებიც გამოაქვეყნეს, რაც მეტად მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო ინგუმეთის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში ერთგვარი წყალგამყოფი მნიშვნელობის ისტორიული მოვლენების შესასწავლად [მეორეული წყაროები: იანდიევა, 2008; სამპიევი, 2020; ქოძოევი, 2019; უყახოვი, 2015]. რაც შეეხება პოსტსაბჭოური/თანამედროვე ინგუმური სამოქალაქო აქტივიზმის პრეზენტაციას, ის უფრო დესკრიფციული ხასიათისაა, ვიდრე ანალიტიკური და მოვლებულია ფუნდამენტური კვლევის ტექნიკებსა და ხასიათს. ორივე შემთხვევაში, ჩვენს ხელთ არსებულ ნაშრომებს, რომლებიც, ძირითადად, ადგილობრივი სამეცნიერო სკოლის მიერაა შესრულებული (პროცესის შიგნიდან დამნახავი მასტერკლასი), ერთი ნაკლოვანება აქვს – ფსიქო-ემოციური კავშირი, ანუ, სუბიექტური ემოციურობა.

დიზაინი, რომელსაც სამოქალაქო აქტივიზმის ჩემ მიერ შერჩეული მაგალითების კვლევა ეფუძნება, გულისხმობს „პროტესტის რიტუალისა“ და „პოლიტიკური შესაძლებლობების“, როგორც ანალიტიკური კატეგორიების, გამოყენებას და ცდილობს საპროტესტო აქციების

ახსნას ამ თეორიების მეშვეობით [Bell, 2010; Meyer, 2004; Tilly, 2015]. „პროტესტის რიტუალის“ თეორია საშუალებას მაძლევს ავხსნა აქციების რიტუალური თუ სიმბოლური მახასიათებლები და დავაკავშირო ისინი ისტორიულ კონტექსტთან, ხოლო „პოლიტიკური შესაძლებლობების“ თეორიის პერსპექტივიდან ვეცდები გავაანალიზო ის კონტექსტი (საპროტესტო მოძრაობის მიღმა არსებული სამყარო), რომელზეც გამოვიდებოდა აქტივისტების კონკრეტული მოთხოვნები, მხარდამჭერების მობილიზაცია და საპროტესტო სტრატეგიები.

რასაკვირველია, ერთი საკონფერენციო მოხსენების ფარგლებში ყველა სავსლევ შევითხვას ამომწურავად ვერ ვუპასუხებ, მაგრამ სამომავლო პერსპექტივაში ვგეგმავ როგორც კვლევისთვის რელევანტური წყაროთმცოდნეობითი ბაზის გაფართოებას, ასევე, ალტერნატიული სამოქალაქო აქტივიზმის (შემოქმედებითი პროტესტი და ცოდნის მედიაცია) შესწავლას.

თანამედროვე ინგუშური სამოქალაქო აქტივიზმი იმით გამოირჩევა, რომ იგი გარკვეული ტიპის ორგანიზაციულ არასამთავრობო სექტორს კი არ უკავშირდება (მაგალითად, NGO-ინსტიტუტები, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები, რომლებიც ამ საქმიანობაში ხელფასს იღებენ), არამედ – ბუნებრივ, სპონტანურ, თვითორგანიზებულ საზოგადოებას, რომელიც თავისუფალია ყოველგვარი პარტიული და ბიუროკრატიული ნომენკლატურისგან. ამგვარად, **ინგუშეთის შემთხვევაში სამოქალაქო აქტივობა არ ნიშნავს პროფესიულ სამოქალაქო აქტივობას.**

მთავარი პრობლემა, რომელიც ინგუშეთში სამოქალაქო საზოგადოების წინაშე დგას, ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა-დანარჩუნების საკითხია. საერთოდ, სამშობლო მიწის, საზღვრის ცნება

ძალზედ მნიშვნელოვანია ინგუშებისთვის, როგორც ნაციონალური ერთობისთვის. **გეოგრაფიული განზომილება/საზღვარი ინგუშური იდენტობის მთავარი ასპექტია.** თუ რამდენად მძლავრ ერთობასთან გვაქვს საქმე, ამაში დასარწმუნებლად საკმარისია იმაზე დაკვირვება, თუ რამდენად უპირობო და უძლეველია საზღვრის დაცვის სურვილი ამ სოციალურ გარემოში.

გადავხედოთ ტერიტორიული რღვევის ქრონიკას:

1933 წელს: ინგუშეთის ავტონომიურ ოლქს ქ. ვლადიკავკაზი (დედაქალაქი) ჩამოართვეს და ის ჩეჩნეთის ავტონომიურ ოლქთან გააერთიანეს;

1944 წელს: ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ასსრ-ს ლიკვიდაცია განახორციელეს, მისი რეაბილიტაციის (1956 წ.) შემდგომ კი, ინგუშეთის საგარეუბნო რაიონი (ე.წ. პრიგოროდნი) და მალგობევის ოლქის ნაწილი გაასხვისეს;

1992 წელს: განხორციელდა ინგუშთა ეთნოწმენდა დასავლეთ ინგუშეთიდან;

2018 წლის 26 სექტემბერს: ინგუშეთის ტერიტორია კიდევ 32550 ჰა-ით შემცირდა (სუნჯის რ-ნი და მალგობევის რ-ნის ნაწილი ფარული შეთანხმებით გადაეცა ჩეჩნეთის რესპუბლიკას).

როგორც ჩანს, მხოლოდ უკანასკნელი ასწლეულის მანძილზე ინგუშები პერმანენტულად განიცდიდნენ ტერიტორიულ დანაკარგს და, მასთან ერთად, პასუხისმგებლობაც თავიანთ განმგებლობას მიკუთვნებულ ნაციონალურ საკითხებზე, კონტროლს ისტორიული სამშობლოს 40%-ზე მეტ ტერიტორიაზე, მათ შორის დედაქალაქზე². სწორედ ეს დანაკარგი უახლესი

² სამშობლო ტერიტორიის ფლობის იდეა მძაფრად გამსჭვალავს გადასახლების პერიოდში ფრაგმენტიზებული ერის დიასპორულ ნაწილსაც: ყაზახეთსა და ყირგიზეთში დარჩენილ ინგუშებს

ისტორიის განმავლობაში ავრცელებდა სამოქალაქო ცნობიერებას ინგუშთა შორის, ამრავლებდა მოთხოვნებს, აფართოებდა პოლიტიკურ ჩართულობას / იწვევდა მოქალაქეთა პოლიტიკური აქტივობის ზრდას ინგუშეთის რეალობაში.

ტრადიციული პერიოდიზაციის (ნ. ქოძოვეი, ი. სამპიევი) მიხედვით, ინგუშური სამოქალაქო აქტივიზმი ექვს ეტაპს მოიცავს. ყველა ეტაპზე ფიგურირებს სამშობლო მიწა/საზღვარი, როგორც იდენტობის მთავარი ასპექტი:

1. მთიელთა ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა (მთიელთა ასსრ) და ინგუშეთის ავტონომიური ოლქის პერიოდი – 1920-1934 წწ. (ინგუშური სამოქალაქო აქტივიზმის ფაქტობრივი გენეზისის, მისი მიზნებისა და ორიენტაციების ფორმირების საწყისი, ჩანასახოვანი ეტაპი);
2. ინგუშური ავტონომიურობის ნიველირების, ინგუშეთისა და ჩეჩნეთის ავტონომიური ოლქების გაერთიანებისა (ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა) და მისი ლიკვიდაციის პერიოდი – 1933-1944 წწ. (დადმასვლის, ე.წ. „რევოლუციური მონაპოვარის“ დაკარგვის პერიოდი, რომელიც ტერიტორიული მთლიანობის რღვევასთან ერთად, ეროვნულ ლიდერთა და საზოგადოებრივ აქტივისტთა რეპრესირებასაც გულისხმობდა);
3. 1956-1960-იანი წლების დასაწყისი – ინგუში ერის გადასახლებიდან დაბრუნებისა და ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ასსრ-ის აღდგენის პერიოდი (ამ ეტაპზე სამოქალაქო აქტივობა, მიმართული პოლიტიკური სუბიექტის აღდგენისა და ერის რეაბილიტაციისკენ, გამოიხატა

არნახული სიმტკიცის მიჯაჭვულობა აქვთ ამ მიწისადმი ისე, რომ ახლაც ვლადიკავკაზისა და დასავლეთ ინგუშეთის საგარეუბნო რაიონის პრობლემატიკა (საერთო ბედი და ისტორიული მენსიერება) მათთვის მაკონსოლიდირებელ ფაქტორს წარმოადგენს დანარჩენ ინგუშებთან.

- სპეციალური კერძო და ჯგუფური კორესპონდენციებისა და დელეგაციების წარგზავნით ცენტრალურ სახელისუფლებო ორგანოებში);
4. შემდგომ ეტაპზე (1972-1973 წწ.) უკვე აპრობირებულ აქტივობებს დაემატა საერთოეროვნული უვადო მიტინგი (მასობრივი დემონსტრაცია), რომელიც თავისი მასშტაბით, შინაარსითა და შედეგებით უმნიშვნელოვანეს გამოცდილებად იქცა ერის ისტორიაში („მიტინგური დემოკრატიის“ ამ ეტაპს, მმართველი რეჟიმის პერმანენტულ დეზორგანიზაციასთან ერთად, ის ღირებულება ჰქონდა, რომ განაპირობებდა ეროვნული იდეის მასობრიობას, ეროვნული მოძრაობის სოციალური ბაზის გაფართოებას და მის მიერ კონტროლირებადი საერთო-ეროვნული სივრცის კონსოლიდაციას. ამ დროს ეროვნული მოძრაობის ლიდერებმა შეძლეს ერის ფართო მასების დარაზმვა საერთოეროვნული პრობლემების გადასაჭრელად);
 5. მეხუთე ეტაპზე (1988-1992 წწ.) გამოვლინდა ყველა ცნობილი მეთოდის ერთობლიობა: საერთოსახალხო მიმართვები ცენტრალური სახელისუფლებო ორგანოებისადმი, მასობრივი ხელმოწერები, დელეგაციები, მიტინგები და ეროვნული ყრილობები (ეს ეტაპი მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც მის პერიოდში ჩამოყალიბდა ინგუმეთის ეროვნული მოძრაობის ინსტიტუციური საფუძვლები, მოხდა ძირითადი პოლიტიკური პარტიებისა და გაერთიანებების ორგანიზაციული სტრუქტურირება).
 6. მეექვსე ეტაპზე (2018/2019-მიმდინარე დრო) სამოქალაქო აქტივობები გამოიხატა ინგუში ერის საერთაშორისო კონგრესის, მასობრივი დემონსტრაციებისა (განგრძობითი მიტინგები) და მიმართვების სახით სხვადასხვა ინსტანციებისადმი, მათ შორის მარლთმსაჯულების განმახორციელებელი ორგანოებისადმი [Кодзоев, 2019: 222-223]. ამ ეტაპზე

მოქალაქეთა გაერთიანებამ უპრეცედენტო რაოდენობრივი მახასიათებელი შეიძინა და წარმოიჩინა „ერთ-ერთ ყველაზე მასობრივ მობილიზაციად მთელი პოსტსაბჭოური ჩრდილოეთ კავკასიის ისტორიაში“ [Казенин, 2019].

ინგუში აქტივისტების იდენტობის საკითხი. რაც შეეხება სამოქალაქო აქტივისტების ვინაობას, ინგუშური ეროვნული მოძრაობის ბირთვს თითქმის ყველა ეტაპზე ჰქმნიდა თავისუფალი საზოგადოება, რომელსაც რიგითი პატრიოტები შეადგენდნენ, გამსჭვალულნი ნაციონალიზმის საზოგადო წესებით და წარმართულნი გარკვეული სოციალური კანონზომიერების მიერ. მათი დრო და ენერგია სრულიად უანგაროდ იყო მიმართული იმისკენ, რომ გავლენა მოეხდინათ ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებზე ეროვნული ინტერესების დასაცავად: „ხალხის უფლებებისთვის იბრძოდნენ არა ისინი, ვინც ნომენკლატურულ-პარტიული ან საბჭოთა სტატუსის მიხედვით უნდა ყოფილიყვნენ თავიანთი ხალხის ლიდერები, არამედ ინტელიგენციის წარმომადგენლები, რიგითი კომუნისტები და უპარტიოები“ [Сампиев, 2020: 120]. სამეცნიერო-აკადემიური და შემოქმედებითი ინტელიგენციის წარმომადგენლების გარდა, სამოქალაქო მოძრაობაში თანდათან ჩაერთვნენ: ეროვნული ინტელიგენციის მოწინავე ნაწილი, სტუდენტი ახალგაზრდობა და სასულიერო პირები. მიღწეულიყნა მაქსიმალური ეროვნული კონსენსუსი და ყველა სოციალური ფენის ჩართულობა [Котиев, 2024: 27].

არაფორმალური სოციალურ-პოლიტიკური მოძრაობების ჩამოყალიბებას ინგუშეთში 1985 წელს, ე.წ. „პერესტროიკის“ პერიოდში ჩაეყარა საფუძველი. აქტიურად დაიწყო ფუნქციონირება ისტორიულ-საგანმანათლებლო საზოგადოებამ „**დაკასტე/Диакасте**“ (სამშობლო), რომელსაც ჰქონდა საკუთარი ბეჭდური ორგანო – ყოველთვიური ჟურნალი „**დოშ**“ (სიტყვა), სადაც აქვეყნებდა მასალებს ინგუშთა ისტორიის, მათი ადათ-წესებისა და კულტურის

შესახებ. 1989 წელს გაჩნდა სახალხო გაერთიანება „ნიმსხო“ (სამართლიანობა), რომელმაც სამოქალაქო ინიციატივის საფუძველზე შეძლო ჩამოყალიბებულიყო პოლიტიკურ მოძრაობად – სახალხო პარტიად. მასაც ჰქონდა საკუთარი ბეჭდური ორგანო – ყოველკვირეული გაზეთი „დაიმოჰ“.

ფაქტობრივად, საბჭოთა კავშირის რეალობაში ინგუმეთში ნაციონალიზმის „დიზაინს“ ორი ორგანიზაცია/გაერთიანება ჰქმნიდა: „ინგუმეთის ეროვნული საბჭო“ (1991 წლის 6-7 ოქტომბრის ინგუში ხალხის მესამე ყრილობის დადგენილებით მას „საორგანიზაციო კომიტეტი“ ეწოდა) და ზემოხსენებული დემოკრატიული მოძრაობა „ნიმსხო“. ოფიციალური ხელისუფლებისგან დამოუკიდებელი და საბჭოთა იდოლოგიისაგან თავისუფალი ამ ინგუმური ორგანიზაციების მიზანი რეპრესირებული ერის სრული რეაბილიტაცია, ნაციონალური კონსოლიდაცია, რესპუბლიკის შექმნა და საზოგადოების დემოკრატიზაცია იყო. ინგუმეთის რესპუბლიკის დროებითი ადმინისტრაციის ხელმძღვანელის რ. აუმევის 1992 წლის 12 ნოემბრის პირველი ბრძანება „ყველა პარტიის, ჯგუფის, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ორგანიზაციის აკრძალვის შესახებ“ მიმართული იყო სწორედ ამ ორი ორგანიზაციის წინააღმდეგ. სახალხო საბჭოს საქმიანობა აკრძალული იყო. ფორმალურად აკრძალული იყო „ნიმსხოს“ საქმიანობაც [Kokorxoeva, 2009: 105-108].

1989 წლის 19 ნოემბერს სსრკ-ს უზენაესმა საბჭომ, რეპრესირებულ ხალხთა აქტივისტების (რომელთა ავანგარდს ინგუმები და საბჭოთა გერმანელები წარმოადგენდნენ) ზეწოლის ქვეშ, მიიღო დეკლარაცია „არაკანონიერი და კრიმინალური რეპრესიული ქმედებების აღიარების შესახებ იძულებით გადასახლებას დაქვემდებარებული ხალხების მიმართ, მათი უფლებების უზრუნველსაყოფად“. საბჭომ აღიარა მთელი რიგი ერების

იძულებითი განსახლების პრაქტიკა, როგორც „მიძიმე დანაშაული, რომელიც ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის საფუძვლებს და სოციალისტური სისტემის ჰუმანისტურ ხასიათს“. **ეს ინგუშური სამოქალაქო აქტივიზმის მნიშვნელოვანი, საეტაპო გამარჯვება იყო.** მას წინ უძღოდა ინგუში აქტივისტების ხანგრძლივი და დაუღალავი ბრძოლა საბჭოური ისტებლიშმენტის ფორმირებისთვის საკუთარი ეროვნული ინტერესების სასარგებლოდ. მართლაც, რსფსრ უმაღლესი საბჭოს არჩევნებზე „კენჭისყრის შედეგი (და, ფაქტობრივად, რუსეთის ისტორიის მიმდინარეობა) ერთი რესპუბლიკის - ჩეჩნეთ-ინგუშეთის დელეგაციამ გადაწყვიტა“ [Чабнин, 2017].

რაც შეეხება ახალი თაობის ინგუშ აქტივისტებს, ისინიც საზოგადოებრივ საწყისებზე შეკავშირებული, პოლიტიკური ნიშნით არამარკირებული რიგითი პატრიოტები არიან, რომელთაც საკუთარი სტრატეგია აქვთ, მაგალითად, თუ როგორ უნდა აღდგეს სამართლიანობა, დარღვეული ტერიტორიული მთლიანობა და ინგუშური ტრადიციული ჰორიზონტალური მმართველობის სისტემა (რაც ინგუშური დემოკრატიზმის საფუძველია) და განხორციელდეს რეპრესირებული ერის სრულფასოვანი რეაბილიტაცია. მათ არ აქვთ საკუთარი წარმოდგენების პოლიტიკური არხებით არტიკულირების საშუალება, იმიტომ, რომ მმართველი ხელისუფლება ნაციონალური ინტერესების გამტარებელი არაა, ალტერნატიული პოლიტიკური პარტიები უბრალოდ არ არსებობს და ერთადერთი გზა, რომელიც რჩება, არის სამოქალაქო ინიციატივები. ასეთი სამოქალაქო ინიციატივები არის სპონტანურიც (როგორც, მაგალითად, 2008 წლის აქციის „**ხმა არ მიმიცია**“ [ინტერნეტ-მედია, 5], ან, მაგალითად, 2015 წლის 17 იანვრის მასობრივი აქცია სახელწოდებით „**ისლამი ტერორიზმისა და ექსტრემიზმის წინააღმდეგ**“ (რეგიონული მთავრობის პრესსამსახურის ცნობით, აქციას ესწრებოდნენ რესპუბლიკის მაცხოვრებლები, რომლებიც „აღშფოთებულნი იყვნენ წინასწარმეტყველ მუჰამედის

მორიგი კარიკატურის გამოჩენით ფრანგული ყოველკვირეული გაზეთის Charlie Hebdo გარეკანზე“. ხელისუფლების ცნობით, ღონისძიებაში 15 ათასმა ადამიანმა მიიღო მონაწილეობა [ინტერნეტ-მედია, 6], ან **2019 წლის 23 თებერვლის აქცია**, მიმართული „სამშობლოს დამცველისა“ და ინგუშთა დეპორტაციის 75 წლისთავის – დღესასწაულისა და გლოვის შერწყმის წინააღმდეგ [ინტერნეტ-მედია, 7], ან ეთნიკურ ინგუშთა გატაცების წინააღმდეგ მიმართული დემონსტრაციების შემთხვევაში) და პერმანენტულიც, მაგალითად, როდესაც ეხება ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენას.

2008 წელს მოსკოვის ჰელსინკის ჯგუფის ხელმძღვანელი ინტერნეტ-მედიასთან მიცემულ ინტერვიუში აღნიშნავდა: „ინგუშეთი ერთადერთი რეგიონია მთელ რუსეთში, სადაც მასობრივი მშვიდობიანი საპროტესტო აქციები მიმდინარეობს სამოქალაქო უფლებების დარღვევის წინააღმდეგ. მაგალითად, ბოლო არჩევნების – სათათბირო, საპრეზიდენტო – საპასუხოდ... ეს ერთადერთი რესპუბლიკაა, სადაც გატაცებები მასობრივ პროტესტს იწვევს... ამ მხრივ, ინგუშეთი უნიკალურია, აქ არის ნამდვილი სახალხო მოძრაობა მოქალაქეთა უფლებების დასაცავად“ [ინტერნეტ-მედია, 8].

უმნიშვნელოვანეს გამოცდილებად ერის უახლეს ისტორიაში იქცა, ასევე, 2018-2019 წლების საპროტესტო აქციები, რომელიც უპრეცედენტოდ შეფასდა რამდენიმე მიზეზის გამო: როგორც, შესაძლოა, მთელი ჩრდილოეთ კავკასიის ისტორიაში ყველაზე მასობრივი³ და განგრძობადი, და, მეორე მხრივ, ძალიან ორგანიზებული: „თითქმის ყველა ინგუშური თემის (ტიჰის) უხუცესთა საბჭოს წარმომადგენლები აქტიურად იყვნენ ჩართული

³ უპრეცედენტოდ მასშტაბური იყო ქ. ნაზრანში საზოგადოება „დაკასტეს“ მიერ 1990 წლის 6-14 მარტს ორგანიზებული მიტინგიც, რომელშიც 100 ათასი მოქალაქე მონაწილეობდა (ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, ინგუშთა რაოდენობა ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში 1980-იანი წლების ბოლოს დაახლოებით 300 000 ადამიანს ითვლიდა).

მომპიტინგეთა მობილიზაციის პროცესში“ [ინტერნეტ-მედია 9]. ჟურნალისტების თქმით, რომლებიც საკმაოდ მრავლად იყვნენ აქციებზე, მათ არასოდეს უნახავთ ასეთი ორგანიზება: ყოველ დილით მომპიტინგეები თავად აგროვებდნენ ნარჩენებს და აწესრიგებდნენ ტერიტორიას; ორგანიზებული იყო დასაჯდომი ადგილები მოხუცებისთვის; ცხელი კერძები, წვიმის დროს შეფარების შესაძლებლობა. ახალგაზრდები საათობით იდგნენ გადაჭიმული აფრისებით, რათა უფროსი ასაკის აქტივისტები დაეცვათ დასველებისგან; ნაზრანისა და მაგასის მცხოვრებლებს თბილი საბნები და ცხელი სადილი მოჰქონდათ. 13-დღიანი აქციების პერიოდში არ იყო მობილური ინტერნეტი რესპუბლიკის მასშტაბით, რამდენადაც ინგუშეთის ხელისუფლება იმედოვნებდა, რომ ამით შეაფერხებდა აქციების ორგანიზებას და მის შესახებ ინფორმაციის გავრცელებას რესპუბლიკაში და მის ფარგლებს გარეთ“ [ინტერნეტ-მედია, 9; 10; 11; 12].

მოხდა პირიქით: აღნიშნულმა აქციებმა ინგუშური საზოგადოების მაინტეგრირებელი ფუნქცია შეასრულა, ამასთან, ძალიან მრავალფეროვანი სოციალური ჯგუფების კონსოლიდაციაც გამოიწვია: „პროტესტის წყალობით ინგუშებმა გადალახეს რელიგიური და პოლიტიკური განხეთქილება, რომელიც ბოლო დრომდე ანადგურებდა ერს. ყველას აერთიანებდა საერთო ტკივილი და მიზანი, რომლის წყალობითაც განიცდიდა უპრეცედენტო კონსოლიდაციას“ [ინტერნეტ-მედია, 13; 14]. „აღნიშნულმა საპროტესტო აქციებმა ერთი იდეით გააერთიანა ახალგაზრდა მეწარმეები და უხუცესები, არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტივისტები და რელიგიური მოღვაწეები. უფრო მეტიც, რეგიონის არაფორმალურად დადგენილ საზღვრებში ცვლილების უარყოფამ მოახდინა არაერთი ისეთი სოციალური ჯგუფების ალიანსი, რომლებიც ადრე კონფლიქტში იყვნენ ერთმანეთთან“ [Стародубровская, 2019].

ძალიან საინტერესოა 2018-19 წლების მაგასის საპროტესტო აქციების ანალიზი კოლექტიური რიტუალური

ქვეყის შესაწავლად. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ინგუმების შემთხვევაში **ლოცვა**, როგორც საპროტესტო რიტუალი, რომელმაც აქციების მონაწილეებს, როგორც ჯგუფს, საერთო ემოცია და მეხსიერება შეუქმნა⁴, მათ უმაყოფილებას – ბრახს, შიმს, იმედგაცრუებას – პოზიტიური ეკვივალენტი მოუძებნა იმედის, ერთიანობის, სიხარულის სახით და სოლიდარობად გარდაქმნა. როგორც პროტესტის ქრონოლოგიასთან დაკავშირებულ ინტერნეტ-პუბლიკაციაში ვკითხულობთ, „აქციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და ლამაზი მოვლენა იყო პარასკევის ლოცვა - ჯუმა ნამაზი. კოლექტიური ლოცვის რიტუალზე დასასწრებად ხალხი რესპუბლიკის სხვადასხვა კუთხიდან შეიკრიბა; სხვადასხვა შეფასებით, აქ რამდენიმე ათეული ათასი ადამიანი იყო თავმოყრილი – ინგუმეთის პატარა მოსახლეობისთვის ეს საკმაოდ დიდი რიცხვია“ [ინტერნეტ-მედია, 13]. ლოცვამ, როგორც რიტუალურმა ქცევამ, აქტივისტებთან გააერთიანა ძალოვანი სტრუქტურების წარმომადგენლებიც კი [ინტერნეტ-მედია, 15].

საინტერესოა ის გარემოებაც, რომ ამ პროტესტების პროცესში გამოვლინდა საზოგადოების მართვის ადათობრივი ინსტიტუტის ერთგვარი სახეცვლილება, სახელდობრ, უფროს-უმცროსობის პრინციპის დემოკრატიზება. ამონარიდი ე. სოკირიანსკაიას ინტერვიოდან პროტესტის ერთ-ერთ ინიციატორთან: „ჩვენ, ახალგაზრდა აქტივისტებმაც მოვითხოვეთ ხელისუფლებისგან პასუხი. მე პირადად მივწერე ხელისუფლების წარმომადგენლებს, რესპუბლიკის ლიდერებს. ერთმა გვითხრა - თქვენი საქმე არ არის. უფროსები საქმის კურში არიან. ისინი მოაგვარებენო!“. თუმცა, დღევანდელი ინგუმი ახალგაზრდები არ კმაყოფილდებიან პასუხით „უფროსები მოაგვარებენ!“. ინგუმური საზოგადოება დიდი ხანია შეიცვალა. თუ უფროსები ტრადიციული იერარქიული პრინციპით ცხოვრობენ, ამ დროს თანამედროვე, განათლე-

⁴ მიტინგებზე აქტივობა ჰყვს ყოველ პარასკევს, მეჩეთებში პარასკევის ლოცვის დროს, აღწევდა.

ბულ ახალგაზრდებს სამოქალაქო ჩართულობა სწადიათ. მიუხედავად განსაკუთრებით საპატიო როლისა, რომელსაც აღნიშნული პროტესტები უხუცესებს აკისრებდა, აქციების ორგანიზებას, ლოჯისტიკასა და საინფორმაციო მხარდაჭერას სრულად ახორციელებდნენ ახალგაზრდები და 40 წლამდე ასაკის მამაკაცები“ [ინტერნეტ-მედია, 14].

დაბალანსდა სამოქალაქო აქტივიზმი გენდერული ნიშნითაც: გამოიკვეთა ქალი-ლიდერების როლი (მანამდე ქალები ინგუშური პროტესტის მოძრაობაში უმცირესობით იყვნენ წარმოდგენილნი). საყურადღებო საანალიზო მასალა აღმოჩნდა ამ საკითხთან დაკავშირებით ვ. კაზენინისა და ი. სტაროდუბროვსკაიას კვლევაში (მოხსენება) „Граница времен. Как протесты меняют ингушское общество“. ავტორებს ღირებული არგუმენტები წარმოდგენილი აქვთ დასახელებული კვლევის ორ თავში: 1) 3.2. Консолидация общественности вокруг вопроса о границе (ვ. კაზენინი) და 2) 4. Общество после протестов: quo vadis? [Казенин, Стародубровская, 2019].

ამრიგად, ინგუშურმა საზოგადოებამ 2018-2019 წლების პროტესტების შემდგომ ერთგვარი რევოლუციური გარემოება განიცადა, უფრო კომპლექსურად ორგანიზებული და დემოკრატიული გახდა, ვიდრე მანამდე იყო. სამოქალაქო აქტივიზმმა გააძლიერა პლურალიზმი – საზოგადოებაში არსებული განსხვავებული ჯგუფების ურთიერთშემწყნარებლური დამოკიდებულება და კიდევ უფრო დააახლოვა აღნიშნული ერთობა დემოკრატიული საზოგადოების ცნებასა და არსთან, თან ეს მოხდა სპონტანურად, თავად მოქალაქეების მიერ და არა სახელისუფლებო ორგანოების ან საერთაშორისო საზოგადოების ძალისხმევით.

უნდა ითქვას, რომ ინგუშური სამოქალაქო საზოგადოების წრთობის გზაზე ყოველთვის იყო და დღესაც მძლავრია ხელოვნურად შექმნილი ბარიერები. დომინანტი პოლიტიკური ძალა ყველაფერს აკეთებდა/აკეთებს ინგუშეთში სამოქალაქო აქტივიზმის

მარგინალიზაციისთვის და ისეთი მიზეზების „საპოვნელად“ აღნიშნული საზოგადოებრივი მოძრაობის თუ ცალკეული პიროვნებების საქმიანობის უკან, რომლებიც რეალურად არ არსებობს (ექსტრემიზმი, ეთნიკური შუღლის გაღვივება და სხვ.): „პარტიული ნომენკლატურა არათუ არ ხელმძღვანელობდა, არ ეხმარებოდა ორგანიზაციულად, არამედ, პირიქით, ყოველმხრივ ებრძოდა ეროვნულ მოძრაობას, ცილს სწამებდა მის ხელმძღვანელებს... [Сампиев, 2020: 121]. ჩეჩნეთ-ინგუშეთის რეგიონალური კომიტეტი მიხეუმური სამოქალაქო საზოგადოების იმიჯის დამახინჯების მიზნით მთელი პროპაგანდისტული აპარატის მობილიზებას ახდენდა, ცდილობდა დაეყვანა იგი „ერთი მუჰა ნაციონალისტების არაჯანსაღ გამოვლინებამდე“ და ა.შ. ადმინისტრაციული ორგანოები მუშაობდნენ სრული დატვირთვით, აშინებდნენ აქტივისტებს ადმინისტრაციული და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობით, ბრალს სდებდნენ მათ დემაგოგიური ფორმით სპეულირებაში ინგუში მოსახლეობის ცალკეული პოლიტიკურად მოუძნეველელი ნაწილის ეროვნულ და რელიგიურ გრძნობებზე, წარმოაჩენდნენ მათ თავიანთ პროფესიულ საქმიანობაში წარმატებას, ინიციატივასა და კრეატიულობას მოვლელულ პირებად და ა.შ“ [Яндиева, 2008: 48-49]. იგივე ნარატივი ჟღერდება თანამედროვე ინგუში აქტივისტების დისკრედიტაციის, მათი სახელისა და ღირსების შელახვისათვის პოლიტიკურად ანგაჟირებულ მედიაში: „ესენი პოპულიზმით შეპყრობილი აქტივისტები და წარუმატებელი პოლიტიკოსები არიან, რომლებიც არა ეთნიკური, არამედ პირადი ინტერესების შესაბამისად იღვწიან... ალაჰის სახელით აგვარებენ მათ ფინანსურ და სოციალურ-პოლიტიკურ საკითხებს, რელიგიის საფარვეშ ისწრაფვიან ნახონ სარგებელი ინგუშეთსა და ჩრდილოეთ კავკასიაში სიტუაციის დესტაბილიზაციის გზით [ინტერნეტ-მედია, 16; 17].

2028-2019 წლების მიტინგების აქტორები, რომლებიც მონაწილეობდნენ ი. ბ. ევჟუროვსა და რ. კადიროვს შორის გაფორმებული ანტიკონსტიტუციური სასაზღვრო შეთანხმების (ინგუშური ტერიტორიების გადაცემა ჩეჩნეთისათვის) წინააღმდეგ საპროტესტო აქციებში – **ახმედ ბარახოვი, მალსაგ უჟახოვი, ბარახ ჩემურზიევი, ახმედ ჰოგოროვი, მუსა მალსაგოვი, ბაგაუდინ ხაუტიევი, ისმაილ ნალგიევი და ზარიფა საუტიევა** ამჟამად პატიმრობაში იმყოფებიან 7-დან 9 წლამდე ვადით [ინტერნეტ-მედია, 16].

მოუხედავად სამოქალაქო საზოგადოების „ექსტრემისტული“ ნიშნით მიზანმიმართული მარკირებისა (რასაც შედეგად პერმანენტული რეპრესიები მოჰყვა), საპროტესტო მუხტი ინგუშურ საზოგადოებაში მაინც არ შესუსტებულა, არამედ განიცადა ტრანსფორმაცია და ქუჩიდან ინტერნეტ-ქსელში გადაინაცვლა. შესაბამისად, **კოლექტიური იდენტობის წრთობის და სამოქალაქო ნაციონალიზაციის პროცესი არ შეწყდა.**

დასკვნა. როგორც კვლევა აჩვენებს, ინგუშური სამოქალაქო აქტივიზმი, უკანასკნელი 70 წლის მანძილზე განსაკუთრებული მდგრადობითა და მკაფიოდ გამოხატული ეთნიკურობით ხასიათდება; საპროტესტო მოძრაობები ინგუშეთში ხშირად ისტორიულ მუხსიერებას, იდენტობას და სამართლიანობის აღდგენის მოთხოვნებს უკავშირდება და, უმთავრესად რეაქციაში გამოიხატება, თვისობრივად ნეგატივისტურია, მიმართულია რაღაცის წინააღმდეგ და მისი აქტორი ბუნებრივი, სპონტანური სამოქალაქო საზოგადოებაა.

ინგუშეთში სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებას ბევრი გამოწვევა აქვს, მაგრამ ამავე დროს საინტერესო ისტორიული და თანამედროვე პროცესებიც მიმდინარეობს. განსაკუთრებული წარმატებებს სამოქალაქო ნაციის წრთობის გზაზე ავლენს 2018-19 წლების პროტესტები (ახალი ეტაპი ქვეყნის დემოკრატიულ განვითარებაში). მას თან ახლავს მომიტინგეთა სოციალური ბაზის გაფართოება და გენდე-

რული ნიშნით დაბალანსება, საზოგადოების მართვის ადათობრივი ინსტიტუტის ერთგვარი სახეცვლილება, დემოკრატიზება, ეროვნული იდეის მასობრიობა და საერთო-ეროვნული სივრცის კონსოლიდაცია. „მიტინგური დემოკრატიის“ ამ წარმატებულ ეტაპს რეფრენად, ახალი საპროტესტო სტატეგიების გარდა, გასდევს მრავალი ხელისშემშლელი ფაქტორი იმისათვის, რომ სამოქალაქო საზოგადოებამ თავისი ინტერესები/იდეები პოლიტიკური გარანტიებით გაამყაროს და მოახდინოს საკუთარი იდენტობის და სამოქალაქო როლის რეალიზება იმ სახელმწიფოში, რომელშიც ინკორპორირდება. ეს კიდევ უფრო ამძიმებს პროცესებს, რადგან საზოგადოებრივი მოძრაობის ფუნდამენტური ფუნქციების შესრულება ხდება შეუძლებელი, როცა მათი კონტექსტი მუდმივად სენსაციისა და მანიპულაციის ობიექტი ხდება. თუმცა, ამგვარი მდგომარეობა, როგორც ჩანს, მოტივაციისა და მებრძოლობის ფორმად იქცევა აქტივისტებისთვის. სამოქალაქო აქტივისტთა ახალი თაობა ინგუმეთში უფრო სტრუქტურირებულ და ინსტიტუციონალიზებულ გზებს ეძებს სამოქალაქო ბრძოლის გასაგრძელებლად.

ბიბლიოგრაფია იხ. რუსული ტექსტის ბოლოს.

Мариам Бежиташвили

*Докторант программы «История Кавказа» Тбилисского
государственного университета им. Ив. Джавахишвили*

Опыт и перспективы становления устойчивого гражданского общества в Ингушетии

Исследование, которое я представлю в виде доклада на текущем симпозиуме, посвящено ингушскому национальному единству в контексте гражданской активности. Цель исследования — в соответствии с современными методами исторической науки, на основе анализа и сопоставления имеющихся документальных материалов, оценить опыт ингушского гражданского активизма и определить его перспективы.

Актуальность исследования: Комплексное и объективное изучение Ингушетии как неотъемлемой части Кавказского региона важно не только для местного, но и для международного сообщества. Социальные и политические движения в республике оказывают влияние на конфликты и мирные процессы в других странах Кавказа и связаны с региональной проблематикой реинтеграции и демократизации.

Актуальность исследования в контексте социальных наук особенно значима, поскольку оно проливает свет на текущие национальные и культурные процессы, выявляет ключевые тенденции и темы, а также рассматривает современные вызовы социальной и политической реальности.

До 2018 года общая площадь Республики Ингушетия составляла 3628 км², занимая 82-е место в Российской Федерации. События 2018 года, связанные с изменением административно-территориальных границ, привели к беспре-

цедентному подъему гражданской активности и массовой мобилизации населения. Именно этот процесс и связанная с ним беспрецедентная статистика вывели в центр международного внимания Республику, знания о которой за пределами Кавказа, особенно в научных и академических кругах, были ограниченными и фрагментарными⁵. События 2018–2019 годов вызвали широкий международный резонанс: ключевые мировые СМИ — The New York Times, BBC News, Human Rights Watch, Reuters, Al Jazeera, The Guardian — освещали масштабность ингушских протестов [Интернет-СМИ, 1-5].

Цель исследования: несмотря на то, что с момента последних масштабных протестов в Ингушетии прошло более шести лет, тема гражданского общества и протестной культуры в республике остается недостаточно изученной в международных академических исследованиях. Однако в нашем распоряжении имеются ценные эмпирические и аналитические материалы. Их изучение представляется актуальной задачей кавказской историографии.

Ожидаемая польза от исследования состоит в том, что обсуждение международно значимых научных проблем (гражданский активизм, протестные движения) на примере

⁵ В международном академическом дискурсе Ингушетия упоминалась в основном в следующих контекстах: 1. История и культура народов Северного Кавказа, в рамках композита «чечено-ингушский»; 2. Сталинская депортация 1944 года, особенно в связи с вопросами прав человека, политических репрессий и исторической справедливости; 3. Российско-чеченская война (потоки беженцев, проблемы безопасности и политическая нестабильность); 4. Трагические события осени 1992 года, рассматриваемые в рамках нарратива «этнического конфликта».

Ингушетии может быть интересным как само по себе, так и в сравнительной перспективе.

* * *

Историография и новые знания. О гражданской активности ингушей за последнее столетие написано несколько научных работ. Ингушскому национальному движению 1956–1973 годов посвятили свои труды ингушские авторы: М. Яндиева, Н. Кодзоев, И. Сампиев, Б. Ужахов и другие. Наряду с уникальными фотографиями, запечатлевшими события того периода, они опубликовали интервью, воспоминания и мемуары участников митинга 1973 года. **Эти исследования стали важнейшим этапом в изучении исторических событий, оказавших значительное влияние на общественно-политическую жизнь Ингушетии** [Яндиева, 2008; Сампиев, 2020; Кодзоев, 2019; Ужахов, 2015].

Что касается постсоветского и современного гражданского активизма в Ингушетии, то существующие исследования в основном носят описательный характер и не используют фундаментальные методы анализа. В большинстве случаев работы, выполняемые местными научными центрами (мастер-класс, наблюдающий процесс изнутри), имеют один недостаток: психоэмоциональную связь, то есть субъективную эмоциональность.

Дизайн, на котором основано исследование избранных мной примеров гражданского активизма, предполагает использование «Ритуала протеста» и «Политических возможностей» в качестве аналитических категорий и попытку объяснить действия протеста с помощью этих теорий [Bell, 2010; Meyer, 2004; Tilly, 2015]. Теория «Ритуал протеста» позволяет мне

объяснить ритуальные или символические характеристики протестов и связать их с историческим контекстом, в то время как с точки зрения теории «политических возможностей» я попытаюсь проанализировать контекст (мир за пределами протестного движения), на котором базируются конкретные требования активистов, мобилизация сторонников и стратегии протеста.

Конечно, в рамках одного доклада невозможно исчерпывающе ответить на все вопросы, но в дальнейшем я планирую расширять источниковедческую базу исследования и изучить альтернативные формы гражданского активизма, такие как творческий протест и медиация знаний.

Современный ингушский гражданский активизм отличается тем, что он не связан с каким-либо определенным типом организационного неправительственного сектора (например, НПО, СМИ, за деятельность которых платят), а представляет собой естественный, спонтанный и самоорганизованный процесс, свободный от партийной, организационной и бюрократической номенклатуры. Таким образом, в случае с Ингушетией гражданская активность не сводится к профессиональному гражданскому активизму.

Основной проблемой, стоящей перед гражданским обществом в Ингушетии, является вопрос восстановления и сохранения территориальной целостности. Для ингушей, как народа, понятия родной земли и границ имеют ключевое значение. Географическое измерение / граница — является важнейшим аспектом ингушской идентичности. Чтобы убедиться в том, с каким сильным единством мы имеем дело,

достаточно взглянуть на их стремление к защите границ, которое остается безусловным и непобедимым.

Посмотрим на хронику территориального распада:

- **В 1933 году** у АО Ингушетия отнимают г. Владикавказ и объединяют с Чеченской Автономной Областью.
- **В 1944 году** ликвидируют Чечено-Ингушскую АССР, а после ее восстановления в 1956 году отчуждают Ингушский Пригородный район.
- **В 1992 году** происходит этническая чистка ингушей из этого района Западной Ингушетии.
- **26 сентября 2018** года территория Ингушетии была сокращена ещё на 32 550 га (Сунджинский район и часть Малгобекского района были переданы Чеченской Республике).

Таким образом, только за последние сто лет ингуши постоянно теряли: они лишились территориального самоуправления, а вместе с ним — ответственности за национальные вопросы, находившиеся в ведении их администрации, а также контроля над более чем 40% своей исторической родины, включая столицу⁶. **Именно эта утрата территориальной целостности способствовала расп-**

⁶ Идея владения родной территорией остро ощущается даже среди диаспоры, раздробленной в период изгнания. И сейчас проблематика Владикавказа и Пригородного района Западной Ингушетии, их общая судьба и историческая память, становятся консолидирующим фактором для ингушей, оставшихся в Казахстане и Киргизии. Это является значимой частью их связи с остальными ингушами.

ространиению гражданского самосознания среди ингушей на протяжении всей новейшей истории, умножению требований, расширению / увеличению политической активности граждан в реалиях Ингушетии.

Согласно традиционной периодизации (Н. Кодзоев, И. Сампиев), гражданская активность ингушей включает шесть этапов. На каждом из этих этапов родина/граница является ключевым аспектом идентичности:

1. **Период Горской Автономной Советской Социалистической Республики (Горской АССР) и Ингушской автономной области — 1920-1934 гг.** (начало реального генезиса ингушского национального движения, формирование целей и ориентиров);
2. **Период нивелирования Ингушской автономии, объединения Ингушетии и Чечни (Чечено-Ингушская АССР) и ее ликвидации — 1933-1944 гг.** (период упадка, утрата «революционного завоевания», разрушение территориальной целостности, репрессии против национальных лидеров и общественных деятелей);
3. **С 1956 года до начала 1960-х годов — период возвращения ингушей из депортации и восстановления Чечено-Ингушской АССР** (гражданская деятельность на восстановление политического единства и реабилитацию нации, выражавшаяся в отправке частных и групповых корреспонденций и делегаций в центральные государственные органы);
4. **1972-1973 гг.** — к уже опробованным методам добавляются общенациональные бессрочные митинги (массовые демонстрации), которые становятся важным опытом в истории нации. Этот этап «митинговой демократии» также привел к массовости

национальной идеи, расширению социальной базы национального движения и консолидации пространства общенационального движения;

5. **1988-1992 гг.** — сочетание всех известных методов: общенародные обращения в центральные органы власти, массовые подписи, делегации, митинги и национальные съезды. На этом этапе формируются институциональные основы ингушского национального движения, происходит организационное структурирование политических партий и союзов;

6. **2018/2019 гг.** — настоящее время — гражданская активность проявляется в форме Международного конгресса ингушского народа, массовых демонстраций и обращений в различные органы, включая суды. Это объединение граждан приобрело беспрецедентный масштаб и стало «самой массовой мобилизацией в истории всего постсоветского Северного Кавказа» [Казенин, 2019].

Вопрос идентичности гражданских активистов. Что касается личности гражданских активистов, то ядро ингушского национального движения на всех этапах составляют свободные от партийной номенклатуры сообщества, состоящие из рядовых патриотов. Эти люди проникнуты общественными принципами национализма и руководствуются социальными закономерностями. Время и силы они бескорыстно направляют на влияние к происходящим в стране процессам, с целью защиты национальных интересов: «За права народа боролись не те, кто должны были быть лидерами своего народа по партийной или советской номенклатуре, а представители интеллигенции, рядовые коммунисты и беспартийные» [Сампиев, 2020: 120]. Помимо научно-академической и творческой интеллигенции, в гражданское движение постепенно включалась передовая часть национальной интеллигенции, студенческая молодежь и духовенство. Это способствовало максимальному националь-

ному консенсусу и вовлечению всех социальных слоев [Котиев, 2024: 27].

Фундамент формирования неформального общественно-политического движения в Ингушетии был заложен в 1985 году, в так называемый период «перестройки». В этот период активно функционировало историко-просветительское общество «Длакасте», которое выпускало ежемесячный журнал «Дош», публикуя материалы об истории, обычаях и культуре ингушского народа. В 1989 году возникло народное объединение «Нийсхо», которое, благодаря гражданской инициативе, смогло перерасти в полноценное политическое движение — народную партию. У этой организации также был свой печатный орган — еженедельная газета «Даймохк».

В действительности в период Советского Союза «дизайн» национализма в Ингушетии создавали две организации: «Национальный совет Ингушетии» (по постановлению Третьего съезда ингушского народа 6-7 октября 1991 года он стал называться «Оргкомитетом») и упомянутое выше «Демократическое движение «Нисхо». Целью этих независимых от официальной власти и свободных от советской идеологии ингушских организаций было полное восстановление репрессированной нации, национальная консолидация, создание республики и демократизация общества. Первый указ главы Временной администрации Республики Ингушетия Р. Аушева от 12 ноября 1992 года «о запрете всех партий, групп, политических и общественных организаций» был направлен против этих двух организаций. Деятельность Народного совета была запрещена, а деятельность «Нисхо» — формально прекращена [Кокорхоева, 2009: 105-108].

19 ноября 1989 года Верховный Совет СССР под давлением активистов репрессированных народов (авангард которых составляли ингуши и советские немцы) принял декларацию «О признании незаконными и преступными репрессивных актов против народов, подвергшихся насильственному переселению, и обеспечении их прав». Совет признал практику принудительного переселения ряда народов «тяжким преступлением, противоречащим основам международного права и гуманитарному характеру социалистической системы». **Эта декларация стала важной победой ингушского гражданского активизма.** Этому предшествовала долгая и упорная борьба ингушских активистов за признание их прав и формирование советского истеблишмента в соответствии с национальными интересами. Ведь на выборах в Верховный Совет РСФСР «результат голосования (и, по сути, ход российской истории) решала делегация одной республики — Чечено-Ингушетии» [Чаблин, 2017].

Что касается нового поколения ингушских активистов, то это также рядовые патриоты, политически не маркированные, связанные общественными началами и имеющие свою стратегию, например, восстановление справедливости — территориальной целостности и системы традиционного ингушского горизонтального правления, которое является основой ингушской демократии, а также полная реабилитация репрессированной нации. У них нет возможности артикулировать свои взгляды через политические каналы, поскольку правящая власть не представляет национальные интересы, альтернативных политических партий не существует, и остается единственный путь — гражданские инициативы. Такие инициативы также носят спонтанный характер

(например, митинг 2008 года «**Я не голосовал**» [Интернет-СМИ, 5], массовый митинг 17 января 2015 года под названием «**Ислам против терроризма и экстремизма**» [Пресс-служба правительства региона], а также **акции 23 февраля 2019 года**, направленные против «Защитника Родины» и 75-летия депортации ингушей – совмещение праздника и траура [Интернет-СМИ, 7] или в случае **демонстраций против похищения этнических ингушей**) и перманентного, например, когда речь идет о восстановлении территориальной целостности.

В 2008 году глава Московской Хельсинкской группы заявил в интервью интернет-СМИ: «Ингушетия — единственный регион в России, где проходят массовые мирные акции протеста против нарушения гражданских прав». Это действительно единственная республика, где похищения людей вызывают массовые протесты. В этом плане Ингушетия уникальна: здесь существует настоящее народное движение в защиту прав граждан [Интернет-СМИ, 8].

Акции протеста 2018-2019 годов были оценены как беспрецедентные по нескольким причинам: они стали самыми массовыми⁷ и продолжительными в истории всего Северного Кавказа и, с другой стороны, очень организованными. «В процессе мобилизации протестующих активно участвовали представители Совета старейшин практически всех ингушских

⁷ Беспрецедентно масштабным был и митинг в Назрани, организованный обществом «Дакасте» 6-14 марта 1990 года, в котором приняли участие 100 тысяч граждан (по официальным данным, численность ингушей в Чечено-Ингушской АССР составляла около 300 тысяч человек в конце 1980-х).

общин (тейпов)» [Интернет-СМИ, 9]. Эти протесты стали важнейшим опытом в новейшей истории страны: «В первый раз на митингах была такая организация: каждое утро протестующие сами собирали мусор и приводили в порядок территорию; для пожилых людей были организованы зоны отдыха, горячая пища, возможность укрытия во время дождя. Молодые люди часами стояли с растянутыми парусинами, чтобы защитить пожилых активистов от намокания; жители Назрани и Магаса привозили с собой теплые одеяла и горячий обед» [Интернет-СМИ, 9; 10; 11; 12].

Произошло обратное: указанные действия выполнили для ингушского общества интегрирующую функцию, а также привели к консолидации самых разных социальных групп: «Благодаря протесту, ингушский народ преодолел религиозно-политический раскол, который до недавнего времени разрушал нацию. Всех объединили общая боль и цель, благодаря чему они пережили невиданную консолидацию [Интернет-СМИ, 13; 14]. «Эти акции протеста объединили одной идеей молодых предпринимателей и пожилых людей, активистов неправительственных организаций и религиозных деятелей. Более того, неприятие изменения неформально установленных границ региона сблизило ряд социальных групп, ранее конфликтовавших друг с другом» [Стародубровская, 2019].

Очень интересно проанализировать протесты Магаса 2018-2019 годов для изучения коллективного ритуального поведения. В случае с ингушами особенно выделяется **молитва** как ритуал протеста, которая создала общую

эмоцию и память⁸ в участниках протестов как группы, отыскала положительный эквивалент их недовольству – гневу, страху, разочарованию – в виде надежды, единства, радости и превратила их в солидарность. Как мы читаем в интернет-издании, посвященном хронологии протеста: «Одним из важных и красивых событий протеста стала пятничная молитва – Джума Намаз. Люди собрались из разных уголков республики, чтобы присутствовать на ритуале коллективной молитвы; по разным оценкам, здесь собралось несколько десятков тысяч человек – для небольшого населения Ингушетии это довольно большое число» [Интернет-СМИ, 13]. Молитва, как ритуальное поведение, объединила с активистами даже представителей структур власти [Интернет-СМИ, 15].

Кроме того, протесты 2018-2019 годов показали изменения в традиционном институте управления сообществом, а именно демократизацию принципа старший-младший. В интервью Э. Сокирянской один из инициаторов протеста рассказал: «Мы, молодые активисты, тоже требовали ответа от власти. Я лично писала представителям правительства, руководителям республики. Один нам сказал – это не ваше дело. Старшие в курсе дела. Они решат эту проблему!». Однако сегодняшнюю ингушскую молодежь не устраивает ответ «старшие решат!». Ингушское общество давно изменилось. Если старейшины живут по традиционному иерархическому принципу, то современная образованная молодежь учится гражданской активности. Несмотря на особо почетную роль, которая в упомянутых протестах отводилась старейшинам, органи-

⁸ Пик активности на митингах приходился на каждую пятницу, во время пятничных молитв в мечетях.

зацию акций, материально-техническое и информационное обеспечение полностью осуществляли молодые люди и мужчины в возрасте до 40 лет» [Интернет-СМИ, 15].

Гражданский активизм был сбалансирован и с точки зрения гендера: подчеркивалась роль женщин-лидеров (до этого женщины составляли меньшинство в ингушском движении протеста). Интересный аналитический материал по этому вопросу находим в исследовании (докладе) К. Казенина и И. Стародубровской «Граница времен. Как протесты меняют ингушское общество». Ценные аргументы авторы представили в двух главах названного исследования: 1) 3.2. Консолидация общественности вокруг вопроса о границе и 2) 4. Общество после протестов: *quo vadis?* [Казенин, Стародубровская, 2019].

Надо сказать, что искусственно созданные барьеры всегда стояли на пути создания ингушского гражданского общества, они сильны и сегодня. Доминирующая политическая власть делала/делает все, чтобы маргинализировать гражданский активизм в Ингушетии и «найти» такие причины деятельности указанного общественного движения или личностей, которых на самом деле не существует (экстремизм, разжигание межнациональной розни и т.п.): «Партийная номенклатура ни то, что не руководила, не помогала организационно, а наоборот, всячески боролась с национальным движением, клеветала на его лидеров... [Сампиев, 2020: 121]. Региональный комитет Чечено-Ингушетии мобилизовал весь пропагандистский аппарат, чтобы исказить имидж ингушского гражданского общества, пытаясь свести его к

«нездоровым проявлениям горстки националистов» и т.д. Административные органы работали в полную силу, угрожая активистам административной и уголовной ответственностью, обвиняя их в демагогической спекуляции национальными и религиозными чувствами определенной политически незрелой части ингушского населения, изображая их как личностей, лишенных успеха, инициативы и креативности в профессиональной деятельности и т.д.» [Яндиева, 2008: 48-49]. Тот же нарратив повторяется в политически ангажированных СМИ, дискредитирующих ингушских активистов нашего времени, запятнающих их имя и достоинство: «Это – одержимые популизмом активисты и несостоявшиеся политики, движимые не этническими, а личными интересами... решающими свои финансовые и социально-политические вопросы от имени Аллаха» Под видом религии они стремятся увидеть выгоду в дестабилизации ситуации в Ингушетии и на Северном Кавказе [Интернет-СМИ, 16; 17].

Актеры митингов 2018-2019 годов, принявшие участие в организации акций протеста против подписанного между И.Б. Евкуровым и Р. Кадыровым антиконституционного соглашения о границе (передача ингушских территорий Чечне) – **Ахмед Барахоев, Малсаг Ужахов, Барах Чемурзиев, Ахмед Погоров, Муса Мальсагов, Багаудин Хаутиев, Исмаил Нальгиев и Зарифа Саутиева** в настоящее время⁹ находятся в заключении с лишением свободы на срок от 7 до 9 лет [Интернет-СМИ, 16].

Несмотря на умышленное навешивание ярлыка и

⁹ Во время проведения Симпозиума – 10-12 октября 2024 г. (ред.)

маркирование гражданского общества как «экстремистского» (что повлекло за собой перманентные репрессии), протестный заряд в ингушском обществе не ослабел, а претерпел трансформацию и перешел с улицы в Интернет-пространство. **Следовательно, процесс укрепления коллективной идентичности и устойчивого гражданского общества не остановился.**

Закключение. Как показывает исследование, гражданская активность ингушей за последние 70 лет характеризуется исключительной стабильностью и ярко выраженным этническим характером. Протестные движения в Ингушетии часто связаны с исторической памятью, идентичностью и требованиями восстановления справедливости, они имеют преимущественно реакционный характер, направлен против существующих проблем, а их субъектами выступает гражданское общество.

Развитие гражданского общества в Ингушетии сталкивается с многочисленными трудностями, однако происходят также важные исторические и современные процессы. Протесты 2018–2019 годов, ставшие новым этапом демократического развития региона, продемонстрировали значительные успехи на пути укрепления гражданского общества. Эти события сопровождались расширением социальной базы протестующих, улучшением гендерного баланса, а также своеобразной трансформацией традиционных институтов власти и их демократизацией. Также наблюдается массовизация национальной идеи и консолидация общенационального пространства.

Этот этап «митинговой демократии» сопровождался множеством препятствий, которые, наряду с новыми протестными стратегиями, мешали гражданскому обществу

укрепить свои интересы и идеи с политическими гарантиями. Это усложняло процессы осознания своей идентичности и гражданской роли в государстве, в которые оно инкорпорируется. Основные функции общественного движения становились невозможными, так как их контекст постоянно подвергался манипуляциям и сенсационности. Однако такая ситуация, как представляется, становится стимулом для усиления мотивации и решимости активистов.

Новое поколение гражданских активистов в Ингушетии ищет более структурированные и институционализированные способы продолжения своей активности, что дает надежду на дальнейшее укрепление гражданского общества в республике.

Библиография

Первоисточники и документальные материалы:

1. Второй съезд ингушского народа. Грозный, 9-10 сентября 1989 года, Грозный, 1990
2. Митинг в Магаче 26 Марта (видеозапись) - <https://www.youtube.com/watch?v=Ut4rh5smdM&t=9580s>
3. Обращение Оргкомитета митинга 12 октября 2018 года Президенту Российской Федерации Путину В.В. по вопросу отторжения земель
<https://m.kavkaz-uzel.eu/blogs/342/posts/34915>

Вторичные источники:

1. **Bell C.**, Ritual theory, ritual practice. New York: Oxford University Press, 2010
2. **Meyer D. S.**, Protest and Political opportunities, in: Department of Sociology, University of California, Irvine, California 92697, 2004

3. **Tilly Ch., Tarrow S.**, Contentious Politics, Edition 2nd, Oxford University Press, 2015
4. **Казенин К.**, Консолидация общественности вокруг вопроса о границе, доклад посвященный конфликту в Ингушетии „Граница времен. Как протесты меняют ингушское общество“, 2019
5. **Кодзоев Н.Д.**, Ингушское национальное движение 1956-73 гг., 2019
6. **Кокорхоева Д.С.**, Решения Второго и Третьего съездов ингушского народа // Юрист правовед. Ростов-н/Д, №6 (37), 2009
7. **Котиев А. М.**, Роль ингушской национальной интеллигенции в восстановлении Республики Ингушетия, журнал „Современная наука: актуальные проблемы теории и практики“, серия: Гуманитарные науки №4 апрель, 2024
8. **Сампиев И.М.**, Ингушское национальное движение в региональном этнополитическом процессе (1924- по 1994 гг.)/Гуманитарные и социально-политические проблемы модернизации Кавказа. Вып. VIII. Назрань, 2020
9. **Стародубровская И.**, Общество после протестов: quo vadis?; Как протесты меняют ингушское общество, доклад посвященный конфликту в Ингушетии « Граница времен.», 2019 <https://polit.ru/article/2019/03/28/ingushetia>
10. **Ужахов Б.**, Роль ингушского национального движения в образовании Республики Ингушетия, Вестник КемГУ. №2-6 (62), 2015
11. **Яндиева М. Д.**, Общегражданский митинг ингушей 1973 года. Назрань-Москва: Ингушский «Мемориал», 2008
12. **Чаблин А.**, Люди, изменившие ход времени, общественно-политическая и познавательная газета «Открытая», 16 (760) от 26 апреля – 3 мая, 2017 <https://www.opengaz.ru/stat/lyudi-izmenivshie-hod-vremeni>

Интернет-СМИ:

1. Protest erupts in southern Russia over land swap deal with Chechnya <https://www.reuters.com/article/world/protest-erupts-in-southern-russia-over-land-swap-deal-with-chechnya-idUSKCN1ME1H8/>
2. Thousands Protest in Ingushetia Over Land Dispute <https://monitoring.bbc.co.uk/product/c20157z3>
3. Russia: Ingushetia Protests Met with Repression <https://www.hrw.org/news/2018/10/16/russias-north-caucasus-unprecedented-peaceful-protest>
4. Russia 'behind Ingushetia abuses' <https://www.aljazeera.com/news/2008/6/25/russia-behind-ingushetia-abuses>
5. В Ингушетии прошла акция „Я не голосовал!“ <https://podrobnosti.ua/487923-vingushetii-proshla-aktsija-ja-ne-golosoval-a-kto-zhe-golosoval.html>
6. В Ингушетии митинг против оскорбления верующих собрал 15 тыс. Человек <https://kuban.rbc.ru/krasnodar/17/01/2015/5592b26a9a7947d291915420>
7. Ингуши не захотели совмещать праздник и траур https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=KI5BUuDUBQ&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Fwww.zdg.md%2F&feature=emb_imp_woyt
8. В Ингушетии есть народное движение за свои права, URL: <https://www.svoboda.org/a/465356.html>
9. Kvakhadze A. Rondeli Blog: Territorial Dispute in North Caucasus: Unprecedented Protests in Ingushetia, 2018, URL: <https://gfsis.org/en/territorial-dispute-in-north-caucasus-unprecedented-protests-in-ingushetia-2/>

10. Хронология протеста. Митинг в Магасе в лицах и событиях, URL: <https://fortanga.org/2018/10/hronologiya-protesta-miting-v-magase-v-litsah-isobytiyah/>
11. Хроника бунта: как ингуши отвергли соглашение с Кадыровым, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=axHzviSoMPg>
12. Репортаж Настоящего Времени с территорий, за которые спорят Чечня и Ингушетия URL: <https://www.currenttime.tv/a/29544671.html>
13. Протесты в Ингушетии: хроника передела границы с Чечней, Кавказский Узел <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/326282>
14. Протест в Ингушетии объединил жителей, элиты и даже силовиков... <https://fortanga.org/2018/10/ekaterina-sokiryanskaya-protest-v-ingushetii-obedinil-zhitelej-elity-i-dazhe-silovikov-takogo-pri-putine-eshhe-ne-bylo/>
15. Протесты в Ингушетии: силовики молятся вместе с демонстрантами <https://www.youtube.com/watch?v=K8b28V5DB0A>
16. Фигурантам дела о протестах в Ингушетии в кассации утвердили приговоры - от 7,5 до 9 лет в колонии <https://ovd.info/express-news/2024/06/21/figurantam-dela-oprotestakh-v-ingushetii-v-kassacii-utverdili-prigovory-ot>
17. Ингушское дело - самое массовое и беспрецедентное. URL: https://www.youtube.com/watch?v=5K7F_oWcMnY

ზურაბ გაჩიევი

ისტორიის მეცნ. დოქტორი, დაღესტნის ისტორიულ-გეოგრაფიული საზოგადოების თავმჯდომარე

**ორსთხოვ/ყარაბულაჟნი,
როგორც ინგუმური სუბეთნიკური ჯგუფი დაღესტნისა და
ჩეჩნეთის მთიელთა ტრადიციულ წარმოდგენებში**

(საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული დოკუმენტების მიხედვით)

ყარაბულაჟის პრობლემა. „ყარაბულაჟების“ სახელით ცნობილი მცირე ნახურენოვანი სუბეთნიკური ჯგუფის იდენტიფიკაციის პრობლემა გასული ნახევარი საუკუნის განმავლობაში სოლიდურ ისტორიოგრაფიულ ფოკუსში მოექცა. ვ.ა. შნირელმანმა თავის მიმოხილვით ნაშრომში „იყო ალანი“ ამ საკითხს სპეციალური თავივ მიუძღვნა: „1990-ანი წლების დასაწყისში ეროვნული აღორძინების მოძრაობამ მოიწვია ორსთხოელები (ყარაბულაჟები), რომლებიც გასული ასწლეულის განმავლობაში აქტიურ ასიმილაციას განიცდიდნენ ჩეჩნებისა და ინგუმების მხრიდან. მათი უმეტესობა ინგუმეთის ნაზრანისა და მალგობეჟის რაიონებში და ჩეჩნეთის აჩხო-მარტანის რაიონში ცხოვრობდა. გარდა ამისა, ისინი ბინადრობდნენ სუნჯის რაიონში, რომელიც ამჟამად ჩეჩურ-ინგუმური ურთიერთობების დამაბრკოლებელ ქვაკუთხედად იქცა. ორსთხოელებიდან ზოგი ჩეჩურად ლაპარაკობდა და თავს ჩეჩენს უწოდებდა, ზოგიც – ინგუმურად და თავს ინგუმებთან აიგივებდა“ [Шнирельман, 2006: 183]. ამავდროულად, შნირელმანი აღნიშნავს, რომ „ორსთხო-ელები, რომლებიც ისტორიულ დოკუმენტებში ფიგურირებენ, როგორც „ყარაბულაჟები“, საბჭოთა პერიოდში ოფიციალურად ინგუმთა ჯგუფში შეჰყავდათ, რაც მათ პასპორტებში ფიქსირდებოდა“ [Шнирельман, 2006: 105]. თუმცა, სწორედ 1990-იანი წლების დასაწყისში ორსთხოელებმა მკვეთრად აიმაღლეს სოციალური სტატუსი ჩეჩნებს შორის, რადგან, მოარული ხმების თანახმად, სწორედ მათ ეთნოსს ეკუთვნოდა ჯოხარ დუდაევის ოჯახი.

[Тернистый путь, 1992: 83]. ამავე დროს, ემინოდათ, რომ ჩეჩნეთსა და ინგუშეთს შორის ადმინისტრაციული საზღვრის დადგენა მათ ორ ნაწილად გაყოფდა, მით უფრო, რომ 1990 წლის ბოლოდან სუნჯის რაიონის მიწების გამო ჩეჩნებსა და ინგუშებს შორის კონფლიქტი მწიფდებოდა“ [Шнирельман, 2006: 183] „ამავდროულად, ჩეჩნები ამ პრეტენზიებს არ აღიარებენ და ორსთხოვლებს წარმოადგენენ, როგორც ერთ-ერთ „თუხუმს“ [Эльмурзаев, 1964: 130], ანუ ერთ-ერთ თეიჰს, საიდანაც ჩეჩენი ხალხი ჩამოყალიბდა [Ахмадов 1992; 2001: 315]. ზოგიერთი ჩეჩენი ავტორი წერს „ორსთხოვლი ჩეჩნების“ შესახებ [Хамидова 1999: 132]. ამის საფუძველზე ისინი ორსთხოის მიწებს ჩეჩნეთის რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილად თვლიან“. „ყოველივე ეს ინგუში ინტელექტუალების აღშფოთებას იწვევს და ზოგიერთ მათგანს უბიძგებს გააპროტესტონ მეზობლების მიერ მათი მემკვიდრეობის „მითვისება“ [Шнирельман, 2006: 183]. ისინი აღნიშნავენ, რომ ჯერ კიდევ ი.ა. გიულდენშტედტმა, რომელმაც 1770 წელს მთელი კავკასია მოიარა, ყარაბულაეები ასე აღწერა: **„ყარაბულაჰის ოლქი** (თათრულად „შავი წყარო“) მდებარეობს მარტანთან (ადგილობრივ ენაზე „ფორტანგა“) - სუნჯის შენაკადთან (ასო „F“ არის ინგუშურში, მაგრამ არ არის ჩეჩნურში - ზ.გ.), სადაც ის მთებიდან გამოედინება. ჩერქეზები ამ ოლქს თათრულ სახელს ბალ-სუ-ს („თაფლის წყალი“) უწოდებენ, ჩეჩნები - არიმტას, **თვით ინგუშები და ყარაბულაეები - არმტეს**“ [Гильденштедт, 2002: 243]. ეს დამატებით ხაზს უსვამს მათ ენობრივ ერთიანობას. ჩვენ გადავწყვიტეთ ბოლო ტრანსკრიფციას (თვითაღნიშვნას) მივყვეთ.

ხელახალი აქტუალიზება. მიმდინარე საუკუნეში ეს პრობლემა კიდევ ერთხელ წამოიჭრა ი. აბადიევის სამეცნიერო-პოპულარულ ბროშურაში „ჩეჩენი ხალხის წარმოშობა“ [Абадиев, 2004: 11, 27]. აღნიშნულ საკითხს შეეხო ი.ზ. ახმადოვი თავის „ნარკვევში ჩეჩნეთის ისტორიული გეოგრაფიისა და ეთნოპოლიტიკური განვითარების შესახებ

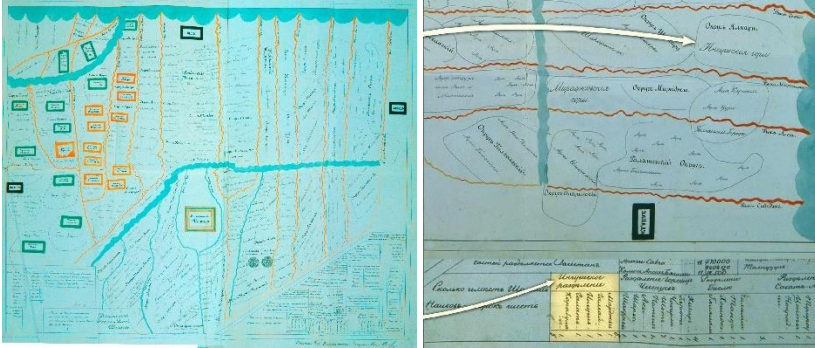
XVI-XVII საუკუნეებში“ (მოსკოვი, 2009). განსაკუთრებით საყურადღებოა ჩეჩნეთის რესპუბლიკაში ადამიანის უფლებათა დაცვის წარმომადგენლის ნ.ს. ნუხაიევის და მისი თანაშემწის ჰ.ს. უმხაევის წერილი „ეროვნული იდენტობის ძიებაში“ (გროზნო, 2012), რომელიც წარმოადგენს ღიად ანტიინგუმური ხასიათის ცუდად შედეგილ პროვოკაციული სტატიების კრებულს. საპასუხოდ უ.ბ. გადიევა წიგნში „ეროვნული იდენტობის ძიებაში“ დაბეჭდა სტატია „ისტორიული მითების შეთხზვა“ (მაგასი, 2013). საბოლოოდ, „ყარაბულაჰის პრობლემა“ 2018 წლიდან ახალი ძალით გააქტიურდა და ერთ-ერთი მთავარი საკითხი გახდა ოქტომბრის ცნობილი მოვლენებისას, ინგუმეთისა და ჩეჩნეთის „საზღვრების დაზუსტების“ შემდეგ, რამაც მაგასში მასობრივი პროტესტი გამოიწვია. ინგუმეთის რესპუბლიკისა და რუსეთის ფედერაციის საკონსტიტუციო სასამართლოებში დაიწყო დავები რესპუბლიკის მეთაურის ი.ბ. ევჟროვის წინააღმდეგ, გაიმართა მიტინგები და განვითარდა შეტაკებები რუსეთის ეროვნულ გვარდიასთან 2019 წლის მარტში, ამას მოჰყვა სახალხო აქტივისტების მასობრივი რეპრესიები, პროვოკაციები და ინტერნეტ-დაპირისპირება კი დღემდე გრძელდება. უფრო მეტიც, იმის გათვალისწინებით, რომ ამ საკითხის გარშემო დაპირისპირება თითქმის მაშინვე გადავიდა არა აკადემიური საზოგადოების, არამედ აქტივისტი ნაციონალების (ხშირად ანონიმურების) ხელში და საბრძოლო გამოცდილების მქონე ოფიციალური პირების სივრცეში, აკადემიზმისგან შორს მყოფ დაინტერესებულ წრეებში დღესაც შეიძლება წავაწყდეთ რუსულენოვანი წყაროების, ასევე, ყველა სხვა მტკიცებულების (XVIII-XIX სს-ის გამოჩენილი გერმანელი, პოლონელი, ქართველი მკვლევრების, რომლებმაც ცენტრალური კავკასია ხელმისაწვდომი გახადეს მეცნიერებისთვის), რადიკალურ უარყოფას, უფრო მეტიც, აბსოლუტურ უნდობლობას გამოგონილი საბაბი აქვს, რომ „ისინი არ არიან მუსლიმები და არ არიან ჩეჩნები“.

ამ საკითხის უდავო აქტუალობის გათვალისწინებით, რომელმაც რეგიონში ასობით ათასი და, ალბათ,

მილიონობით ადამიანისთვის, ასევე, მის ირგვლივ განვითარებული სუბიექტური გარემოებების გამო, სასიცოცხლო მნიშვნელობა შეიძინა, რამაც ისტორიული დოკუმენტების ადეკვატური აღქმა გაართულა, მის გადასაჭრელად საჭირო გახდა უტყუარი მტკიცებულებების მოძიება წყაროებიდან, რომლებიც განსაკუთრებულ კრიტერიუმებს აკმაყოფილებენ – ავტორი უნდა იყოს მუსლიმი და ჩეჩენი და არ უნდა განიცდიდეს რუსული კოლონიალური მეცნიერებისა და სამხედრო ადმინისტრაციის დამოკიდებულების გავლენას. ეს ბუნებრივად მიგვიყვანს რუსეთის იმპერიის მიერ მთიელთა ქვეყნის შთანთქმამდელ ეპოქამდე, კერძოდ, შამილის იმამატის არსებობის პერიოდამდე, როდესაც ჩეჩნებს შორის უკვე გამოჩნდა განათლებული ხალხის საკმარისი რაოდენობა, მათ შორის ნაიბების, რომლებსაც შეეძლოთ დაეტოვებინათ ასეთი მტკიცებულებები და, აქედან გამომდინარე, არქივებში დაცულია შესაბამისი მონაცემთა ბაზა. ამ კატეგორიის ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელია ცნობილი იუსუფ-ჰაჯი საფაროვი ალდადან, რომლის თავბრუდამხვევმა ბიოგრაფიამ არაერთხელ მიიპყრო მკვლევართა ყურადღება. მისი ბიოგრაფიის ყველაზე საინტერესო და სრული ვერსიები დაწერილია ცნობილი ენათმეცნიერის, კავკასიოლოგის, ისტორიკოსისა და ეთნოგრაფის, ა.ნ. გენჯოს მიერ 1933 წელს [Генко, 1933: 21-36], შემდეგ 1998 წელს დ.ა. ხოჯაევის მიერ [Хожаев, 1998: 250], ასევე 2005 წელს ი.ზ. ახმედოვის და ე.ხ. ხასმაგომედოვის (თანაავტორი) მიერ [Ахмадов, 2005: 996]. და ბოლოს, ამ რიგში ბოლო მ.მ. მუსაევის შემაჯამებელი სტატიია „იმამატის ნაიბი და შამილის მრჩეველი ჰაჯი-იუსუფი: ბიოგრაფია ავტობიოგრაფიის კრიტიკის კონტექსტში“ [Мусаев, 2021: 330-351].

დადესტნურ დოკუმენტებში მას ჰაჯი იუსუფ *ალ-მისრის*, ე.ი. „ეგვიპტელის“ სახელით მოიხსენიებენ, რადგან, როგორც ცნობილია, ეს ჩეჩენი, რომელიც ახალგაზრდობაში მამასთან ერთად ჰაჯიზე იყო წასული და უკანა გზაზე დაობლდა (მამა გარდაეცვალა), ეგვიპტეში დარჩა, სადაც მუჰამედ ალი თამას კარზე გარკვეული განათლების მიღება მოახერხა, კავკასიაში

დაბრუნების შემდეგ სამხედრო საინჟინრო კორპუსის ოფიცრის წოდებას მიაღწია და კავკასიაში დაბრუნების

შემდეგ იმამატიში ერთადერთ კარტოგრაფად იქცა. ყოველ შემთხვევაში, იმამატის ტერიტორიაზე კარტოგრაფიის სულ მცირე 5 ცნობილი ნიმუში ან უშუალოდ მის მიერაა ხელმოწერილი, ან დიდი ალბათობით მისი გაკეთებულია, რაზეც ამ არაბულენოვან რუკებზე დამახასიათებელი „ეგვიპტური შეცდომები“ მიუთითებს. ეს კარტოგრაფიული მასალა მართლაც ფასეულია, მათ შორის, იმიტომ, რომ ნათელს ჰყენს, თუ როგორ აღიქვამდნენ ყარაბულაჟის თემებს დაღესტანსა და ჩეჩნეთში ნაიბების პერიოდში, როგორ აღიქვამდნენ ამ სასაზღვრო ტერიტორიების მკვიდრთ და რა ტერიტორია ითვლებოდა ინგუშების მიწებად.

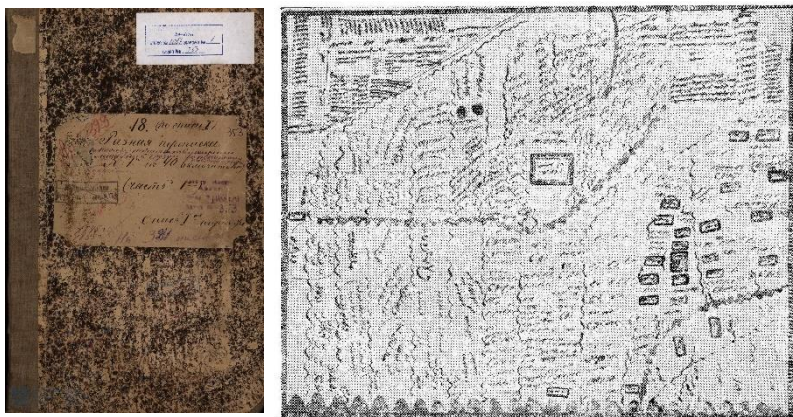
ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა შესაძლებელია საქართველოს ეროვნულ ისტორიულ არქივში (NIA) დაცული არაბულენოვანი, ძალზე მნიშვნელოვანი **„შამილის სამეფლობელოების რუკით“**, ასევე, რუსეთის სახელმწიფო სამხედრო ისტორიულ არქივში (РГВИА) დაცული მისი რუსულენოვანი ასლით მისი საიმპერატორო უდიდებულესობისათვის გაკეთებული „დაღესტნის ოლქების განმარტებებით“, სათაურით **„დაღესტნელი იმამი და მეომარი შამილი“** (სურ. 1. რუსეთის სახელმწიფო სამხედრო-ისტორიული არქივი. ფონდ. 38. საქ.. 7. დ. 203. ფურც. 8-2. დედანი. ფერადი მელნით შესრულებული ნახაზი. 58,3 x 71 სმ.). უფრო მეტიც, თავდაპირველად 2018-2019 წწ. ზამთარში

სწორედ ამ რუსულენოვან თარგმანს წავაწყდით რუსეთის ისტორიის სახელმწიფო მუზეუმში, ვედენოში იმაში შამილის რეზიდენციის გეგმასთან ერთად და ის ჩვენს დაღესტნელ კოლეგებს გაუზიარე. მას შემდეგ, რაც მივხვდით, რომ ეს მხოლოდ თარგმანი იყო, არაბულენოვანი ორიგინალის ძებნა დავიწყეთ, რომელიც, მიუხედავად მოახლოებული ჰანდე-მიისა, ერთი წლის შემდეგ სასწაულებრივად აღმოვაჩინეთ ბილისში, საქართველოს ეროვნულ ისტორიულ არქივში. რუსულენოვანი რუკა შედგენილია ტილოზე დაწეპებულ ქაღალდზე ზომით 58,3 x 71 სმ. მასზე გამოყენებულია შავი, ლურჯი, მწვანე და ნარინჯისფერი საღებავები და შეიცავს შამილის იმამატში შემავალი მიწების სიმბოლურ დაყოფას არასწორი ფორმის ოვალებად, რაც მთის „ოლქე-ბის“ /სანაიბოების სქემატურ გამოსახულებას წარმოადგენს. ფერადი მართკუთხედებით მასზე ასახულია ციხე-სიმაგრეები და მათი სახელწოდებები, რუკის ქვედა ნაწილში მითითებულია ჰორიზონტის მხარეები ახსნა-განმარტებით და დამოწმებულია მისი უდიდებულესობის ამაღლის გენერალური შტაბის უფროსის, გენერალ-მაიორის დარწმუნებით. ნ.ი. ვოლთვის მიერ. ყველა წარწერა რუსულ ენაზეა (სოფლების სახელწოდებებში უამრავი შეცდომით). თანდართული დოკუმენტების¹⁰ მიხედვით, „დაღესტნისა და ჩეჩნეთის რუკა და ვედენოს გეგმა შამილის ბრძანებით შედგენილი“, ვლადიკავკაზში ყოფილმა ნაიბმა ხალიდ ეფენდიმ კარატიდან ჩაიტანა, რომელიც რუსეთს 1852 წლის შემოდგომის ბოლოს გადაეცა. ამის შესახებ 4 დეკემბერს კავკასიის კორპუსის მთავარსარდალი, გენერალ-ადიუტანტი, თავადი ვორონცოვი ომის მინისტრს, გენერალ-ადიუტანტ, თავად ვ.ა. დოლგორუკოვს ატყობინებს პეტერბურგში, ხოლო ეს უკანასკნელი 19 დეკემბერს ამბავს იმპერატორს აუწყებს. უკვე 1852 წლის 29 დეკემბერს, დოკუმენტის მინდვრებზე ომის

¹⁰ ომის მინისტრის, გენერალ-ადიუტანტი თავადი ვ.ა. დოლგორუკოვ I-ის ყოვლადუმორჩილესი მოხსენება დაღესტნისა და ჩეჩნეთის რუკის და ვედენოს გეგმის წარდგენით, 1852 წლის 29 დეკემბერი / რუსეთის სახელმწიფო სამხედრო ისტორიულ არქივი (РГВИА), ფ. 38. აღწ. 7. დ. 203. L. 5-5 განყ. და 6-6 განყ.

მინისტრის მიერ დატანილი შენიშვნების თანახმად, ნიკოლოზ I-მა შეისწავლა „დაღესტნისა და ჩეჩნეთის რუკა“, შესრულებული ძალიან უხეშად, რაც მთიელების გეოგრაფიულ განსწავლულობაზე მოწმობს და ვედენოს გეგმა“. ისინი „თავადმა ვორონცოვმა მისი საიმპერატორო უდიდებულესობისთვის წარსადგენად გადაგზავნა“. ეს დოკუმენტები ხალიდ ეფენდიმ (დოკუმენტში „ხალათ ეფენდი“) წარმოადგინა.

რაც შეეხება საქართველოს ეროვნულ ისტორიულ არქივში დაცულ რუკას, რომელიც „კავკასიის დაპყრობისა და

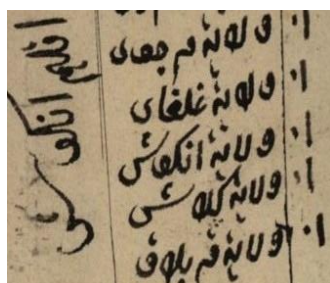
სხვა საკითხების შესახებ საქართველოში მაღალ თანამდებობებზე მყოფ მოხელეებს შორის მიმორწრაში¹¹ დევს, პირველად 1953 წელს „გამოქვეყნდა“ (თუ შეიძლება ასე ითქვას) ძალზე ცუდი ხარისხით (სურ. 3), თავდაყირა, ყოველგვარი ატრიბუტიკის გარეშე, საარქივო დოკუმენტებისა და მასალების ცნობილ კრებულში, სათაურით, რომელიც არ

¹¹ Разная переписка между начальствующими лицами в Грузии о покорении Кавказа и другим вопросам // Национальный исторический архив Грузии. Ф. 1087. Оп. 1. Д. 353. Л. 116. / საქართველოში მაღალ თანამდებობებზე მყოფ მოხელეებს შორის სხადასხვა სახის მიმორწრა კავკასიის დაპყრობისა და სხვა საკითხების შესახებ // საქართველოს ეროვნული ისტორიული არქივი. ფ. 1087. ანაბეჭ. 1. დოკ. 353. ფურც. 116.

შეესაბამება შინაარსს: „შამილი - თურქეთის სულთნის და ინგლისელი კოლონიზატორების მოკავშირე“ [ცაგარეიშვილი, 1953: 229]. რუკის არალიტერატურული (ეგვიპტური) არაბული ენა, რომელიც თვალშისაცემია ორიგინალთან მუშაობისას, ეჭვს არ ტოვებს იუსუფ-ჰაჯი საფაროვის (იგივე იუსუფ ალ-მისრის) ავტორობაზე. სპეციალურ ცხრილში, რომელიც ორჯერაა დასათაურებული როგორც „ახსნა-განმარტება, თუ რამდენი ოლქია დაღესტანში ამ რუკის მიხედვით და რამდენ ნაწილად იყოფა დაღესტანი“, არის სპეციალური სვეტი „ინგუშური განყოფილება (იკლიმი¹²)“, რომლის ქვეშ არის სახელწოდება „მარჯუ“, „ღალდაი“, „ინგუში“, „კალაში, „ყარაბულახი“. სულ „5“. თავად რუკაზე, მდინარის დინების ოვალებით მითითებულია სანაიბობების შესაბამისი „ოლქები“ (ლიკვიდირებულების ჩათვლით). ნაზრანის ოლქში დაბლობზე არის „ღალდაის ოლქი“ „ღალდაის აულებით“, ხოლო აღმოსავლეთით, ოვალთ, სახელწოდების მითითების გარეშე, ნაჩვენებია ქვედა „ყარაბულახის ოლქი“ და მიწერილი აქვს: „აულები ასასა და მარტანს შორის“. დაბლობისგან განიერი ცისფერი ზოლით გამოყოფილ მთებში ნაჩვენებია „მირაჯუვის მთები“ (მთა მერეჯი ძველი აჩხოის ზემოთ, მდინარე ნეთხის მახლობლად) და მათ უკან „მირაჯუს ოლქი“ (ანუ მერეჯი), რომელსაც მიმდებარე ოვალი აქვს, სადაც წერია „აული ცური“ (ანუ ცორი) და „ღილღოს ქალაქები“, ესაზღვრება

¹² იკლიმი - (არაბ. „კლიმატი“, „რეგიონი“, „ოლქი“, „სარტყელი“; გადმოსცემს ძვ. ბერძ. τὸ κλίμα - „კალთა“, „თერდობი“, „დაღმართი“, „დახრილობა [დედამიწის]“). არაბულ გეოგრაფიულ ლიტერატურაში ამ ტერმინით, ჩვეულებრივ, აღნიშნავდნენ გრძივ ზონებს, რომლებზეც არაბები დედამიწის ზედაპირს ჰყოფდნენ. მაჰმადიანი გეოგრაფების წარმოდგენების მიხედვით, რომლებიც გვიანდელი ანტიკური ავტორების შეხედულებებს ეყრდნობოდნენ, დედამიწის დასახლებული ნაწილი დაყოფილი იყო კლიმატებად, მოძრაობდა აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ ან დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ. თუმცა, მიუხედავად ამ სიტყვის სოლიდური ტერმინოლოგიური ასაკისა, მას არასოდროს შეუძენია გარკვეულობა და ერთმნიშვნელოვანება (Шеглов Д.А. Система семи климатов Птолемея и география Эратосфена // ВДИ. 2005. № 3. С. 243-265 / შიეგლოვი დ.ა. პტოლემეოსის შვიდი კლიმატის სისტემა და ერატოსთენეს გეოგრაფია // ძველი ისტორიის მაცნე, 2005, № 3, გვ. 243-265).

„მდინარე მარტანს“ მისგან აღმოსავლეთით მდებარე „ინგუშეთის მთებით“ (არაბულ რუკაზე - „*კუბელ ინგუშ*“, წარწერით „იალხარის ოლქი“), რომელიც აღნიშნავს წყალგამყოფს მდინარეებს - გეხსა და ფორტანგას შორის. მათი დასავლეთით, ასასა და სუნჯას ზემო დინებას შორის, მდებარეობს „გალაშქეს ოლქი“ „გალაშქეს აულებით“, ხოლო

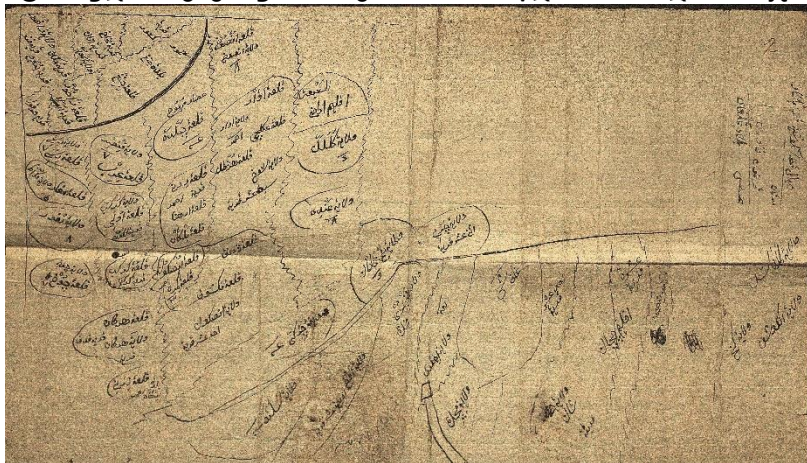
მის ქვემოთ, სუნჯის გასწვრივ, იწყება „ინგუშეთის ოლქი“ „ინგუშური აულებით“.

საინტერესოა, რომ ერთი წლის შემდეგ, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის დაღესტნის ფედერალური კვლევითი ცენტრის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის სამეცნიერო არქივში ამ რუკის შავი პირი აღმოჩნდა (სურ. 5),¹³ რომელიც მისი გაუფერადებელი და დაუსრულებელი ეგზემპლარია და ამჟამად ჰგავს ჩვენ მიერ განხილულ „იმამატის რუკას“ საქართველოს ეროვნული არქივიდან. მის უკანა მხარეს არის წერილი ოსმალურ ენაზე *მუშირ და მუსტანშირ* ჰაჯი იბრაჰიმ ბეისადმი [Мусаев, 2021: 330-351]. მრავალრიცხოვანი ეპითეტებისა და კეთილი სურვილების გამოტოვებით, მისი შინაარსი მოვლედ შემდეგნაირად შეიძლება გადმოვიტანოთ: „*რუსებთან მორიგი ბრძოლებიდან რამდენიმე ხნის შემდეგ, მოვახერხეთ რამდენიმე ციხე-სიმაგრე აკველო საბრძოლო მასალებით, ასევე, ავაგეთ რამდენიმე ციხე-სიმაგრე სასაზღვრო რაიონებში. წერილს თან ერთვის აღწერა და რუკა. რუკაზე ასევე ნაჩვენებია რაიონები და ხალხები, რომელიც მხარს გვიჭერს. შემდგომი ცნობებისთვის და საქმეებისთვის ჩვენი მუდმივი წარმომადგენლის მეშვეობით დაგვიკავშირდებით*“. წერილი შეიცავს იმ ციხე-სიმაგრეების ჩამონათვალს, რომლებიც აიღეს და გაათავისუფლეს „*მამაცმა დაღესტნელმა მეომრებმა იმამი შამილის მეთაურობით*“. დასრულებული სახის წერილზე ხელი უნდა მოეწერა „წინამძღოლს, რწმენის მეომარს (*იმამ ალ-ღაზის*) დაღესტნის ტერიტორიაზე და დაღესტნის რეგიონებში (ვილაიათებში), შამილს“. 1850-იანი წლების რეალობაში ინგუშები ამჟამად ხალხთა იმ კატეგორიაში შედიოდნენ, „*რომლებიც მხარს გვიჭერენ*“, ე.ი. შამილის. შემთხვევითი არ არის, რომ შამილმა ბოლო ორი ლაშქრობა განახორციელა ინგუშების მოწოდებით მათ დასახმარებლად „1858 წლის ნაზრანის აჯანყების“ შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ იმ

¹³ Карта владений Шамиля // Архив ИИАЭ ДФИЦ РАН. Ф. 16. Оп. 1. Д. 2636.

დღეებში მისი უფროსი ვაჟი სულს ლევდა ხანგრძლივი ავადმყოფობისგან.

თუმცა, ცნობილია კიდევ ერთი რუკა, რომელიც შამილის ბრძანებით იგივე ჩეჩენმა იუსუფ-ჰაჯი საფაროვმა შეადგინა სპეციალურად სულთან აბდულ-მეჯიდ I-თვის (1839-1861) და ოსმალთა ოფიცრის, ახალციხელი ჰაჯი-ისმაილის¹⁴ ხელით სტამბულში გაგზავნა. მაგრამ 1854 წლის აპრილში ჰაჯი-

¹⁴ ჰაჯი ისმაილი, წარმომოხმობით ახალციხელი, ოსმალეთის მხარემ გაგზავნა დაღესტანში შამილისადმი წერილებით (იხ.: Шамиль – ставленник султанской Турции и английских колонизаторов (Сборник документальных материалов). Под ред. Ш.В. Цагарейшвили. Тбилиси: Госиздат Грузинской ССР, 1953. – с. 560. მას დაევალა დაერწმუნებინა შამილი, „დაესრულებინა თავისი უწყვეტი მოქმედებები, მომზადებულიყო ახალი ბრძოლებისთვის, ჰორტის შეუზღუდავი დახმარების იმედით“. თავად ჰაჯი-ისმაილის აღიარებით, ის შამილთან დარჩა დაახლოებით 12 დღე, ვიდრე ნაიბი ჰაჯი-იუსუფმა შეადგინა „პასუხები მუმირსა და მუტამირზე“. ამ ყველაფრის შემდეგ შამილმა მას ორი წერილი გადასცა რუსული გაზეთის თანდართული თარგმანით „მოკლულ კაზაკთან აღმოჩენილი კავასიის მკვიდრთა მიწების დახაზული აღწერით... ჰაჯი-იუსუფის მიერ შედგენილი“. უკანა გზაზე, ადგილობრივი გამცილებლების მიერ სამხრეთ საქართველოში მიტოვებული ჰაჯი-ისმაილი დაიკარგა, აღმოჩნდა სომხურ სოფელში, სადაც კაზაკებმა დააყავეს და ტფილისში დაკითხვაზე. გამოქვეყნებულია დავითხვის ორიგინალური ოქმები (იხ. „შამილი - თურქეთის სულთნისა და ინგლისელი კოლონიზატორების მოკავშირე“, დოკ. No No 310, 311).

ისმაილი უკანა გზაზე საზღვართან დაავავეს და ტფილისში დაკითხვის შემდეგ წერილი წაართვეს. ჰაჯი ისმაილის მოწმობით, რუკა შექმნა „ჰაჯი იუსუფ მისრიელმა (ეგვიპტელმა)“. რუკასთან ერთად მას ჩამოართვეს შამილის მიერ ყარსში გაგზავნილი წერილები მუსტაშირ რიზა თამასა და მუშირ აბდულ-კერიმ თამასადმი (აბდი თაშა) [ვაგარეიშვილი, 1953: 229]. თუმცა, სანამ მეორე რუკა არ აღმოჩნდება, ძნელი სათქმელია, არის თუ არა საქართველოს ეროვნულ ისტორიულ არქივში დაცული იუსუფ-ჰაჯის რუკა, რომელიც სულთან აბდულ-მეჯიდისთვის იყო განკუთვნილი და ჩამოართვეს ჰაჯი ისმაილს 1854 წელს, გაგანია ყირიმის ომის დროს (როგორც ამას ვარაუდობს თავის ნაშრომში მ.ა. მუსაევი) [Мусаев, 2021: 330-351] ან ის, რომელიც გადაეცა ხალიდ ეფენდის ერთი წლით ადრე (თუმცა შესაძლებელია, რომ ის [რუკა] პეტერბურგში გაიგზავნა „მისი საიმპერატორო უდიდებულესობისთვის წარსადგენად“). დაღესტნის არქივში შავი ვარიანტის არსებობა ასევე შესაძლებელს ხდის, დიდი ალბათობით ვივარაუდოთ, რომ იუსუფ-ჰაჯის ჰქონდა რაიმე სახის საბაზო ნიმუში, საიდანაც საჭიროების შემთხვევაში ასლებს იღებდა. ამ შემთხვევაში ეს რუკები პრაქტიკულად იდენტურებია, ან უმნიშვნელოდ განსხვავდებიან (ისევე, როგორც ჯაჯი იუსუფის მიერ შედგენილი შამილის რეზიდენციის ცნობილი გეგმები ვედენოში) (ვაგარეიშვილი, 1933: 21-36).

დაბოლოს, ვიმედოვნებთ, რომ ზოგიერთმა რუკამ ოსმალეთამდე მიაღწია და ჯერ კიდევ ელოდება აღმოჩენას თურქეთის არქივებში.

თუმცა, ასეა თუ ისე, მუსლიმი მორწმუნეებისთვის შეუძლებელია უფრო მკაფიო და დამაჯერებელი არგუმენტი არსებობდეს დაღესტნისა და ჩეჩნეთის მთიელების მიერ არშტე-ყარაბულაყების ტრადიციული აღქმის საკითხზე რუსეთის იმპერიასთან შეერთებამდე, ყარაბულაყების ინგუში ხალხისგან გამოჩენის მცდელობების საწინააღმდეგოდ, რაც ისტორიული არგუმენტებით ვერ გამართლდება.

* ბიბლიოგრაფია იხ. რუსული ტექსტის ბოლოს.

Гаджиев Зураб Тамерланович

Доктор исторических наук,

Дагестанское историко-географическое общество

Арште/карабулаки как субэтнос ингушей в традиционных представлениях горцев Дагестана и Чечни, по материалам образцов картографии имамата Шамиля из Национального исторического архива Грузии

Карабулакская проблема. За последние полвека проблема идентификации небольшой находящейся субэтнической группы в прошлом известной как «карабулаки» обросла солидной историографией. Как отмечал В.А. Шнирельман, посвятивший этому вопросу специальную главу в своем обзорном труде «Быть аланами»: «В начале 1990-х гг. движение за национальное возрождение охватило орстхойцев (карабулаков), активно ассимилировавшихся чеченцами и ингушами в течение последнего столетия. Большинство их жили в Назрановском и Малгобекском районах Ингушетии и Ачхой-Мартановском районе Чечни. Кроме того, они населяли Сунженский район, ставший камнем преткновения между Чечней и Ингушетией в наши дни. Одни из орстхойцев говорили по-чеченски и называли себя чеченцами, другие говорили по-ингушски и связывали себя с ингушами» [Шнирельман, 2006: 183]. При этом он отмечает, что «орстхойцев, фигурировавших в исторических документах как «карабулаки» в советское время официально включали в состав ингушей, фиксируя это в их паспортах» [Шнирельман, 2006: 105]. Однако именно «В начале 1990-х гг. орстхойцы резко повысили свой социальный статус среди чеченцев, ибо именно к ним, по слухам, принадлежала

семья Джохара Дудаева. (Тернистый путь 1992. С. 83). В то же время тогда они опасались, что установление административной границы между Чечнёй и Ингушетией разрежет их на 2 части, тем более что с конца 1990 г. между чеченцами и ингушами назревал конфликт из-за земель Сунженского района» [Шнирельман, 2006: 183]. «В то же время чеченцы эти претензии не признают и представляют орстхойцев одним из «тукхумов» (Эльмурзаев 1964. С. 130) или одним из горных тейпов, из которых сформировался чеченский народ (Ахмадов 1992; 2001. С. 315). Некоторые чеченские авторы пишут о «чеченцах-орстхойцах» (Хамидова 1999. С. 132). На этом основании они считают орстхойские земли неотъемлемой частью Чеченской Республики» [Шнирельман, 2006: 185]. «Все это вызывает у ингушских интеллектуалов возмущение и побуждает некоторых из них ... протестовать против «присвоения» их наследия соседями» [Шнирельман, 2006: 187]. Они отмечают, что ещё объездивший весь Кавказ в 1770 г. И.А. Гильденштедт описывал карабулаков следующим образом: *«Округ Карабулак (по-татарски «черный источник») расположен у притока Сунджи Мартана, или, на местном языке, Фортана (буква «Ф» есть в ингушском, но её нет в чеченском языке - З.Г.), где он выходит из гор. Черкесы называют округ татарским названием Бал-су («Медовая вода»), чечены называют его Ариштой, а ингуши и сами карабулаки – Ариште»* [Гильденштедт, 2002: 243]б что лишь дополнительно отражает их языковое единство. Последней транскрипции (самоназвания) мы и решили придерживаться.

Новая актуализация. В нынешнем столетии эта проблема была вновь актуализирована в околонушной брошюре И. Абдиева «Происхождение чеченского народа» (Назрань, 2004, С. 11, 27), затрагивалась Я.З. Ахмадовым в его «Очерке

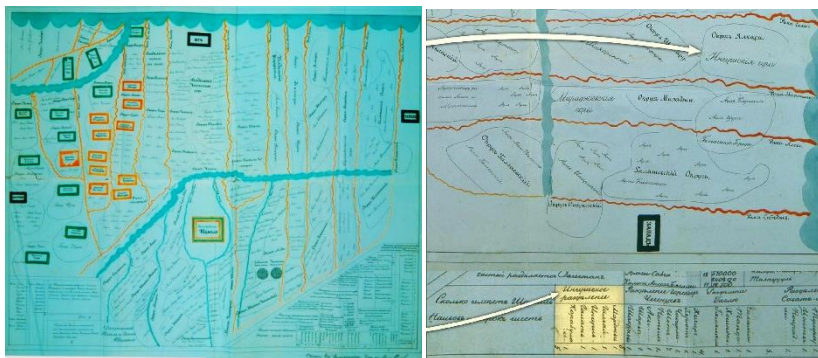
исторической географии и этнополитического развития Чечни в XVI-XVII веках». (Москва, 2009), и в особенности сочинении уполномоченного по правам человека по Чеченской республике Н.С. Нухажиева и его помощника Х.С. Умхаева «В поисках национальной идентичности» (Грозный, 2012), представляющем сборник плохо связанных между собой провокационных статей откровенно антиингушской направленности. Ответом стала работа У.Б. Гадиева «Историческое мифотворчество в книге «В поисках национальной идентичности». (Магас, 2013). Наконец с новой силой «карабулакская проблема» разверзлась с 2018 г. став одной из стержневых в известных октябрьских событиях, после «уточнения границ» Ингушетии и Чечни», повлекших массовые выступления в Магасе и по всей Ингушетии, тяжбы с главой республики Ю.Б. Евкуровым в Конституционных судах РИ и РФ, митинги и столкновения с Росгвардией в марте 2019 г., массовые репрессии народных активистов, и не прекращающиеся по сей день провокации и баталии в сети Интернет. Причём в виду того, что полемика по вопросу практически сразу стала достоянием отнюдь не учёного сообщества, а национал-активистов (нередко анонимных) и чиновников с боевым опытом, в далёких от академизма заинтересованных кругах по сей день можно столкнуться с радикальным отрицанием, не только русскоязычных источников как таковых, но и всех иных свидетельств - выдающихся немецких, польских, грузинских исследователей XVIII - начала XIX вв., открывавших Центральный Кавказ для науки. Причем огульное недоверие декларируется под надуманными предлогами, дескать «они не мусульмане и не чеченцы».

В виду несомненной актуальности данной проблематики, ставшей животрепещущей для сотен тысяч и даже миллионов людей в регионе, и сложившихся вокруг неё субъективных обстоятельств, усугубивших адекватное восприятие исторических документов, для её разрешения возникла необходимость отыскать непререкаемые свидетельства из источников, отвечающих исключительным критериям, - чтобы автор был мусульманин и чеченец, причём не затронутый взглядами российской колониальной науки и военной администрации.

Это закономерным образом приводит нас в эпоху до поглощения Страны горцев Российской империей, а именно в период не позднее существования имамата Шамиля, когда среди чеченцев появилось уже достаточное количество образованных лиц, в том числе среди наибов, способных оставить такое свидетельство и в архивах сохранилась соответствующая база источников. Ярчайшим представителем этой категории служит небезызвестный Йусуф-хаджи Сафаров из Алдов, чья головокружительная биография не раз привлекала внимание исследователей. Наиболее интересные и полные версии его биографии написаны известным языковедом, кавказоведом, историком и этнографом А.Н. Генко в 1933 г. [Генко, 1933: 21-36], затем в 1998 г. Д.А. Хожаевым [Хожаев, 1998: 250], а также в 2005 г. Я.З. Ахмадовым и Э.Х. Хасмагомедовым (в соавторстве) [Ахмадов, 2005: 996]. Наконец последним по времени в этом ряду, стоит обобщающая статья М.М. Мусаева «Наиб имамата и советник Шамиля хаджи-Йусуф: биография в контексте критики автобиографии» [Мусаев, 2021: 330-351].

В дагестанских документах, он именуется хаджи Йусуфом *ал-Мисри*, т.е. «египетским», поскольку, как известно этот чеченец, в юности побывав в хадже с отцом и на обратном пути

осиротев, остался в Египте, где на службе у Мухаммад-Али-паши успел получить определенное образование и продвинулся до офицерских чинов в военно-инженерном корпусе, по возвращении на Кавказ, оказавшись единственным картографом в имамате. По крайней мере, все 5 известных науке образцов картографии с территории имамата, либо прямо подписаны его рукой, либо с большой долей уверенности выполнены именно им, что заметно по характерным «египетским ошибкам» на этих арабоязычных картах. Этот картографический материал действительно представляет большую ценность, в том числе и потому, что создаёт возможность прояснить, как в самом Имамате между горцами Дагестана и Чечни воспринимались карабулакские общества в период существования здесь наибства,

кем воспринимались выходцы из этих приграничных территорий, и что тогда считалось ингушскими землями.

Рис. 1.

Ответ на эти вопросы позволяет дать, пожалуй, самая важная арабоязычная «*Карта владений Шамиля*» хранящаяся в Национальном историческом архиве Грузии (НИАГ) и её русскоязычная копия из Российского государственного военно-исторического архива (РГВИА) с «Пояснением к округам

Дагестана» сделанным для свиты Его Императорского Величества и озаглавленная «*Дагестанский Имам и Воин Шамиль*» (Рис. 1).¹⁵ Причём именно на этот русскоязычный перевод в РГВИА, вместе с планом резиденции имама Шамиля в Ведено, мы первоначально и натолкнулись ещё зимой 2018-2019 года, поделившись также с дагестанскими коллегами. После чего поняв, что это лишь перевод приняли за поиск арабоязычного оригинала, который спустя год, несмотря на надвигавшуюся пандемию, был чудом обнаружен в НИАГ в Тбилиси. Русскоязычная карта была выполнена на бумаге размером 58,3 x 71 см, наклеенной на холст с применением черной, голубой, зелёной и оранжевой красок, и содержит символическое разделение земель на овалы неправильной формы, представляющие схематическое изображение горских «округов»/наибств, из которых состоял имамат Шамиля, цветных прямоугольников с названиями крепостей, указателей сторон света с пояснениями в нижней части карты и заверением начальника Главного штаба Свиты Его Величества ген.-майор. Н.И. Вольфом. Все надписи сделаны на русском языке (с многочисленными ошибками в названиях сел). Согласно сопроводительным документам¹⁶ «карту Дагестана и Чечни и план Веденя, составленные по приказанию Шамиля» доставил во Владикавказ бывший наиб Халид-эфенди из Карата, перешедший в конце осени 1852 г. к русским. 4 декабря об этом было доложено в Отношении главнокома Отдельным

¹⁵ РГВИА. Ф. 38. Оп. 7. Д. 203. Л. 8-2. Подлинник. Чертеж цветными чернилами. 58,3 x 71 см.

¹⁶ Всеподданнейший доклад военного министра генерал-адъютанта князя В. А. Долгорукова I с представлением карты Дагестана и Чечни и плана Ведено 29 декабря 1852 г. / РГВИА. Ф. 38. Оп. 7. Д. 203. Л. 5-5об. и 6-6об.

Кавказским корпусом ген.-адъют. кн. М. С. Воронцова военному министру ген.-адъют. кн. В. А. Долгорукову I в Санкт-Петербург, и 19 декабря доведено последним до императора. А уже 29 декабря 1852 г., согласно помете военного министра на полях, Николай I рассмотрел «карту Дагестана и Чечни, исполненную весьма грубо и свидетельствующую о географических понятиях горцев и план Веденя», которые «кн. Воронцов препроводил для представления Императорскому Величеству, сообщенные сим выходцем» т.е. Халид-эфенди (в документе «Халат-эфенди»).

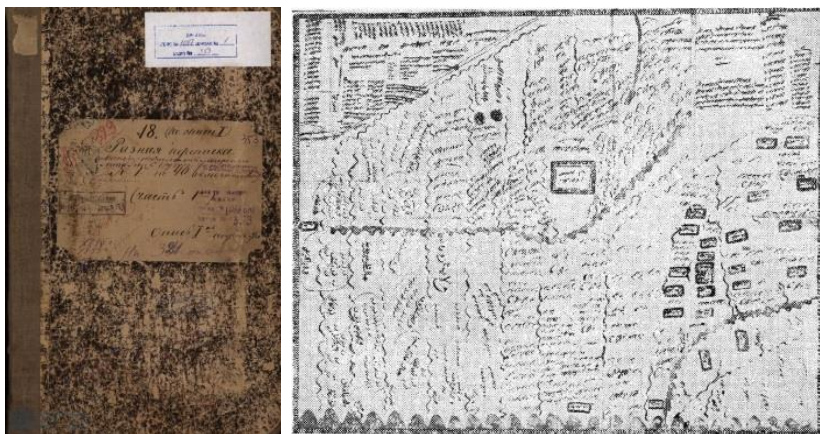

Рис. 2. Рис. 3.

Что касается карты, хранящейся в Национальном историческом архиве Грузии среди «Разной переписки между начальствующими лицами в Грузии о покорении Кавказа и другим вопросам» (Рис. 2),¹⁷ то впервые она была «опубликована» (если так можно выразиться), в ужасном качестве (Рис. 3) перевернутой «вверх ногами» без какой-либо

¹⁷ Разная переписка между начальствующими лицами в Грузии о покорении Кавказа и другим вопросам // Национальный исторический архив Грузии. Ф. 1087. Оп. 1. Д. 353. Л. 116.

атрибуции в 1953 г. в известном сборнике архивных документов и материалов, под несоответствующим содержанию названием «Шамиль – ставлен-ник султанской Турции и английских колонизаторов» [Сборник документальных материалов, 1953: 229]. Её **нелитературный (египетский) арабский язык бросающийся в глаза при работе с оригиналом не оставляет сомнений в авторстве карты Йусуфа-хаджи Сафарова из Алдов (он же Йусуф ал-Мисри). В специальной таблице дважды озаглавленной «Пояснение, сколько на этой карте округов в Дагестане и на сколько частей разделён Дагестан», есть специальная графа «Ингушское разделение (иклим¹⁸):»,**

¹⁸ *Иклим* - (арабск,- «климат, регион, область, пояс»; является передачей древнегреческого τό κλίμα - «склон, скат, спуск, наклон, наклонение [Земли]») - В арабской географической литературе этим термином обычно обозначались широтные зоны, на которые арабы разделяли земную поверхность. По представлениям мусульманских географов, восходящим к воззрениям позднеантичных авторов, обитаемая часть земли, разделялась на климаты, идущие с востока на запад или с запада на восток. Однако, несмотря на солидный терминологический возраст этого слова, определенности и однозначности оно так и не приобрело. Термин впервые был введен 2200 лет назад древнегреческим астрономом Гиппархом. Ученый имел в виду наклон земной поверхности к солнечным лучам, различие которого от экватора к полюсу уже тогда считалось причиной различий погоды в низких и высоких широтах. Затем смысл «наклона» стал постепенно исчезать, и уже новозаветные авторы использовали слово «*клима*» только для обозначения области, района или страны света. Появление системы семи климатов связывают с Эратосфеном, Марином Тирским и Клавдием Птолемеем. По сирийским переработкам сочинений последнего это учение и стало более всего знакомо арабам, усвоившим термин «*клима*» - как «*иклим*» в свой язык, из которого множество терминов проникло во многие языки мира. В соответствии с арабомусульманской географической традицией вся «обитаемая земля» - «ойкумена» делится на 7 «климатов» - географических поясов. Термин климат был вообще широко распространён в средневековой арабской

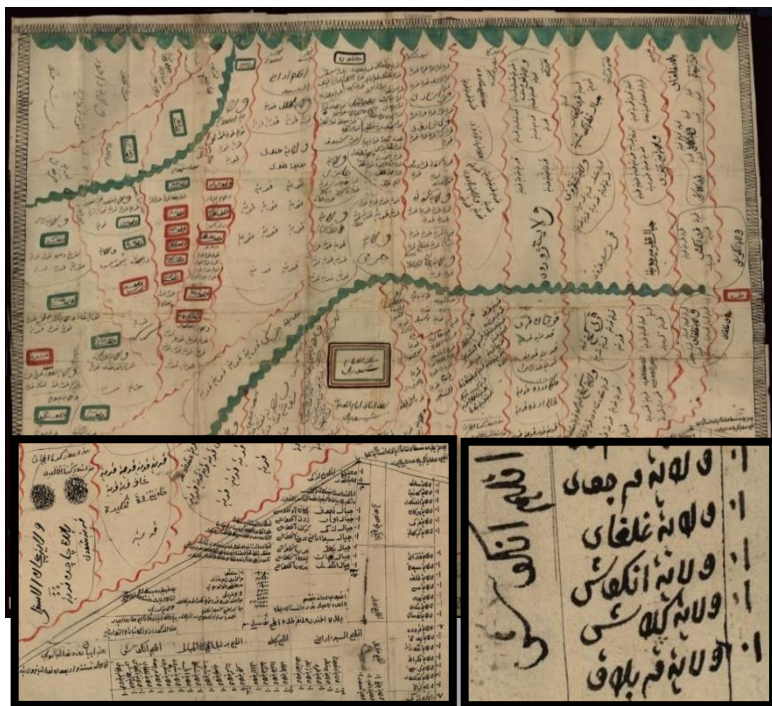
под которым поименованы «Марджъу», «Гъалгъай», «Инкушъ», «Калашъ» «Карабулакъ». Всего «5». На самой карте в приуроченных к течению рек овалах показаны «Округа», соответствующие наибствам (в том числе ликвидированным). На равнине в районе Назрани - «Галгаевский округ» с «галгаевскими аулами», а восточнее в овале соответствующем нижнему «Карабулакскому округу» без названий вписано «Аулы между Ассою и Мартаном». В горах отделённых от равнины широкой голубой полосой показаны «Мираджювские горы» (гора Мераджи над Старым Ачхоем у реки Нетхой) и за ними «Округ Мираджю» (то есть Мереджи), с примыкающим к нему с другой стороны овалом содержащим «Аул Цури» (то есть Цори) и «Галгаевские города», граничащие за «рекой Мартан» с расположенными к востоку от неё «Ингушскими горами» (на арабской карте - «Джебелъ Ингуш», вписанными в «Округ Ялхари»), обозначающими водораздел между бассейнами рек Гехи и Фортанга. Западнее них между Ассой и верховьем Сунжи лежит «Округ Галашевский» с «Галашевскими аулами»,

географии. Ибн Хаукал называет «климатом» (иклим) Хорасан, куда, как и ал-Балазури, включал и Мавераннахр. Шамсадин Ал-Мукаддаси в «Ахсан ат-такасим фи ма'рифат ал-акалим» («Лучшее разделение для познания климатов») даёт общий обзор «областей Ислама», которые, в свою очередь, поделены на 14 «климатов» - здесь - крупных областей. В частности «ар-Рихаб» - это «климат», состоящий из 3-х округов: Арран, Арминийа и Азарбайджан. Ибн ал-Факих ал-Хамадани (903 г.), который называл климатами древнеперсидские «кешвары», описывая их, писал: «...Говорят, что климатов 7... Климат 5-й - Константинополь, Византия (Рум) и Хазары». Ал-Истахри в арабском тексте сообщает - «Хазар - имя климата (ал-иклим)», замененное в персидском варианте словом «область, страна». (Щеглов Д.А. Система семи климатов Птолемея и география Эратосфена // ВДИ. 2005. № 3. С. 243-265).

а ниже него по Сунже начинается «Округ Ингушский» с «ингушскими аулами».

Интересно, что год спустя в Научном архиве Института истории, археологии и этнографии Дагестанского федерального исследовательского центра РАН, был обнаружен черновик этой карты (Рис. 5),¹⁹ представляющий собой незавершенную и нераскрашенную её копию, имеющую ярко выраженное сходство с рассматриваемой нами «Картой Имамата» из Национального архива Грузии. На её оборотной стороне имеется письмо на

Рис. 4.

¹⁹ Карта владений Шамиля // Архив ИИАЭ ДФИЦ РАН. Ф. 16. Оп. 1. Д. 2636.

османском языке, адресованное *муширу* и *мустанишуру* Хаджи-Ибрахим-бею.²⁰ Опуская многочисленные эпитеты и благопожелания, его содержание вкратце можно передать следующим образом: «Спустя некоторое время после очередных сражений с русскими нам удалось захватить некоторые крепости вместе с боеприпасами, а также были возведены крепости на приграничных территориях. Описание и карта прилагается к письму. Также на карте указаны районы и народы, которые поддерживают нас. Для дальнейших сообщений и дел будем с вами связываться через нашего постоянного представителя». На листе имеется перечисление захваченных и освобожденных крепостей «храбрыми дагестанскими воинами во главе с имамом Шамилем». Письмо в завершённом виде предполагалось к подписанию «предводителем, воителем за веру (*имам ал-гази*) на территории Дагестана и дагестанских областей (*вилайат*), Шамилем». В реалиях 1850-х годов очевидно ингуши вошли именно в категорию народов, «которые поддерживают нас», т.е. Шамиля. Неслучайно 2 своих последних похода, Шамиль совершил по призыву ингушей им на помощь после «Назрановского возмущения 1858 г.», несмотря на то, что в эти же дни от продолжительной болезни умирал его старший сын.

Однако, известна ещё одна карта, которая по приказу Шамиля была составлена всё тем же чеченцем Юсуф-хаджи Сафаровым из Алдов, специально для султана Абдул-Маджида

²⁰ Мусаев М.А. Наиб Имамата и советник Шамиля хаджи Йусуф: биография в контексте критики автобиографии. / История, археология и этнография Кавказа. Т. 17. № 2. Махачкала, 2021. С. 330-351.

I (1839-1861 гг.), и отправлена в Стамбул с османским офицером ахалцихского происхождения Хаджи-Исмаилом,²¹ но оказалась

перехвачена на обратном пути вместе с ним в апреле 1854 г., после его ареста близ границы и доставления для допроса в Тифлис. По показаниям Хаджи-Исмаила, она создавалась

²¹ Гаджи Исмаил - выходец из Ахалцыха был направлен османской стороной в Дагестан с письмами к Шамилю (см. «Шамиль - ставленник султанской Турции и английских колонизаторов» док. № 306, 307). Ему было поручено уговорить Шамиля в «довершение своих непрерывных действий приготовиться к новым схваткам надеясь на неограниченную» помощь Порты. По признанию самого Гаджи-Исмаила у Шамиля он пробыл около 12 дней, пока наиб Хаджи-Юсуф составил «ответы муширу и мусташиру». После всего этого Шамиль передал ему 2 письма с приложением перевода русской газеты «Найденной у убитого казака и *чертежного описания земель, обитателей на Кавказе... составленной Гаджи-Юсуфом*». На обратном пути, брошенный в Южной Грузии местными проводниками, Гаджи-Исмаил заблудился, оказался в армянском селе, где был задержан казаками и доставлен в Тифлис для допроса. Подлинник протоколов допроса опубликован (см. «Шамиль - ставленник султанской Турции и английских колонизаторов», док. № 310, 311).

«Гаджи-Юсуфом Мисрийским (египетским)». Вместе с картой были изъяты письма Шамиля в Карс *мусташиру* Риза-паше и *муширу* Абдул-Керим-паше (Абди-паше).²² Однако пока не обнаружена 2-я карта сложно сказать однозначно, является ли хранимая в Национальном историческом архиве Грузии карта Йусуф-хаджи той, что предназначалась султану Абдул-Меджиду и была изъята у Хаджи-Исмаила в 1854 г. в разгар Крымской войны (как предположил в своей работе М.А. Мусаев),²³ или той, что была доставлена Халид-эфенди годом ранее (хотя возможно она убыла в Петербург «для представления Императорскому Величеству»). Наличие в Дагестанском архиве черновика позволяет также с высокой долей вероятности допустить наличие у Йусуф-хаджи некоего базового образца, с которого он воспроизводил копии, когда это было нужно, и в таком случае они будут практически идентичны, или отличаться лишь незначительно (как составленные им же известные планы резиденции Шамиля в Ведено).²⁴ Наконец можно надеяться, что

²² Шамиль - ставленник султанской Турции и английских колонизаторов (Сборник документальных материалов) / Под ред. Ш.В. Цагарейшвили. Тбилиси: Госиздат Грузинской ССР, 1953. С. 380.

²³ Мусаев М.А. Наиб Имамата и советник Шамиля хаджи-Йусуф: биография в контексте критики автобиографии. / История, археология и этнография Кавказа. Т. 17. № 2. Махачкала, 2021. С. 330-351.

²⁴ «План Гарема Шамиля пересланный турецкому султану и перехваченный русской разведкой»/ Национальный исторический архив Грузии. Ф. 1087. Оп. 1. Д. 613. Л. 12. // Шамиль - ставленник султанской Турции и английских колонизаторов (Сборник документальных материалов). Под ред. Ш.В. Цагарейшвили. Тбилиси, 1953. С. 230; Генко А. Н. Арабская карта Чечни эпохи Шамиля // Записки Института востоковедения Академии наук СССР. Л.: Издательство Академии наук СССР, 1933. II, 1. С. 21-36. Вклейка; Объяснение к плану Веденя, составленное по указаниям Дагестанского выходца Халат-

часть карт всё же достигла османской стороны, и ещё ждут своего открытия в архивах Турции.

Но, так или иначе, для верующих-мусульман не может быть более ясного и весомого аргумента, по вопросу о традиционном восприятии горцами Дагестана и Чечни накануне поглощения Российской империей арште-карабулаков как части ингушей и несостоятельности обосновать попытки отколоть их от ингушского народа историческими доводами.

Список литературы:

1. Шнирельман В.А. Быть аланами: интеллектуалы и политика на Северном Кавказе в XX веке. М.: Новое литературное обозрение, 2006. - 696 с.
2. Иоганн Антон Гильденштедт. Путешествие по Кавказу в 1770-1773 гг. СПб.: Петербургское Востоковедение, 2002. - 512 с.
3. Генко А.Н. Арабская карта Чечни эпохи Шамиля (с 1 картой) // Записки Института востоковедения Академии наук СССР. Л.: Издательство Академии наук СССР, 1933. Т. II, Вып. 3. С. 21-36.
4. Хожаев Д.А. Чеченцы в Русско-Кавказской войне. / Грозный, СПб.: «Седа», 1998. - 250 с.
5. Ахмадов Я.З., Хасмагомедов Э.Х. История Чечни в XIX-XX веках. Москва: Пульс, 2005. - 996 с.
6. Шамиль - ставленник султанской Турции и английских колонизаторов (Сборник документальных материалов). Под

- ред. Ш.В. Цагарейшвили. Тбилиси: Госиздат Грузинской ССР, 1953. - 560 с.
7. Мусаев М.А. Наиб Имамата и советник Шамиля хаджи-Йусуф: биография в контексте критики автобиографии. // История, археология и этнография Кавказа. Т. 17. № 2. Махачкала, 2021. С. 330-351.
 8. Щеглов Д.А. Система семи климатов Птолемея и география Эратосфена // ВДИ. 2005. № 3. С. 243-265.

Хусейн Дошлакиев

*Высшая национальная школа архитектуры
Париж-Ла-Виллет (Франция)*

**Реставрация ингушских башенных комплексов:
Вызовы и ошибки, ведущие к утрате культурного наследия**

Доклад будет состоять из следующих разделов: введение, понятие «руины» и «места памяти», краткий обзор Венецианской хартии для тех, кто с ней не знаком, обсуждение ошибок в реставрационных процессах в Ингушетии и заключение.

Для начала, позвольте сделать краткое напоминание. Башенная архитектура Ингушетии сосредоточена в Джейрахском районе, где на площади 630 квадратных метров расположено более 2000 исторических объектов. Это важнейшее культурное наследие ингушского народа находится в критическом состоянии и требует внимания и заботы.

Исторически Джейрах можно считать колыбелью ингушского народа. Однако в 1944 году, после депортации ингушей и до их возвращения на родину в 1957 году, этот район

был заселен другими этническими группами. В результате этой трагедии пострадали не только люди, но и историческое наследие целого народа: многие башенные комплексы были полностью уничтожены советской властью.

С 2022 года в республике начались реставрационные работы, во многом благодаря инициативе двух влиятельных фигур: Михаила Гучериева, российского олигарха ингушского происхождения, и Махмуда-Али Калиматова, президента Республики Ингушетия. Это сотрудничество стало стартом масштабной реставрационной кампании, в которую вовлечены как уже существующие, так и новые игроки. Первым проектом новой эпохи стала реставрация башенного комплекса Бишт.

В Ингушетии право собственности на многие башенные комплексы традиционно принадлежит конкретным тейпам и кланам, что создаёт правовую неопределённость. Формально большинство этих объектов имеют статус федерального или регионального значения и должны находиться под охраной государства. Однако на практике решения по реставрации и сохранению таких объектов часто принимаются не государственными структурами, а представителями тейпов, которые считают себя их настоящими владельцами.

Эта ситуация порождает множество проблем: отсутствие единого механизма управления историческими объектами, разногласия между властью и тейпами, а также случаи коррупции при выделении средств на реставрацию. В результате личные интересы и стремление к быстрой реконструкции зачастую оказываются важнее профессиональных и научных подходов к реставрации. Это нередко становится причиной некачественных работ, которые не только искажают исторический облик памятников, но и угрожают их

сохранности.

В своём докладе я постараюсь осветить основные проблемы, связанные с этой ситуацией, а также её последствия для сохранения башен.

В современном мире руины воспринимаются как результат упадка — будь то отдельное здание или целый комплекс. Это следствие естественного распада, преднамеренного или случайного разрушения, отражающее прошлую человеческую деятельность. Факторы разрушения разнообразны: от природных — эрозии, стихий, разрастания растений — до человеческой деятельности, включая конфликты, вандализм или просто пренебрежение. Нередко руины становятся итогом течения времени и отсутствия заботы, представляя собой пересечение между культурой и природой.

Руины — это синтез взаимодействия человека и природы, следы времени и человеческого пренебрежения. Они напоминают о нашей бренности и оставляют следы истории, превращаясь в символ стойкости, которая бросает вызов времени.

Французский учёный Ален Шнапп рассматривает руины как свидетельства истории, подчёркивая их значимость для общества. Философ Георг Зиммель, напротив, видит в руинах возвращение к природе и окончание борьбы между человеком и средой.

Зиммель воспринимает руины как символы конечности человеческих достижений и смертности, тогда как Шнапп акцентирует их культурную ценность.

Изучив взгляды Шнаппа и Зиммеля, важно также обратиться к теме памяти. Французский исследователь Пьер Нора вводит концепцию «мест памяти», подчеркивая

значимость руин как хранителей коллективной истории. Нора рассматривает руины как якоря, сохраняющие и передающие культурное наследие.

Доминик Одрери, французский историк и эссеист, в книге «Понятие и защита исторического наследия» выделяет несколько типов руин:

Руины славы: Оборонные структуры, утраченные после изменения военных тактик или стратегического значения, но сохраняющие память о своих славных, хотя и кровавых, временах.

Трагические руины: Свидетельства трагедий, которые нужно сохранить, чтобы они напоминали о том, что не должно повториться. Например, деревня Орадур-сюр-Глан во Франции или башни Ингушетии, связанные с депортацией и другими историческими трагедиями.

Руины преднамеренного разрушения: Символы, уничтоженные в ходе революций или депортаций, как башни в Ингушетии, разрушенные после депортации ингушского народа в 1944 году.

Религиозные руины: Остатки религиозных сооружений, потерявших своё значение, как храм Тхаба-Ерды в Ингушетии.

Скрытые руины: Объекты, обнаруженные случайно при раскопках, например, подземные склепы в Ингушетии.

Руины как помеха: Здания, ставшие препятствием для развития города, без функции и символизма, часто обречены на снос.

Заброшенные руины: Строения, утратившие хозяев и предназначение, как некоторые башенные комплексы после депортации.

Перестроенные руины: Интегрированные в современные проекты, например, замок Барьер в Перигё.

Ложные или декоративные руины: Искусственно созданные объекты в садах для создания атмосферы и меланхолии.

Пример преднамеренного разрушенных руин можно увидеть в селе **Мецхал**. Башенный комплекс Мецхал представлял собой большое село, состоявший из двух внушительных замковых комплексов. Здесь были две оборонительные башни. Одна из боевых башен с плоской крышей была хорошо видна. Оборонительные стены и жилые башни сохранились до 1944 года. И в этом же году, после депортации ингушей, весь комплекс был заминирован и подорван.

Для людей, не связанных с архитектурой, я хочу объяснить значение Венецианской хартии — международного документа, устанавливающего ключевые принципы сохранения и реставрации памятников культурного наследия. Принятая на II Международном конгрессе архитекторов и специалистов по реставрации в Венеции в 1964 году, она стала важнейшим руководством для реставрационных работ. Основные положения хартии включают:

1. **Сохранение подлинности:** Хартия подчёркивает, что главная цель реставрации — сохранение исторической и эстетической ценности памятника. Любое вмешательство

должно сохранять оригинальные элементы, избегая чрезмерных изменений. Как говорится в хартии: «Реставрация заканчивается там, где начинается гипотеза».

2. **Минимальное вмешательство и сохранение патины:** Реставрация должна быть сдержанной, не превращаясь в реконструкцию. Важно сохранять следы времени и старения, которые подчеркивают уникальный характер объекта.
3. **Реверсивность и различимость вмешательств:** Реставрационные изменения должны быть различимы от оригинала, но не искажать общий вид памятника. Предпочтение отдаётся реверсивным методам, которые можно отменить без ущерба для оригинала.
4. **Использование современных технологий:** Хартия допускает современные научные методы, если они помогают лучше сохранить памятник, но предостерегает от чрезмерного использования, чтобы не навредить его исторической ценности.
5. **Уважение к исторической среде:** Реставрация должна учитывать исторический контекст памятника. Изменения в окружающей среде не должны нарушать его культурное значение.
6. **Документация реставрации:** Все работы должны быть подробно задокументированы, чтобы в будущем можно было оценить изменения и методы, использованные при реставрации. Это обеспечивает прозрачность и даёт возможность будущим поколениям понять проведённые работы.

Эти принципы Венецианской хартии служат основой

ответственного подхода к реставрации, сохраняя подлинность культурного наследия и передавая его историческую ценность будущим поколениям.

Если бы принципы Венецианской хартии соблюдались при реставрации в Ингушетии, необходимость в данном докладе отпала бы, однако, к сожалению, многие ключевые положения игнорируются.

Одной из серьёзных проблем является отсутствие информации о составе первоначального раствора, использованного при строительстве башен. Ввиду этого реставраторам пришлось использовать современный цемент, что привело к ряду осложнений. Хотя цемент практичен, его использование не соответствует историческим методам строительства и нарушает подлинность восстановленных сооружений. Это влияет не только на внешний вид и долговечность башен, но и на их историческую ценность.

Кроме того, значительное влияние на реставрационные решения оказывают тейпы (кланы). Они часто пытаются продвигать свои предпочтения, что осложняет процесс. Как рассказал один специалист, опрошенный мною в рамках исследовательской работы, «многие представители тейпов требуют установки ступенчатой пирамидальной крыши на их башнях, так как считают её более престижной. Но реставраторам приходится объяснять, что реставрация основывается на исторических документах, и что плоские крыши более древние и потому обладают большей исторической ценностью». Это подчёркивает сложность совмещения исторической аутентичности с ожиданиями местных жителей. Вдобавок, бывают случаи, когда вид крыши определяется исходя из пропорций башни, что противоречит хартии, так как это уже

является гипотезой.

Также, на процесс реставрации влияют межклановые отношения. Тот же специалист отмечает: «Иногда представители тейпов выражают недовольство тем, что восстановление их башен не является приоритетным». Это создаёт дополнительные сложности для реставраторов, которым приходится не только сохранять памятники, но и управлять клановыми интересами. Уравновешивание этих ожиданий с задачей по сохранению наследия — важный и деликатный аспект работы.

Ещё одна проблема — нехватка квалифицированной рабочей силы. Традиционные строительные навыки со временем были утрачены, и до недавнего времени работы на башнях практически не велись, поэтому в регионе не хватало специалистов по реставрации. Однако с конца 2023 года ситуация начала улучшаться благодаря поддержке Михаила Гущериева и усилиям испанского реставратора ингушского происхождения Рамзана Султыгова, который обучает местных каменщиков. Но, как сам Рамзан отмечает, несмотря на рост числа реставраторов, в регионе по-прежнему не хватает архитекторов-реставраторов, способных руководить этими работами, в отличие от Европы.

В своём докладе хочу также затронуть две основные и обоснованные критики реставрационных работ со стороны жителей республики:

Проблема «новодела» (неаутентичной реставрации): Реставрационные работы в Джейрахе проводились в основном людьми, не обладающими опытом в сфере сохранения культурного наследия, а лишь навыками в строительстве и

общественных работах. Это сильно повлияло на состояние памятников. В результате несколько башен были восстановлены без должного внимания к их исторической подлинности, что породило среди местного населения термин «новодел». Особенно резкая критика звучала в адрес реставрации в селе **Харп**, где многие пользователи социальных сетей открыто выражали своё недовольство. Привожу несколько примеров комментариев:

«Новодел не может сравниться с оригиналом, даже в разрушенном состоянии»;

«Странным образом особое ощущение проявляется только вблизи не восстановленных башен. Я не знаю, как это объяснить. Совсем другое чувство»;

«Это ощущение связи с историей, с нашим наследием, видеть, как наши предки складывали эти камни, подгоняя их друг к другу, как рука мастера выравнивала их с помощью ступки. Но с реставрацией этот интерес пропадает»;

«Это не реставрация, это катастрофа. Это новодел. Реставрацией должны были заниматься специалисты, а не простые каменщики. И что же вы сделали? Вы уничтожили историю этих башен.»

Еще одна критика, часто высказываемая местными жителями, касается утраты исторической аутентичности строений в результате реставрационных работ.

В случае с уже упомянутым комплексом **Бишт** многие жители делились своей печалью и разочарованием по поводу утраты исторического облика поселения после его реставрации.

Вот некоторые из этих высказываний :

«Еще один памятник архитектуры, разрушенный нашими собственными руками. Теперь он не имеет никакой ценности, что очень жаль»;

«Их вообще не следует реставрировать, потому что тогда они теряют свою историческую ценность и привлекательность. Их нужно сохранять, чтобы предотвратить дальнейшее разрушение».

В заключении приведу два примера: успешной консервации и неудачной реставрации.

Первый — деревня **Орадур-сюр-Глан** во Франции, где в 1944 году войска СС убили почти всех жителей. После войны власти решили не восстанавливать разрушенные здания, а сохранить руины как мемориал. Этот подход позволил сохранить аутентичность места, превратив его в мощное напоминание о трагедии. Каждый год здесь проходят церемонии в память о погибших, что поддерживает связь с прошлым и уважает память жертв, показывая, как важно сохранять исторические следы событий.

Пример неудачной реставрации — башенный комплекс в селе **Цеча-Ахке**, который имеет для меня личное значение, так как это моё родовое наследие. Комплекс расположен на территории Ингушетии, переданной в 2018 году Чеченской Республике, и реставрация была выполнена чеченскими властями. В данном случае мы видим несколько проблем. Прежде всего, это уничтожение исторической памяти. Комплекс имел трагическую историю, аналогичную французскому Орадур-сюр-Глан. В 1944 году, во время депортации, по данным ингушского историка Джабраила Чахкиева, в этом селе заживо сожгли 80 человек. Реставрация уничтожила память о тех событиях, а вместе с этим и важную

часть наследия. Кроме того, комплекс был полностью изменен внешне, что привело к искажению его исторического облика. Этот процесс можно назвать «диснейлендизацией» — превращением места в привлекательный для туристов объект, лишенный его подлинной истории и характера.

В завершение этого раздела можно рассмотреть, какую роль могло бы сыграть более четкое определение понятия «руина» в решении обозначенных проблем. В ингушском обществе восприятие этого термина остается довольно расплывчатым, но возможно ли, чтобы «руина» стала важным инструментом управления сохранением культурного наследия? Это могло бы помочь государственным органам в следующих направлениях:

1. Сформулировать точное и доступное определение культурного наследия для широкой аудитории;
2. Разработать руководящие принципы, опираясь на успешный западный опыт сохранения и реставрации наследия;
3. Четко определить границы полномочий между кланами и государственными органами в управлении и сохранении руин, чтобы разделить ответственность и избежать конфликта интересов.

Такой подход может сделать процесс сохранения наследия более прозрачным и системным, а также усилить уважение к исторической аутентичности объектов.

Dochlakiev Khousesin

High National School of Architecture Paris-La Villette

**Restoration of Ingush tower complexes:
Challenges and mistakes leading to the loss of cultural heritage**

The presentation will consist of the following sections: introduction, the concepts of "ruins" and "places of memory," a brief overview of the Venice Charter for those unfamiliar with it, a discussion of restoration mistakes in Ingushetia, and the conclusion.

To begin, let me give a brief reminder. The tower architecture of Ingushetia is concentrated in the Dzheyrakh district, where more than 2,000 historical sites are spread across an area of 630 square kilometers. This invaluable cultural heritage of the Ingush people is in a critical state and requires attention and care.

Historically, Dzheyrakh can be considered the cradle of the Ingush people. However, in 1944, following the deportation of the Ingush and until their return in 1957, the area was inhabited by other ethnic groups. As a result of this tragedy, not only did people suffer, but the historical heritage of an entire nation was also affected: many tower complexes were completely destroyed by Soviet authorities.

Since 2022, restoration work has begun in the republic, largely due to the initiative of two influential figures: Mikhail Gutseriev, a Russian oligarch of Ingush origin, and Mahmud-Ali Kalimatov, the President of the Republic of Ingushetia. This collaboration marked the beginning of a large-scale restoration campaign involving both existing and new players. The first project of this new era was the restoration of the Bisht tower complex.

In Ingushetia, ownership rights to many tower complexes have traditionally belonged to specific teips and clans, creating legal

uncertainty. Formally, most of these sites hold federal or regional heritage status and should be under state protection. However, in practice, decisions regarding the restoration and preservation of such sites are often made not by government bodies but by representatives of the teips, who consider themselves the rightful owners.

This situation leads to numerous problems: the lack of a unified management mechanism for historical sites, conflicts between the authorities and teips, and cases of corruption in the allocation of restoration funds. As a result, personal interests and the desire for rapid reconstruction often outweigh professional and scientific approaches to restoration. This frequently leads to subpar work that not only distorts the historical appearance of monuments but also threatens their preservation.

In my presentation, I will aim to highlight the key issues related to this situation and its consequences for the preservation of the towers.

In the modern world, ruins are perceived as a result of decline—whether it be an individual building or an entire complex. They are the consequence of natural decay, intentional or accidental destruction, reflecting past human activity. The factors leading to destruction vary: from natural causes such as erosion, natural disasters, and plant overgrowth to human actions, including conflicts, vandalism, or mere neglect. Often, ruins emerge as the outcome of time and lack of care, representing an intersection between culture and nature.

Ruins are a synthesis of human and natural interaction, traces of time and human neglect. They remind us of our own impermanence and leave imprints of history, becoming symbols of resilience that defy time.

The French scholar Alain Schnapp views ruins as historical

evidence, emphasizing their significance for society. In contrast, the philosopher Georg Simmel sees ruins as a return to nature and the end of the struggle between humans and their environment. Simmel perceives ruins as symbols of the finiteness of human achievements and mortality, while Schnapp highlights their cultural value.

Having examined the perspectives of Schnapp and Simmel, it is also important to address the theme of memory. The French researcher Pierre Nora introduces the concept of "places of memory," underlining the significance of ruins as keepers of collective history. Nora views ruins as anchors that preserve and transmit cultural heritage.

Dominique Audrerie, a French historian and essayist, in his book *The Concept and Protection of Historical Heritage*, identifies several types of ruins:

Ruins of Glory: Defensive structures lost due to changes in military tactics or strategic importance, yet preserving the memory of their glorious, albeit bloody, past.

Tragic Ruins: Testimonies of tragedies that must be preserved as reminders of what should never be repeated, such as the village of Oradour-sur-Glane in France or the towers of Ingushetia, linked to deportation and other historical tragedies.

Ruins of Intentional Destruction: Symbols destroyed during revolutions or deportations, like the towers in Ingushetia demolished after the Ingush deportation in 1944.

Religious Ruins: Remains of religious structures that have lost their significance, such as the Tkhaba-Yerdy temple in Ingushetia.

Hidden Ruins: Sites discovered accidentally during excavations, for example, underground crypts in Ingushetia.

Ruins as an Obstacle: Buildings that have become barriers to urban development, lacking function and symbolism, often doomed to demolition.

Abandoned Ruins: Structures that have lost their owners and purpose, like certain tower complexes after the deportation.

Reconstructed Ruins: Integrated into modern projects, such as the Château de Barrière in Périgueux.

False or Decorative Ruins: Artificially created structures in gardens to evoke atmosphere and melancholy.

An example of deliberately destroyed ruins can be seen in the village of Metzhal. The Metzhal tower complex was once a large settlement consisting of two impressive castle complexes. There were two defensive towers, one of which, with a flat roof, was clearly visible. The defensive walls and residential towers remained intact until 1944. However, in the same year, following the deportation of the Ingush people, the entire complex was mined and blown up.

For those unfamiliar with architecture, I want to explain the significance of the Venice Charter—an international document that establishes key principles for the preservation and restoration of cultural heritage monuments. Adopted at the 2nd International Congress of Architects and Specialists in Restoration in Venice in 1964, it has become a fundamental guide for restoration work.

The key provisions of the charter include:

Preservation of authenticity: The charter emphasizes that the

main goal of restoration is to maintain the historical and aesthetic value of a monument. Any intervention must preserve the original elements and avoid excessive alterations. As the charter states: "Restoration ends where hypothesis begins."

Minimal intervention and preservation of patina: Restoration should be restrained and not turn into reconstruction. It is important to preserve the marks of time and aging, which highlight the unique character of an object.

Reversibility and distinguishability of interventions: Restoration changes should be distinguishable from the original but should not distort the overall appearance of the monument. Preference is given to reversible methods, which can be undone without damaging the original.

Use of modern technology: The charter allows for the use of contemporary scientific methods if they help better preserve the monument but warns against excessive application that might compromise its historical value.

Respect for the historical environment: Restoration must consider the historical context of the monument. Changes in the surrounding environment should not undermine its cultural significance.

Documentation of restoration: All work must be thoroughly documented so that future generations can assess the modifications and methods used in the restoration process. This ensures transparency and allows for better understanding of the undertaken interventions.

These principles of the Venice Charter form the foundation of

a responsible approach to restoration, ensuring the preservation of cultural heritage and passing its historical value on to future generations.

Had the principles of the Venice Charter been followed during restoration efforts in Ingushetia, there would be no need for this presentation. However, unfortunately, many key provisions are ignored.

One of the major issues is the lack of information about the original mortar composition used in the construction of the towers. Due to this, restorers had to use modern cement, which led to several complications. While cement is practical, its use does not align with historical construction methods, compromising the authenticity of the restored structures. This affects not only the appearance and durability of the towers but also their historical value.

Another significant factor influencing restoration decisions is the role of teips (clans). Clan members often push their own preferences, complicating the process. As one specialist interviewed for my research explained: "Many teip representatives insist on installing a stepped pyramidal roof on their towers, believing it to be more prestigious. However, restorers must explain that restoration is based on historical documentation and that flat roofs are older and thus hold greater historical value." This highlights the difficulty of balancing historical authenticity with local expectations. Furthermore, in some cases, the shape of the roof is determined based on the proportions of the tower, which contradicts the charter, as such an approach is already a hypothesis.

Clan dynamics also influence restoration work. The same

specialist noted: "Sometimes teip representatives express dissatisfaction that the restoration of their towers is not prioritized." This creates additional challenges for restorers, who must not only preserve monuments but also navigate clan interests. Balancing these expectations with the task of preserving heritage is a crucial and delicate aspect of restoration.

Another issue is the shortage of skilled labor. Traditional building skills were lost over time, and for many years, no work was done on the towers. As a result, the region lacked restoration specialists. However, since late 2023, the situation has started to improve thanks to the support of Mikhail Gutseriev and the efforts of Ramzan Sultygov, a Spanish restorer of Ingush origin, who has been training local stonemasons. Yet, as Ramzan himself notes, despite the increasing number of restorers, the region still lacks restoration architects capable of overseeing these projects—unlike in Europe, where this profession is

well-established. In my presentation, I also want to address two major and well-founded criticisms of restoration work from the residents of the republic:

The problem of "novodel" (inauthentic restoration):

Restoration work in DzheyraKh was mainly carried out by people who lacked experience in cultural heritage preservation and had only construction and general labor skills. This significantly affected the state of the monuments. As a result, several towers were restored without proper attention to historical authenticity, leading the local population to use the term "novodel" (a derogatory term for inauthentic reconstructions).

One of the most harshly criticized restoration projects was in the village of Kharp, where many social media users openly voiced

their dissatisfaction. Here are some examples of their comments:

- “A novodel can never compare to the original, even in a ruined state.”

- “Strangely, a special feeling arises only near the unrestored towers. I don’t know how to explain it. It’s a completely different sensation.”

- “It’s that feeling of connection to history, to our heritage—seeing how our ancestors placed these stones, fitting them together, how the master’s hand aligned them with mortar... But with restoration, that fascination disappears.”

- “This is not restoration; it’s a disaster. It’s a novodel. Restoration should have been done by specialists, not ordinary masons. And what have you done? You have destroyed the history of these towers.”

Another common criticism from local residents concerns the loss of historical authenticity of buildings after restoration.

In the case of the previously mentioned Bisht complex, many residents expressed sorrow and disappointment over the loss of the settlement’s historical appearance after restoration. Here are some of their thoughts:

- “Another architectural monument, destroyed by our own hands. Now it has no value at all, which is very sad.”

- “They shouldn’t be restored at all, because then they lose their historical value and appeal. They should be preserved to prevent further deterioration.”

In conclusion, I will present two examples: one of successful conservation and one of failed restoration.

The first is the village of Oradour-sur-Glane in France, where in 1944, SS troops massacred nearly all the inhabitants. After the war, the authorities decided not to rebuild the destroyed

buildings but to preserve the ruins as a memorial. This approach maintained the authenticity of the site, turning it into a powerful reminder of the tragedy.

Every year, ceremonies are held here to commemorate the victims, reinforcing the connection to the past and honoring their memory—demonstrating how essential it is to preserve historical traces of events rather than erase them through excessive reconstruction.

An example of unsuccessful restoration is the tower complex in Tsecha-Akhke, which holds personal significance for me as it is my ancestral heritage.

The complex is located in a part of Ingushetia that was transferred to the Chechen Republic in 2018, and the restoration was carried out by Chechen authorities. This case presents several major problems:

- **The destruction of historical memory:**

The complex had a tragic history, similar to that of Oradour-sur-Glane in France. According to Ingush historian Jabrail Chakhkiyev, during the 1944 deportation, 80 people were burned alive in this village. The restoration erased the memory of these events, along with an important part of cultural heritage.

- **Loss of historical authenticity:**

The external appearance of the complex was completely altered, distorting its historical character. This process can be described as “Disneylandization” — turning a historically significant site into an attractive tourist destination, stripped of its authentic history and identity.

To conclude this section, we can consider the potential role of a clearer definition of the term “ruin” in addressing these issues.

In Ingush society, the perception of ruins remains somewhat vague, but could this concept become a key tool for managing cultural heritage preservation?

A well-defined approach to ruins could help state authorities in the following ways:

- Establishing a clear and accessible definition of cultural heritage for the general public.
- Developing guiding principles based on successful Western practices in heritage conservation and restoration.
- Clearly delineating responsibilities between clans and state institutions in the management and preservation of ruins, ensuring a fair division of duties and preventing conflicts of interest.

Such a strategy could make the heritage preservation process more transparent and systematic, while also reinforcing respect for historical authenticity.

მარიამ იანდიევა

*ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი
(მოსკოვი, რფ)*

ინგუშური რესენტიმენტი:

ისტორიული და სოციალური მიზეზები, სოციოპოლიტიკური და ფსიქოლოგიური შედეგები, ჩიხიდან გამოსვლის გზები

ინგუშებისთვის მთელი XX საუკუნე (საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდი) მოქმედი ხელისუფლების მხრიდან რბილი და ხისტი ძალების დახვეწილ მონაცვლეობებში (კომბინაციებში) გამოიხატა, რომლებიც, რეალურად, ფაქტობრივი იმპერიული ძალებია. კერძოდ, მცირე ხნით, 1920-იან წწ. და 1930-იანი წწ. დასაწყისი, ასევე, 1950-იანი წწ. ბოლოდან 1970-1980-იან წწ. (შედარებით რბილი მთანთქმის და წაშლის პერიოდები) სასტიკ ძალასთან იყო შერწყმული, რაც დეჰორტაციით, ეთნიკური წმენდითა და სამოქალაქო საზოგადოების რეპრესიებით გამოიხატა. ეს წლებია: 1944-1957, 1992, 1973, 2018. ცალკე უნდა აღინიშნოს ინგუში ხალხის ყველა დონეზე ჩაბმა/ჩათრევა ჩრდილოეთ კავკასიის კატასტროფაში და რუსეთ-ჩეჩნეთის ომებში (1994-2003), როგორც მათ აქტიურ ფაზაში, ისე არმიისა და სპეცსამსახურების მიერ მუდმივად განხორციელებულ კონტრტერორისტულ ოპერაციებში.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ინგუშები განიცდიდნენ და დღესაც განიცდიან გაუთავებელი, განგრძობადი რესენტიმენტის „კონტინუუმს“ (როგორც დესტრუქციული აგრესიულობის, სოციალური უიმედობისა და ამაოების, წყენისა და ფაქტობრივი უზუგანვითარების სინდრომს). ფილოსოფიურ ემპირიაში ჩაღრმავების გარეშე აღვნიშნავთ ინგუშურ საზოგადოებაში მოარული კლასიკური რესენტიმენტის ტიპურ მახასიათებლებს: პასიური რეაქტიულობა, რომელიც დადლილობისა და აპათიის გარკვეულ პერიოდებში გარე ფაქტორების აგრესიით (ძალისმიერით და მორალურით) ითრგუნება, ანუ მტრული დამოკიდებულებით, უარყოფით, გამიჯვნით, რაც უსამართლობის და სასოწარკვეთის განცდას წარმოშობს. რაც უფრო მეტად სურთ

ადამიანებს თავი დააღწიონ ამ ტოქსიურ განცდებს და ემოციებს, რომლებიც ხელს არ უწყობენ სამყაროს ჰარმონიულ აღქმას და განვითარებას, მით უფრო მეტად თრგუნავს და ბლოკავს ადამიანს და სოციუმს ეს გამაღიზიანებელი გარემო. გადაუჭრელი პრობლემების ხანგრძლივობა მათი გართულებით და ახლის წარმოქმნით, რუსული „დემოკრატიის“ ე.წ. ახალ რეალობასთან მტკივნეული ადაპტაცია, უსამართლობის აქტიური უარყოფა მის სხვადასხვა გამოვლინებებში – ეს არის „დაკარგული ცხოვრების“ ფორმირების ფონი, ან სულაც საფუძველი, საოცნებო ცხოვრების ერთგვარი გადავადება მწუხარების და ბრაზის გარეშე. ვიმეორებთ, ეს ტოქსიური განცდები, თითქოს, ინგუშების გენეტიკურ კოდში შევიდა. ინგუშები ვერ ივეწყებენ, მათ ყოველთვის ემახსოვრებათ სტალინის ჯოჯოხეთური რეჟიმის დოკუმენტურ წყაროებში დაფიქსირებული დეპორტაციის პერიოდის არყოფნის ყველა გარემოება; 1992 წელს პრიგოროდნის რაიონში კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი სამხედრო დანაშაულების შემდეგ „ეროვნებათაშორისი კონფლიქტის“ „გადაწყვეტის“ ხალხისთვის დამამცირებელი, მტკივნეული, ტრავმული ვარიანტი: ოქტომბრის ბოლოს – ნოემბრის დასაწყისის საშინელ კვირაში გადარჩენილი ადამიანების „დემოკრატიული“ რუსეთის სხვა რეგიონებში გადასახლება, შემოთავაზებული „რეფორმატორი დემოკრატიის“ გაიდარის მიერ (მაშინ რუსეთის მთავრობის მეთაურის); ან ნასვამი, გაოგნებული „ცარ ბორისის“ – ელცინის ფრაზა ინგუშების მკვლელობისა და განდევნის შემდეგ, როდესაც იგი პრიგოროდნის რაიონის ტერიტორიის თავზე სამხედრო ვერტმფრენით დაფრინავდა: „სახლებს სახურავები რატომ არ აქვთ?“.

ინგუშური სახლები სახურავებისა და ადამიანების გარეშე, ამოტრიალებული საბავშვო ეტლი დანგრეულ ბაზოროკინოში – ესენია ახალი რუსეთის მთავარი სახე-სიმბოლოები, მსოფლიოს მიერ შეუმჩნეველი, რომელიც პოსტსაბჭოთა დემოკრატიის „გარიჟრაჟს“ ზეიმობს...

გასული საუკუნის 20-50-იან წწ. ინგუშების წინააღმდეგ განხორციელებული რეპრესიების შესახებ ჩვენს კვლევებში („სახელმწიფო ტერორი ინგუშეთში. XX საუკუნის 20-50-იანი წლები. კვლევა და მარტიროლოგიები“, 2007; აგრეთვე: „ინგუშების დეპორტაცია. მიზეზები. გარემოებები. შედეგები“, 2012) დიდი რაოდენობით დოკუმენტურ მასალაზე დაყრდნობით გამოვიკვლიეთ, თუ როგორ ტრანსფორმირდა სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული რეპრესიები, რომლებიც 1920-40-იან წწ. დაიწყო როგორც სოციალურ-პოლიტიკური, ხოლო 1934 წლიდან 1956 წლამდე ზოგიერთ ხალხთან, მათ შორის, ინგუშებთან მიმართებაში გადაიზარდა წმინდა ეროვნულში. ადრეული პერესტროიკის (გარდაქმნის) დოკუმენტების მიხედვით, ინგუშთა საერთო რაოდენობა, რომლებიც სტალინის ეპოქაში ინდივიდუალურ რეპრესიებს ემსხვერპლა, 10 000 ადამიანია.

დეპორტაციის შედეგად ინგუშების მსხვერპლთა რაოდენობასთან დაკავშირებული ყველა მანიპულაციის მიუხედავად, შესაძლებელი გახდა 1944 წლიდან (როდესაც დეპორტირებული იყო 134 178 ადამიანი) 1953 წლამდე ფაქტობრივი დანაკარგის რიცხვის დადგენა (თუმცა, ვფიქრობთ, არა საბოლოო). ეს არის 50 660 ინგუში ბავშვი, ქალი, მამაკაცი, მოზუცი. ისინი დაიღუპნენ პირუტყვის გადასაყვან ვაგონებში არაადამიანური ტრანსპორტირებისას, სამხედრო კომენდანტების, ბადრაგის და ყველა სახის ზედამხედველების სასტიკი მოპყრობისას, ჩრდილოეთ ყაზახეთსა და ცენტრალურ აზიაში განსახლების სპეციალური რეჟიმის პირობებში, შიმშილით, სიცივით, ეპიდემიებით, დეპორტაციის პირველ წლებში მძიმე შრომით. ინგუშების შეუქცევადი დემოგრაფიული დანაკარგები პროცენტული თვალსაზრისით 37,8%-ს შეადგენს.

სამწუხაროდ, სტალინიზმის ინერცია იმდენად ფესვგადგმული და შეუქცევადი აღმოჩნდა, რომ 1950-იანი წლების ბოლოდან დღემდე ინგუშები სახელმწიფოს მხრიდან მუდმივად განიცდიან შერეული ტიპის ფარულ, შენიღბულ რეპრესიებს: როგორც პოლიტიკურს, ისე ეროვნულობაზე დაფუძნებულს.

ინგუშების უკვე ხუთ თაობას აქვს გენეტიკურ კოდში სტალინის დეპორტაციის ტრავმა (დაბადებულებს, შესაბამისად, 1944, 1957, 1970, 1983 და 90-იან წლებში). სახელმწიფოს მხრიდან ფარული და ღია (პირდაპირი) რეპრესიები და ტერორი პერმანენტულია. და ეს იმის მიუხედავად, რომ ინგუში ხალხის ისტორიაში უკანასკნელი 150-200 წლის განმავლობაში არ დაფიქსირებულა არანაირი ანტირუსული აჯანყება/შფოთი ან სეპარატისტული ტენდენციები. ინგუშების მთელი ეროვნული ისტორია არის გამორჩეული ბრძოლა იმპერიაში ეთნიკური არსებობისთვის.

საბჭოთა კავშირის დაშლასთან, ახალი სახელმწიფოებისა და ალიანსების ჩამოყალიბებასთან, ახალ „მიწების შევრებასთან“ დაკავშირებული ყველა გლობალური ძვრა ფატალურადაა მიბმული ინგუშების მცირე ტერიტორიულ სეგმენტთან, რაც დესტრუქციულად მოქმედებს ინგუში ხალხის ეროვნულ განვითარებაზე.

1956 წლის ე.წ. „რეაბილიტაციამ“ გამოიწვია სტრატეგიული ტერიტორიების (ინგუშთა ძირძველი სამშობლო მიწის, რაც კავკასიაში, სულ მცირე, ერთი ათასწლეულის განმავლობაში ცნობილია) მიკუთვნება „საკუთარი“ რჩეული ფორპოსტი ხალხისთვის სამხრეთ კავკასიის რეგიონებში გადასასვლელზე სრული სამხედრო კონტროლის მიზნით. მორიგი „ინგუშური სახელმწიფოებრიობის“ შექმნა 1992 წელს (ინგუშების ეთნიკური წმენდის შემდეგ ვლადიკავკაზში და პრიგოროდნის რაიონში, პოსტსაბჭოთა მემარჯვენე, მემარცხენე, ცენტრისტული პოლიტიკოსებისა და ექსპერტების მიერ ოფიციალურად წარმოდგენილი, როგორც „ეთნიკური კონფლიქტი“), რასაც ფედერალური სუბსიდიები უმაგრებს ზურგს, ინგუში ხალხის - სუვერენის - სრულფასოვანი ეროვნული განვითარების პროექტს კი არ წარმოადგენს, არამედ ემსახურება ინგუშების ყურადღების გადატანას მათი ეთნიკური აკნიდან, სადაც, უმაღლესი ხელისუფლების გეგმით, ისინი არ უნდა იყვნენ. ეს გეგმა XIX საუკუნის ინსტრუქციებს ეფუძნება გარკვეული „არასაიმედო გეოგრაფიის“ შესახებ (არასაიმედო ხალხებს

განვეუთვნებოდნენ კავკასიის ხალხები, ებრაელები, გერმანელები, პოლონელები; საიმედოდ ითვლებოდა რაიონები, სადაც რუსული მოსახლეობა სულ მცირე 50%-ს შეადგენდა). ჯერ კიდევ 2004 წელს გამოქვეყნებულ მასალებში პირდაპირაა ნათქვამი: „რეკომენდაციები ომის შემთხვევაში „სიტუაციის სასწრაფოდ გამოსწორების“ შესახებ: მძევლების აყვანა, ქონების ან პირუტყვის ჩამორთმევა ან განადგურება, ასევე დეპორტაცია მოქალაქეობრივი და ეთნიკური კუთვნილების საფუძველზე. ყოველივე ამას სწავლობდნენ სამხედრო აკადემიის სტუდენტები - მეფის, თეთრი და წითელი არმიების მომავალი მეთაურები“ („იზვესტი, 2004, N 48 (26605), გვ. 5). ამას ადასტურებს ინგუშების რევოლუციამდელი, საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა დეპორტაციის მთელი ისტორია და იმასაც, რომ ტერიტორიული რეაბილიტაციის პრობლემა პრინციპულად არ მოგვარდება იმიტომ, რომ:

1. უმაღლეს ხელისუფლებას არ სურს გადაჭრას ისტორიული სამართლიანობის აღდგენის ფუნდამენტური პოლიტიკური პრობლემა რეპრესირებულ ინგუშებთან (ისევე როგორც სხვა ხალხებთან) მიმართებაში. ამავდროულად, რეპრესიების ტაქტიკის ცვლილების გამოყენებით - ღია, როგორც ეთნიკური წმენდა პრიგოროდნის რაიონში და ქ. ვლადიკავკაზში და ფარული, როგორც იძულებით გაძევებული ხალხის დაბრუნების დამცინავი 30-წლიანი პროცესი;
2. უმაღლესი ხელისუფლება არ სცნობს თავის სამხედრო, პოლიტიკურ და მორალურ პასუხისმგებლობას ინგუშების – რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეების – წინააღმდეგ ჩადენილი ყველა დანაშაულისთვის: დაიღუპა 474 ინგუში, დაიჭრა 500, წინასწარი დაკავების პუნქტებში მოხვდა 800, 16 სოფლიდან 13 მთლიანად განადგურდა, 3200 სამოსახლო დაინგრა და გაიძარცვა, 65 000 ინგუში ლტოლვილად იქცა.

ამრიგად, ინგუშთა ტრაგედია პრიგოროდნის რაიონის „სისხლიანი მიწებით“ (ტიმოთი სნაიდერი) არის სტალინური ტრადიცია, 80 წელზე გაწელილი. ამ ჯოჯოხეთურ პარადიგმაში არსებობა ხალხს არანაირ იმედს არ უტოვებს,

განსაკუთრებით „მოძმე“ მეზობლის მიერ ტერიტორიების ახალი მიტაცების ფონზე.

ინგუშები და მათი „მოძმე-მეზობელი“ ერთად ეწამებოდნენ გულაგის სპეციალურ გადასახლებაში. 1944-1945 წწ. დოკუმენტებში იყო ასეთი ხალხი - „ჩეჩენ-ინგუშები“, რადგან ხელისუფლებას არ აინტერესებდა ეთნოლოგიური და ეთნოგრაფიული „ნიუანსები“. სტალინმა მათ, ინგუშებსა და ჩეჩნებს, ყაზახურ „მულტისაფქავში“ დაექვა და მსოფლიოს ეთნიკური რუკიდან გაქრობა მიუსაჯა. „სათითაოდ რომ არ გამქრალიყვნენ“, ხალხები გაერთიანდნენ ურთიერთდახმარებით თითოეული „თავისიანთან“ (ვეინახი, ვაინახი), რადგან არ სურდათ დაშლა და შერევა „ხალხთა მეგობრობის“ ქვაბში, 1944 წლიდან 1957 წლამდე. ეს იყო სტალინის მიერ წინააღმდეგ მიმართული „ვაინახური“ წლები.

„ვაინახობისკენ“ მეორე მოწოდება „დემოკრატიულ“ რუსეთში უკვე გასული საუკუნის 90-იან წლებში მოხდა, როდესაც ინგუშებმა, საკუთარი ნებით, ყველა დონეზე, 300 000-ზე მეტი ჩეჩენი გადაარჩინეს, შეიფარეს და სითბო უწილადეს მათ ციყნა ინგუშეთში. მაშინ ინგუშებმა ჩეჩენური გენოფონდის ნაწილი გადაარჩინეს, რადგან საერთო დეპორტაციის მოწამეობის ისტორიული მეხსიერება წარუშლელია. ეს დიდებული და დიადი ტერმინია – ვაინახები – სოლიდარობისა და ურთიერთდახმარების სიმბოლო გაჭირვების დროს, მაგრამ არ შეიძლება და ჩვენ არ დავუშვებთ, რომ ის ვაჭრობის საგნად იქცეს ამა თუ იმ პოლიტიკურ და/ან კონიუნქტურულ ვითარებაში.

უცხო მხარიდან კავკასიაში დაბრუნების პერიოდიდან მოყოლებული, ჩვენს ეროვნულ ბედს განვითარების საკუთარი ვექტორები ჰქონდა. ამაზე მეტყველებს ინგუშების სახალხო ბრძოლის ისტორია პრიგოროდნის რაიონის ეთნიკური აკვნისთვის და ისეთი წმინდა ინგუშური საბედისწერო თარიღები ჩრდილოეთ კავკასიის ისტორიულ ქრონოლოგიაში, როგორებიცაა 1973 წლის იანვარი, 1981 წლის ნოემბერი, 1992 წელი და ახლა 2018 წლის შემოდგომა.

„შიდა“ ჩეჩნების ცნობიერებაში, ისევე როგორც „ერო-ნიქერიელების“, დღეს თითქოს კონსენსუსით მოხდა ისტორიული მეხსიერების უფსკრულში ჩავარდნა – პოლიტიკური და სოციალური ნარატივიდან 1992 წლის ინგუშური ტრაგედიის ფუნდამენტური გაგებისა და განხილვის გაქრობა, რომელიც ნეოიმპერიული რევანშიზმის „შეკრების წერტილი“, დემოკრატიის საწყისების ჩამოშლისა და სამხედრო-პოლიციური კრიმინალური მოწყობის ჩამოყალიბების საწყისი გახდა, რომელმაც დიდი და პატარა ომები, კონფლიქტები და დაპირისპირება გამოიწვია. ინგუშები აწამეს და ეს დანაშაული მსოფლიოს დაუმაღეს, რადგან სტალინის იმპერიული ეროვნული პოლიტიკის გადახედვა შეუძლებელი იყო ძველ და ახალ ნომენკლატურებს შორის სახელმწიფო ძალაუფლებისა და ქონების სწრაფი გადანაწილების პერიოდში, კბ-ს აქტიური ჩართულობით, რომელიც მთავარი მოთამაშე იყო დრამაში სახელწოდებით „პერესტროიკა“. ინგუშები დაისაჯნენ სტალინის მიერ წაგლეჯილი სამშობლოსთვის, იმედისა და კვალიფიციური საპარლამენტო ბრძოლისთვის, ხალხის გამორჩეული თვითორგანიზებისთვის (მრავალათასიანი მშვიდობიანი მიტინგები), ერთიანი კავკასიური სივრცის შექმნის მცდელობისკენ მიმართული დემოკრატიული მისწრაფებისთვის (რასაც მოწმობს იმ დროს ერის მიერ არჩეულ ქართველ ლიდერებთან არასანქცირებული დაახლოება და დემოკრატიული დიალოგის გამართვა); დაბოლოს, პრევენციულად „ჩეჩნური პრობლემის“ „საბოლოო გადაწყვეტისთვის“ (რომელიც კიდევ ორი წლით გადაიდო).

1992 წელს ინგუშები იყვნენ პირველები პოსტსაბჭოთა სივრცეში, რომლებმაც ახალი-ძველი იმპერიული ძალაუფლებისგან დემოკრატიის პორცია იგემეს. დღეს კი მსოფლიო სივრცეში ისინი ხალხი-ფანტომია, უხილავი, რომელსაც მხოლოდ პოსტსტალინური პერიოდის მიწების დაკარგვასთან კავშირში მოიხსენიებენ; ასევე, პერიოდულად „ვაინახიასთან“ დაკავშირებულ პროექტებში, ინგუში და ჩეჩენი ლანდშეხტების სისხლიან დაპირისპირებებში, მმართველ „მსუქან კატებს“ შორის ქონებრივ ომებში.

მეგადომინანტის ხელმძღვანელობით ადგილი აქვს ინგუშებში ლოკალური დომინანტური ჯგუფების გადაანაწილების მცდელობას: (ძველი იმპერიული გმირი ხალხი-ფორპოსტის ნაცვლად – ჩეჩნეთის ნეოიმპერიული ერთპიროვნული მფლობელი).

ზოსტასბჰოთა სახელმწიფოში ყოფნის 30 წელზე მეტ პერიოდს ძალაუფლებითა და ფულით გახრწნა მოჰყვა, უმაღლესი ხელისუფლების ინტოქსიკაცია ცენტრსა და რეგიონებში; გაზულუქდა ეროვნული კატასტროფის „ელიტა“ (არამარტო ინგუშეთში, არამედ სხვა რეგიონებშიც); გამომუშავდა მიბაძვისთვის უზნეო ეტალონი და ცხოვრებაში წარმატების მისაღწევი ამორალური მოდელები ცხოვრებისეული ღირებულებების შესაბამისი ნაკრებით; ხდება ფარისევლობასა და ნეპოტიზმზე, პასუხისმგებლობის თავიდან აცილებაზე, ტყუილზე, ფალსიფიკაციაზე, ცრუ შეტყობინებაზე და ა.შ. დაფუძნებული სტანდარტების პროპაგანდა, გაუფასურებული და გარყვნილია ადამიანების სოციალური და სულიერი ცხოვრება. კატასტროფის ელიტამ თანდათან, 90-იანი წლებიდან, ისწავლა ტბილად ცხოვრება, ხალხის გაუთვალისწინებლობა, მისი მოტყუება, თითქოს ამ ხალხთან მიმართებით პარალელურ სამყაროში ცხოვრობს, მიუხედავად ნათესაური და ტყიპის ინსტიტუტებისა. სრული დაცემისაგან ხალხი თავად შველის როგორც ამ ელიტას, ისე საკუთარ თავს - პერიოდული თვითორგანიზებით და როგორც ხალხი-ლეგიტიმიისტი, არააგრესიულად მოუწოდებს უმაღლეს ხელისუფლებას, არ დაარღვიოს კონსტიტუცია (2018) და საკუთარი უფლებების აღდგენას მოითხოვს.

„რუსეთის ფედერაციის არსებობის ხანგრძლივი დროის განმავლობაში პირველად, საზოგადოების მართვის ავტორიტარული მექანიზმი მთლიანად მოიშალა. წარმოიქმნა წარმატებული ხავერდოვანი რევოლუციის პრეცედენტი, რამეთუ არა მარტო პუტინის რუსეთს, არამედ ელცინის რუსეთსაც კი არასდროს უნახავს მსგავსი ქეისები. და ვერც ნახავდა, რომ არა კავკასიის სამოქალაქო სიმწიფე. როგორც გაირკვა, ერთადერთი რეგიონი, სადაც ხალხმა მთლიანობაში,

სპეცრაზმისა და „ედინაია როსიას“ ჩათვლით, სამოქალაქო წინააღმდეგობის და მშვიდობიანი ქუჩის ბრძოლის პოტენციური შეინარჩუნა არა მხოლოდ საპენსიო ფუნქციებისთვის..., არამედ საერთო სამოქალაქო და ადამიანური ღირსებისთვის, რაც რეალურად უფრო ღირებულია, ვიდრე ნებისმიერი ნამცხვარი, ტროფეების ბუნვის საწყობები და გაქონილი ნავთობის ჭაბურღილები“ (დანიილ კოციუბინსკი 2018 წელს მაგასში გამართული საერთო ეროვნული აქციის შესახებ).

ეს პოტენციური უდავოდ გროზნოში 1973 წლის იანვარში ინგუშების მიტინგის ისტორიული და გენეტიკური მეხსიერებაა. როგორც გასული საუკუნის 70-იან, ისე XXI საუკუნის 20-იან წლებში, ინგუშმა ხალხმა, სამოქალაქო სიმშვიდის გარდა, სულიერი თვითშეგნების უმაღლესი დონე აჩვენა. სულიერი და სამოქალაქო კომპონენტების ერთობლიობა ყოველთვის თვალშისაცემია ხალხის უფლებების დამრღვევი ხელისუფლების მიმართ არააგრესიულ, არაპროვოკაციულ წინააღმდეგობაში და სიმტკიცისა და სტაბილური იდენტობის შენარჩუნებას უწყობს ხელს. გარედან პერიოდულად შემოგდებული დაძაბულობა - ონტოლოგიური შფოთვა - მეცნიერების თანახმად, სწორედ ეროვნული იდენტობის დაკარგვის შიშია. მაგრამ, ამავდროულად, ეს არის გზა ხსნისკენ, ნორმალური ეროვნული იდენტობის ძიება, რესენტიმენტიდან გამოსავალი, რომელიც დაკავშირებულია დანაკარგებთან, შთანთქმასთან, შეჯვარებასთან და აქეთ-იქით მყოფი მეზობლების მიერ სამშობლოს ნაგლეჯების შთანთქმასთან.

თუმცა, ეროვნული სულისკვეთება, სამოქალაქო და ადამიანური ღირსება, ჩვენი წარმოდგენით, შერწყმული უნდა იყოს პროფესიონალიზმთან, ინტელექტუალურ განათლებასთან, საერთო ეროვნული მასშტაბით ხელი უნდა შეუწყოს მუდმივ და რუტინულ საქმიანობას მომავალი ინგუშეთისას (როგორც კავკასიის რეგიონში სრულფასოვანი და სრულუფლებიანი ქვეყნის), მისი გეგმებისა და სახის შემუშავებას. ის არ უნდა დარჩეს ტერიტორიულ საფრთხეებთან მეზობელი მამაცი მსხვერპლის პოზიციაში, რაც, სამწუხაროდ, ამ ეტაპზე შიგნით შეუძლებელია. ეს საქმე

წარმატებულიც და რეალურიც მხოლოდ დიასპორაში, ემიგრაციაშია შესაძლებელი.

ბოლო 30 წლის განმავლობაში დაახლოებით $\approx 60\ 000$ ადამიანი წავიდა ემიგრაციაში ევროპის ქვეყნებში. და ეს არის არა პოსტრევოლუციური წლების პოლიტიკური ემიგრაცია, არამედ, ძირითადად, ჰუმანიტარული: სამხედრო, ეკონომიკური და სოციალური გაჭირვებისგან გაქცეული ადამიანები. ინტელექტუალები და სოციალურად მოაზროვნეები ასეთი სამინელი კატაკლიზმების შემდეგ უცებ არ ჩნდებიან.

ქართული ინტელექტუალური პლატფორმა, როგორც თავისუფალი ადამიანების მუდმივი ფორუმი, რომელიც ოფიციალური და მკვდრადშობილი ინსტრუქციების მიღმა (და თუნდაც საწინააღმდეგოდ) აზროვნებენ, შეიძლება გახდეს ნაყოფიერი მიცელიუმი ინგუშეთის განვითარების მრავალი პროექტისთვის, რომელიც დამამუხრუჭებელი რესენტიმენტიდან (ოფიციალური „სულის ამამაღლებელ“ პუბლიცისტიკაში ცნობილია სინონიმით „ინგუშეთის სახელმწიფოებრიობის 100 წელიწადი“) გამოსავლის ძიება.

Мариам Яндиева

Кандидат филологических наук

**Ингушский ресентимент: историко-социальные причины,
социополитические и психологические последствия,
выходы из тупика**

Для ингушей весь XX век (советско-постсоветского периода) проявился в изощренных чередованиях (комбинациях) мягкой и жесткой сил со стороны действующей власти, фатально являющейся имперской. В частности, недолгое время 20^х–нач. 30^х годов и с конца 50^х по 70^е–80^е годы (периоды относительно мягкого поглощения и размывания) сочеталось с жесткой силой посредством депортации, этнической чистки, репрессий в отношении гражданских активностей: соответственно 1944-1957 гг., 1992 г., 1973^й и 2018ый годы. Отдельно надо подчеркнуть вовлеченность ингушского народа в катастрофу Северного Кавказа на всех уровнях и во всех регионах России в связи с русско-чеченскими войнами (1994-2003 гг.) как в активных их фазах, так и в перманентно осуществляемых армией и спецслужбами режимах КТО.

Иными словами, ингуши проживали и проживают бесконечный, длящийся в сегодняшний день «континуум» ресентимента (как синдрома разрушающей агрессивности, социальной безысходности и тщетности, обиды и фактического антиразвития). Не вдаваясь в философские эмпирии, отметим типологические характеристики классического ресентимента, проявляемые в ингушском социуме: пассионарная реактивность, подавляемая в определенные периоды усталости и апатии на агрессию внешних факторов (силового и морального характера), а потому враждебного отношения, отторжения, с чувством несправедливости и отчаяния. Чем

больше люди хотят избавиться от этих токсичных переживаний и эмоций, не способствующих гармоничному восприятию мира и развитию, тем больше этот мир-раздражитель подавляет и блокирует человека и социум. Длительность, пролонгированность нерешаемых проблем с их усложнением и созданием новых, болезненная адаптация к так называемым новым реалиям российской «демократии» вкупе с активным неприятием несправедливости в разных ее проявлениях – таков фон, или даже фундамент формирования «утраченного бытия», некой отсрочки от мечтаемой жизни без скорби и гнева. Эти, повторяем, токсичные переживания вошли, кажется, в генетический код ингушей. Ведь не забыты и не забудутся никогда все обстоятельства нежизни периода депортации, зафиксированные в документальных источниках режимного существования в сталинском аду; унижительного для народа, болезненно травмирующего варианта «решения» «межэтнического конфликта» после военных преступлений и преступлений против человечности в Пригородном районе в 1992 году путем предложенного «демократом-реформатором» Гайдаром (тогдашним главой правительства РФ) переселения недобитых за страшную неделю конца октября – начала ноября ингушей в другие регионы «демократической» России; или недоуменную фразу хмельного «царя Бориса» Ельцина, облетающего после убийства и изгнания ингушей территорию, парящего на военном вертолете в зоне Пригородного района: «А почему дома без крыш?...».

Ингушские дома без крыш и людей, опрокинутая детская коляска в убитом Базоркино – и есть главные образы-символы новой России, неувидимые миром, празднующим «зарю» постсоветской демократии...

В наших исследованиях по репрессиям в отношении ингушского народа в 20-50^е годы прошлого века («Государственный террор в Ингушетии. 20-50^е годы XX века. Исследование и Мартирологи». 2007 г., а также «Депортация ингушей. Причины. Обстоятельства. Последствия» 2012 г.) на основании большого документального массива прослежено, как репрессии государства, повсеместно начавшиеся как социально-политические в 20-40^е годы, трансформировались с 1934 – по 1956 годы в отношении некоторых народов, в том числе и ингушского, в сугубо национальные. Согласно ранним перестроичным документам, общее количество ингушей, подвергшихся индивидуальным репрессиям в эпоху сталинизма, равняется 10 тысячам человек.

Несмотря на все манипуляции с количеством жертв ингушского народа вследствие депортации, удалось выявить (но, думаем, не окончательную) цифру фактических потерь с 1944 года (когда было выслано 134178 человек) по 1953 г. (осталось 83518 человек) – это 50660 ингушских детей, женщин, мужчин, стариков всех возрастов. Которые были уничтожены во время бесчеловечной транспортировки в скотных вагонах, жестоким обращением конвоя, военных комендантов и всякого рода надзирателей в режиме спецпоселения в Северном Казахстане и Средней Азии, голодом, холодом, эпидемиями, каторжным, рабским трудом первых лет депортации. Безвозвратные демографические потери ингушей в процентном отношении составляют 37,8%.

К сожалению, инерция сталинизма оказалась столь укоренена и необратима, что с конца 50^х годов прошлого века и вплоть до настоящего времени ингуши постоянно испытывают на себе со стороны государства скрытые, завуалированные

репрессии смешанного типа: как политические, так и по национальному признаку.

Ингуши уже в пяти поколениях (рожденные соответственно в 1944, 1957, 1970, 1983 и в 90^е годы) несут в своем генетическом коде травму сталинской депортации. Скрытые и открытые (прямые) репрессии и террор государства можно назвать перманентными. И это при том, что во всей истории народа за последние 150-200 лет не зафиксировано каких-либо антирусских, антироссийских мятежей и сепаратистских тенденций. Вся национальная история ингушей – это выдающаяся борьба за этническое существование внутри империи.

Все глобальные потрясения, связанные с распадом Союза, образованием новых государств и альянсов, новое «собрание земель» самым фатальным образом привязаны к маленькому ингушскому территориальному сегменту. Что деструктивно влияет на национальное развитие ингушского народа.

Так называемая реабилитация 1956 года обернулась закреплением стратегических территорий (принадлежащим ингушам, о чем на Кавказе известно, как минимум, тысячелетие) за «своим» форпостным народом-избранником в целях тотального военного контроля за проходом в регионы Южного Кавказа. Создание в очередной раз «ингушской государственности» в 1992 году (сконструированной после этнической чистки ингушей из Владикавказа и Пригородного района, официально представляемой правыми, левыми, центристскими постсоветскими политиками и экспертами как «межэтнический конфликт»), подпираемой федеральными субсидиями, означает отнюдь не проект полноценного национального развития ингушского народа – суверена, а отвлечение ингушей

от своей этнической колыбели, где им не пристало быть, согласно планам верховной власти. А планы эти базируются на инструкциях 19 века по некой «географии неблагонадежности» (к неблагонадежным относились народы Кавказа, евреи, немцы, поляки), благоприятными считались районы с русским населением не менее 50%. В опубликованных еще в 2004 году материалах прямо сказано: «Рекомендации по экстренному «исправлению положения» На случай войны: взятие заложников, конфискация или уничтожение имущества или скота, а также депортации по признакам гражданской и этнической принадлежности. Все это штудировали слушатели Военной академии – будущие командиры царской, белой и Красной армии» («Известия», 2004, №48 (26605). С.5.). Поэтому вся история дореволюционных, советских, постсоветских депортаций ингушей подтверждает это. А также, что проблема территориальной реабилитации не будет решена в принципе:

1) Потому что верховная власть не желает решить принципиально политическую проблему восстановления исторической справедливости по отношению к репрессированным ингушам (как и другим народам). При этом, используя смену тактик репрессий – открытых, как этническая чистка в Пригородном районе и г.Владикавказе, так и скрытных, как издевательский 30-летний процесс так называемого возвращения насильственно изгнанного народа.

2) Потому что верховная власть не признает свою военную, политическую и моральную ответственность за все преступления, совершенные в отношении ингушей-граждан РФ: 474 ингуша были убиты, 500 – ранены, 800 – подвергнуты лишению свободы в заранее подготовленных фильтрапунктах, 13 из 16 сел были полностью уничтожены, 3200 домовладений разрушено и разграблено, 65 тысяч ингушей тогда стали беженцами.

Таким образом, ингушская трагедия с «кровавыми землями» Пригородного района (Тимоти Снайдер) – это затянувшаяся на 80 лет сталинская традиция. Нахождение в этой inferнальной парадигме не оставляет никаких надежд народу, особенно в свете новых отъемов территорий «братским» соседом.

С «братом-соседом» ингуши были одним народом-мучеником в спецпереселенческом ГУЛАГе. В документах 1944-45 годов был такой народ «чеченоингуши», т.к. власти было наплевать на этнолого-этнографические «нюансы». Их, ингушей и чеченцев, Сталин приговорил к перемолу в казахстанской «мультиварке» и исчезновению с этнической карты мира. «Чтобы не пропасть поодиночке», народы солидаризировались во взаимопомощи каждому «своему человеку» (вейнаху, вайнаху), не желая раствориться и расплавиться в котле «дружбы народов», с 1944 по 1957 годы. Это и были «вайнахские» годы сопротивления сталинщине.

Второй «вайнахский» призыв был уже в «демократической» России в 90^е годы прошлого века, когда ингуши по своей доброй воле на всех уровнях спасли более 300 тысяч чеченцев, приютив и обогрев их в крохотной Ингушетии. Ингуши тогда спасли часть чеченского генофонда, потому что историческая память об общем депортационном мученичестве неистребима. Это величественный и великий термин – вайнахи – символ солидарности и взаимопомощи в час лиха, но нельзя, и мы не позволим, превращать его в разменную монету для обслуживания той или иной политической, конъюнктуры.

С периода возвращения на Кавказ с чужбины наши национальные судьбы имеют собственные векторы развития. О чем и говорит после 1957 года история ингушской

общенациональной борьбы за этническую колыбель Пригородного района и такие чисто ингушские судьбоносные даты исторической хронологии Северного Кавказа, как январь 1973, ноябрь 1981, очень 1992, теперь и осень 2018...

В сознании «внутренних» чеченцев, как и в сознании «евроичкерийцев» сегодня как бы консенсусно случился провал в исторической памяти – исчезновение из политического, общественного нарратива фундаментального осмысления и обсуждения ингушской трагедии 1992 года, ставшей «точкой сборки» неоимперского реваншизма, обрушения зачатков демократии и началом формирования военно-полицейского криминального устройства, продуцировавшего большие и малые войны, конфликты и противостояния. Ингушей растерзали и скрыли от мира это преступление, потому что никакая ревизия сталинско-имперской национальной политики не была возможной в этот период стремительного перераспределения государственной власти и собственности между старой и новой номенклатурой при активнейшем участии КГБ, бывшем главным игроком в драме под названием «Перестройка». Ингуши были наказаны за свою надежду и квалифицированную парламентскую борьбу за отторгнутую Сталиным родину, за выдающуюся самоорганизацию народа (многотысячные мирные митинги), за демократические устремления в попытках создания единого Кавказского пространства (о чем свидетельствует несанкционированное сближение и налаживание демократического диалога с грузинскими лидерами, всенародно избранными в то время); наконец, превентивно за «окончательное решение» «чеченской проблемы» (которая была отложена еще на два года).

Ингуши в 1992 году первыми на постсоветском пространстве вкусили порцию демократии от новой-старой

имперской власти. А сегодня они в мировом космосе являются народом-фантомом, невидимкой, упоминания о котором связаны лишь с очередным постсталинским отъемом земель; периодически вбрасываемыми проектами «вайнахии», кровавыми битвами ингушских и чеченских ландскнехтов в имущественных войнах между собой привластных «жирных котов».

Под водительством мегадоминанта делаются попытки переназначения локальных доминантных групп по отношению к ингушам: (вместо староимперского форпостного народа-героя – младоимперский единоличный владелец Чечни.

Более 30-летнее нахождение в постсоветской стране привело к растлению властью и деньгами, интоксикации госвласти в центре и на местах; вскормлена тучнеющая на глазах «элита» национальной катастрофы (не только в Ингушетии, в других регионах – то же самое); выработаны безнравственные эталоны для подражания и аморальные модели жизненного успеха с соответствующим набором жизненных ценностей; пропагандируются стандарты, основанные на лицемерии и кумовстве, круговой поруке, лжи, фальсификации, ложных отчетностях и т.д.; обесценена и опошлена социальная и духовная жизнь людей. Элита катастрофы постепенно, с 90-х годов, приучаясь сладко жить, не считаясь с народом, обманывая его, как бы живет с этим народом в параллельных мирах, несмотря на родственные и тейповые институты. И от полного падения ее и себя спасает сам народ, периодически самоорганизовываясь и неагрессивно призывая верховную власть не нарушать собственную Конституцию (2018 г.), являясь народом-легитимистом, требующим от власти-нарушителя Конституции восстановления своих прав.

«Впервые за долгие годы существования РФ авторитарный механизм управления обществом дал полноценный сбой. Создан... успешный бархатно-революционный прецедент. Ибо таких кейсов до сих не только путинская, но даже ельцинская Россия не знала. И не узнала бы, если бы ни граждански созревший Кавказ. Тот единственный, как оказалось регион, где народ в целом, включая омоновцев и единокороссов, сохранил в себе потенциал гражданского сопротивления и мирной уличной борьбы не только за пенсионные печеньки..., но за свое гражданское и человеческое достоинство, которое на самом деле дороже любых печенек, трофейных шубохранилищ и жирных нефтяных скважин» (Даниил Коцюбинский) об общенациональном митинге в Магасе в 2018 году).

Этот потенциал, несомненно – историческая и генетическая память о митинге ингушей января 1973 г. В Грозном. И в 70^е годы прошлого века, и в 20^е годы 21 века ингушский народ, помимо гражданской зрелости, явил высочайший уровень духовного самосознания. Соединение духовной и гражданской составляющей – всегда поразительны в неагрессивном, непровокационном сопротивлении власти, нарушающей права народа, помогает устоять, не потерять свою стабильную идентичность. Подпитываемая извне периодически тревога – онтологическая обеспокоенность – согласно науке, и есть страх потери национальной идентичности. Но одновременно и путь к спасению, поиск нормальной национальной идентичности на путях выхода из ресентимента, связанного с угрозами потерь, поглощений, скрещиваний, заглывания кусков родины соседями слева и справа.

Но национальный дух, гражданское и человеческое достоинство, как представляется, должны быть вкупе с профессионализмом, интеллектуальным просвещением, в

общенациональном масштабе содействовать постоянной и рутинной работе по выработке планов и образов будущей Ингушетии как полноценного и полноправного субъекта в регионе Кавказа, а не постоянно отбивающейся от территориальных угроз мужественной жертвы. Что, увы, внутри на данном этапе невозможно. Эта работа как успешная и реальная возможна только в диаспорах, в эмиграции.

За тридцать лет в страны Европы выехало около ≈ 60 тысяч человек. И это не политическая эмиграция послереволюционных лет, а главным образом – гуманитарная, люди, спасающиеся от невзгод военного, экономического и социального характера. Интеллектуалы и социальные мыслители не появляются внезапно после столь тягостных катаклизмов.

Грузинская интеллектуальная площадка как постоянно действующий форум свободных людей, мыслящих вне (и даже вопреки) казенных и мертворожденных инструкций, может стать плодоносящей грибницей выработки многих проектов развития для Ингушетии, ищущей путей выхода из парализующего ее ресентимента (который в официозной духоподъемной публицистике имеет синоним под названием «100 лет ингушской государственности»).

ხამარზო კოსტოძე

*ისტორიკოსი, პოლიტოლოგი, დამოუკიდებელი
მკვლევარი (ფინეთი)*

ხელოვნური ეთნოგენეზის საკითხისათვის რუსეთის საშინაო პოლიტიკის ჭრილში

ნებისმიერი ერის განვითარების გზაზე უნიკალური და სპეციფიკური მახასიათებლებია: ისტორიული წარსულის შესახებ ცოდნისა და წარმოდგენების ერთობლიობა (რაც ნაჩვენებია და თაობიდან თაობას გადაეცემა), ეთნიკური თვითშეგნება, ეთნოსის ისტორიული და კულტურული სამოსახლო ტერიტორია, ენა და მსოფლმხედველობა. ეს მარკერები ღირებულებათა და სამყაროს შესახებ წარმოდგენების უნიკალურ სისტემადაა ჩამოყალიბებული.

ყველა ეს ელემენტი აყალიბებს და საფუძველს უქმნის ეთნიკურ იდენტობას, უზრუნველყოფს მისი კუთვნილებისა და ერთობის განცდას. ნებისმიერი პოლიტიკური ძალის მიერ ყველა ამ ელემენტის იგნორირება და მართვის მხოლოდ ძალისმიერი მეთოდების გამოყენება კონფლიქტებსა და გადარჩენისთვის ბრძოლას იწვევს, რადგან ერი ცოცხალი ორგანიზმია, რომელიც გრძნობს ხელოვნურ და მისთვის მიუღებელ ინექციებს, ან ეს იწვევს ხალხის და მისი იდენტობის ისტორიული მესხიერების წაშლას.

განსახილველი თემის მნიშვნელობა განპირობებულია რუსეთის იმპერიის მხრიდან მცდარი მიდგომებით კავკასიის ხალხებისადმი კავკასიის დაპყრობის პერიოდიდან, რომელიც ჯერ ინგუშების ჩეჩნურ ტომად გადაქცევას ცდილობდა, შემდეგ კი სტალინის რეჟიმი, რომელმაც ისინი ხელოვნურად გააერთიანა ერთ ერად - ვაინახებად, ისწრაფვოდა მათი ენების, კულტურის და ისტორიის უნიფიცირებისა და საერთო სახელმწიფო განათლების ჩამოყალიბებისთვის. სახელმწიფოს მიერ ეთნიკური ჯგუფების შერწყმის ამგვარმა ძალადობრივმა ექსპერიმენტებმა რაოდენობრივად უფრო მცირე ეთნიკური ჯგუფების აკულტურაცია გამოიწვია, რომელიც არ შეიძლება

ლეგიტიმურად იყოს აღიარებული ისტორიული მეხსიერების, კულტურისა და ენის მქონე ნებისმიერი ეთნიკური საზოგადოების მიერ.

მოუხედავად „ნახიზმისა“ თუ „ვაინახიზმის“ კონცეფციის წარუმატებლობისა, ინგუშებისა და ჩეჩნების ერთ ხალხად შერწყმის შესახებ დისკუსია დღესაც გრძელდება და მას ტან ახლავს ამ მიმართულებით ეროვნული პოლიტიკური ელიტების მხრიდან კრიმინალური ნაბიჯების გადადგმა. ცოტა ხნის წინათ, თედერალური დონის მოხელემ, თედერაციის საბჭოს თავმჯდომარემ, ვალენტინა მატვიენკომ, „რია ნოვოსტისთან“ ინტერვიუში განაცხადა, რომ *„რეგიონების გაერთიანება ქვეყნის ეფექტურობის საკითხია და დღეს გარკვეული სუბიექტების ჯგუფს „უბრალოდ სჭირდება“ გაერთიანება“*, და დასძინა, რომ *„დადგება დრო ასეთი გადაწყვეტილებების მისაღებად“*. ასეთი განცხადება შეუმჩნეველი არ დარჩენილა ინგუშ საზოგადოებაში, რომელიც მგრძნობიარეა და მძაფრად აღიქვამს ნებისმიერ ასეთ მიმართვას. ცხადია, ეს არ არის ვალენტინა მატვიენკოს პირადი პოზიცია, ის სახელმწიფოს შიდა პოლიტიკაში არსებულ ტენდენციებს ასახავს.

ხელოვნური ეთნოგენეზი რუსეთის სამინაო პოლიტიკის ფარგლებში რთული და მრავალმხრივი თემაა. იგი მოიცავს სახელმწიფო პოლიტიკის გავლენით ეთნიკური ჯგუფების ფორმირებისა და ტრანსფორმაციის პროცესებს. საბჭოთა პერიოდში ეთნოგენეზი ხშირად განიხილებოდა მარქსისტულ-ლენინური თეორიის ჭრილში, სადაც ეთნიკური ჯგუფები და ერები სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებების კონტექსტში ყალიბდებოდა.

თანამედროვე კვლევებში ყურადღება გამახვილებულია, აგრეთვე, ეთნოგენეზში კულტურული და პოლიტიკური ფაქტორების როლზეც. მაგალითად, ლევ გუმილიოვის კონცეფცია ხაზს უსვამს ეთნოგენეზისა და კულტურული გენეზისის ურთიერთკავშირს, სადაც ეთნოგენეზი კულტურის განვითარების ენერგიის წყაროდ განიხილება.

ჩეჩნებისა და ინგუშების „ვაინახურ“ ერად გაერთიანებაც საბჭოთა ხელმძღვანელობის მიერ ინიცირებული ხელოვნური ეთნოგენეზის მაგალითია. 1934 წელს ინგუშებს ჩამოერთვათ სახელმწიფო წარმონაქმნი, ინგუშეთის ავტონომიური ოლქი, ადმინისტრაციული და კულტურული ცენტრით ქალაქ ვლადიკავკაზში, რომელიც იძულებით შეუერთეს ჩეჩნეთს. ასე შეიქმნა ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიური ოლქი, ხოლო 1936 წელს – ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა.

საბჭოთა ლინგვისტმა ნ.ფ. იაკოვლევმა ამ ხალხების უფრო ეთნოკულტურული შერწყმის განსახორციელებლად ტერმინი „ვაინახი“ შემოგვთავაზა. ეს პროცესი მოიცავდა არამხოლოდ ადმინისტრაციულ გაერთიანებას, არამედ კულტურულ ინტეგრაციას, რომელიც ერთიანი ეთნიკური იდენტობის ჩამოყალიბებას ისახავდა მიზნად (საუბარი იყო, პირველ რიგში, ენის ლექსიკური და მორფოლოგიური შემადგენლობის შეცვლაზე). უნდა აღინიშნოს, რომ ხალხის ინტელიგენციის პირველი თაობის კონცეფცია ხშირად მოიცავს საზოგადოების ზედა ან საშუალო ფენის ადამიანებს, რომლებმაც მეტროპოლიის კულტურა შეითვისეს, მაგრამ ნაკლებად – საკუთარი ხალხის ტრადიციული კულტურა. ამის მაგალითია XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისის ინგუშური ინტელიგენცია. თუმცა, ინგუში საზოგადოების ბუნებრივი განვითარება 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციამ შეაფერხა. ინტელიგენციის ნაწილმა არ მიიღო ბოლშევიკური იდეოლოგია და ემიგრაციაში წავიდა, სხვები გაანადგურეს, ნაწილი კი საკუთარ თავში ჩაიკეტა. გაჩნდა ახალი პროლეტარული ინტელიგენცია, კულტურული და ეთნიკური სინთეზის შედეგი. მეცნიერთა პროლეტარული ინტელიგენცია გამოირჩეოდა მარგინალიზებითა და ხალხთან ნამდვილი კავშირის, მისი კულტურისა და ისტორიული ტრადიციების არქონით.

საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში მიღებულ იქნა დირექტივები დამწერლობის არმქონე ხალხებისთვის ანბანების შექმნისა და მშობლიური ენების სწავლებისთვის კადრების მოსამზადებლად. ზ. კ. მალსაგოვმა შექმნა ინგუშური ენის გრამატიკა (მეტყველების ნაწილები), თუმცა

ანბანი მასზე ადრე შეიძუშავს ფომა გორეჰეინმა და მაგომედ ჯაბაგიევმა. ინგუშური ენის პირველ სპეციალისტებს ნაკლებად შეიძლება ეწოდოს ენათმეცნიერები, რადგან მათ არ ჰქონიათ სპეციალური საუნივერსიტეტო განათლება, გარდა ზ. კ. მალსაგოვისა და დ. დ. მალსაგოვის. ინგუშური ენის კვლევის ძირითადი სამუშაოები ჩაატარეს უცხო წარმომადგენლების მეცნიერებმა, ისეთებმა, როგორიცაა გამოჩენილი კავკასიოლოგი იაკოვლევ. მის კალამს ეკუთვნის მონოგრაფიები „ინგუშური ლიტერატურული ენის მორფოლოგია“ და „ინგუშური ლიტერატურული ენის სინტაქსი“. იაკოვლევმა და სხვა მკვლევრები ინგუშ სპეციალისტებს თარგმნისთვის პრაქტიკული მასალის შესაგროვებლად იწვევდნენ. 20-იანი წლებიდან დაწყებული, 1944 წლის დეკორტაციამდე, მხოლოდ ერთი საკანდიდატო დისერტაცია იქნა დაცული (დ.დ. მალსაგოვის), 1940 წელს. ძირითადი სამუშაო სასკოლო სახელმძღვანელოების შედგენამდე დაიყვანებოდა, თეორიული საკითხები განხილვის მიღმა რჩებოდა; შედეგად, ამ წლებში ინგუშური ლინგვისტური სკოლა არ შედგა და ცოცხალი ინგუშური ენის ძირითადი ფონდი პრაქტიკულად დაიკარგა. 1957 წელს, გადასახლებიდან დაბრუნების შემდეგ, გროზნოში ფუნქციონირება დაიწყო ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ისტორიის, ენისა და ლიტერატურის კვლევითმა ინსტიტუტმა, ასევე პედაგოგიურმა ინსტიტუტმა. ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის დამლამდე, კვლევით ინსტიტუტში ინგუშურ ენაზე კვლევას მხოლოდ ორი ადამიანი აწარმოებდა: ი. ოზდოევი და ო. ჩაპანოვი. პედაგოგიურ ინსტიტუტში და უნივერსიტეტში ინგუშური ენის სწავლებას ახორციელებდნენ ფ.გ. ოზდოევა და ორი უფროსი მასწავლებელი - ა. განდალოევა და მ. კულბუჟევი. ახლადშექმნილ პედაგოგიურ ინსტიტუტში ინგუშური ენა საერთოდ არ ისწავლებოდა და ამ დისციპლინით სამიზნე ასპირანტურაში არავინ აბარებდა.

მინდა მოვუწოდო სამეცნიერო საზოგადოებას, არ დაუჭირონ მხარი და საკუთარ ნაშრომებში არ განავითარონ ისეთი თემები, როგორებიცაა ვაინახიზაცია, ნახიზაცია, იჩქერიზაცია და ა.შ. საზოგადოებაში აღქმის თვალსაზრისით მიუღებელი ტერმინების გამოყენება ფსევდომეცნიერულ პოლემიკას იწვევს, რაც თავის მხრივ ხელს უშლის კულტურულ დაახლოებას და ისტორიულად ჩამოყალიბებული სტაბილური და თბილი ურთიერთობების შენარჩუნებას ინგუშებსა და ქართველებს შორის.

მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლის, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის გიორგი ანჩაბაძის 2001 წლის ნაშრომი „ვაინახები“, რომელიც სრულად მიუღებელი აღმოჩნდა ინგუშური სამეცნიერო საზოგადოებისთვის, მისი შინაარსი პოლიტიკურ სააგიტაციო მასალად იქნა აღქმული. 2002 წელს ამ პუბლიკაციას მოჰყვა ხისტი პასუხი სტატიის სახით ინგუშეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო მაცნეში. მისი ავტორია პროფესორი, ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი აბუჰარ ტანკიევი: „ტროას ცხენის კუდი“. გ.ზ. ანჩაბაძის წიგნის „ვაინახები (ჩეჩნები და ინგუშები)“ მავნებლობის შესახებ“, რასაც მოჰყვა პოლიტიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორის ისრაჰილ სამპიევის არანაკლებ პირდაპირი რეცენზია. გ.ზ. ანჩაბაძემ მათ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ჟურნალის „ანალები“ ფურცლებზე უპასუხა სტატიით „უსაფუძვლო კრიტიკული შენიშვნების თაობაზე (პასუხი ბატონებს ა.ხ. ტანკიევს და ი.მ. სამპიევს)“. ამ მოვლენიდან 20 წელზე მეტი გავიდა, მაგრამ ანჩაბაძის წიგნი და ეს ორმხრივი შეხლა-შემოხლა რეცენზიებისა და მათი პასუხების სახით, ინტერნეტში კვლავ გრძელდება და ეს ნეგატიურად აღიქმება და ზოგჯერ წარმოდგენილია, როგორც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ზოგადი პოზიცია ამ საკითხთან მიმართებაში. ამ პოლემიკას არანაირი სარგებელი არ მოუტანია მეცნიერებისთვის, ნეგატივი კი დიდი რაოდენობით დარჩა. ამიტომ, **გთხოვთ, მოერიდოთ ტერმინის**

„ვაინახი“ გამოყენებას ურთიერთობების და ჩვენი ხალხების მეგობრობისა და ძმობის შესანარჩუნებლად.

საკუთარი გამოცდილებიდან ვიტყვი, რომ ინტერნეტ-სივრცეში წავაწყდი პროფესორის, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორ მერაბ ჩუხუას ნაშრომს „ვაინახები“. ამ ნაშრომს არანაირი კავშირი არ აქვს ინგუში ხალხის მეცნიერებასა და ისტორიასთან. მ. ჩუხუამ ისიცკი მოახერხა, რომ თავისი ნაშრომისთვის «Ibero-Ichkerian comparative grammar» („იბერიულ-იჩქერიული შედარებითი გრამატიკა“), რომელიც ფილოლოგიასთანაა დაკავშირებული, პოლიტიკური ტრაქტატის სახე მიეცა.

პროფესორი მერაბ ჩუხუა წერს, რომ ინგუშების ძირეული ენა დაყოფილი იყო სამ ეტაპად:

1. ხურიტულ-ურარტულ-ნახური ენობრივი სივრცე.
2. მეორე სტადია: იჩქერულ-პროტონახური, რომელიც, მერაბ ჩუხუას აზრით, ძირი ენაა. ამ ენიდან შემდგომში განვითარდა თანამედროვე ნახური ენები, როგორებიცაა ჩეჩნური, ბაცური და ინგუშური.

ჩვენი მხარის ისტორიისა და ინგუშური ფილოლოგიის დარგის ნებისმიერი სპეციალისტისთვის ცხადია, რომ ეს განცხადება არის სუბიექტური, პოლიტიზებული და არ გააჩნია სამეცნიერო საფუძველი.

ამ ნაშრომში მერაბ ჩუხუა მიმართავს საქართველოს სამეცნიერო საზოგადოებას და ყველა კავკასიელს, მოთხოვნით, სამეცნიერო სივრცეში ეთნონიმი „ჩეჩენი“ შეიცვალოს „იჩქერიელი“-თ (იჩქერიელი ხალხი), რადგან მათ ეს თავისი მრავალსაუკუნოვანი ბრძოლით დაიმსახურეს და ეთნონიმი „ჩეჩენი“ მიუღებელი და შეურაცხმყოფელია. როგორც ამ ნაშრომიდან მივხვდით, ამ ფილოლოგიურ კვლევაში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა, აგრეთვე, თაბასარანული ენის სპეციალისტი, პროფესორი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი ცირა ბარამიძე. საქართველოს სამეცნიერო საზოგადოების წარმომადგენელთა მიერ ინტერნეტ-ქსელში ამ ნაშრომების განხილვა სრულ დაპირისპირებასა და

ურთიერთშეურაცხყოფაში გადაიზარდა, რაც, უდავოდ, არავის ამშვენებს და მეცნიერების დისკრედიტაციას ახდენს.

სამეცნიერო საზოგადოებას მოუწოდებთ, დარჩეს მეცნიერების სადარაჯოზე, რადგან პოლიტიკოსები ტაქტიკურ მიზნებს მისდევნენ, ხოლო სამეცნიერო კვლევების შედეგები მსოფლიო კულტურის საგანძურში შედის.

დაბოლოს, მინდა გადმოვცე ინგუში სამეცნიერო ინტელიგენციის ერთსულოვანი აზრი იმ თემაზე, რომელსაც დღეს განვიხილავთ. აღნიშნული მოსაზრება გაჟღერდა სტატიის „ინგუმური ლიტერატურული ენის პრობლემების საკითხისათვის: დამწერლობის უნიფიცირების საბჭოთა გამოცდილება“. სტატიის ავტორია ჩახ ახრიევის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი ბორის ხარსიევი. ის ამბობს: „ვაინახიზმის თავდაპირველი იდეოლოგიური არსი, უდავოდ, ინგუმების „ჩეჩენიზაციაში“ მდგომარეობდა. მართალია, თავად ინგუმების დიდ ნაწილს ისევე, როგორც ადრე, არ სურს სხვაზე გაცვალოს თავისი ათასობით წლის განმავლობაში ჩამოყალიბებული უნიკალური იდენტობა და 100 წელზე მეტია ეწინააღმდეგება მასზე განხორციელებულ ყოველგვარ ზეწოლას“.

ლიტერატურა:

1. მალსაგოვი ზ.კ., საერთო ჩეჩნური დამწერლობა // გორსკი ვესტნიკი. საქართველოს სსრ განათლების სახალხო კომისარიატის ლიტერატურულ-მხარეთმცოდნეობითი ჟურნალი N1, ვლადიკავკაზი, 1924.
2. ალიევი უმარ, ეროვნული საკითხი და ეროვნული კულტურა ჩრდილოეთ კავკასიის მხარეში, „სეჟავნიკა“ და „კრაინაციზდატი“, დონის როსტოვი, 1926.
3. „მატვიენკომ განაცხადა, რომ რუსეთის რეგიონების ჯგუფი გაერთიანებას საჭიროებს“
<https://www.rbc.ru/rbcfreenews/66287e879a79477d74c7fe7d>
4. რუსეთი. კანონები და დადგენილებები. რუსეთის იმპერიის კანონების სრული კრებული. კრებული 2, ტომი 32 (1857): ნაწილი 1: კანონები (31349 - 32628) №32541, მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის სანაბტ-ჰეტერ-

- ბურგის კანცელარიის მე-2 განყოფილების ტიპოგრაფია, 1858.
5. მალსაგოვი დ.დ., ჩეჩნურ-ინგუშური დიალექტოლოგია და ჩეჩნურ-ინგუშური ლიტერატურული (წერილობითი) ენის განვითარების გზები. ჩეჩინგოსიზდატი, 1941.
 6. იაჟოვლევი ნ., კავკასიის ენები და ხალხები. „ზაკნიგა“, ტფილისი. 1930.
 7. „ანალები“, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ჟურნალი, 2003, N2, გვ. 57-61
 8. ტანკიევი ა.ხ., „ტროას ცხენის“ კუდი: გ.ზ. ანჩაბაძის წიგნის „ვაინახები (ჩეჩნები და ინგუშები)“ ზიანის შესახებ // ინგუშეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო მოამბე, №1, მაგასი, 2002, გვ. 94-101
 9. სამკიევი ი.მ., რეცენზია. ავტორი: გ.ზ. ანჩაბაძე. ვაინახები (ჩეჩნები და ინგუშები). თბილისი: გამომცემლობა „კავკასიური სახლი“, 2001. // ინგუშეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო მოამბე, №1. მაგასი, 2002, გვ. 102-108.
 10. კავკასიის ხალხები. „ჩეჩნები“, ტ. 1, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, მოსკოვი. 1960, გვ. 345.
 11. მალსაგოვი დ., ერთიანი ჩეჩნურ-ინგუშური ლიტერატურული ენის შესახებ. რევოლუცია და მთიელი. პარტიზდატი. დონის როსტოვი, No5 (56). მაისი, 1933, გვ. 32-37
 12. მალსაგოვი დ., ჩეჩნურ-ინგუშური ფოლკლორის შესწავლის შესახებ. რევოლუცია და მთიელი. პარტიზდატი. დონის როსტოვი, N5 (56). მაისი 1933, გვერდი 58
 13. ხარსიევი ბ.მ-გ., ინგუშური ლიტერატურული ენის პრობლემების შესახებ: მწერლობის უნიფიკაციის საბჭოთა გამოცდილება. ჩახა ახრიევის სახ. სახელმწიფო საბიუჯეტო დაწესებულების ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა კვლევითი ინსტიტუტის მაცნე. №1, მაგასი, 2024, გვ. 95.

14. ჯავახიშვილი ი.ა. ქართველური და კავკასიური ენების საწყისი წყობა და ნათესაობა. - თბილისი, 1937, გვ. 97.
15. მალსაგოვი ზ.კ. კულტურული მუშაობა ჩეჩნეთში და ინგუშეთში ანბანის უნიფიკაციასთან დაკავშირებით, ვლადიკავკაზი, 1928.
16. გუგეივი ჰ.გ. ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი // გროზნენსკი რაბოჩი, 1941 წლის 5 მარტი, No53 (5738)
17. Merab Chukhua. Ibero-ichkerian comparative grammar (იბერიულ-იჩქერიული შედარებითი გრამატიკა). ქართველური და ნახური ენების შედარებითი გრამატიკა, თბილისი, 2007.
18. მერაბ ჩუხუა. ვაინახები. <https://pankisi.ge/?p=4275>

Хамарз Коастой

*Историк, политолог, независимый исследователь
(Финландия)*

К вопросу об искусственном этногенезе в рамках внутренней политики России

Совокупность знаний и представлений об историческом прошлом любого этноса, которые сохраняются и передаются из поколения в поколение, этническое самосознание, сама территория его исторического и культурного присутствия, язык и мировоззрение, сформировавшиеся в уникальную систему ценностей и представлений о мире, отражает его уникальный и специфический путь развития. Все эти элементы формируют и поддерживают этническую идентичность, обеспечивая чувство принадлежности и общности. Игнорирование всех этих элементов любой политической властью и использование ею только силовых методов управления, впоследствии, приводит к конфликтам и борьбе за выживание, так как этнос является живым организмом, чувствующим искусственные и неприемлемые ему инъекции, либо это приводит к утрате исторической памяти народа и его идентичности.

Важность обсуждаемой темы обусловлена ошибочностью подходов к кавказским народам с периода завоевания Кавказа Российской империей, стремившейся сначала сделать ингушей чеченским племенем, а затем и сталинского режима, пытавшегося искусственно объединить их в единую нацию — вайнахов, унифицировать языки, культуру, историю и сформировать общее государственное образование. Подобные насильственные опыты государства, по слиянию этнических

групп приводили к аккультурации меньшего по численности этноса, что не может быть признано законным ни одной этнической общностью, обладающей исторической памятью, культурой и языком.

Несмотря на провал концепции «нахизма или вайнахизма», дискуссии о слиянии ингушей и чеченцев в один народ и преступные реальные шаги политических национальных элит в этом направлении продолжают и сегодня. Совсем недавно чиновник федерального уровня, председатель Совета Федерации, Валентина Матвиенко в интервью РИА «Новости», заявила, что «укрупнение регионов — это вопрос эффективности страны, и сегодня группа субъектов «просто нуждается» в объединении», при этом добавив, что «время для таких решений придет». Такое заявление не осталось незамеченным и в ингушском обществе, которое остро воспринимает любые подобные заявления. Очевидно, что это не личная позиция Валентины Матвиенко, она отражает существующие тенденции во внутренней политике государства.

Искусственный этногенез в рамках внутренней политики России — это сложная и многогранная тема. Она включает в себя процессы формирования и трансформации этнических групп под влиянием государственной политики. В советский период этногенез часто рассматривался через призму марксистско-ленинской теории, где этнические группы и нации формировались в контексте социально-экономических изменений.

Современные исследования также обращают внимание на роль культурных и политических факторов в этногенезе. Например, концепция Льва Гумилева подчеркивает

взаимосвязь этногенеза и культурогенеза, где этногенез рассматривается как энергетический источник культурного развития.

Создание «вейнахской нации», объединяющей чеченцев и ингушей, является примером искусственного этногенеза, инициированного советским руководством. В 1934 году ингушей лишили своего государственного образования Ингушской Автономной области с административным и культурным центром в городе Владикавказ, насильно присоединили к Чечне, так была создана Чечено-Ингушская автономная область, а в 1936 году — Чечено-Ингушская АССР.

Советский лингвист Н. Ф. Яковлев предложил термин «вейнахи» для обозначения этих народов, чтобы способствовать их слиянию. Процесс включал не только административное объединение, но и культурную интеграцию, направленную на формирование единой этнической идентичности (речь шла, прежде всего, об изменении лексического, морфологического состава языка). Нужно отметить, что концепция первого поколения интеллигенции народа часто включает выходцев из высших или средних слоев общества, которые впитали культуру метрополии, но в меньшей степени традиционную культуру своего народа.

Примером может служить ингушская интеллигенция конца XIX – начала XX веков. Естественное развитие ингушского общества было нарушено Октябрьской революцией 1917 года. Часть интеллигенции не приняла большевистскую идеологию и эмигрировала, другие были уничтожены, а третьи замкнулись в себе. Появилась новая пролетарская интеллигенция, результат культурного этнического синтеза. Пролетарская научная

интеллигенция отличалась своей маргинальностью, отсутствием чувства подлинной связи со своим народом. его культурой и исторической традицией.

В первые годы Советской власти были приняты директивы о создании алфавитов для бесписьменных народов и подготовке кадров для преподавания родных языков. З.К. Мальсагов создал грамматику ингушского языка (части речи), но алфавит разрабатывали до него Фома Горепекин и Магомед Джабагиев. Первых специалистов ингушского языка трудно назвать лингвистами, так как они не имели специальной вузовской подготовки, за исключением З.К. Мальсагова и Д.Д. Мальсагова. Основную работу по исследованию ингушского языка выполняли ученые иноязычного происхождения, такие как видный кавказовед Яковлев. Его перу принадлежат монографии «Морфология ингушского литературного языка» и «Синтаксис ингушского литературного языка». Ингушских специалистов Яковлев и другие исследователи привлекали для переводов или сбора практического материала.

До депортации 1944 года, начиная с 20-х годов, была защищена только одна кандидатская диссертация в 1940 году (Д.Д. Мальсагов). Основная работа сводилась к составлению школьных учебников, теоретические вопросы оставались за бортом. В итоге ингушская лингвистическая школа в эти годы не состоялась, и был практически потерян основной фонд живого ингушского языка. После возвращения с депортации в 1957 году в Грозном начали функционировать Чечено-Ингушский научно-исследовательский институт истории, языка и литературы, а также педагогический институт. До распада Чечено-Ингушской АССР исследования ингушского языка в НИИ проводили лишь два человека И. Оздоев и О. Чапанов. В педагогическом институте и в университете преподавание ингушского языка

осуществляли Ф.Г. Оздоева и два старших преподавателя А. Гандалоева и М. Кулбужев. В новосозданном педагогическом институте ингушский язык вообще не преподавался и никто не направлялся в целевую аспирантуру по этой дисциплине.

Хотелось бы призвать научное сообщество не поддерживать и не развивать в своих работах такие темы как вайнахизация, нахизация, ичкеризация и т.п. Использование терминов неприемлемых с точки зрения их восприятия в обществе приводит к околонучной полемике, что в свою очередь мешает культурному сближению и сохранению исторически сложившихся стабильных и теплых отношений между ингушами и грузинами.

Как пример, можно привести работу научного сотрудника Института истории и этнологии АН Грузии за 2001 год доктора исторических наук Георгия Зурабовича Анчабадзе «Вайнахи», вызвавшую в ингушской научной среде полное неприятие и по содержанию напоминающую полит агитационный материал. В 2002 году незамедлительно последовал жесткий отклик в виде статьи в научном вестнике ИнГУ, профессора, доктора философских наук Абукара Хажалиевича Танкиева «Хвост «троянского коня»: О вреде книги Г.З. Анчабадзе «Вайнахи (чеченцы и ингуши)»», затем последовала не менее прямолинейная рецензия от Сампиева Исрапила Магомедовича, профессора доктора политических наук. Г.З. Анчабадзе ответил им на страницах журнала института истории и этнологии им. Джавахишвили АН Грузии «Аналеби» в виде статьи «По поводу необоснованных критических замечаний (ответ гг. Танкиеву А.Х и Сампиеву И.М)». Прошло более 20 лет, а в интернет среде до сих пор используются книга

Анчабадзе и эти их взаимные баталии в виде рецензий и ответов и это имеет негативное восприятие и иногда представляются как позиция в этом вопросе всей академии наук Грузии. Полемика эта никакой пользы для науки не принесла, но негатива несет в себе много. Поэтому мы призываем избегать использования термина «вайнахи» для сохранения отношений и во имя уз дружбы и братства наших народов.

Из своего опыта скажу, что также столкнулся в сети с работой профессора, доктора филологических наук Мераба Чухуа «Вайнахи». Данная работа не имеет никакого отношения к науке и истории ингушского народа. Мераб, умудрился даже своей работе «Ibero — Ichkerian comparative grammar» (Иберо — ичкерийская сравнительная грамматика), связанной с филологией, придать форму политического трактата.

Профессор Мераб Чухуа пишет, что корневой язык ингушей был разделен на три этапа: 1. Хуррито-урартское нахское языковое пространство

2. Вторая стадия, это ичкерийский протонахский, который по мнению Мераба Чухуа является корневым языком. Из этого языка впоследствии развились современные нахские языки, такие как чеченский, бацбийский и ингушские.

Для любого специалиста в области истории края и ингушской филологии, понятно, что данное утверждение субъективно, политизировано и не имеет научную почву.

В данной работе Мераб Чухуа обращается к научному сообществу Грузии и ко всем кавказцам, с требованием заменить в научной среде этноним «чеченец», на «ичкериец» (ичкерийский народ) так как они заслужили это своей многовековой борьбой и этноним «чеченец» неприемлем и оскорбителен. Как я понял из данной работы, активное участие

в данном филологическом исследовании приняла и специалист по табасаранскому языку профессор, доктор филологических наук Цира Барамидзе. Обсуждение этих работ в интернет сети данных представителей научной среды Грузии переросло в полную конфронтацию и обмен взаимными оскорблениями, что, несомненно, никого не красит и дискредитирует науку.

Мы призываем ученый мир оставаться на страже науки, т. к. политики преследуют цели тактические, а результаты научных исследований входят в сокровищницу мировой культуры. И в конце хотелось бы донести единое мнение ингушской научной интеллигенции по поводу обсуждаемой нами сегодняшней темы, ее озвучил в своей статье «К вопросу о проблемах

ингушского литературного языка: Советский опыт унификации письменности» директор НИИ им Чаха Ахриева Харсиев Борис Магомедгиреевич: «Изначальная идеологическая сущность вайнахизма, несомненно, заключалась в «чеченизации» ингушей. Правда, сами ингуши в своей основной массе, как и прежде не хотят менять свою феноменальную идентичность, сложившуюся на протяжении тысячелетий на какую-либо другую, сопротивляясь всякому давлению, оказываемому на них уже больше 100 лет».

Литერატურა:

1. Мальсагов З. К. Общечеченская письменность. // Горский вестник. Литературно- краеведческий журнал наркомпроса Г.С.С.Р. №1, Владикавказ. 1924
2. Умар Алиев. Национальный вопрос и национальная

культура в Северо- Кавказском Крае. «Севкавказкнига» и «Крайнациздат», Ростов н-Д. 1926

3. «Матвиенко заявила, что группа регионов России нуждается в объединении»
<https://www.rbc.ru/rbcfreenews/66287e879a79477d74c7fe7d>

4. Россия. Законы и постановления. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2-е, Том 32 (1857) : Часть 1 : Законы (31349 - 32628) № 32541, Тип. 2-го Отделения Собств. ее императ. величества канцелярии Санкт Петербург, 1858

5. Д.Д. Мальсагов, Чечено –Ингушская диалектология и пути развития чечено – ингушского литературного (письменного) языка. Чечингтосиздат, 1941, С. 109

6. Яковлев Н. Языки и народы Кавказа. «Заккнига», Тифлис. 1930

7. «Аналеби», журнал института истории и этнологии им. И.А.Джавахишвили АН Грузии.Тбилиси, 2003, №2. С.57–61

8. А.Х.Танкиев. Хвост «тройного коня»: О вреде книги Г.З.Анчабадзе «Вайнахи (чеченцы и ингуши)» // Научный вестник Ингушского государственного университета. №1. Магас, 2002. С.94–101

9. И.М.Сампиев. Рецензия. Автор: Г.З.Анчабадзе. Вайнахи (чеченцы и ингуши). Тбилиси: Изд-во «Кавказский дом», 2001. // Научный вестник Ингушского государственного университета. №1. Магас, 2002. С. 102–108.

10. Народы Кавказа. «Чеченцы», Т.1 , Издательство академии наук СССР, Москва. 1960. стр.345

11. Д.Мальсагов. О едином чечено-ингушском литературном языке. Революция и горец. Партиздат. Ростов на –Д. №5(56). Май 1933. С. 32 -37

12. Д.Мальсагов. К постановке изучения чечено-ингушского фольклора. Революция и горец. Партиздат. Ростов

на –Д. №5(56). Май 1933. С. 58

13. Харсиев Б. М-Г. К вопросу о проблемах ингушского литературного языка: Советский опыт унификации письменности. Вестник ГБУ НИИГУ им. Чаха Ахриева. №1. Магас, 2024, с.95

14. Джавахишвили И. А. Первоначальный строй и родство грузинских и кавказских языков. – Тбилиси, 1937. – С. 97.

15. Мальсагов З. К. Культурная работа в Чечне и Ингушетии в связи с унификацией алфавитов. – Владикавказ, 1928.

16. Гугиев Х. Г. Кандидат филологических наук // Грозненский рабочий. – 5 марта 1941, №53 (5738)

17. Merab Chukhua. Ibero-ichkerian comparative grammar. Сравнительная грамматика картвельских и нахских языков. Тбилиси. 2007

Мераб Чухуа. Вайнахи. [https:// pankisi.ge/?p=4275](https://pankisi.ge/?p=4275)

Михеил Лабадзе

*Филологий доктор, Профессор Гуржегларча
Патриархий Цейча Андрей цли йола Гуржий Университет
Тбилиси (Кавлаке), Гуржеге*

**ГІАЛГІАЙ МОТТ ГІАЛГІАШХА ВАХАРА-ЛЕЛАРА
КÉРТТЕРА ЛАРД САНА
(Форме берзар а, функци а, проблемаш а)**

ДЕШХЪАЛХЕ

ГалгІай мотт гІалгІай къама наьна мотт ба. Из Кавказе дахача къамай (Масала: гуржийнни, нохчийнни, черсийнни, жІайнни...) метташ санна Иберо-Кавказхой метташта чу йоагІа. Кертерча даькъе гІалгІай Россий Федерацийна чуйоагІаш йолача ГалгІайчен Республике бах. ГалгІай Россий Федерацийна чуйоагІаш йолача Къулбаседа-Хирий Республика-Аланий Пригородни Районе (гІалгІашха: **ГІалмий йисте е Терка йисте**) а ба-кх бахаш. Из лаьтта тхьовра хаьалхаденз ГалгІай Махка къаьнарча шахьареех цаІ да. ГалгІай Республике 250000 совгІа гІалгІа вах, Къулбаседа-Хирий Республика-Аланий Пригородни Районе а 24 185 гІалгІа вах. Буро яхача ГІале а ба-кх бахаш гІалгІай. Из ГІала XVIII бІашера **Зоврге** яхача гІалгІай юрта моттиге яьй Россий Империй паччахьалкхено. Буро яр ГалгІай Автономни Областа кёрттера ГІала, амма 1934 шерара, Дзæуджигъау аьнна цІи а тилла, Къулбаседа-Хирий Автономни Областа/Советски Социалитически Республикан кёрттера ГІала хьахиннай.

ГалгІай яздара мотт хьахиннаб арарча гІалгІай бувцара ларда ГІа, берригача гІалгІаша дикка кхета а бу. ХІанзарча ханна, «ГІалгІай мотт къаьст-къастача диалекташта бекъалуш бац, амма

ლოамароша, къаьста бакхийча наха бувца мотт кIеззига ший тайпара дешаш юкъе ухаш ба» (Оздоев, 1980:10).

ГIалГIай къама наьна мотт (ГIалГIай мотт) ГIалГIашха в́ахара-лелара чIоагIа лард дулаш ба. цхьабакъда, ГIалГIачо санна ГIалГIай мотт бувцар мара ГIалГIашха в́ахар-лелар дац даьра. ГIалГIашха в́ахар-лелар да-кх: укх дунен тIа ГIалГIай меттаца в́ахаш хилар а, ГIалГIай меттала уйлаш еш хилар а, ГIалГIай юкъара тIехъале лораш хилар а, ГIалГIай юкъарлен идеалашши Iаьдалли хьалалоацаш хилар а.

Тхьовра хаьлхаденз, ГIалГIашха в́ахара-лелара докъош да:

1. ГIалГIай мотт (е ГIалГIай къама наьна мотт)
2. ГIалГIай юкъара тIехъале
3. ГIалГIай юкъара истори
4. ГIалГIай юкъара Iаьдал (е ГIалГIай эхь-эздел)
5. ГIалГIай юкъара товшхал (е культура)
6. ГIалГIай паччахьалкхел

наьна матто национални паччахьалкхе чIоагIъю. хIаьтта, къама наьна мотт, в́ахара-лелара кхыча докъошца а цхьанна, укх паччахьалкхено лорабу. цхьабакъда, укх дунентIа цхьадолча къама ший национални паччахьалкхе яцца-кх. тIаккха, шаьшха в́ахара-лелара докъош белгIал къама интелиленци лорадеш я. Вештта аьлча, укх дунентIа ший наьна меттаца д́аха къам шаьшха в́ахара-лелара докъош лорадеш а да-кх.

Наьна мотт хьалххарча а хIанззарча а ноахалашта юкъе тIий санна хила беза: **цаI наьна мотт бувца ноахалаш ваьра зIанарашца вIашагIхьэтта да.** ХIанззарча ханна, Кертерча даькъе ГIалГIай дика ба-кх шоай наьна мотт бувцаш. Цхьабакъда, ГIалГIай нах ший мотт х́арал совгIа эрсий мотт а ховш ба. Россий Федераце из мотт официални мотт ба. Цудуххьа, хIанззарча кегирхоша, ший наьна меттал дикка эрсашха бувц. Эрсий метта

йоккха престиж а я-кх. ПалгIай къама хьалхареи хIанзарей ноахалаш белгIал наьна матто вIашагIхоатт, амма хIанзарча ноахалá ший наьна мотт ца хайча денз ваьра зIанараш юкьах а юсаргья-кх.

Тахана, керттерча даькье палгIай нах палгIай мотт бувцаш ба; ПалгIайче ба́хача кегий наха́и бераштеи хов шоай наьна мотт. Цхьабакъда, палгIай метта эшаш йола престиж яц.

1. ПАЛГIАЙ МЕТТА ФОРМЕ БЕРЗАР

ПалгIай метта дешаш хана йовхала Iалашдаьд цкъарчоа гуржий, Iарбий, латиний, эрсий графикаца. «Iарбий графикаца дувзаденна йоазув палгIашкахьа хилар белгалду арадаьннача цхьаццадолча балхаша, царех цаI, В. М. Куркиев яздаьр Ленинградски библиотеке долаш да» (Бекова, Дударова et allies, 2009:3). 1925 шера арабоал палгIай мотт тахкарах лаьца З. К. Малсагова палгIай грамматика дувцаш бола болх. Иштта, палгIай къама наьна метта яздара норма оттаяьр.

Цхьа къама метта яздара норма оттаяьр чоагIа лоархIаме гуллакх да. ХIана аьлча, из норма оттаяьчул тIеххьа, къама метто цхьа форме берзар а доладергда. Цхьа форме бийрза мотт «национални мотт» а яхаш ба-кх. Иштта а аьлча, палгIай национални мотт XX бIашера 20-лгIа шерашкахьара оттабаьб. 1934-1993 шерашка палгIай къама мотт нохчий къама меттаца цхьанна дегIабоагIаш бар. цу ханна, е палгIай къама метта, е нохчий къама метта нийсса национални белгалонаш яццара-кх. 1993 шераденз, Национални белгало кораяьчул тIехьа, палгIай мотт ший лоIаме дегIабоагIаш лаьтт.

«Сердало» яха хьалххара палгIай газет 1923 шера арахеца йолаеннай. 1958-ча шера арахийцар палгIайнни нохчийнни

йоазонхой «Дружба» яха журнал. Дукха ха ялале цох ши альманах хьадир, нохчий альманахах «Орга» аьнна цѳи тилла, Галгѳайчох «Лоаман ѳуйре» аьнна. «Сердало» а, «Лоаман ѳуйре» а Галгѳайчен Республѳике тахана а арахецаш лаьтт.

Галгѳай метта форме берзара балха чу 1927 шера, М.Г. Ужаховс отгадаь **Галгѳай-Эрсѳий Лугѳат** арадалар дуккха хѳама а дар: «Цу гѳа хьадоаладъад дуккха кѳеззигагѳа дола Галгѳай лексѳка дакѳеи цунна йола эрсѳий переводѳи... М.Г. Ужаховс отгадаьча словаро шѳий ханна дѳикка гѳо дир Галгѳашта» (Оздоев, 1980:10). 1942 шера а, арадаьннад И. А. Оздоевс отгадаь, 5680 дош чудоагѳаш дола «Галгѳай Орфографѳичесѳи Словарь». Дошлорт долаьча язъаьѳ орфографѳе керттера бокъонаш. Ше доккха деце а, цу дошлорго гойт Галгѳай язѳара меттацара бокъонца йола Галгѳай лексѳка а, кхыча метташкара хьаѳѳца лексѳка а. Цул совѳа а, цо кулгал ду Галгѳай йоазув нѳѳсса язѳара.

Галгѳайнни, нохчийнни депортаций хана, Галгѳай метто, нохчий метто санна, национальни метта статус кхоачаьр. Казахстане, паччахьалхерча нахага «спецпересаленцаш» эрсашха мара бувцаш лаьттар. Советски паччахьалкхено царна Галгѳашха бувцара а, язѳара а бокъо яланзар. Уццу ханна, Галгѳайнни, нохчийнни меттий интерференци а, конвергенци а доладаьр. Кхы процесс яр русѳѳѳкаци: Казахстане баьча Галгѳай кегѳрхой эрсѳий мотт шѳий наьна меттал совѳа бувцаш лаьттар. Цудуххьа, Галгѳай метта форме берзар а, хьаѳѳѳа мотт хѳлар а, шѳий лоѳаѳе деѳѳабар а совцар.

Рѳѳатриаций хана денз, Галгѳай мотт кхы цѳаьккха а национальни метта статус ѳѳѳцар, амма нохчий меттаца цхьанна деѳѳабоагѳаш бар. Галгѳай мотт бувцар цу ханара Нохч-Галгѳай Автономни Советски Социалистѳичесѳи Рѳѳублѳѳикан Назрановскиѳ, Сунженскиѳ, Малгобекскиѳ райоѳашѳа баѳаѳа

ГалгIаша. Цу йий района школашкаха ГалгIай мотт Iомабеш бар, пресса ГалгIай меттала арайоалаш яр кх. иш. дI. Цхьабакъда, ГалгIай мотт эшаш йола престиж яцдар.

1962 шера, И. А. оздоевси, А.Г. Мациевси, З.Д. Джамалхановси оттадаър «ГалгIай-Нохчий-Эрсий Словарь». Из дошлорг ГалгIай къама репатриаций хана денз оттадаър хьалхара дошлорг дар, 7000 дош чу доагIар хIаране чу. Кхаь метталарча дошлоргий декхар ГалгIайинни, нохчийинни меттай лексикана юкъе фу башхало я а цар мел вIашагIа увш я а гучадаккхар дар. Уццу духха, из дошлорг ГалгIай метта форме берзара балха чу дуккха хIама а дар.

1980 шера И. А. оздоевс «Эрсий-ГалгIай Словарь» оттадаър. Из да-кх эггара доккха ГалгIай дошлорг, 40000 дош чу доагIар хIаране чу. Иззал доккха ГалгIай-эрсий дошлорг вIалла а дац: 2005 шера, А.С. Куркиевс оттадаьча ГалгIай-эрсий дошлорга хIаране чу 11142 дош чу доагIа, 2009 шера, А.И. Бековаси, У.Б. Дударовси, Ф.М. Илиеваси, Л.Д. Малсаговаси Л.У. Ториеваси оттадаьча ГалгIай-эрсий дошлорга хIаране чу 24000 дош чу доагIа.

ГалгIай меттала исбахьален литература XX бIашера 20-лгIаца шерашкара дегIайоагIаш лаьтт. Зоврбик Малсаговс яздаь а 1923 шера Буро тIа арахийца а «ЙоI йодаяр» яха жайна ГалгIай меттала яздаь хьалххара исбахьален йоазув дар. Тахана, ГалгIай йоазонхой ба-кх: Коазой Ийса а, Чуранаькъан Рамзан а, Iарчакханаькъан Сетсалом а, Ялхарой Марем а иштта дIа а.

2. ХIАНЗАРА ГIАЛГIАЙ МЕТТА КÉРТТЕРА ФУНКЦЕШШИ ПРОБЛЕМАШШИ

Тахана, ГалгIай юкъе ГалгIай мотт хIанззалца хьабийха мотт а ба-кх: ГалгIайинни эрсийинни метташ цхьатарра ховле а, хIарзарча ГалгIаша вIаший шоайла

გალგაი მეტალა კჷამაჲლ დუ. გალგაიჩენ Респубლიке а, Буро тIа а, Галмий Шахьаре а бахача гIалгIашта - кегий нахIи бераштеи - хов шоай наьна мотт. Вештга аьлча, хIанз гIалгIай мотт гIалгIай Х

Иштга дIа а, тахана гIалгIай мотт, эрсий меттаца цхьанна, ГалгIайчен Республкан официални меттеех цаI ба (Конституци, 1994:14). Цхьабакъда, тхьовре аз аьнначул тарра, гIалгIай метта эрсий меттал престиж а яц: «ГалгIай меттел школе цхьаккха предмет хьехац, алхха гIалгIай метта урокаш мара. ГалгIай меттал рекламаш яц, трафареташ дац. Тахан вай миска «Сердало»-газет а, 1923 шера денз ГалгIай мотт бувцаш хьадена, ший боларах дехар, ший бахьан да цуна. Вай бехка наьна-меттах дехар «Сердало». Вай яздац из. ХIара цIагIа алац из. Газет арахеца ахча деза. Цо ше доакх шийна эша ахча. Из Эрсий меттал даьлча мара вIаштIехьадалац» (Коазой, 2003:2). **Шинна официални меттеех цхьаннен эшшал престиж цахиларо махка конституционни низам а дохаду,** хIана аьлча, ГалгIайчен Республкан Конституций 14-лгIаца статье яздаь да: «ГалгIай метта лорабарри гIо барри кхы дIа форме берзарри паччахьалкхен декхар да».²⁵

Вештга аьлча, хIанзарча хана, гIалгIай метта хьал дика вIалла дац. Метта эшшал престиж а яц, наха лебе мотт мара ба-кх из. **Социологий аспекта чу гIалгIай мотт хIанзалца хьабийха мотт бале а, гIалгIай меттала школе предметаш цахьехар а, 2017 шерара наьна метта (гIалгIай метта) факультативни кепача мара хьехар а тоаде хала йола**

²⁵ «Государственными языками в Республике Ингушетия признаются ингушский и русский языки. Сохранение, защита и развитие ингушского языка является обязанностью государства.»

проблемаш я. ХIатта гIалгIай йоазув гIалгIашта юкье а хьаккхашта лелаш дац: яздара хьаккхашта, гIалгIаша эрсий мотт мара лелабу - масала, социальни цхарала юкье постах эрсашха язью цар. ГIалгIай меттала язью постах нагтахьа мара хулаш доаца хIама да-кх цига.

Уккхаза а, ер хIама ала деза: **вай бIаргашта хьалха, гIалгIашха вIахара-лелара чIоагIа лард яха гIалгIай мотт, селхан кIама мотт хинначул тIеххьа, таххана кIамаьла мотт мара хьахулаш ба.** Из йоккха проблема я.

ЛИТЕРАТУРА:

Коазой, 2003: Коазой Ийисса, «ГIалгIай мотт, гIалгIай йоазув, гIалгIай дешар» (<https://ghalghay.com>)

Оздоев, 1980: Эрсий- ГIалгIай словарь, 1980, Москва.

Конституци, 1994: Конституция Республики Ингушетия (https://constitution.garant.ru/region/cons_ingush).

მიხეილ ლაბაძე

*ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია
პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი*

**ინგუშური ენა, როგორც ინგუშთა თვითაღქმის ძირითადი
საფუძველი
(ფორმირება, ფუნქციები და გამოწვევები)**

ინგუშური ანუ ღლიღვური ენა ინგუშების მშობლიური და სამწიგნობრო-ეროვნული ენაა. ის, ისევე როგორც კავკასიაში მცხოვრებ ეთნოსთა მეტი ნაწილის (მაგალითად, ქართველთა, ჩეჩენთა, ჩერქეზთა, ხუნძთა...) ენები, იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახს მიეკუთვნება.

ინგუშური ენა გავრცელებულია რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში შემავალ ინგუშეთის რესპუბლიკაში; ასევე – იმავე ფედერაციის შემადგენლობაში შემავალ ჩრდილო ოსეთის რესპუბლიკა-ალანიის ქალაქარეთა რაიონში, რომელიც ისტორიულად და ეთნოკულტურულად ინგუშთა სამეკიდროს წარმოადგენს, ინგუშურ ენაზე ცნობილია როგორც **ღალშიი შაჰარ ან თაერქა მისთაე**. ინგუშურად მეტყველი მოსახლეობა დღემდე გვხვდება აგრეთვე ქ. ვლადიკავკაზშიც (ინგუშ. **ბურუო**). ეს ქალაქი XVIII საუკუნეში დაარსდა ინგუშთა სოფლის – ზაურეგის ადგილას. 1934 წლიდან, ის ოსებს გადაეცა.

დღესდღეობით, ინგუშეთის რესპუბლიკაში სახლობს 250 ათასზე მეტი, ჩრდილო ოსეთის რესპუბლიკა-ალანიის შემადგენლობაში მოქცეულ ინგუშურ მიწებზე კი – 25 ათასზე მეტი ინგუში.

ინგუშური, როგორც სამწიგნობრო-ეროვნული ენა, ჩამოყალიბდა XX საუკუნის 20-იან წლებში. ის ინგუშთა თვითაღქმის ძირითად საფუძველს წარმოადგენს. აღსანიშნავია, რომ 1994 წელს მიღებული კონსტიტუციის თანახმად, ინგუშური რუსულ ენასთან ერთად, ინგუშეთის რესპუბლიკის სახელმწიფო ენაა; ამავდროულად, სახელმწიფოს აკისრია მისი დაცვა, განვითარება და შენარჩუნება, თუმცა რეალური

ვითარება სულ სხვაგვარ სურათს წარმოგვიდგენს: ინგუშურ ენას, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ინგუშების 98 პროცენტისთვის დედაენაა, როგორც სასაუბრო მეტყველება, ინგუშეთში საყოველთაოდ გავრცელებულია და ფლობს ყველა თაობა, მაინც ავლია საჭირო პრესტიჟი, რაც რუსულს აქვს, როგორც სახელმწიფო ენას. 2017 წლიდან, ინგუშური ინგუშეთის სკოლებში მხოლოდ ფაკულტატიური საგნის სახით ისწავლება. მასზე გამოდის გაზეთები და ჟურნალები, თუმცაღა ისინი სათანადოდ ვერ ვრცელდება. ინგუშური ჩვენს თვალწინ იქცევა „შეკავებულ ენად“. არსებობს საფრთხე იმისა, რომ იგი ნელ-ნელა ზეპირმეტყველებითი კომუნიკაციების დროსაც ისევე შეიზღუდოს, როგორც იზღუდება ოფიციალური კომუნიკაციების დროს, ანდა სოციალურ ქსელებში – ორივეგან მას ენაცვლება რუსული ენა.

ხვთისო მამისიმედიშვილი

*ფილოლოგიის დოქტორი, თსუ პროფესორი***მტრედი, როგორც მითოლოგიური არქეტიპი, ინგუშურ და
ქართულ თქმულებებში**

ინგუშური ნართული თქმულებების ერთ-ერთ ყველაზე არქაულ შრეს გახალხურებული ქრისტიანული სიმბოლოები და საკრალური ელემენტები წარმოადგენს. ქრისტიანულმა რელიგიამ ინგუშურ ხალხურ ტრადიციაში, ისევე როგორც მათი უახლოესი მეზობლების - ქართველი მთიელების - ყოფაში, უაღრესად მისტიკური და ფოლკლორიზებული სახე მიიღო. თუმ-ფშავ-ხევსურულ და ინგუშურ ტრადიციაში შენარჩუნდა ადრეული ქრისტიანობის არაერთი არქაული ელემენტი, რომლებიც ხალხურმა მითოსურმა ცნობიერებამ თავის სტიქიაში მოაქცია.

ქართული და ინგუშური თქმულებები თავისი იდეოლოგიითა და საზრისით იმდენად ახლოს დგანან ერთმანეთთან, რომ ზოგჯერ შინაარსობრივადაც ავსებენ ერთმანეთს. ინგუშურ ნართების ეპოსში და ქართულ მითოლოგიურ გადმოცემებში მტრედი წარმოდგენილია როგორც წმინდა ფრინველი. ქართველ მთიელთა მითოსში ის მფარველ წმინდანს განასახიერებს. მთიულური გადმოცემის მიხედვით, მიდელაურების ყველაზე უმცროსს - მეცხრე ძმას - სალოცავის წმინდა ტყეში მტრედი ისრით დაუჭრია. ის ნადირობიდან ხელცარიელი დაბრუნებულია და სახლში მისულს საბედისწერო მინიშნება უნახავს: მშვილდ-ისარი ბოძზე სამჯერ დაუჯიდა და სამჯერვე ჩამოვარდნილა, მამას უკითხავს:

„-სად იყავ, შვილო, დღეს სად იარეო? სად რა ნახეო“... - რადგან ვაჟს ნანადირევი არ მოუტანია.

„-ბეგოთ სალოცავის ტყეში ვიყავი, მტრედს ვესროლე, ფრთაში დავეჭერი და ისე წავიდაო“.

„-გაგიწყრა ღმერთიო, - ბეგოთ საღვთოს სალოცავი დაგიჭრიაო. - უთქვამს მამას“ [ანდრეუბი 2009: 247].

დაჭრილი, ფრთამოტეხილი მტრედის მოტივს იცნობს ინგუშური ეპოსიც. ერთხელ სესქათ სოლსა ტყეში რომ დაეხეტებოდა, მტრედი დაუნახავს, რომელსაც ფრთა ჰქონია მოტეხილი. სესქათ სოლსას მტრედი აუყვანია და მთელი თვე უვლიდა, ეფერებოდა, აჰმევდა და ასმევდა, სანამ მტრედს ჭრილობა არ მოუშუშა და ფრთა არ მოურჩინა. ამის შემდეგ მტრედი ისე შესჩვევია, რომ სესქათ სოლსა აღარ მოუტოვებია, მას ხელზე მოუდიოდა და მასთან ერთად მოგზაურობდა [Далгат 1972: 336-337]. მთიულურ ანდრეზში მიდელაური იმდენად გაამაყდა, რომ მან სალოცავის, ზეციური არსების წმინდა ტყეში ნადირობა გაბედა. როგორც ჩანს, მონადირეს ჰუბრისმა გონება დაუბინდა, რადგან მან მტრედში მფარველი წმინდანი - ბეგოთ საღვთო ვეღარ ამოიცნო. ვაჟმა ესროლა და მტრედის აღით გამოცხადებული ზეციური არსება ფრთაში დაჭრა. ინგუშური თქმულება თითქოს მთიულური ანდრეზის სიუჟეტს აგრძელებს. სესქათ სოლსამ ფრთაში დაჭრილი მტრედი ტყეში იპოვა და მას მზრუნველობას არ აკლებდა, უბით დაატარებდა და იფქლის მარცვლებით კვებავდა, სანამ სულ არ განჯურნა. დილდურ ტექსტშიც მოქმედება თითქოს ხატის ტყეში ხდება, რადგან თქმულების ინგუშურ დედანში მტრედს ჰქვია „ჰუნ ႁႃႁ“ (ტყის მტრედი). წმინდა ტყის სიახლოვეს სესქათ სოლსა მარცვლეულს თესავდა და ჰურის მარცვლებით მტრედებს კვებავდა. თქმულებაში მტრედი, ჰურის მარცვლები და წყალი საკრალურ დატვირთვას იძენს. ერთ ხევსურულ ანდრეზში იგივე საკრალური ფუნქციები პერსონაჟთა შორის სხვაგვარად ნაწილდება. მტრედს კი არ კვებავენ, არამედ მტრედები კვებავენ იფქლის მარცვლებით ბეთლემის საიდუმლო გამოქვაბულში ოქროს აკვანში მწოლარე ყრმას [ოჩიაური 1967: 191].

ზოგიერთი მეცნიერი ინგუშურ ეპოსში მტრედს ტოტემურ ფრინველად მიიჩნევს, რაც ასე არ უნდა იყოს, რადგან მტრედი არა ტოტემური, არამედ სულიწმინდის ფრინველია. ნართების ეპოსის ინგუშურ ვერსიაში მტრედი რომ ნამდვილად წმინდა და ღვთაებრივი ფრინველია, ამაზე არაერთი ნიშანი მიუთითებს. სესქა სოლსას მტრედის ერთ-ერთი ატრიბუტი არის ოქრო. ინგუშურ ეპოსში მტრედი და

ოქრო ერთმანეთს შემთხვევით არ შეხვდნენ. დიდი დან არცთუ ისე შორს, მოხვევებში, გერგეტის კლდეში, ბერების გადმოცემითა და ხალხური ტრადიციით, ოქროს მტრედები დაფრინავდნენ [ციხნაძე 2016: 43]. ოქრო ღვთაებრივი ლითონია, რომელიც მითოსში საგნის ან მოვლენის მეფურ და ღვთაებრივ ბუნებას გამოხატავს. გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ სესქა სოლსამ აღსასრულის წინ მტრედს ოქროსფერი ძაფი შეაბა და ისურვა, მტრედისთვის „სოლსას მტრედი“ დაერქმიათ, ხოლო კისერზე, სადაც მტრედს ოქროსფერი ძაფი შეაბა, ოქროს ბუმბული ამოსვლოდა. თქმულების მიხედვით, სესქა სოლსას სურვილი ასრულდა: ინგუშური ტრადიციის მიხედვით, ხალხი მტრედს „სოლსას მტრედს“ უწოდებს და მტრედს კისერზე, სადაც სესქა სოლსამ ოქროსფერი ძაფი შეაბა, ოქროს ბუმბული ეზრდება. სხვა ვერსიით, აღსასრულის წინ სესქა სოლსამ თასიდან გამდნარი ოქრო დალია, შემდეგ თასში თითები ჩააწო, მტრედს კისერზე და მკერდზე ოქრო წაუსვა და თქვა: „-დაე, დღეიდან ხალხმა „სესქათ სოლსას მტრედი დაგიძახოს“ [Дахкильгов 2012: 372]. ინგუშურ თქმულებებში ოქრო მტრედს დაუკავშირდა, რადგან ის ღვთაებრივ ლითონს წარმოადგენს და მას საკრალური თვისება გააჩნია. გადმოცემის თანახმად, მას შემდეგ, რაც სესქა სოლსა აღესრულა, მტრედი თავისი ღუღუნით გმირს გამუდმებით ეძახის: „*სოსქ-სოლსა, სოსქა სოლსა*“.

მტრედის გამოსახულებები გვხვდება უძველესი პერიოდის ქრისტიანულ კატაკომბებში, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის საკულტო თასებზე, ასევე ინგუშეთის ტრადიციულ სალოცავებში. ფშავ-ხევსურული თქმულებების მიხედვით, მფარველი წმინდანი, რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები უწოდებენ ჯვარს, ხატს, ღვთისშვილს, თავის რჩეულ მსახურებს მტრედის სახით ეცხადება და შორეულ მოგზაურობაში მიჰყავს. ხევსური კულტმსახურები სალოცავებში ზეციურ არსებებს მტრედის-გამოსახულებიანი თასებით აღავლენდნენ. მსგავსი წესი ყოფილა ინგუშეთის სალოცავებშიც. ი. დახვილგოვის ცნობით, მეთ-წელის სალოცავში რიტუალის აღვლენის დროს

ინგუში ხევისბრები მტრედის გამოსახულებიან თასებს იყენებდნენ (Дахкильгов 2012: 508). რიტუალურ თასებს მტრედი სულიწმინდის მაღლით აღავსებს.

ფშავ-ხევსურულ და ინგუშურ თქმულებებში მტრედს ერთი და იგივე მითოსური დატვირთვა უნდა ჰქონოდა. ის, როგორც ღვთაებრივი ძალა და ზებუნებრივი სიწმინდის გამომხატვლი არსება, თავის რჩეულ მსახურებთან და გმირებთან ჩნდებოდა. მტრედს გმირებისა და კულტმსახურების საქმიანობა ყოველდღიური ცხოვრებიდან სხვა განზომილებაში - საკრალურ სფეროში გადაჰყავდა.

ქართული და ინგუშური თქმულებების პარალელური სიუჟეტებისა და მითოლოგიური არქეტიპების ანალიზით ირვევა, რომ სესქათ სოლსას წმინდა მხედრის ფუნქციებიც უნდა ჰქონოდა შეთვისებული. ხალხურ გადმოცემებზე დაყრდნობით ჩაბ ახრიევი სეჟა სოლსას შესახებ წერს: „სოლსა იყო მეტად ჰვინი და წმინდა ადამიანი. ის დაიბადა არა ჩვეულებრივი ქალისგან, არამედ იშვა ჰირდაჰირ ღმერთისგან“ [Ахриев 1875: 5]. სესქათ სოლსა არის სამოცდასამი მეომრისგან შემდგარი ნართ-ორხუსთოელების რაზმის წინამძღოლი. მ. ცაროევას ცნობით, „ინგუშების ხალხურ რელიგიურ ცნობიერებაში ნართ-ორსთხოელებს ჰქონდათ ღვთაებრივი თვისებები“; ინგუშებში დალოცვაც ყოფილა ასეთი: „სესქათ სოლსა და სამოცდასამი ნართ-ორსთხოელი გფარავდეს!“ [Цароева 2016: 26]. სამოცდასამი მეომრისგან შემდგარი რაზმი ხსენდება ხევსურულ საგმირო სიმღერებშიც. აღსანიშნავია, რომ ქართულ ტრადიციაში წმინდა გიორგის სალოცავების რაოდენობა განისაზღვრება საკრალური რიცხვით - სამას სამოცდასამით - სიტყვა „სამის“ სამჯერ გამეორებით. სავარაუდოდ, სამოცდასამი მეომრისგან შემდგარი ნართ-ორსთხოელთა რაზმის რაოდენობა, შესაძლოა, მომდინარეობდეს ქართული ტრადიციიდან, წმინდა გიორგის - მეომართა მფარველი წმინდანის - ქართული მსაზღვრელისგან - *სამას სამოცდასამი*.

ინგუშურ ნართების ეპოსში დასტურდება უძველესი მითოლოგიური არქეტიპები: დევი, გველეშაპი და მტრედი, რომლებიც ასევე საერთოკულტურულ უნივერსალიებს მიეკუთვნება. როგორც ირვევა, ინგუშურ ეპოსში საკრალური

ელემენტებისა და მითოლოგიური არქეტიპების ერთი ნაწილი ქრისტიანული ტრადიციით საზრდოობს. სავარაუდოდ, ინგუშური თქმულებები იმ პერიოდში იქმნებოდა, როცა ქრისტიანული რელიგია და ქრისტიანული ტრადიცია გავლენას ახდენდა ინგუში ხალხების ყოველდღიურ ცხოვრებაზე.

ინგუშურ ნართულ თქმულებებში სესქა სოლსა ისეთივე თვისებებით არის წარმოდგენილი, როგორც აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის თქმულებებში ტრადიციული საზოგადოებების მფარველი წმინდანები, იგივე ჯვარ-ხატები, ღვთისშვილები, რომლებმაც დაამარცხეს დემონური ძალები და ხალხს მიწა-წყალი და რელიგიური კულტი მოუპოვეს. ისევე როგორც ფშავ-ხევსურეთში არის დევ-კერვებთან მებრძოლი გმირების: კოპალას, იახსარის, პირჩუმის - სალოცავები, ასევე ინგუშეთში, ერთ-ერთ მთაზე აღმართული ყოფილა სესქა სოლსას სალოცავი.

როგორც ირვევა, ინგუშურ ნართების ეპოსში მითოლოგიური არქეტიპების ერთ-ერთ უძველეს შრეს ადგილობრივ ნიადაგზე გადამუშავებული ქრისტიანული სიმბოლოები წარმოადგენს. ქართულ და ინგუშურ თქმულებებში მითოლოგიური არქეტიპების, სიუჟეტებისა და მოტივების მსგავსება ორ ხალხს შორის კულტურულ ფასეულობათა გაზიარების უწყვეტმა ისტორიულმა პროცესმა განაპირობა.

ლიტერატურა

ანდრეუხი 2009: კივნაძე ზ., ანდრეუხი, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის რელიგიურ-მითოლოგიური გადმოცემები, ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2009.

კივნაძე 2016: კივნაძე ზ., ქართული მითოლოგია, I, ჯვარი და საყმო, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2016.

ოჩიაური 1967: ოჩიაური თ., მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1967.

Ахриев 1875: Ахриев Ч. Э., Ингуши, (их предания, верования и поверия), Сборник сведений о кавказских горцах, выпуск VIII, Тифлис, 1875.

Далгат 1972: Далгат У. Б., Героический эпос чеченцев и ингушей, издательство «Наука», Москва, 1972.

Дахкильгов 2012: Дахкильгов И. А., Ингушский нартский эпос, Тексты и исследование, ООО «Тетраграф», Нальчик, 2012.

Цароева 2016: Цароева М. Г. Следы христианства у ингушей // Материалы Международной научной конференции: Ингушетия в контексте научных проблем и перспектив изучения кавказа. г. Магас, 14-16 ноября 2016.

Хвтисо Мамисимедишвили

Тбилисский государственный университет имени

Ив. Джавахишвили

Голубь как мифологический архетип в ингушских и грузинских сказаниях

Фольклоризованные христианские символы и сакральные элементы представляют собой один из наиболее архаичных пластов ингушского эпоса о нартах. Христианская религия в ингушской народной традиции, также как и в жизни их ближайших соседей – грузинских горцев, приняла весьма мистическую и фольклоризованную форму. В традициях тушинцев, пшавов, хевсуров и ингушей сохранился ряд архаических элементов раннего христианства, которые народно-мифическое сознание трансформировало в свою стихию.

Как в ингушских нартских сказаниях, так и в мифологических преданиях горного региона Восточной Грузии действие происходит в конкретном географическом пространстве, а тексты претендуют на реальность.

Грузинские и ингушские предания настолько близки по своей идеологии и смыслу, что иногда дополняют друг друга по содержанию. В ингушском эпосе о нартах и грузинских мифологических сказаниях голубь представлен как священная птица. В мифе грузинских горцев он олицетворяет святого покровителя. По преданию мтиулов, младший из Миделаури – девятый брат – ранил из стрелы голубя в священном лесу святыни. Он вернулся с охоты с пустыми руками и, войдя в дом, увидел роковой знак: он трижды повесил лук со стрелами на

шест, и он трижды упал. Поскольку сын не принес никакой дичи, отец спросил его:

«– Где ты был, сынок, куда ходил сегодня? Где что видел?..»

«– Я был в лесу возле святыни Бегон, выстрелил голубя, ранил его в крыло, он так и улетел».

«– Ты Бога разгневал, – ранил святыню божества Бегона, – сказал ему отец» [Андрезы 2009: 247].

Мотив раненого голубя с переломанным крылом известен и в ингушском эпосе. Однажды, Сеска Солса, бродя по лесу, увидел голубя со сломанным крылом. Солса подобрал голубя и целый месяц ухаживал за ним, ласкал, кормил и поил, пока не залечил его рану. После этого голубь так привык к нему, что больше никогда не покидал Сеска Солсу, сидел у него на руке и путешествовал с ним [Далгат 1972: 336-337]. В мтиулском андрезе Миделаури так возгордился, что осмелился охотиться в священном лесу святыни небесного существа. Похоже, Хюбрис затуманил ему разум, потому что он уже не мог узнать святого покровителя – божества Бегота. Юноша выстрелил и ранил в крыло небесное существо, явившееся в образе голубя. Ингушская легенда словно продолжает сюжет мтиулского андреза. Сеска Солса нашел в лесу раненого в крыло голубя и окружил его заботой, носил за пазухой и кормил зернами проса, пока птица полностью не излечилась. В ГалыГайском тексте действие словно происходит в лесу хати (святыни), поскольку в ингушском оригинале голубь называется «Хун кхокх» (лесной голубь). В окрестностях священного леса Сеска Солса сеял зерно и кормил пшеничными зернами голубей. В сказании голубь, пшеничные зерна и вода приобретают сакральное значение. В одном хевсурском андрезе те же сакральные функции распределяются между персонажами по-другому. Не они кормят голубя, а наоборот, голуби кормят просяными зернами

ребенка, лежащего в золотой колыбели в тайной пещере Вифлеема [Очиаური 1967: 191].

Некоторые ученые считают голубя в ингушском эпосе тотемической птицей, что маловероятно, потому как голубь – не тотемическая птица, а птица Святого Духа. На то, что в ингушской версии Нартского эпоса голубь – действительно священная и божественная птица – указывает ряд признаков. Один из атрибутов голубя Сески Солсы – золото. В ингушском эпосе голубь и золото встретились не случайно. Недалеко от Гильго, в среде мохевцев, в скале Гергети, по преданию монахов и по народной традиции, летали золотые голуби [Кикнадзе 2016: 43]. Золото – божественный металл, который выражает царственную и божественную природу предмета или события в мифе. Предание повествует, что Сеска Солса перед смертью привязал голубя золотую нить и пожелал, чтобы его называли «голубем Солсы», а на шее, где он привязал голубя золотую нить, выросло золотое перо. По легенде, желание Сески Солсы сбылось: по ингушской традиции, в народе голубя называют «голубем Солсы», а на шее у голубя вырастает золотое перо, в месте, где Сеска Солса привязал золотую нить. По другой версии, перед кончиной Сеска Солса выпил из чаши расплавленное золото, затем опустил в чашу пальцы, размазал золото по шее и груди голубя и сказал: «– Пусть люди с сего дня величают тебя Голубем Сеска Солсы» [Дахкильгов 2012: 372]. В ингушских сказаниях золото связано с голубем, поскольку это божественный металл, обладающий сакральными качествами. В сказании, после кончины Сески Солса голубь постоянно зовет героя своим воркующим голосом: «Соск-Солса, Соска Солса».

Изображения голубя можно встретить в древних христианских катакомбах, на культовых чашах горных районов

Восточной Грузии, а также в традиционных святилищах Ингушетии. По пшавским и хевсурским преданиям, Святой покровитель, которого местные называют *Джвари* (крестом), *Хати* (святилище) *Пвтисвили* (сыном Божиим), своим избранным слугам является в образе голубя и забирает их в дальнейшее путешествие. В святилищах Хеви служение небесным существам осуществлялось посредством чаш с изображением голубя. Подобное правило существовало и в святынях Ингушетии. По сведению И. Дахкильгова, ингушские жрецы использовали чаши с изображением голубя при совершении ритуала в святилище Мяйт-Цель [Дахкильгов 2012: 508]. Голубь наполняет ритуальные чаши благодатью Святого Духа.

В пшав-хевсурских и ингушских сказаниях голубь, должно быть, имел одно и то же мифическое значение. Он являлся своим избранным слугам и героям как божественная сила и существо, передающее сверхъестественную чистоту. Голубь переносил деяния героев и культовое служение из повседневной жизни в другое измерение – сакральную сферу.

Анализ параллельных сюжетов и мифологических архетипов грузинских и ингушских сказаний выявляет, что Сеска Солса, должно быть, владел и функциями святого всадника. Опираясь на народные традиции, Чах Ахриев пишет о Сеска Солса: «Солса был весьма умный и честный человек; он родился не от обыкновенной женщины, а прямо произошел от Бога» [Ахриев 1875: 5]. Сеска Солса – предводитель отряда нартов-орстхойцев, состоящего из шестидесяти трех воинов. По словам М. Царевой: «В религиозном сознании ингушей Нарт-Орхустхой продолжали оставаться божествами»; у ингушей и благословение было такое: «Пусть Сеска Солса и его 63 Нарт-Орстхой придут тебе на помощь» [Царева 2016: 26]. Отряд из шестидесяти трех воинов упоминается и в хевсурских

героических песнях. Следует отметить, что в грузинской традиции количество святых святого Георгия определяется священным числом – *самас самоцдасами* (триста шестьдесят три) – путем трехкратного повторения слова «сами» («три»). Предположительно, численность нарт-орстойского отряда в составе шестидесяти трех воинов может исходить из грузинской традиции определения святого Георгия – покровителя воинов.

Сеска Солса представлен в ингушских преданиях обладателем тех же качеств, что и святые покровители в сказаниях традиционных обществ гор Восточной Грузии, те же кресты-святые, дети Божии, победившие демонические силы и добывшие людям землю, воду и религиозный культ. Так же, как в Пшави и Хевсурети находятся святые герои, боровшиеся с дэвами-идолами: святые *Копала*, *Иахсари*, *Пиркуши*, так и в Ингушетии на одной из гор воздвигнута святая Сеска Солса.

Одними из древнейших пластов мифологических архетипов в ингушском эпосе о нартах являются переработанные на местной почве христианские символы. Сходство мифологических архетипов, сюжетов и мотивов в грузинских и ингушских сказаниях определяется непрерывным историческим процессом обмена культурными ценностями между двумя народами.

Библиография

Андрезы 2009: Кикнадзе З. Андрезы. Религиозно-мифологические предания горных районов Восточной Грузии. Издательство Государственного университета Ильи Чавчавадзе. Тбилиси, 2009 (на груз. яз).

Ахриев 1875: Ахриев Ч. Э., Ингуши, (их предания, верования и поверия), Сборник сведений о кавказских горцах, выпуск VIII, Тифлис, 1875.

Далгат 1972: Далгат У. Б., Героический эпос чеченцев и ингушей, издательство «Наука», Москва, 1972.

Дахкильгов 2012: Дахкильгов И. А., Ингушский нартский эпос, Тексты и исследование, ООО «Тетраграф», Нальчик, 2012.

Кикнадзе 2016: Кикнадзе З. Грузинская мифология. т. I. Крест и его сообщество. Тбилиси, 2016 (на груз. языке).

Очиаури 1967: Очиаури Т. А. Мифологические предания у горцев восточной грузии, издательство «Мецниереба», Тбилиси, 1967 (на груз. языке).

Цароева 2016: Цароева М. Г. Следы христианства у ингушей // Материалы Международной научной конференции: Ингушетия в контексте научных проблем и перспектив изучения кавказа. г. Магас, 14-16 ноября 2016.

ბერდია მარსაგიშვილი

*თსუ სადოქტორო პროგრამის „კავკასიის ისტორია“
სტუდენტი*

**ინგუშთა ეროვნული იდენტობის რელიგიური მარკერის
ფორმირების პროცესი XVIII-XIX საუკუნეებში**

მოხსენებაში განიხილება ინგუშთა იდენტობის რელიგიური მარკერის ფორმირების პროცესი, უფრო ზუსტად კი, ქრისტიანობისა და ისლამის გავრცელების პრობლემატიკა ინგუშებში და რუსეთის იმპერიის კავკასიური პოლიტიკის გავლენა რელიგიური მარკერის ჩამოყალიბებაზე.

თემის აქტუალობა, სწორედ რომ იდენტობის შესწავლაშია, ვინაიდან აღნიშნული საკითხების გაშუქება ახალი მოვლენაა ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხთა ისტორიაში და ჯერ კიდევ კვლევის პროცესშია.

კავკასიის რეგიონში სულ უფრო აქტიურად მიმდინარეობს ეროვნული თვითაღქმის, თვითგამორკვევის პროცესები. აღნიშნულმა პროცესებმა, განსაკუთრებით ინტენსიური სახე მიიღო 2018 წლის შემოდგომის მოვლენებიდან (ე.წ. „მიწის საკითხი“ - ჩეჩნეთსა და ინგუშეთს შორის საზღვრის „გათანაბრება“), რამაც არნახული ბიძგი მისცა ეროვნული თვითაღქმის, თვითგამორკვევის პროცესს ინგუშებსა და ჩეჩნებში, მაგრამ ტერიტორიის დაკარგვის ხარჯზე აღნიშნულმა პროცესმა უფრო მტკივნეულად ინგუშებში ჰჰოვა რეზონანსი. არათუ სამეცნიერო წრეებში, არამედ ფართო მასებში შეიმჩნევა ეთნიკური იდენტობის გადააზრების პროცესი, საკუთარი ეთნიკური (მხედველობაში გვაქვს ინგუშური და არა ვაინახური ან ნახური) ისტორიის შესწავლა. ინგუშებში დაიწყო თვითგამორკვევის პროცესი: საკუთარი ხალხის, ისტორიის, კულტურის გამოიკვანა მონათესავე ჩეჩნებისგან.

რელიგიური მარკერი, მსგავსად ენობრივი მარკერისა, ეთნიკური ერთობის ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელია.

მისი შესწავლა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია იდენტობის, ეროვნული თვითაღქმის შესწავლისას. შესაბამისად, XIX საუკუნის კავკასიის ეთნოკულტურული და რელიგიური სივრცის ჩამოყალიბება რუსეთის კავკასიური პოლიტიკის გავლენით, ინგუშებისა და ინგუშეთის მაგალითზე უნდა იყოს იმპულსი ამ საკითხის კავკასიის მაშტაბით შესწავლისათვის, ხოლო ეთნოიდენტობის კვლევები კი შესაძლებელია გახდეს ახალი მიმართულება კავკასიოლოგიისთვის.

გავანალიზოთ თუ როგორ ხდებოდა ინგუშთა რელიგიური მრწამსის ჩამოყალიბება ისეთ რთულ გარემო პირობებში, როგორიც იყო XVIII-XIX საუკუნეების ჩრ. კავკასიაში. როგორ მიმდინარეობდა მათში რელიგიის „არჩევა“ და როგორ მოხდა საბოლოო არჩევანის გაკეთება ქრისტიანობასა და ისლამს შორის, რა როლი შეასრულა ინგუშთა იდენტობის რელიგიური მარჯერის ჩამოყალიბებაში, ერთი მხრივ, რუსულმა პოლიტიკამ კავკასიაში, მეორე მხრივ, ისტორიულმა, ყოფასა და ყოველდღიურობაში დამკვიდრებულმა ქართულმა, მესამე მხრივ კი, ჩეჩნეთისა და დაღესტანის გავლენამ.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილ ნაშრომში იდენტობის რელიგიურ მარჯერს განვიხილავთ ეთნოსიმბოლიზმის ჭრილში. ამ მეთოდოლოგიის შემქმნელი და წამყვანი სპეციალისტია გამოჩენილი ინგლისელი მეცნიერი ე. დ. სმიტი. ზემოაღნიშნული მეთოდოლოგია ინარჩუნებს ბალანსს, პრიმორდიალიზმსა (რომელიც თვლის რომ ერები ოდითგანვე არსებული ფენომენია) და კონსტრუქტივიზმს (რომელიც პრიმორდიალიზმის საწინააღმდეგოდ მიიჩნევს, რომ ერები ახალ დროშია შექმნილი პოლიტიკური ელიტის მიერ) შორის და აღნიშნავს, რომ ერები რეალურად არსებულ ფენომენებადაც გვევლინებიან და, გარკვეულწილად, სოციალურ კონსტრუქტებადაც.

მიგვაჩნია, რომ მსგავსად ქართველებისა, ზემოაღნიშნული მიდგომა სრულიად რეველანტურია კავკასიის სხვა ხალხების იდენტობის შესწავლისათვის. კავკასიის ხალხთა

ისტორიის შესწავლასა და, კერძოდ კი, ინგუშთა ისტორიის შესწავლაში, ერთ-ერთი ყველაზე ნაკლებად გაშუქებული სფერო ეთნოიდენტობის კვლევები გახლავთ. იდენტობის მარკერთა: მათი წარმოშობის, რღვევის და ხელახალი შექმნის შესწავლა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მომენტი ინგუშთა ისტორიის რეკონსტრუქციაში.

მოგეხსენებათ, ინგუშები უდამწერლობო ერად გვევლინებოდნენ ისტორიის ვრცელ მონაკვეთში. შესაბამისად, მათი ისტორიის შესწავლა გვიწევს უცხოელი (ძირითადად, რუსეთის მოხელეების) მეცნიერების, გენერლებისა თუ სხვა მოღვაწეების მიერ შექმნილი ისტორიული წყაროებიდან (გიულდენშტედტი ი.ა. 1770-1773, მოგზაურობა კავკასიაში). ამავე დროს, ჩვენთვის უაღრესად საინტერესო მასალას გვაწვდიან მეფის რუსეთის საარქივო დოკუმენტები ინგუშეთში მიმდინარე მოვლენების შესახებ (Сборник документов и материалов. Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе XIX Век. Магас. 2014. Сборник сведений о Кавказских горцах, том III. 1870. Тифлиς. Глава I, § 5. 1. Сборник сведений о кавказских горцах. Том IX. 1876. Тифлиς.. § II. 11 Пантюхов И.И. 1901. Ингуши. Антропологический очерк. Тифлис) და ვინაიდან ჩვენ ვიკვლევთ ეთნოიდენტობის რელიგიურ მარკერს, აუცილებელია ვიცნობდეთ ჩვენთვის საინტერესო ისტორიის მონაკვეთში არსებულ რელიგიურ ფონს ინგუშეთში. გარდა ისტორიული წყაროებისა, ინგუშთა ეთნოიდენტობის რელიგიური მარკერის შესწავლისას უნდა გავითვალისწინოთ როგორც საბჭოთა პერიოდის მეცნიერების, ასევე, თანამედროვე მკვლევართა ნაშრომები. (Харсиев. Ингушы и Ингушетия. 2020 ростов на дону. Албогачиева. Ислам в Ингушетий. 2017 Санкт Петербург.)

ეთნოიდენტობის კვლევა მიზანმიმართულად მიგვაჩნია სწორედ რომ ეთნოსიმბოლიზმის მეთოდოლოგიით (ჩხარტიშვილი. მ. 2020. ქართული ეროვნული იდენტობა:

კვლევისათვის რელევანტური თეორიული მიდგომის შერჩევის საკითხი. თბილისი. ე.დ. სმითი. ნაციონალური იდენტობა 1991.)

ინგუშთა ეთნოიდენტობის რელიგიური მარკერის შესწავლა, შეიძლება რამდენიმე შემადგენელ ნაწილად დაყოს:

1. ქრისტიანობის გავლენა პირვანდელ რელიგიურ შემადგენელზე
2. ისლამი და ქრისტიანობა ინგუშეთში
3. რუსეთის იმპერიის კავკასიური პოლიტიკის გავლენა ინგუშთა რელიგიაზე

ინგუშთა ეთნოიდენტობის რელიგიური მარკერის ჩამოყალიბებაზე რუსეთის იმპერიის კავკასიური პოლიტიკის გავლენის შესწავლისას აუცილებელია, უპირველეს ყოვლისა, მიმოვიხილოთ ინგუშებში არსებული რწმენა-წარმოდგენები. ამრიგად, უნდა მივმართოთ პირველწყაროს, რომელიცაა ი. გიულდენშტედტის XVIII საუკუნის მიწურულს შექმნილი ნაშრომი, სადაც ავტორი მოგვითხრობს ინგუშთა იმდროინდელ რწმენა-წარმოდგენებზე.

„ყოველგვარი უფულტურობის მიუხედავად, ქრისტიანობის კვალი მათ ყველაზე მეტად შემორჩათ სხვა კავკასიელთა შორის. მათ სწამთ ერთი ღმერთი, რომელსაც დაჟლას უწოდებენ და არ იციან არც კერპები, არც სხვა ღმერთები და წმინდანები. როგორც აფხაზები, ისინიც კვირას უქმობენ, ყოველგვარი სამუშაოს მიტოვებით. ზაფხულში ისინი უფრო მცირე ხანს, ზამთარში კი უფრო ხანგრძლივად არ სჭამენ ხორცს. მთელი ხალხი პატივს სცემს მოხუც ღვთისმოსავ განდებილს, რომელიც თავის თავს ცანი სტაგს (წმინდა ადამიანს) უწოდებს, ცხოვრობს მალალ მთებში ძველ ეკლესიასთან და დიდმარხვის შემდეგ დასაჟლავ ცხვრებს აკურთხებს ხოლმე სახსნილოდ. ისინი, მაჰმადიანების მსგავსად, რამდენიმე ცოლს ირთავენ, მაგრამ ღორის ხორცს კი სჭამენ, წინააღმდეგ მაჰმადიანთა წესისა“ [ი.ა. გიულდენშტედტი. 1770-1773: 71].

ინგუშეთში ისლამის მომძლავრებამდე გავრცელებული იყო ეთნო-წარმართული რელიგიისა და ქრისტიანობის სინკრეტული ფორმა. გარკვეულწილად, მსგავსად ქართველი მთიელებისა, ინგუშებმა გააერთიანეს ქრისტიანობა და ადგილობრივი რწმენა-წარმოდგენები, მარამ, თუ ქართველი მთიელების შემთხვევაში, წარმართული სალოცავებიდან მხოლოდ სახელი დარჩა, ხატობა/დღეობა კი, საბოლოოდ, ქრისტიანულად იქცა, ინგუშთა შემთხვევაში ქრისტიანობისა და წარმართობის თანხვედრის პროცესი იმავე პერიოდში განსხვავებულად წარიმართა. ინგუშებში „ამირანის ნათლია ჯერ კიდევ ღმერთი არ არის“ და „ნადირობის ქალღმერთი დალი“ ჯერ არ დაუმარცხებია წმინდა გიორგის. მაშასადამე, ქრისტიანულ წმინდანებს და, შესაბამისად, ქრისტიანობას არ დაუჩრდილავს წარმართული „ღვთისშვილები“, არამედ, როგორც ჩანს, ისინი ჰარმონიაში ცხოვრობენ. საქართველოს სამეფოს მხრიდან ქრისტიანიზაციის პროცესის შესუსტებისთანავე, ინგუშეთში იწყებოდა კვლავ წარმატებისაკენ დაბრუნების პროცესი (მსგავსად, მაგალითად, ფხოვლებისა, ამბოხი კაცთა დიდოულთ და ფხოველთა).

«овеществленные пережитки христианства в виде изображений крестов на очагах, очажных цепях, утвари и хлебах; крестовую орнаментику на боевых башнях и склепах, использование восковых свечей при молебствиях, наконец, массовые моления под открытым небом, номенклатуру некоторых культовых явлений и соответствующий словарный материал» [Крупнов 1971: 128–129].

ამას გვაფიქრებინავენ ინგუშთა სალოცავების ტიპი, რომელიც განსხვავდება წარმართული სალოცავებისგან და ძალიან წააგავს ქრისტიანული ბაზილიკის ტიპის ეკლესიას. საინტერესოა გადმოცემა ერთ-ერთი მსხვილი ინგუშური მაჰარის² „Khaьkхale“ (ვეჯალე) შექმნის შესახებ, სადაც მოთხრობილია ალბი-ერდის ტაძრის წარმოშობის ლეგენდა: „ეგეკალში მცხოვრები ალბერდის შვილებს (ეგი, ხამხი, თარგიმი) მიჰუთვნებენ ამ მაჰარის შექმნას. ხოლო მამის - ალბერდის გარდაცვალების შემდეგ აშენებენ საძვალეს,

რომელსაც ალბი-ერდის სახელით მოიხსენიებენ და ყოველწლიურად მისი სახელობის დღეობას აღნიშნავენ“. (3. М.-Т. Дзарахова. 2012г. 35.). ამრიგად, სინამდვილეში ქრისტიანული ტაძრის წარმართული წარმოშობის ლეგენდა ჰირდაჰირ მიუთითებს იმაზე, რომ ინგუშებში ქრისტიანობის შესუსტებასთან ერთად ხდებოდა წარმართობისკენ მიბრუნება, მაგრამ ქრისტიანობის კვალი რჩებოდა.

„из сохранившихся христианских понятий у ингушей замечается, между прочим, понятие о Боге в трех лицах. Но это понятие является у них без всякого видимого сознания, и хотя ингуш клянется тремя великими лицами, но не может себе объяснить, что это за великие лица“ [Ахриев 2000: 54].

„როგორც კი მაცნე გამოაცხადებდა ლოცვის დროს, ქალები იწყებდნენ ხორბლის ფქვილისგან 4 მრგვალი და ერთი სამკუთხედი ღვეჯულების ცხობას ყველით და კარაქით (ბოჯლი), შემდეგ კი მიჰქონდათ სალოცავში (აღზიუ), რომელიც ქვის ღობით იყო შემოსაზღვრული. ამ ეზოში შესვლის უფლება მხოლოდ კაცებს აქვთ, ხოლო უმუალოდ საკურთხეველში შედიან მხოლოდ უზუცესები და ქურუმი (დეკანოზი) (Труды Фомы Ивановича Горепекина 2006: 173).

მათი მსხვილი ერთობის დიდი სალოცავი დაკავშირებულია ამ ერთობის ეთნარქის სახელთან. აქვე საჭიროა ავღნიშნოთ ის ფაქტი, რომ სალოცავში მოქცევის წესი იდენტურია ქართველი მთიელების წესისა. სალოცავში ქალები არ დაიშვებიან ისევე, როგორც არ შეიძლება ქალის შესვლა ეკლესიის საკურთხეველში. ამასთან, ინგუშთა მმართველობის მთავარი ორგანოს - „მეხჰჳელის“ - უზუცესთა საბჭოს შერების ადგილი ქრისტიანული ტაძრის თხოვა-ერდის მიმდებარე ტერიტორიაზე იყო (მსგავსად, მაგალითად, მოხევეებისა, სადაც ჯერ სიონის ტაძარი, შემდეგ კი გერგეტის სამება ასრულებდა ამ ფუნქციას).

«Творя, с одной стороны, молитвы Аллаху и его Пайхмару (пророку Магомеду), с другой – они курят ладан и затопливают восковые свечи на развалинах христианской, а с третьей – приносят жертву какому-то горному духу «мехкинем»

на так называемой «дабе» в средней части долины кабахи, на пути к Девдоракскому леднику» [ОБ ИНГУШЕТИИ И ИНГУШАХ. Газета «ТЕРСКИЕ ВЕДОМОСТИ. Магас — Санкт-Петербург 2005. 74-76].

ინგუშთა ეთნოიდენტობის რელიგიური მარჯერის კვლევისას არ შეიძლება არ შევხვით „თუშოლის“ კულტს ინგუშეთში, რომელიც ითვლებოდა ნაყოფიერების ქალღმერთად. სავარაუდოა „თუშოლის“ ღვთისმშობელთან კავშირი. თუშოლისადმი ლოცვაც ძალიან ჰგავს ღვთისმშობლისადმი ლოცვას. „ბოლო ქურუმი (დეკანოზი) ელმურზა ხაუტიევი, რომელიც დიდხანს ასრულებდა დეკანოზის ფუნქციას თუშოლის სალოცავში სოფ. ქოგში, 1921 წელს ჰყვებოდა, რომ: თუშოლს ჰქონდა ქალის სახე, მასზე ამბობდნენ ადამიანთა დედა არისო, ლოცვაში კი სთხოვდნენ „ - *ო ღვთისგან მომავლო თუშოლი, ყველაფერი რაც სუნთქავს დედამიწაზე, აქვს ნაყოფი, რომელიც ამბობენ შენზეა დამოკიდებული. გვიმრავლე ნაყოფი.*“ (Б.Мальсагов. 2014.136). მისადმი ლოცვიდან ჩანს, რომ თუშოლი თავად ღმერთი არ არის, იგი „ღვთისაგან მომავალია“ და მისი სახელით ეხვეწებიან ღმერთს, რაც გარკვეულწილად წააგავს ღვთისმშობლისადმი ლოცვას. „*უფროსად დიდებულო და მარადის ქალწულო, დედაო ქრისტეს ღვთისაო, შესწირე ლოცვა ჩვენი ძესა შენსა და ღმერთსა ჩვენსა, რათა აცხოვნნეს სულნი ჩვენნი. ყოველი სასოება ჩემი შენზედა დამიძს, დედაო ღვთისაო, დამიფარე მე საფარველსა ქვეშე შენსა*“ (ლოცვანი. 57). მსგავსად ღვთიმშობლისა, ღმერთს ევედრებიან თუშოლის სახელით.

„Презжие верования ингушей видоизменились с принятием христианской религии. Из нового вероучения оказалось заимствовано то, что было близко традиционным верованиям. Так, богиня плодородия Тушоли стала именоваться «Богородицей» или «Девой Марией» [Великая, Виноградов 1983: 86]. К ней обращались с мольбой: «Сделай так, чтобы неродившие родили детей, а

родившихся оставь в живых. Пошли нам урожай, пошли дождь масляный и солнце лекарственное» [Далгат 1972: 55]. Праздник Тушоли справлялся в одно из ближайших к Пасхе воскресений («вербное» или «фомино»). Обязательным приношением считалось треугольное обрядовое печенье с изображением креста» [Великая, Виноградов 1983: 86].

მართალია, ინგუშებში X-XI საუკუნეებში ყველაზე ძლიერად საქართველოს სამეფო აწარმოებდა ქრისტიანიზაციის პროცესს, მაგრამ, ცხადია, აღნიშნული პროცესი ამ პერიოდში არ დაწყებულა. კავასიის მოსაზღვრე მთიელებზე საქართველოს სამეფო კარი გავლენას ახდენდა უფრო ადრეც და, სავარაუდოდ, ერთ-ერთი პირველი ქრისტიანიზაციის მძლავრი ტალღა უნდა ყოფილიყო ქართლის მეფე ვახტანგ გორგასლის ჩრდილოკავკასიაში ლაშქრობის შედეგი. მისის სახელი კი ინგუშურ ფოლკლორში „გერგალ ფაჩაჰ“-ის ფორმითაა ცნობილი. *„არც თუ ისე ცოტაა ღალღაისა და ჯეირახში ნამდვილი ქრისტიანული ტაძრები. ქრისტიანობის მენარჩუნებას ღალღაისა და ჯეირახში ხელს უწყობდა ქართველი ერი და საქართველოს სამეფო კარი, აქ შემორჩენილია საეკლესიო წიგნები ძველქართულად. ნელ-ნელა ქრებიან მოხუცები, რომლებიც იცავდნენ ქრისტიანულ მარხვებს“.* (Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе XIX Век. 2014: 501).

ამრიგად, XIX საუკუნის ინგუშეთში არსებული რელიგიური სიტუაცია ასეთია: ინგუშებში გავრცელებულია საკუთარი წარმართული, ქრისტიანობასთან შერწყმული რელიგია, მაგრამ მათი რელიგიური ყოფის ნიუანსები სრულიად ინერტულია რუსეთის იმპერიისათვის. ნებისთი თუ უნებლიედ არ ექცევა ყურადღება მათი რელიგიის ძირითად შემადგენლებს, არ ხდება მათი შედარება სხვა მთიელთა რწმენა-წარმოდგენებთან. პირიქით, ისინი უბრალოდ „უულტურო წარმართებად“ მიიჩნევიან. ამასთან, რუსეთის იმპერიას აქვს მოჩვენებითი მცდელობა ადგილობრივი მოსახლეობის გაქრისტიანებისა და აღმოსავლეთიდან კი, ჩეჩნეთისა და დაღესტნის გავლენით ვრცელდება ისლამი. *„მუსულმანობა წლიდან წლამდე სულ უფრო ვრცელდება*

ჩეჩნეთის დაბლობის ზეგავლენით, მაგრამ, ამასთან, რჩება სათაყვანისმცემლოდ ის ადგილები, რომლებიც დაკავშირებულია ქრისტიანობასთან“ [Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе XIX Век. 2014: 501].

XIX საუკუნის კავკასიაში განსაკუთრებით მწვავედ მიმდინარეობს თვითდამკვიდრების პროცესი. რუსეთის კავკასიაში გამოჩენამ ადგილზე არსებული წესრიგი თავდაყირა დააყენა. მისი გამოჩენა, როგორც ჩანს, მცირე ერებმა აღიქვეს ერთგვარ შესაძლებლობად, რათა საკუთარი პოლიტიკური სიტუაცია უკეთესობისაკენ შეეცვალათ. ასე ხდება ინგუშების შემთხვევაშიც: ისინი ინტენსიურად განაგრძობენ დაბლობზე დასახლებას, შედიან რა რუსეთის იმპერიის მთარველობის ქვეშ. მაგრამ, რაღა თქმა უნდა, რუსეთის იმპერიას საკუთარი გეგმები და შეხედულებები ჰქონდა ამა თუ იმ ხალხებსა და საკითხებთან დაკავშირებით, რამაც მალევე გამოიწვია კონფლიქტები. 1830-1832 წლებში გენერალ აბხაზოვისა და შემდგომ გენერალ როზენის მეთაურობით, ჩატარდა დამსჯელი ექსპედიციები ინგუშეთის მთის საზოგადოებაში. შესაბამისად, ის ხალხებიც კი, რომლებიც რუსეთის მხარეს იჭერდნენ კავკასიის ომის დროს, არ მიაჩნდათ მოკავშირედ. მათ საკუთარი ინტერესები ჰქონდათ, რომლებიც გარკვეულწილად იმპერიის გეგმებსა და ინტერესებთან თანხმობაში მოდიოდა. იმამატის გავლენა ძლიერი იყო ინგუშების მთის მოსახლეობაზე, მაგრამ მათი დამორჩილება ვერ მოხერხდა. რუსეთის მოხელეების საქმიანობა კავკასიის ხალხებში მხოლოდ-დამხოლოდ ართულებდა ვითარებას. მიუხედავად მრავალი თხოვნისა სასულიერო თუ სამხედრო პირებისაგან, არ გამოეყენებინათ ძალა ქრისტიანობის გავრცელების მიზნით, რუსეთის იმპერია ოფიციალურად არა, მაგრამ მაინც ეწეოდა იძულებითი ქრისტიანიზაციის პროცესს.

„საქართველოს არქივისკოპოსის ეგზარხოსის ჩემდამი მომართვის შედეგად ნაზრანელი ინგუშების მიერ გამოთქმული სურვილის გამო მიიღონ რა მართლმადიდებლობა ვთხოვ, თქვენ აღმატებულებას გაცეს

ბრძანება, რომ პრისტავმა ხორუნჯი გაიტოვმა გაუნჩოს ყველანაირი თანადგომა, პროტორეი შიო დვალიშვილს, რომელიც დანიშნულია, რათა მოაქციოს ეს ურწმუნოები. ხოლო მისათვის, რომ მოვაციოთ ეს ურწმუნოები ქრისტეს რჯულზე, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება იქნას გამოყენებული არც მუქარა, არც რაიმე სახის ძალადობა, არამედ ვიმოქმედოთ მათზე რბილი ხერხებით, დარწმუნების გზით“ [Ингуштия в политике Российской Империи на Кавказе XIX Век. 2014: 39].

როგორც ჩანს, სწორედ ძალადობრივი სახის ღონისძიებები გახდა ქრისტიანობისადმი უარყოფითი დამოკიდებულების ჩამოყალიბების მიზეზი ინგუშებში. აქვე აღსანიშნავია რუსეთის იმპერიის კავკასიური პოლიტიკის დამოკიდებულება კავკასიის ხალხებთან. მათ მიაჩნდათ, რომ საქმე ჰქონდათ უუღლესო ბარბაროსებთან. „ვლადიკავკაზის კომენდანტის პოლკოვნიკ შიროკის რაპორტიდან 1838 წ. ქრისტიანული რწმენის გავრცელება ინგუშეთის, როგორც მთის, ასევე, ბარის ნაწილებში იმყოფება უმდაბლეს საფეხურზე, თითქმის მთლად ახლადმოძილის სტადიაში.“ [М.С.-Г. Албогачиева. 2017. 30].

„Прежние языческие верования ингушей тесно переплелись с христианскими, заимствуя то, что было близко их традиционным религиозным представлениям. Вероятно, это можно объяснить тем, что едва только несколько поколений ингушей знакомились с новой религией, начинали проникаться ее духовными основами, как новые войны загоняли их в глухие ущелья, где их потомки, отрезанные от внешнего мира, теряли воспринятое их отцами или дедами вероучение, сохраняя лишь внешние его черты. Это приводило народ к возврату к его древним верованиям, но уже с включением новых элементов в обрядовые практики“ [Грабовский 1870: 27–28]

რუსი მკვლევარებისთვის უცხოა „მთის ქრისტიანობა“ ამრიგად ისინი წარმართული და ქრისტიანული რელიგიის სინთეზს წარმართობად მოიხსენიებენ. არადა, ქრისტიან-

ნობის კვალი ინგუშეთში გაცილებით დიდია. ქრისტიანობამ შეაღწია და დაიმკვიდრა თავი ყველაზე საკრალურ, ეთნორელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებში. მოგეხსენებათ, ქართველ მთიელებშიც ძნელად მოხდა ქრისტიანული რელიგიის მიღება. მიუხედავად რამდენიმე მცდელობისა ცეცხლით და მახვილით გაეწვრელებინათ ქრისტიანობა, მთიელებმა მაინც შეინარჩუნეს საკუთარი ეთნორელიგიის გადმონაშთი. „მთის ქრისტიანობა“ განსაკუთრებული თენოქმენია, რომელიც ქრისტიანობისა და ადგილობრივი რწმენა-წარმოდგენების სინთეზს გულისხმობს. ქრისტიანული ტაძრები კი ერთ-ერთი უძველესია რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე. ვინაიდან საქართველოს ეგზარხოსის ვლადიკავკაზის კომენდანტისადმი წერილიდან ირვევვა, რომ 1834 (ჩასვლისთანავე) წელს შიო დვალიშვილის მიერ მოინათლა 1012 ადამიანი. ამავე დროს, ინგუშთა ის ნაწილი, რომელიც ისლამს მისდევდა, მოითხოვდა სასულიერო პირების დანიშვნას: *„ხოლო ნაზრანელი და ყარაბულაყის საზოგადოებების მცხოვრებლები მოითხოვენ მიუჩინოთ მათ მცოდნე და საიმედო მოლა დაღესტნიდან. ვინაიდან იქაურმა სასულიერო პირებმა იციან მათი ენა და წესჩვეულებანი“* [Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе XIX Век. Магас. 2014: 40]. მოგეხსენებათ, ეთნიკური ერთობისათვის რელიგიური და ეთნიკური კუთვნილება ხშირ შემთხვევაში ერთმანეთთანაა გადაჯაჭვული. რუსეთის იმპერიისა და მისი მოხელეების ღია აგრესია ადგილობრივი მოსახლეობისადმი, ამასთან, კაზაკური სტანიცების მომრავლება ინგუშეთის ტერიტორიაზე (*“ხოლო მიწები მდებარე კავკასიის მთებსა, მდინარე მაღვას და თერგს შორის, საჭიროა დავასახლოთ ეთნიკურად რუსი მოსახლეობით (Пиродными россиянами), ვინაიდან აღნიშნული მიწები ყველაზე მეტად ვარგისია მიწათმოქმედებისათვის.“* [Б.Харсиев.2020.7]) მიანიშნებდა იმაზე რომ ინგუშები, როგორც ეთნიკური ერთობა ქრისტიანობის მიღებასთან ერთად ასილმილირდებოდნენ სლავურ მოსახლეობაში. ამავე დროს, რელიგიური სიჭრელე ქმნიდა

საფრთხეს რელიგიურ ნიადაგზე კონფლიქტების წარმოშობისა, რაც სინამდვილეში ხელს აძლევდა იმპერიას.

„В 1775 г. Мансур поднял восстание, в котором приняли участие чеченцы, ингуши, дагестанцы, кабардинцы. В этот период еще не было единой религии, на которую опиралось все общество, а насильственная христианизация настроила против себя значительную часть местного населения. В связи с этим влияние мусульманских миссионеров стало возрастать. Жители некоторых селений, располагавшихся по Сунже, начали строить мечети, отращивать бороды и делать мальчикам обрезание“ [АКАК. Т. IV. Д. 1368. Л. 891].

„Так, в 1821 г. многие местные жители выразили протест против насильственного обращения в христианство“ [АКАК. Т. VI. რუსული ქრისტიანიზაციის პოლიტიკა მთლიანად ფორმალურ ხასიათს ატარებდა. ამას ემატებოდა რუსეთ-კავკასიის რთული ურთიერთობები, რის შედეგადაც იბადებოდა სტერეოტიპი ქრისტიანი რუსი-მუსლიმი კავკასიელი: „Это вызвало гнев российской администрации, которая ультимативно объявила назрановцам (той части ингушского общества, которая относительно недавно до этого переселилась в равнинные районы у крепости Назрань), что такие действия приведут к насильственному возвращению их на прежнее место жительства. Назрановцы ответили, что «у них ни мулл, ни мечетей не имеется, а хотя в некоторых семействах по человеку по два только производят богомоление по обряду мухаммеданскому, но не есть совершенные мусульмане, и если изгнать оных, то каждое семейство лишится отца, брата или сына, да и прочие, будучи связаны родством, будут принуждены последовать за ними или принять общую участь вместе с помянутыми мухаммеданами»“ [АКАК. Т. VI. Ч. 1. Д. 537. Л. 405–406].

Указанные народы входили в состав Российской империи, но многие из них поддерживали Шамиля. В.Б. Скитский писал: «Страх перед русской властью, надежды на материальные блага (землю, службу) за лояльность по отношению к ней склонили их в пользу русских, но жестокость власти, несправедливость и злоупотребления ее толкали их к Шамилю. Магометанская вера становилась знаменем в этой борьбе с экономическим и политическим гнетом русских. Всякая попытка русской власти насильственно нарушить традиционный уклад жизни, согнать с насиженных мест и построить быт на новых началах возбуждала подозрительное и враждебное отношение со стороны руководящих групп общества» [Скитский 1930: 34].

„ამ რთულ ისტორიულ პერიოდში ინგუშეთის ტერიტორიაზე შეიძლებოდა მეხვედროდით წარმართს, მუსულმანს და ქრისტიანს. კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ: სახეზე იყო რელიგიური სინკრეტიზმი. მათ, ვინც მიიღო წმინდა ნათლობა, ვერ ხედავდნენ თავიანთ მოქმედებაში რაიმე გასაკიცხს, მაშინ, როცა მეორე ნაწილი იყო შემფოთებული მათი საქციელით. რის შედეგადაც მოხდა საზოგადოების გახლეჩვა. კოფლიქტმა, რომელიც რელიგიურ ნიადაგზე დიდი ხნის განმავლობაში მწიფდებოდა, 1836 წლის 3 აპრილს იფეთქა“ [М.С.-Г. Албогачиева. 2017. 40]. ამრიგად, ინგუშეთი და ინგუშები დადგნენ ეთნიკური ერთობის და ეთნოიდენტობის დამლის რეალური საფრთხის წინაშე. ერთი მხრივ, ინგუშებისათვის „რუსთა“ რელიგიის მიღება უქადდა რუსებთან აღრევას, „გარუსებას“, ხოლო, მეორე მხრივ, საჭირო იყო განყრდნობა მონათესავე, ერთმორწმუნე ერებისგან და თვითდამკვიდრების პროცესის დასრულება. იმისთვის, რომ დარჩენილიყვნენ თვითმყოფად ერად, მათთვის საჭირო იყო კარდინალური განსხვავება. სწორედ ამიტომ, ინგუშები ირჩევდნენ მათთვის უკვე არა უცხო, მუსულმანური რელიგიის მიღებას

და კავკასიაში უკვე მათ მეზობლად დამკვიდრებული, გავრცელებული რელიგიის ფარგლებში დარჩენას.

«Кавказская война стала событием, ускорившим принятие ислама прежде всего как инструмента идеологической консолидации и этнокультурной дифференциации» [Нефляшева 2007: 153].

მოუხედავად რამდენიმე მცდელობისა, ინგუშეთი არ გახდა იმამატის ნაწილი, პირიქით, ის იმამატის მოწინააღმდეგედაც კი გვევლინებოდა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, როგორც ჩანს, სინამდვილეში იმპერიის გეგმებში არ შედიოდა ქრისტიანობის გავრცელება ინგუშებში, ვინაიდან ისინი, მსგავსად ოსებისა, სახლობდნენ დარიალის მახლობლად, დარიალი კი იმპერიას საქართველოსთან აკავშირებდა. რუსეთს უკვე ჰქონდა გამოცდილება ქართველების აჯანყებისა, მაგალითად, 1804 წელს მთიულეთის აჯანყების სახით, როდესაც ადგილობრივმა მოსახლეობამ საფრთხე შეუქმნა იმპერიისა და საქართველოს დამაკავშირებელ გზას (მხედველობაში მაქვს დარიალი). ახლა კი, თუ ინგუშები მიიღებდნენ ქრისტიანობას, მოხდებოდა მათი უფრო მჭიდრო დაკავშირება საქართველოსთან, ასევე, სავარაუდოდ, მოხდებოდა ურთიერთობის დასტაბილურება ოსებთან. შესაბამისად, დარიალს და საქართველოს სამხედრო გზას შეექმნებოდა რეალური საფრთხე. ხოლო ამ საფრთხის იდეის დონეზე არსებობაც კი ქმნიდა იმპერიის არ დამორჩილების საშუალებას. იქმნებოდა ბერეკტი იმპერიის ინტერესების საწინააღმდეგოდ. რაღა თქმა უნდა, ნებისმიერ მოვლენას კაცობრიობის ისტორიაში გააჩნია როგორც დადებითი, ასევე, უარყოფითი მხარე. გამონასკლისი არ არის არც რუსეთის კავკასიური პოლიტიკის გავლენა კავკასიის ხალხებში მიმდინარე ეთნოკულტურულ პროცესებზე. მართალია, რუსეთის იმპერიულმა პოლიტიკამ არჩია ადგილობრივი პროცესების გაყინვა და დაძაბული, ურთიერთდაპირისპირებული გარემოს შექმნა, მაგრამ მათმა მეცადინეობამ უკურეაქცია გამოიწვია და, საბოლოოდ, შექმნა საფუძველი ინგუშთა რელიგიური ნიშნით გაერთიანებისა.

ამ უკანასკნელმა კი ხელი შეუწყო მათი ეთნოიდენტობის ფორმირებას და, შესაბამისად, ეთნიკური ერთობის განმტკიცებას - კონსოლიდაციას.

Бердиа Марсагишвили

Докторант ТГУ (программа «История Кавказа»)

**Процесс формирования религиозного маркера
национальной идентичности ингушей в XVIII-XIX вв.**

В статье рассматривается процесс формирования одного из основных маркеров идентичности – религиозного маркера. Более конкретно – проблема распространения христианства и ислама среди ингушей и влияние кавказской политики Российской империи на формирование их религиозного облика. Актуальность темы заключается именно в изучении идентичности, поскольку изучение данных вопросов является совершенно новым явлением в истории народов Северного Кавказа и пока находится в стадии исследования.

В Кавказском регионе все более активизируются процессы национального самоосознания и самоопределения. Эти процессы стали особенно интенсивными после событий осени 2018 года. Так называемый «земельный вопрос» (в форме «выравнивания» границы между Чечней и Ингушетией) дал небывалый импульс процессу всплеска национального самоосознания и самоопределения среди ингушей и чеченцев, но из-за потери территории этот процесс нашел более болезненный резонанс среди ингушей. Не только в научных

кругах, но и среди широких масс наблюдается процесс переосмысления этнической идентичности, изучения собственной этнической (речь идет об ингушской, а не вайнахской или нахской) истории. Ингуши начали процесс самоопределения: отделения своего народа, своей истории и своей культуры от родственных им чеченцев.

Религиозный маркер, как и языковой маркер, является одним из основных залогов этнического единства и целостности. Его изучение – важный шаг на пути к изучению идентичности и национального самовосприятия. Соответственно, формирование этнокультурного и религиозного пространства Кавказа в XIX веке, ориентируясь на кавказскую политику России, на примере ингушей и Ингушетии, должно стать импульсом для изучения этой проблемы в общекавказском масштабе. А научные изыскания этноидентичности могут стать новым направлением кавказоведения.

Целью исследования является изучение формирования одного из основных маркеров ингушской идентичности – религиозного маркера – под влиянием кавказской политики России; анализ формирования их религиозных убеждений в таких сложных условиях, как те, что существовали в XVIII-XIX вв. на Северном Кавказе; как происходил «выбор» религии и как в конечном итоге был сделан выбор между христианством и исламом; какую роль сыграли в формировании религиозного маркера ингушской идентичности, с одной стороны, российская политика на Кавказе, с другой стороны, историческое влияние Грузии, утвердившееся в жизни и быту, и с третьей стороны, влияние Чечни и Дагестана.

В представленной нами статье рассматривается религиозный маркер идентичности с точки зрения

этносимволизма. Создателем и ведущим специалистом данной методики является выдающийся английский ученый Э.Д. Смитт. Вышеуказанная методология поддерживает баланс между примордиализмом (который считает, что нации – это явление, существующее с иском) и конструктивизмом (который, в противоположность примордиализму, считает, что нации созданы в новое время политическими элитами). Ученый отмечает, что нации предстают одновременно и как реально существующие и, в некоторой степени, как социальные конструкции. «Мне понравился этот промежуточный подход, т.к. считаю, что он вполне может описать многовековой процесс формирования грузинского самосознания / идентичности. Он не был наивным и внеисторичным, как примордиалистский подход, и не был теорией, которая полностью отрицает субстанциальность феномена нации и представляет нацию исключительно как форму современного дискурса» (Чхартிшвили М. Грузинская национальная идентичность: вопрос выбора релевантного теоретического подхода к исследованию. Тбилиси 2020. 4.).

Мы считаем, что, как и в случае с грузинами, вышеуказанный подход вполне релевантен и для изучения идентичности других кавказских народов. Одним из наименее изученных направлений в истории народов Кавказа, и в частности, истории ингушей, является проблема этноидентичности. Исследование маркеров ингушской идентичности: их истоков, разрушения и воссоздания – один из важнейших моментов в изучении их истории. И исследование религиозного маркера этноидентичности ингушей – первый шаг к изучению их этноидентичности.

Как известно, ингуши на протяжении значительной части их истории являлись бесписьменным народом. Соответственно, изучать их историю приходится по историческим источникам, созданным иностранными (в основном российскими) чиновниками, учеными, генералами и другими деятелями (Гюльденштедт И.А. «Географическое и статистическое описание Грузии и Кавказа», 1770-1773.). В то же время, чрезвычайно интересный материал о событиях, происходивших в Ингушетии предоставляют архивные документы царской России (Сборник документов и материалов. Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе. XIX век. Магас. 2014. Сборник сведений о Кавказских горцах, том III. 1870. Тифлиς. Глава I, § 5. 1. Сборник сведений о кавказских горцах. Том IX. 1876. Тифлиς. § II. 11. Пантюхов И.И. 1901. Ингуши. Антропологический очерк. Тифлиς). Поскольку мы исследуем религиозный маркер этноидентичности, необходимо знать религиозный фон Ингушетии в интересующий нас исторический период. Помимо исторических источников, при изучении религиозного маркера этноидентичности ингушей следует учитывать труды как советских, так и современных исследователей (Харсиев. Ингушы и Ингушетия. 2020, Ростов на Дону.; Албогачиева. Ислам в Ингушетии. 2017, Санкт Петербург).

Мы считаем, что исследование этноидентичности является целесообразным именно с использованием методологии этносимволизма (Чхартшвили М. 2020. Грузинская национальная идентичность: проблема выбора релевантного теоретического подхода для исследования. Тбилиси. Э.Д. Смитт. Национальная идентичность, 1991 г.).

Изучение религиозного маркера этноидентичности ингушей можно разделить на несколько компонентов:

1. Влияние христианства на изначальную религиозную составляющую.
2. Ислам и христианство в Ингушетии.
3. Влияние кавказской политики Российской империи.

При изучении влияния кавказской политики Российской империи на формирование этноидентичности ингушей, их религиозных маркеров, необходимо, прежде всего, рассмотреть религиозные верования и представления, бытующие среди ингушей. Соответственно, следует обратиться к первоисточнику, которым является сочинение И. Гюльденштедта, созданное в конце XVIII века. В нем автор рассказывает о верованиях и представлениях ингушей той эпохи: «При всей дикости они сохранили некоторые следы христианства, и более отчетливые, чем у других кавказцев. Они верят только в одного бога, которого они называют Дакла,²⁶ и не знают никаких идолов или побочных богов или святых. Воскресенье они празднуют, как абхазы, только тем, что прекращают всю работу. Летом они воздерживаются на короткое время от мясной пищи, зимой – на более долгое. Вся нация почитает старого смиренного отшельника, который называет себя цани стаг (чистый человек), который живет в высоких горах у старой церкви и после поста благословляет овец на заклание для первого употребления мясной пищи. Но при этом и также при рожденьях, свадьбах и похоронах существуют самые незначительные церемонии. Они женятся на нескольких женщинах, как магометане, но едят, вопреки их обычаям, свинину» (Гюльденштедт И.А. «Географическое и статистическое описание Грузии и Кавказа», 1770-1773: 71).

²⁶ Дэл – Бог.

До укрепления ислама в Ингушетии практиковалась смесь этноязыческой религии и христианства. Как и грузинские горцы, ингуши в какой-то степени объединили христианство и местные верования, но если в случае грузинских горцев от языческих святынь осталось только название, а «хатоба»/поклонение со временем стали полностью христианскими, то в случае ингушей процесс сближения христианства и язычества в этот период протекает иначе: у ингушей «крестным отцом Амирани еще не является Бог», а «Дали, богиня охоты» еще не побеждена святым Георгием, другими словами, христианские святые, а следовательно, и христианство, не были оттенены языческими «сынами Божьими». Но, похоже, они живут в гармонии. Как только процесс христианизации со стороны Грузинского царства ослабевал, в Ингушетии начинался процесс возвращения к язычеству (аналогичный, например, восставшим дидойцам и пховцам). «Овеществленные пережитки христианства в виде изображений крестов на очагах, очажных цепях, утвари и хлебах; крестовая орнаментика на боевых башнях и склепах, использование восковых свечей при молебнях, наконец, массовые молебни под открытым небом, номенклатура некоторых культовых явлений и соответствующий словарный материал» (Крупнов, 1971: 128-129). Об этом свидетельствует тип ингушских святилищ, отличающихся от языческих капищ и очень схожих с христианскими церквями типа базилики. Интересно предание о создании одного из крупных ингушских шахаров «Ха'кхалэ» (Х'жалэ), где повествуется о происхождении храма Альби-Ерды: «Сыновьям Альберды, живущим в Эгикале, (Эги, Хамхи, Таргим) приписывают постройку этого шахара. После смерти отца, т.е. Альберды, они построили склеп, который назвали Альби-Ерды, и празднуют

его именины каждый год» (З. М.-Т. Дзарахова. 2012: 35.) Таким образом, по сути, легенда о языческом происхождении христианского храма Альби-Ерды прямо указывает на то, что с ослаблением христианства среди ингушей происходил возврат к язычеству, но следы христианства сохранялись. «Из сохранившихся христианских понятий у ингушей замечается, между прочим, понятие о Боге в трех лицах. Но это понятие является у них без всякого видимого сознания, и хотя ингуш клянется тремя великими лицами, но не может себе объяснить, что это за великие лица» (Ахриев 2000: 54). «Как только вестник объявлял время молитвы, женщины начинали печь четыре круглых и один треугольный пирог из пшеничной муки с сыром и маслом (боджли), а затем относили их в святилище (эльгиц), которое было окружено каменной оградой. Вход в этот двор разрешен только мужчинам, а в само святилище входят только старейшины и жрец (диякон) (Труды Фомы Ивановича Горелекина 2006: 173).

Великая святыня их крупного единства связана с именем этнарха этого единства. Важно также отметить, что правила поведения в святыне идентичны правилам грузинских горцев. Женщинам вход в святилище запрещен, так же как женщинам не разрешено входить в алтарь церкви. Кроме того, главный орган ингушской власти – «Мекх Хел», как и у мохевцев, место сбора совета старейшин (сначала это был Сионский собор, а затем Гергетский Троицкий собор) располагалось вблизи христианской церкви Тхоба-Ерды. «Творя, с одной стороны, молитвы Аллаху и его Пайхмару (пророку Магомеду), с другой – они курят ладан и затопливают восковые свечи на развалинах христианской церкви, а с третьей – приносят жертву какому-то горному духу «мехкинем» на так называемой «дабе» в средней

части долины Кабахи, на пути к Девдоракскому леднику» [Об Ингушетии и ингушах. Газета «Терские ведомости. Магас – Санкт-Петербург, 2005, 74-76).

Изучая религиозный маркер ингушской этноидентичности, нельзя не затронуть культ «Тушоли», бытующий в Ингушетии, считавшейся богиней плодородия. Есть вероятность связи «Тушоли» с Богородицей. Молитва Тушоли также очень похожа на молитву Деве Марии. «Последний жрец (диакон) Эльмурза Хаутиев, долгое время служивший диаконом в святилище Тушоли в селе Ког, в 1921 году рассказывал: «У Тушоли было лицо женщины, про нее говорили, что она мать всех людей». В молитве к ней просили: «О Тушоли, пришедшая от Бога, все, что дышит на земле, имеет свои плоды, как говорят, зависит от тебя. Дай нам много плодов» (Б. Мальсагов, 2014: 136). Из молитвы к ней становится ясно, что Тушоли сама по себе не Богиня, а «исходит от Бога» и от Ее имени молятся Богу. Это чем-то похоже на молитву Богородице. «Преславная Приснодево, Мати Христа Бога, принеси нашу молитву Сыну Твоему и Богу нашему, да спасет тобою души наша. Все упования мое на Тя возлагаю, Мати Божия, сохрани мя под кровом Твоим» (Молитвы, 57) Подобно Богородице, Богу молятся от имени Тушоли. «Прежние верования ингушей видоизменились с принятием христианской религии. Из нового вероучения оказалось заимствовано то, что было близко традиционным верованиям. Так, богиня плодородия Тушоли стала именоваться «Богородицей» или «Девой Марией» (Великая. Виноградов 1983: 86). К ней обращались с мольбой: «Сделай так, чтобы неродившие родили детей, а родившихся оставь в живых. Пошли нам урожай, пошли дождь масляный и солнце лекарственное» (Далгат 1972: 55). Праздник Тушоли справлялся в одно из

ближайших к Пасхе воскресений («вербное» или «фомино»). Обязательным приношением считалось треугольное обрядовое печенье с изображением креста» (Великая. Виноградов 1983: 86).

Хотя Грузинское царство наибольшую активность в процессе христианизации ингушей проявляло в X-XI вв., очевидно, что этот процесс начался не в этот период. Грузинский царский двор оказывал влияние на граничащих кавказских горцев еще раньше, и одной из первых мощных волн христианизации, вероятно, был поход на Северный Кавказ царя Картли Вахтанга Горгасали. Его имя известно в ингушском фольклоре как «Гергал Пачах». «В Паллҭае и Джейрахе довольно много настоящих христианских церквей. Грузинский народ и грузинский царский двор поддерживали сохранение христианства в Паллҭае и Джейрахе; здесь сохранились церковные книги на древнегрузинском языке. Пожилые люди, соблюдавшие христианские посты, постепенно исчезают» (Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе XIX Век. 2014: 501).

Таким образом, религиозная ситуация в Ингушетии в XIX веке выглядит следующим образом: среди ингушей распространена собственная языческая вера, сочетающаяся с христианством. Однако нюансы их религиозной жизни совершенно инертны для Российской империи. Намеренно или ненамеренно, но основным составляющим ингушской религиозности не уделяется внимания, и они не сравниваются с верованиями других горных народов. Напротив, ингушей просто считают «бескультурными язычниками». Вместе с тем Российская империя предпринимает мнимые попытки христианизации местного населения, а с востока, под влиянием

Чечни и Дагестана, распространяется ислам. «Под влиянием чеченской низины мусульманство с каждым годом распространяется все шире, но в то же время сохраняются места поклонения, связанные с христианством» (Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе XIX Век. 2014: 501).

На Кавказе в XIX веке процесс самоутверждения шел особенно интенсивно. Появление России на Кавказе перевернуло существующий там порядок. Появление России, по-видимому, было воспринято малыми народами как возможность изменить свою политическую ситуацию к лучшему. Именно это и происходит в случае с ингушами, которые продолжают интенсивно расселяться на равнине, попадая под покровительство Российской империи. Но, конечно, у Российской империи были свои планы и взгляды относительно некоторых народностей и проблем, что вскоре привело к конфликтам. В 1830-1832 гг. под командованием генерала Абхазова, а затем генерала Розена были проведены карательные экспедиции в горные общины Ингушетии. В результате даже те народы, которые во время Кавказской войны были на стороне России, не считали Россию союзником. У них были свои интересы, которые в какой-то степени совпадали с планами и интересами империи. Влияние Имамата на население Горной Ингушетии было сильным, но подчинить его себе не удалось. Действия российских чиновников в среде кавказских горцев только усложняли ситуацию. Несмотря на многочисленные призывы духовенства и военного начальства, не применять силу для распространения христианства, Российская империя, хотя и неофициально, но продолжала проводить процесс насильственной христианизации. «В связи с желанием, выраженным ингушами Назрани, вследствие обращения ко мне экзарха Грузинской Архиепископии,

принять православие, прошу Ваше Превосходительство отдать распоряжение, чтобы пристав хорунжий Гаитов оказал всемерное содействие протоиерею Шио Двалишвили, которому поручено обратить этих неверных. А чтобы обратить этих неверных в закон Христов, мы ни в коем случае не должны прибегать к угрозам или какому-либо насилию, но воздействовать на них мягкими методами, посредством убеждения» (Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе XIX Век. 2014: 39).

Очевидно, именно эти принудительные меры стали причиной формирования негативного отношения к христианству среди ингушей. Здесь же нужно отметить позицию кавказской политики Российской империи, которая считала, что, имея дело с народами Кавказа, они имеют дело с бескультурными варварами. «Из донесения полковника Широкого, коменданта Владикавказа, 1838 год. Распространение христианской веры как в Горной, так и в Равнинной части Ингушетии находится на самой низкой стадии, почти совсем в зачаточном состоянии» (М.С.-Г. Албогачиева. 2017: 30). «Прежние языческие верования ингушей тесно переплелись с христианскими, заимствуя то, что было близко их традиционным религиозным представлениям. Вероятно, это можно объяснить тем, что едва только несколько поколений ингушей знакомились с новой религией, начинали проникаться ее духовными основами, как новые войны загоняли их в глухие ущелья, где их потомки, отрезанные от внешнего мира, теряли воспринятое их отцами или дедами вероучение, сохраняя лишь внешние его черты. Это приводило народ к возврату к его древним верованиям, но уже с

включением новых элементов в обрядовые практики» (Грабовский 1870: 27-28).

Русским ученым чуждо «христианство гор», поэтому синтез язычества и христианства они называют язычеством. Однако следы христианства в Ингушетии гораздо значительнее; христианство проникло и утвердилось в самых сакральных, этнорелигиозных обычаях и традициях. Общеизвестно, что грузинским горцам также сложно было принять христианскую религию. Несмотря на многочисленные попытки распространения христианства огнем и мечом, горцы все равно сохранили пережитки своей этнорелигии. «Горное христианство» – особое явление, предполагающее синтез христианства и местных верований и представлений, а существующие здесь христианские церкви являются одними из древнейших на территории Российской империи. Из письма экзарха Грузии коменданту Владикавказа следует, что в 1834 году (сразу после его прибытия) Шио Двалишвили крестил 1012 человек. В то же время часть ингушей, исповедующих ислам, требовала назначения священнослужителей: «А жители Назрановской и Карабулакской общин требуют, чтобы им назначили знающего и надежного муллу из Дагестана, поскольку тамошнее духовенство знает их язык и обычаи» (Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе XIX век. Магас, 2014: 40). Как известно, в этническом единстве религиозная и этническая принадлежность часто переплетаются. Открытая агрессия Российской империи и ее чиновников по отношению к местному населению Северного Кавказа, а также распространение казачьих станиц на территории Ингушетии: «земли, расположенные в горах Кавказа, между реками Малка и Терек, должны быть заселены природными россиянами, так как эти земли наиболее

пригодны для земледелия» (Б. Харсиев, 2020: 7.) – указывают, что с принятием христианства ингуши, как этническая группа, ассимилировалась бы со славянским населением. В то же время религиозная пестрота создавала угрозу религиозных конфликтов, что на самом деле было на руку империи.

«В 1775 г. Мансур поднял восстание, в котором приняли участие чеченцы, ингуши, дагестанцы, кабардинцы. В этот период еще не было единой религии, на которую опиралось все общество, а насильственная христианизация настроила против себя значительную часть местного населения. В связи с этим влияние мусульманских миссионеров стало возрастать. Жители некоторых селений, располагавшихся по Сунже, начали строить мечети, отращивать бороды и делать мальчикам обрезание» (АКАК. Т. IV. Д. 1368. Л. 891). «Так, в 1821 г. многие местные жители выразили протест против насильственного обращения в христианство» (АКАК. Т. VI). Со стороны России политика христианизации горцев носила чисто формальный характер. Это усугублялось сложными отношениями между Россией и Кавказом, в результате чего сложился стереотип о русском христианине и мусульманине-кавказце. «Это вызвало гнев российской администрации, которая ультимативно объявила назрановцам (той части ингушского общества, которая относительно недавно до этого переселилась в равнинные районы у крепости Назрань), что такие действия приведут к насильственному возвращению их на прежнее место жительства. Назрановцы ответили, что «у них ни мулл, ни мечетей не имеется, а хотя в некоторых семействах по человеку и по два только производят богомоление по обряду мухаммеданскому, но не есть совершенные мусульмане, и если изгнать оных, то каждое семейство лишится отца, брата или

сына, да и прочие, будучи связаны родством, будут принуждены последовать за ними или принять общую участь вместе с помянутыми мухаммеданами» (АКАК. Т. VI. Ч. 1. Д. 537. Л. 405-406). Указанные народы входили в состав Российской империи, но многие из них поддерживали Шамиля. В.Б. Скитский писал: «Страх перед русской властью, надежды на материальные блага (землю, службу) за лояльность по отношению к ней склонили их в пользу русских, но жестокость власти, несправедливость и злоупотребления ее толкали их к Шамилю. Магометанская вера становилась знаменем в этой борьбе с экономическим и политическим гнетом русских. Всякая попытка русской власти насильственно нарушить традиционный уклад жизни, согнать с насиженных мест и построить быт на новых началах возбуждала подозрительное и враждебное отношение со стороны руководящих групп общества» (Скитский 1930: 34).

«В этот сложный исторический период на территории Ингушетии можно было встретить и язычника, и мусульманина, и христианина». Повторяем еще раз: на лицо был религиозный синкретизм. Те, кто принял святое крещение, не видели ничего предосудительного в своих действиях, тогда как другая часть была обеспокоена их поведением. В результате общество разделилось. Конфликт на религиозной почве, назревавший давно, произошел 3 апреля 1836 года. (М.С.-Г. Албогачиева, 2017: 40). Таким образом, Ингушетия и ингуши столкнулись с реальной угрозой распада этнического единства и потери этноидентичности. С одной стороны, для ингушей принятие «религии русских» означало смешение с русскими, «обрусение». С другой стороны, необходимо было отмежеваться от родственных, единоверных народов и завершить процесс самоутверждения. Для того, чтобы

оставаться самостоятельной этнической группой, им требовалось кардинальное отличие. Именно поэтому ингуши предпочли принять ислам, который уже не был им чужд и остаться в рамках той религии, которая уже устоялась и была распространена у их соседей на Кавказе. «Кавказская война стала событием, ускорившим принятие ислама прежде всего как инструмента идеологической консолидации и этнокультурной дифференциации» (Нефляшева 2007: 153).

Соответственно, ингуши и Ингушетия не вошли в состав Имамата, несмотря на многочисленные попытки. Напротив, они даже представляли угрозу Имамату. Следует также отметить, что распространение христианства среди ингушей, судя по всему, на самом деле не входило в планы империи, поскольку, как и осетины, они обитали близ Дарьяла, который соединял империю с Грузией. У России уже был опыт восстания грузин, напр., восстание в Мтиулету 1804 года, когда местное население угрожало дороге, соединявшей империю и Грузию (я имею в виду Дарьял). Если бы ингуши приняли христианство, это сблизило бы их с Грузией и, вероятно, стабилизировало бы отношения с осетинами. Соответственно, Дарьялу и Военно-Грузинской дороге грозила бы реальная угроза. Наличие этой угрозы даже на уровне идеи создавало возможность бросить вызов империи, образовывались рычаги давления против интересов империи.

Разумеется, любое событие в истории человечества имеет как положительные, так и отрицательные стороны. Не является исключением и влияние кавказской политики России на этнокультурные процессы, происходящие среди народов Кавказа. Хотя российская политика предпочла заморозить локальные процессы с помощью незначительных «раздража-

ющих» вмешательств, чтобы создать искусственную поддержку естественным процессам на местах – напряженной, конфронтационной обстановке, что позволяло ей легко отстаивать интересы империи. Однако усилия России вызвали противоположную реакцию, которая в конечном итоге создала условия для объединения ингушей под единой религией. Тем самым это способствовало ускорению окончательного создания религиозного маркера в контексте формирования их этноидентичности и, как следствие, укреплению этнического единства – установлению одного из главных столпов этноидентичности.

Использованная литература:

1. Чхартишвили М. Грузинская национальная идентичность: вопрос выбора релевантного теоретического подхода к исследованию. Тбилиси, 2020.
2. Гюльденштедт И.А. Географическое и статистическое описание Грузии и Кавказа. 1770-1773.
3. Сборник документов и материалов. Ингушетия в политике Российской Империи на Кавказе. XIX век. Магас. 2014.
4. Сборник сведений о Кавказских горцах, том III. Тифлиси, 1870.
5. Сборник сведений о кавказских горцах. Том IX. Тифлиси, 1876.
6. Пантюхов И.И. Ингуши. Антропологический очерк. Тифлиси, 1901.
7. Харсиев. Ингушы и Ингушетия. Ростов на Дону, 2020.
8. Албогачиева. Ислам в Ингушетии. Санкт Петербург, 2017.
9. Э.Д. Смитт. Национальная идентичность, 1991.

Гурам Мархулия

Сухумский Государственный Университет

Бежан Хорава

Грузинский Университет

**Ингуши и Ингушети
в грузинских письменных источниках**

Современные тенденции в развитии исторического знания характеризуются усилением методологических подходов к общим вопросам исторического познания, поиском новых документов и материалов для изучения сложных политико-экономических и социокультурных отношений народов Кавказа. Провозглашение независимости Грузии позволило «расширить» границы научного поиска и без партийных указов развивать богатую историю взаимоотношений Грузии с народами Северного Кавказа, тем более, что грузинская историческая наука рассматривает Кавказ как единый регион.

Теоретическое осмысление значимого исторического опыта народов Кавказа привлекает все большее внимание историков, ставящих вопрос о необходимости формирования нового научного направления, связанного с системным изучением прошлого и настоящего региона – его исторических традиций, современных форм и перспектив развития.

Народы Кавказа издавна находились в много-сторонних связях с грузинским государством, шли общим путем социально-экономического и культурного развития. Это обстоятельство, а также сходные естественно-географические

условия способствовали выработке у нас общих черт в хозяйстве и быту, в материальной и духовной культуре, в нравах и обычаях, что сделало Кавказ одним из своеобразных историко-этнографических регионов Мира. Поистине интересна в этом аспекте отношение между ингушским и грузинским народами.

Изучение этого исторического процесса показывает, что дружба двух народов является особым видом взаимоотношений, характеризующихся самоценностью, бескорыстностью, и взаимной симпатией. Ни Грузия и не Ингушети никогда не были империей чтобы это понятие использовать в качестве имперской политики, дружба диктовалось не сверху, а исходила из простых людей и распространялась в народе.

Следует отметить, что дружба никогда не было отдельным видом договора между Грузией и Ингушети, просто наши народы были исторически связаны между собой многочисленными дружбами и тем самым поддерживали функционирование порядка при международной анархии или в определенном военно-политическом беспорядке на пространстве Кавказа. Поэтому неудивительно, что главными представителями дружбы были представители народов, а не политические власти.

Грузинский народ с ингушским народом связывает многовековая история. Эта история отражена в грузинских письменных источниках, как в нарративных так и документальных.

В грузинских письменных источниках ингуши упоминаются под разными названиями – *дурдзуки*, *дурдзукни*

(დურძუკი, დურძუკნი) *გალა, გლივი* (ღალღა, ღლიღვი), *კისტინი* (ქისტტი, ქიშტი), а страна их проживания – *Дурдзукети, Кистети, Глигвети* (დურძუკეთი, ქისტეთი, ღლიღვეთი). Уже Позже, в грузинских письменных источниках встречаются ингуши и Ингушети. Надо отметить, что название Ингушети из грузинского языка вошел в русский язык.

Из грузинских письменных источников в первую очередь, надо отметить, «Картлис Цховреба» (груз. ქართლის ცხოვრება, дословно: «Жизнь Грузии», «Житие Картлии»), сборник средневековых грузинских летописей, составление которого было начато в VI веке грузинским историком Джуаншером Джуаншериани. В XI веке текст «Картлис Цховреба» был дополнен и отредактирован грузинским историком Леонтием Мровели.

«Картлис Цховреба» охватывает историю Грузии с древнейших времен до XIV века. Сохранилось несколько списков «Картлис Цховреба», относящихся к XV–XVII векам. Она состоит из исторических сочинений Леонтия Мровели, Джуаншера Джуаншериани, Сумбата Давитисдзе, анонимных авторов XI–XIII веков – царя Баграта IV, царя Давида Строителя, царицы Тамар, царя Гиоргия IV и анонима XIV века. «Картлис Цховреба» содержит важные сведения о народах Кавказа, в том числе и об Ингушах и Ингушети.

В сочинениях Леонтия Мровели, Джуаншера Джуаншериани, анонимного историка царицы Тамар, анонимного историка XIV в. Жамтаагмцерели, вошедших в «Картлис Цховреба», не раз упоминаются *дурдзуки*.

Сочинением Леонтия Мровели открывается грузинский летописный свод «Картлис Цховреба». Свое повествование Леонти Мровели начинает с установления этнической карты народов Кавказа. По концепции летописца этнархи кавказских народов являются братьями. Такова основа концепции Леонтия Мровели, сконструированного им по примеру аналогичных схем ранневизантийских авторов.

В грузинских летописях традиционно под термином «Кавказ» подразумевается Северный Кавказ в целом без включения в него Дагестана. И здесь, Братом Картлоса и Эгроса выступает Кавкас. Как принято считать, Кавкас является этнархом вайнахов.

По сведениям Леонтия Мровели, разбитые в столкновении с пришельцами кавказцы отступили в горы и закрепились в труднодоступных ущельях. После этого, в грузинской хронике появляется еще один этнический термин, – дурдзуки, – идущий якобы от имени другого легендарного героя, «самого именитого среди потомков Кавкаса», – Дурдзука, под предводительством которого, по сообщению летописца, совершилось перемещение племени в горы: «Дурдзук же, что был самым знаменитым среди сынов Кавкаса, ушел и расположился в горной теснине, которой и дал имя свое – Дурдзукети» (КЦ, 1955: 11).

В сочинении Леонтия Мровели рассказывается о создании Картлийского царства. По сочинению, в конце IV в. до н.э. представитель картлийского знатного рода Парнаваз, поднявший восстание против ставленника македонских завоевателей, призвал к себе на помощь горцев Северного Кавказа. Одолев своих противников и объявив себя царем

Картли, Парнаваз заключил военно-политический союз с племенами Северного Кавказа. По обычаю времени союз был скреплен династическим браком: Парнаваз женился на женщине из народа дурдзуков (КЦ, 1955: 25). По сведениям «Картлис Цховреба» «Парнаваз был первым царем Картли из рода Картлоса. Он распространил язык грузинский. И не говорили более в Картли на ином языке, кроме грузинского. Он создал письменность грузинскую» (КЦ, 1955: 25).

По сведениям «Картлис Цховреба», после Парнаваза воцарился сын его – Саурмаг. Таким образом, вторым царем Картли был Саурмаг, по матери дурдзук.

Дальше, в «Картлис Цховреба» рассказывается, как против царя Саурмага, сына Парнаваза, восстали Эристави, правители военно-административных областей Картлийского царства, и хотели убить его. Саурмаг тайно бежал в страну дурдзуков, к братьям своей матери, заручился их поддержкой, а также оставшихся верными ему представителей картлийской знати, и с их помощью решительно подавил мятеж (КЦ, 1955: 25).

Впрочем, отношения между соседями не всегда носили мирный характер. Во время правления третьего царя Картли, Мирвана, сына Саурмага, по сочинению Леонтия Мровели, в конце III в. до н. э. – начале II в. до н. э., дурдзуки напали на Картли, но потерпели поражение и были обращены в бегство (КЦ, 1955: 25).

Таким образом, дурдзуки неоднократно упоминаются в сочинении Леонтия Мровели.

В сочинении Джуаншера Джуаншериани, когда речь идет о событиях VI века, говорится о вспомогательной войске из Северного Кавказа, в составе Картлийского войска: «Тогда кесарь выслал куропалату Гуараму великие сокровища и повелел ему на те сокровища собрать и вывести с севера ополчение и присовокупив к нему воинов картлийских, отправить их в Персию. Гуарам же поступил так: вывел овсов, дурдзуков и дидоев и дал им в предводители эриставов картлийских. Вступил в Адарбадаган и приступил к захвату» (КЦ, 1955: 98).

Дурдзуки упоминаются в сочинении анонимного историка царицы Тамар «История и восхваление венценосцев». В нем рассказывается, что во время восстания пховцев и дидойцев, дурдзуки сохранили верность к власти. Когда дзурдзукетские цари узнали о прибытии атабага Иванэ войском, явились к нему с подарками, выставили воинов и помогли ему подавить восстание (КЦ, 1955: 291).

По-видимому, дурдзуки, а также некоторые другие народы Северного Кавказа, участвовали в большинстве крупных войн Грузинского царства в XI-XIII веков, но письменные исторические источники этого периода, отличающиеся краткостью изложения, не всегда фиксируют факты, считавшиеся тогда обычным делом. Иногда же вспомогательные отряды с Северного Кавказа упоминаются в грузинских хрониках под собирательным названием – «все горцы». Участие в победоносных походах грузинских войск приносило им славу и добычу.

Отряды северокавказских народов часто привлекались правителями Грузии и в оборонительных войнах. Например, в

«Картлис Цховреба» отмечено участие дурдзуков в борьбе против войск хорезмшаха Джалал ад-Дина, напавшего на Тбилиси в 1226 году. В хронике анонимного автора XIV в. «Столетняя летопись», включенного в «Картлис Цховреба» сказано, что «Царица Русудан созвала все свое воинство ... и отверзла Врата Дариальские и впустила овсов, дурдзуков и заодно с ними всех горцев» (КЦ, 1955: 344).

Кистини и глигви упоминаются в сочинении летописца XVIII в. Папуна Орбелиани «Амбавни Картлисани» (История Грузии). Как выясняется, в 1754 году правитель Хундзахский Нурсал-бек попытался сформировать военную коалицию против Картлийско и Кахетинского царств. Царь Картли Теймураз II (1744-1762) и царь Кахети Ираклий II (1744-1762) призвали своих союзников из Северного Кавказа. Нурсал-бек, вторгшись в Кахети и разгромив нескольких сел, осадил крепость Мчадиджвари. Из-за задержки северокавказцев Ираклий II вынужден был выступить против врага только грузинским войском. В битве, состоявшейся 16 августа, грузинское войско нанесло поражение противнику (ორბელიანი, 1981: 216-218).

К этому времени уже одержавшему победу царю прибыло многочисленное войско с Северного Кавказа. Как свидетельствует летописец, «Прибыло в Ананури войско черкесов, калмыков, джигетов, кистин, глигвов (ქიზობის, ღლიღვოსა) ногайцев и осетин» (ორბელიანი, 1981: 219). По сообщению летописца, они «все имели своих главарей ... встретил их эристав Джимшер и сопровождал в Тбилиси, разместил их вблизи Дидубе, где им было выдано достаточное

пропитание» (ორბელოანი, 1981: 219). Позже, Ираклий II щедро одарил горцев и отправил на родину (ორბელოანი, 1981: 221).

В сочинении Вахушти Багратиони несколько раз упоминаются глигви, глигу-кисти, дается описание стран кистов, дзурдзуков//дурдзуков, глигвов, они обозначены и на картах составленных царевичем (ვახუშტი ბაგრატიონი, 1997).

В сочинении Иоанна Багратиони (1768-1830), грузинского писателя и просветителя, сына последнего царя Картли-Кахети Георгия XII (1798-1800) упоминается Кистети (ქისტეთი). В сочинении царевича Иоанна Багратиони «Описание Картли и Кахети» сказано: «Кистети это одно ущелье со своими селами насчитывало 950 дымов» (ქისტეთი ერთი ხეობა თავისი სოფლებით ითვლებოდა კომლი 950) (იოანე ბაგრატიონი, 1986: 72).

Среди документальных источников имеются грамоты, данные царем Картли-Кахети Ираклием II (1762-1798) кистинцам. Интересно грамота данное 29 октября 1786 г. Ираклием II кистинцу Чичоисшвили Шолдуке за преданную службу. Позже, 1 марта 1813 марта, во время антирусского восстания в Кахети, сын царя Ираклия, царевич Александр утверждает эту грамоту (ხეც, Hd-2221; Гамрекели, 1991: 64-65). Наверно небезинтересно, что потомки Чичоисшвили Шолдука поныне проживают в Ингушети.

Письмо Ираклия II от 31 января 1788 года адресовано Шолдугу Чичоасшвили и вообще всем глигвам, призывающее их готовиться к выступлению в Грузию, чтобы служить в наемном войске (ხეც, Qd-948; Гамрекели, 1991: 112-113).

Письмо Ираклия II от 29 июля 1791 года к Габриелу Казибегашвили, о сборе и отправлении из Северного Кавказа наемного войска. Царь возлагает обязанность моураву Степанцминда Габриелу Казибегашвили, подготовит и собрат черкесов, тагаурцев, ангуштцев, кистов, глигвов, чеченцев. В письме сказано: «И мы всем им по отдельности написали о готовности. И когда к ним прибудет наш человек с письмом, тогда и должны вы обойти их и двинуть войска и как будет сказано, с такой поспешностью и пошлите» (ბჟვ, Hd-14273; Гамрекели, 1991: 132-133). Интересно, что в этом письме упоминаются ангушты. Как известно, именно от названия ингушского селения Ангушт происходит название ингуши и Ингушети (от русского наименования народа – ингуши и от грузинского суффикса -*éти*, что в сумме означает «место, где живут ингуши»).

О грузинско-ингушских взаимоотношениях и о призыве наемного войска из Ингушети идет речь в письме Ираклия II от 27 августа 1784 года графу Павлу Потемкину (Гамрекели, 1980: 205-206).

В XIX веке грузинские исторические документы по содержанию разнообразны. Имеются и эпистолярные материалы. В письме грузинского поэта, генерала русской императорской армии Григола Орбелиани (1804-1883) упоминаются *галга*, *галгайцы*. Григол Орбелиани в письме от 14 июля 1843 года, на имя генерал-майора русской императорской армии Моисея Аргутински-Долгорукова из Хундзаха пишет, что дошедшим до него сведениям, Ахверди Магома (Ахбердил Мухаммед), ближайший сподвижник Шамиля, был ранен в бою галгайцами, скончался от ран и похоронили его в Шоботе.

Но генерал недоумевает, кто эти галга, тушины или кистини („ასე ამბობენ, რომ და ლ და ე ჯ ბ მ ა დაამარცხეს ძალიან და ომში დასჭრეს, და ჭრილობით მოჰუდა და დამარცხეს მ ო ბ ო ტ ა მ ი. _ მაგრამ ვერ შევიტყე სწორედ, რა ხალხია და ლ და, თუმი თუ ქისტები?“ (ორბელიანი, 1936: 78).

По донесению пристава горских народов князя Авалишвили, Ахбердил Мухаммед 12 июня 1843 года близ села Шатели, в Хевсурети, в верховьях реки Аргун был тяжело ранен (Карпеев, 2000: 6). В других источниках также указывается, что Ахбердил Мухаммед, преследуя царевича Александра Ираклиевича прибыл в Шатели, где был смертельно ранен (Очерки, 1851; Зиссерман, 1872: 448; Сведения, 1909). По версии А. П. Берже и Н. Ф. Дубровина, Ахбердил Мухаммед умер от раны полученной при набеge на ингушское селение Цори (Берже, 1859: 111; Дубровин, 1871: 469). Так или иначе, 18 июня 1843 года Ахбердил Мухаммед скончался (Карпеев, 2000: 7), о чем имеется сведения в письме Григола Орбелиани.

Как видно, грузинские нарративные и документальные источники многообразны по форме и содержанию.

Таким образом, в представленной статье нами была предпринята попытка показать общность исторических судеб грузинского и ингушского народов, историю народов схожей культурой и традицией, что дает основание говорить о существовании кавказской цивилизации, признание которой сегодня может стать основным фактором кавказской политической интеграции.

Народы Кавказа представляют один из культурных центров мировой цивилизации. Он был и остается зоной особых стратегических интересов как Восточных так и

Европейских стран. Находясь на перекрестке евро-азиатского коридора, где в эпоху средневековья проходила часть Великого шелкового пути, Кавказский регион стал важнейшим очагом этнокультурных взаимоотношений различных народов. Сегодня регион возвращает свое историческое значение, соответственно возрастает и интерес к историческому прошлому, полагаем, что богатое наследие прошлого станет залогом новых государственных взаимоотношений.

Библиография

ვახუშტი ბაგრატიონი, 1997 – ვახუშტი ბაგრატიონი, საქართველოს ატლასი, თბილისი, 1997.

ვახუშტი ბატონიშვილი, 1973 – ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, „ქართლის ცხოვრება“, ტ. IV, თბილისი, 1973.

იოანე ბაგრატიონი, 1986 – იოანე ბაგრატიონი, ქართლ-კახეთის აღწერა. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს თინა ენუქიძემ და გურამ ბედოშვილმა, თბილისი, 1986.

ორბელიანი, 1936 – გრიგოლ ორბელიანი, წერილები. ტომი პირველი. 1832-1850. აკაკი გაწერელიას რედაქციით და შენიშვნებით, ტფილისი, 1936.

ორბელიანი, 1981 – პაპუნა ორბელიანი, ამბავნი ქართლისანი. ტექსტი დაადგინა, შესავალი, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ელენე ცაგარეიშვილმა, თბილისი, 1981.

ხეც – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, Hd-2221.

ბეც – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, Qd-948.

ბეც – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, Hd-14273.

Берже, 1859 – Берже А. П. Чечня и чеченцы, Тифлис, 1859.

Гамрекели, 1980 – Документы и материалы. I выпуск. Материалы подобрал и подготовил к печати В. Н. Гамрекели, Тбилиси, 1980.

Гамрекели, 1991 – Межкавказские политические и торговые связи Восточной Грузии (конец 60-х – начало 90-х годов XVIII в.). Документы и материалы. II выпуск. Материал подобрал и подготовил к печати В. Н. Гамрекели, Тбилиси, 1991.

Дубровин, 1871 – Дубровин Н. Ф. История войны и владычества русских на Кавказе. Т. 1, кн. 1. Очерк Кавказа и народов его населяющих. СПб., 1871.

Зиссерман, 1872 – *Зиссерман А. Л.* Материалы для истории Кавказской войны // журн. «Русский Вестник», 1872 г. Октябрь, т. 101.

Карпеев, 2000 – Карпеев И. Наиб Ахбердилава // журн. «Родина», 2000 г. №1.

КЦ, 1955 – Картлис Цховреба. Подготовил к изданию по всем основным рукописям С. Г. Каухчишвили, т. I, Тб., 1955 (на грузинском языке).

Очерки, 1851 – Очерки Хевсурии // газ. «Кавказ», 1851 г. 20 апреля, №22.

Сведения, 1909 – Сведения о царевиче Александре Ираклиевиче // газ. «Терские Ведомости», 1909 г. №125.

ჯოჰანა ნიკოლსი*კალიფორნიის უნივერსიტეტის ემერიტუს-პროფესორი (აშშ)***ინგუშური იდენტობის 6000 წელი**

დილა მშვიდობისა! მოგესალმებით კალიფორნიიდან. 45 წელია ვსწავლობ ინგუშურ ენას და მოხარული ვარ, რომ ამ სიმპოზიუმზე გამოსვლის შესაძლებლობა მაქვს.

ევროპულ ენებს ღრმა ფესვები აქვთ, რომელთა კვალის მოძიება ათასობით წლის წინათ შეიძლება სხვადასხვა წყაროებში. მაგალითად:

- ძველი ბერძნული ენის მიკენური დიალექტი, რომელიც დაახლოებით 3400 წლის წინათ წარმოიშვა, ბერძნული ენის ერთ-ერთი პირველი დაფიქსირებული ფორმაა.

- ლათინური ენა და რომის იმპერიის ენები, მაგალითად ავკიტანური, რომლის ასაკი და ისტორიული ხანგრძლივობა არანაკლებ 2000 წელს შეადგენს.

ამ მონაცემებს არქეოლოგიური და ისტორიული მტკიცებულებები ამყარებს, როგორებიცაა: უძველესი არქიტექტურული ძეგლები; ეპიგრაფიკული წარწერები; არქეოლოგიური აღმოჩენები; ისტორიული ჩანაწერები; ადრეული ლიტერატურა, მათ შორის ისეთი ავტორების ნაწარმოებები, როგორიცაა ჰომეროსი.

ევროპული ენები რამდენიმე ძირითად ენათა ჯგუფს მიეკუთვნება, რომელთაგან თითოეულს საკუთარი ფესვები და ისტორიული განვითარება გააჩნია.

ინდოევროპული ენების ოჯახი (ინგლისური, შვედური, ფრანგული და ხორვატული) დაახლოებით 6500 წლის წინათ წარმოიშვა გეოგრაფიულ რეგიონებში, რომლებიც ახლა ისეთი ქალაქების არეალში მდებარეობს, როგორებიცაა კიევი და ყაზანი.

სემიტური ენების ოჯახი (მალტური ენა) დაახლოებით 6000 წლის წინათ გაჩნდა ახლო აღმოსავლეთში.

ურალური ენების ოჯახი (ფინური, ესტონური და უნგრული) დაახლოებით 4500 წელია არსებობს; თავდაპირველად დასავლეთ ციმბირში ჩამოყალიბდა.

რა შეიძლება ითქვას ამ მხრივ კავასიაზე და, კერძოდ, ინგუშეთზე? ეს საკითხი დღეს აქტუალურია, ვინაიდან საკუთარი წარმომავლობის გაცნობიერება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ევროპელების ეროვნული და ეთნიკური იდენტობის ფორმირებაში. რეგიონში არქეოლოგიური მონაცემების მნიშვნელოვანი რაოდენობა მოიპოვება, როგორც უშუალოდ მიწაში, ისე მის ზედაპირზე, მაგრამ ეს მონაცემები დღემდე არ არის ბოლომდე შესწავლილი. არსებობს ლექსიკონები და გრამატიკები სხვადასხვა ენისთვის, მათ შორის ინგუშურისთვის. ნასესხები სიტყვები, ასევე, გვანჯდის ინფორმაციას ხალხთა შორის კულტურული კონტაქტებისა და ისტორიული ურთიერთქმედების შესახებ. ასევე, არსებობს ეთნოგრაფიების მიერ შეგროვებული კულტურული კოდების აღწერილობები.

ინგუშებს ვრცელი ცოდნა აქვთ მათი საგვარეულოების წარმოშობისა და საკუთარი ადრეული ისტორიის ნაწილის შესახებ. ამგვარად, ინგუში ხალხის შესახებ საკმაოდ ბევრია ცნობილი, თუმცა ეს მხოლოდ ვრცელი კვლევის დასაწყისია და მომავალში ამ კვლევის გაგრძელება აუცილებელია, რათა უკეთ გავიგოთ ინგუშების უძველესი ისტორია და ენათა ოჯახი, რომელსაც მათი ენა განეკუთვნება. მეტიც, აუცილებელია მომავალი კვლევის ახალი მიმართულებების განსაზღვრა.

ინგუშების წარმომავლობის შესასწავლად, ასევე, თანამედროვე ინგუშური იდენტობის ფორმირების ადრეული ასპექტების დასადგენად, ისტორიული ლინგვისტიკისა და ლინგვისტური გეოგრაფიის მონაცემებს დავეყრდნობი.

ამჟამად ჩვენთვის ცნობილია ინგუშების წარმოშობასთან დაკავშირებული რამდენიმე თეორია. ჩვენ გვაქვს ცნობები ენათა ოჯახის შესახებ, რომელსაც ინგუშური ენა მიეკუთვნება, ასევე, ინფორმაცია ამ ენათა ოჯახის ასაკის შესახებ. მეტიც, არსებობს ინფორმაცია ენათა ოჯახების შესახებ, რომლებიც ახლოს არიან ინგუშურ ენათა ოჯახთან. გარდა ამისა, არსებობს კავასიის არქეოლოგიის მონაცემთა

საკითხია - როგორ
ხდებოდა ეს კონ-
ტაქტები მთების
გავლით.

The map displays the physical features of the Republic of Serbia. The legend indicates elevation levels: brown for 1000m, 2000m, and 3000m. Rivers are shown in blue, and major cities are marked with black dots. The map shows the Adriatic, Danube, and Tisza rivers, and the Black Sea. An inset map shows the location of Serbia within the Balkans, bordered by Hungary, Bulgaria, and Montenegro.

რომლებიც უფრო შორ ნათესაობას ავლენენ ინგუშურ ენასთან (30 ან მეტი) ასევე შედიან ამ ენების ჯგუფში, რომლის ასაკიც დაახლოებით 6000 წელს ითვლის. აი, რამდენად შორს შეიძლება მიყვებოდნენ ამ ენობრივი ოჯახის სავარაუდო სათავეებს; ითვლება, რომ მასში შემავალი ყველა ენა გაერთიანებულია ერთი საერთო პროტონით. მეზოლითის ეპოქაში, ჯერ კიდევ სოფლის მეურნეობის გაჩენამდე და ცხოველების მოშინაურებამდე, არსებობდა ნადირობის კულტურები, რომელთა შორის ცნობილია ჩოხის (რუს. Чох) კულტურა, რომლის სახელწოდებაც დასახლება ჩოხიდან მომდინარეობს. ის თანამედროვე დაღესტნის ტერიტორიაზე მდებარეობს, სადაც ახლა ავარულ ენაზე საუბრობენ.

ჩოხის დასახლება ერთ-ერთი პირველი ადგილია, სადაც არქეოლოგებმა მოშინაურებული მცენარეები და ცხოველები აღმოაჩინეს. ეს აღმოჩენები საშუალებას აძლევს მეცნიერებს განაცხადონ, რომ სწორედ აქ დაიწყეს ადამიანებმა (დაახლოებით 8000 წლის წინათ ან უფრო ადრეც) ევროპაში სოფლის მეურნეობის პრაქტიკა.

აქ მდებარეობს ბრინჯაოს ხანის მნიშვნელოვანი არქეოლოგიური ობიექტი - თანამედროვე ველიკენტი, ასევე ისტორიულად მნიშვნელოვანი ადგილი - დერბენტი. თუ რუკას კარგად დავაკვირდებით, შევამჩნევთ, რომ აქ მთებია და მათ გასწვრივ ზღვის სანაპირო დაბლობია გადაჭიმული. ის ვიწროვდება იქ, სადაც მთების სიმაღლე მცირდება, როდესაც ზღვას უახლოვდება დერბენტის რაიონში და შემდეგ კვლავ ფართოვდება. ეს სანაპირო დაბლობი წარმოადგენს მთავარ დამაკავშირებელ „ხიდს“ ჩრდილოეთის სტეპების კულტურებსა და სამხრეთის ძველ მახლობელ აღმოსავლეთს შორის.

აქ წარმოდგენილია ორი მნიშვნელოვანი კულტურა, რომლებიც სოფლის მეურნეობას და ბრინჯაოს ხანის კულტურას მისდევდნენ: მაიკოპის კულტურა: (დასავლეთ კავკასია), ცნობილი იყო თავისი სიმდიდრით, აქ აქტიურად ვაჭრობდნენ სხვადასხვა ლითონით.

მტკვარ-არაქსის კულტურა, რომელიც სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარეობდა, ვრცელ ტერიტორიებს

მოიცავდა და ინგუშების, ნახური წარმომავლობის სხვა ხალხების, ასევე, დაღესტნელი ხალხების ადგილსამყოფელი იყო.

იმ დროს ეს კულტურები ვრცელ ტერიტორიას მოიცავდა. მტკვარ-არაქსის კულტურას ძალზე დიდი ტერიტორია ეკავა იმ ადგილებთან შედარებით, სადაც ძველ დროში ცალკეულ ენებზე ლაპარაკობდნენ. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ რეგიონში, სავარაუდოდ, მრავალი ენა არსებობდა, რომელთა ზუსტი რაოდენობა უცნობია. ამ მხარეში ხალხი, ალბათ, პროტო-ნახურ-დაღესტნურ ენაზე საუბრობდა, თუმცა ამ ენის ზუსტი გავრცელების არეალი და გამოყენების პირობები უცნობია.

შეიძლება თუ არა მტკვარ-არაქსის კულტურა მივიჩნიოთ თანამედროვე ნახურ-დაღესტნური ენების საფუძვლად ან წყაროდ, მათ შორის ინგუშურის? არის თუ არა ჩოხის კულტურა ამ ენების წინამორბედი და საფუძველი? თუმცა, საკითხის ასე დასმა მთლად მართებული არ არის. მაგრამ საკითხი უდავოდ აქტუალურია. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ჩოხი მაღალ მთაში მდებარეობს, სადაც ავარულ ენაზე საუბრობენ. მაღალმთიანეთში ენები ხშირად „ზემოთ მიიწევენ“: მთიელები სწავლობენ დაბლობის ხალხების ენაზე ლაპარაკს, რადგან სწორედ იქ არის ბაზრები და ზამთრის დასაქმების შესაძლებლობები. დროთა განმავლობაში ეს ენა მათ ყოველდღიურობაში გადადის. თუმცა ჩოხის ენა უკვე „მაღალმთიანია“ და ავარულის დიალექტს წარმოადგენს, რაც ავარული ენის შედარებით გვიანდელ გავრცელებას უკავშირდება. მაშასადამე, ლინგვისტური თვალსაზრისით ვერ ვიტყვით, რომ ჩოხური ენა თანამედროვე ენების წინაპარია.

წინამდებარე რუკაზე მოცემულია კავკასიის ენები, მათ შორის, ქართველურ ენათა ოჯახი, რომელიც წინ უსწრებდა თანამედროვე ქართულ ენას, დასავლეთ კავკასიური ენები, როგორებიცაა ადიღური და ყაბარდოული, აქა გავრცელებული. ნახურ-დაღესტნური ჯგუფის ენები წარმოდგე-

ნილია სხვადასხვა კულტურაში, მათ შორის, ჩეჩნურ და ინგუშურ ენებში, ასევე ბაცბურში, რომელიც ამ ენების შორეული ნათესავია. გარდა ამისა, ამ რეგიონში არის ენები, რომლებიც უფრო შორეულ ენობრივ ოჯახებს ან ჯგუფებს მიეკუთვნებიან: ლეზგიური, ავარული, დარგუული და სხვა. ამრიგად, აუცილებელია გაიჩვენოს, თუ როგორ მიემართება ყველა ეს ენა საერთო წინაპარს, ასევე, აიხსნას ნახური ენების ამჟამინდელი მდგომარეობა.

მოცემულ კონტექსტში შეგვიძლია განვიხილოთ ენობრივი ხის ზოგიერთი განშტოების წარმომოხა. ნახური ენები, როგორც ჩანს, თავდაპირველად კავკასიის სამხრეთ კალთაზე გამოიყენებოდა და იქიდან გავრცელდა მთიან რაიონებში. ავარული ენა და მისი მონათესავე ენები წარმოიშვა მდინარე სულაკის ქვედა დინებაზე და მიმდებარე ფერდობებზე გავრცელდა. მიგრაციის ან მთიან რეგიონებში გავრცელების ფაქტი საკმაოდ ნათელია და ეჭვს არ იწვევს. ლეზგიური შტო, ასევე, გავრცელდა მდინარე სამურის ზედა დინებაზე და, საბოლოოდ, აღმოსავლეთ კავკასიის დიდ ტერიტორიებს მოედო. და აქ კვლავ ვხედავთ ჩოხს, რომელიც ყველა იმ ამოსავალი წერტილის ზემოთ მდებარეობს, საიდანაც ენები ან კულტურები გავრცელდა.

თუმცა, თუ ამ რუკას გადავხედავთ, ვნახავთ: აქ არის ნახური ენების ჯგუფი, აქ კიდევ ერთი ქვეჯგუფია, აქ კი - მეორე. ამრიგად, ჩვენ ამ ენობრივი ოჯახის სამ შტოს ვხედავთ. მათი შესაძლო წარმომოხების წერტილები ერთმანეთისგან მნიშვნელოვან მანძილზეა განლაგებული. სირთულე იმის ახსნაში მდგომარეობს, როგორ შეიძლებოდა ასეთი განსხვავებული განშტოებები ერთი წყაროდან წარმომოხილიყო და როგორ გავრცელდნენ ისინი შემდგომ ერთმანეთისგან ასე შორი-შორს. სწორედ ეს საიდუმლოა გაცხოველებული დისკუსიის საგანი ენათმეცნიერებსა და არქეოლოგებს შორის.

კიდევ ერთხელ რომ შევხედოთ რუკას, დავინახავთ, რომ მთის ეს ქედი ბუნებრივ ბარიერს წარმოადგენს იმ კულტურებს შორის, რომლებიც, ერთი მხრივ, სტეპის ვრცელ ტერიტორიას და ჩრდილოეთ ევროპის კულტურებს და, მეორე მხრივ, ახლო აღმოსავლეთის უძველეს კულტურებს

შორის განვითარდა. მახლობელი აღმოსავლეთი იმ დროს მრავალი ინოვაციისა და აღმოჩენის ცენტრი იყო.

„როგორ შექდლოთ ადამიანებს, შინაურ ცხოველებსა და მცენარეებს მათათა ქედის გადაკვეთა“? ვასუხი მარტივია: ფაქტობრივად, ასეთი გადაადგილებები არ ხდებოდა. უღელტეხილების გადალახვა იმდენად რთული იყო, რომ არამიზანშეწონილად ითვლებოდა. მაგალითად, ქარავნები ვერ გადაადგილდებოდნენ შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე, რადგან იქ არ იყო სანაპირო დაბლობი, მთების ქედები ნაპირამდე იყო გადაჭიმული და გზას ხერგავდა.

არქეოლოგებმა დაადასტურეს, რომ აღმოსავლეთით მდებარეობდა ვიწრო სანაპირო დერეფანი, აქ მწვანე ფერით მონიშნული, რომელიც იმ დროს სატრანსპორტო მარშრუტად გამოიყენებოდა. კავშირი ძველ მახლობელ აღმოსავლეთსა და ევროპის სტეპებს შორის როგორღაც ამ გზაზე გადიოდა. ეს ყველაფერი თეორიულად შესაძლებელია, თუმცა, დერბენტის მიდამოებში ეს მარშრუტი რთულდება: სანაპირო ვაკე ვიწროვდება და გზა გადაკეტილია მაღალი კლდოვანი მთებით, რაც მის გავლას შესაძლებელს ხდის, მაგრამ რელიეფის გამო რთულად გადასალახს.

ჩემი მოსაზრებით, ამ ვიწრო სანაპირო დერეფანმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ნახურ-დაღესტნური ენებისა და მათზე მოლაპარაკე კულტურული თემების ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში. სწორედ აქ მდებარეობს ეს ვიწრო დერეფანი. ტერიტორია, სადაც ნახურ-დაღესტნური ენები ჩამოყალიბდა, ერთი კონკრეტული წერტილით არ შემოიფარგლებოდა. ის გრძივ ტერიტორიაზე ვრცელდებოდა, რომელშიც სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი გადასასვლელიც შედიოდა. ადამიანები, რომლებიც ამ დერეფანს აკონტროლებდნენ, ხელსაყრელ მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ: მათ შექდლოთ ხელი შეეწყობოთ თავიანთი ენისა და კულტურული გავლენის გავრცელებისთვის მეზობელ რეგიონებში.

„თქვენი ენობრივი და კულტურული წინაპრები, სავარაუდოდ, გადასახადების ავრევის, მართლწესრიგის აღსრულებისა და ვაჭრობის რეგულირების თვალსაზრისით სტრატეგიულ პუნქტს აკონტროლებდნენ, გადასახადებს იღებდნენ ყოველი ქარავნის, მხედრისა და ქვეითი მოგზაურისგან, რომელიც გადაკვეთდა გზას ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის. ამ სავაჭრო გზას უდიდესი ეკონომიკური მნიშვნელობა ჰქონდა, თქვენი წინაპრები ძირითადი გამგებლები და შუამავლები იყვნენ ჩრდილოეთ და სამხრეთ რეგიონებს შორის სავაჭრო კავშირების ორგანიზებასა და შენარჩუნებაში“.

ჩემი ანალიზის დასაბუთებისთვის ვგეგმავ ყურადღება გავამახვილო ინგუშური ენის გრამატიკული სტრუქტურის კონკრეტულ ელემენტზე. ამ გრამატიკულ მოვლენას მე თანდაყოლილ გენდერს ვუწოდებ. ჩვენ ყველამ ვიცით, რას წარმოადგენს სქესის კატეგორია ინგუშურ ენაში: ზმნების ფორმა და გარკვეული ზედსართავი სახელები იცვლება იმ არსებითი სახელების გენდერული მახასიათებლების მიხედვით, რომლებსაც ისინი უთანხმდება.

მაგალითად, воиш (ва) (ვომ (ვა)), йишш (я) (იიმ (ია)), ж1али (да) (ჟ1ალი (და)), ва (ვა), ნа (ბა) და ა.შ. ეს სიტყვები გენდერული მახასიათებლებით უთანხმდება არსებით სახელებს. არსებით სახელებს არ აქვთ გამოკვეთილი ნიშნები, რომლებიც მიუთითებენ, თუ რა სქესს ვუთვნიხ მოცემული არსებითი სახელი; სქესი უბრალოდ უნდა დავიმახსოვროთ. და გარწმუნებთ, ეს ადვილი არ არის, თუმცა შესაძლებელია. ბავშვები უფრო ადვილად ართმევენ თავს ამ ამოცანას, ვიდრე უფროსები.

ამგვარად, აი, ნუსხა სიტყვებისა, რომლებიც მიეკუთვნება სქესის „ბ“ კატეგორიას ინგუშურ და სხვა მის მონათესავე ენებზე:

- Малх (მზე)
- Бутт (თვე)
- Б1арг (თვალი)
- Хьакха (ღორი)
- Нитт (ჭინჭარი)

- Маза (აბლაბუდა)

- Ка (ვერდი)

ანალოგიურად, ყველა სხვა ენაში მათთან მონათესავე სიტყვა, ასევე, ეუთვნის იმავე ნა (ბა) გენდერის კატეგორიას, მაგრამ ზმნის ან არსებითის ფორმები შეიძლება განსხვავდებოდეს. თუმცა ყველა ამ სიტყვას აქვს საერთო წარმომავლობა და პროტო-ნახურ-დაღესტნურ ენაში ერთი და იგივე სიტყვიდან წარმოიქმნა.

საინტერესოა, რომ ამ სიტყვებიდან ბევრი იწყება ასოთი „ბ“. მაგალითად, სიტყვა «бѣтъ» („მთვარე“) ინგუშურ ენაში იწყება ასო „ბ“-ით, რომელიც შეესაბამება მის გენდერულ მარკერს „ბა“. ზოგადად, ასეთი ნიშნებით შეუძლებელია არსებითი სახელის სქესის დადგენა. მოცემული სია შეიცავს სიტყვებს, რომლებიც შეიძლება დაიწყოს არა „ბ“ ბგერით, არამედ ბგერით „მ“, რომელიც უშუალოდ ნაზალურია. უფრო მეტიც, ინგუშურ ენაში ბგერა „მ“ ავარულში შეესაბამება ბგერას „ბ“ და პირიქით. ჩემი აზრით, ეს ფენომენი არ შეიძლება ჩაითვალოს უბრალო დამთხვევად; ეს უფრო ღრმა და მნიშვნელოვანი პროცესების არსებობაზე მიუთითებს.

სლaidი ასევე შეიცავს სიტყვებს, რომლებიც მიეუთვნება „ბა“ გენდერის კატეგორიას, მაგრამ არ იწყება „ბ“ ან „მ“ ასოთი. მაგალითად შეიძლება გამოდგეს რამდენიმე სიტყვა ლეზგიური ან ხინალუღური ენებიდან და ა.შ. დაბოლოს, ჩვენ ვხედავთ სიტყვის «Баран» („ვერდი“) თარგმანებს განხილულ მონათესავე ენებზე. არცერთი თარგმანი არ შეიცავს ასოებს „ბ“ და „მ“, მაგრამ მიუხედავად ამისა, სიტყვები მიეუთვნება გენდერულ კატეგორიას „ბა“, რომლის იგნორირება შეუძლებელია კვლევაში. ისეთ ენებში, როგორებიცაა გერმანული, ფრანგული და რუსული, არსებითი სახელების სქესი არ განისაზღვრება საწყისი თანხმობიდან და მისი ჟღერადობით.

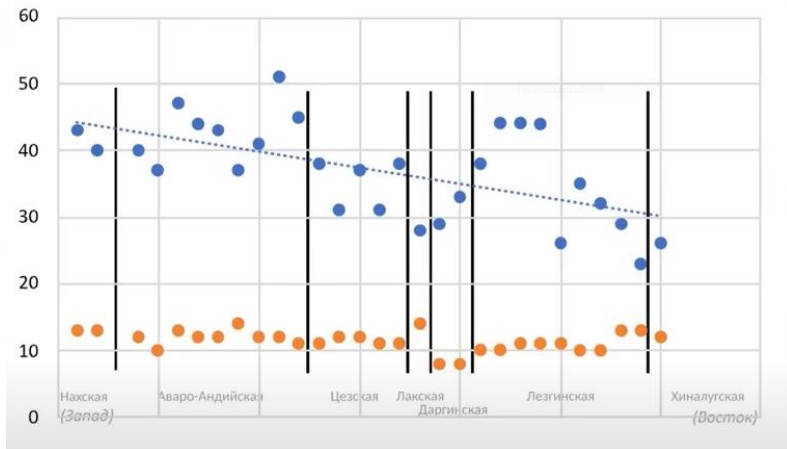
ამრიგად, განხილული მოვლენა ეხება ძირითად არსებით სახელებს, ისიც მხოლოდ მათ მცირე ნაწილს, განსაკუთრებით იმათ, რომლებიც მიეუთვნება გენდერულ

კატეგორიას „ბ“, სადაც სქესი პირველი თანხმოვანი ბგერით განისაზღვრება. უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში ეს პირველი თანხმოვანი ქმნის ორი თანხმოვნის ერთობლიობას, რაც შედარებით უჩვეულო მოვლენაა ამ ენობრივ ოჯახში. მაგალითად, ბაცბურ ენაში სიტყვა „რწყილი“ - «псих1» იწყება ასოთი «ჰ». ამავდროულად, ინგუშურ და ჩეჩნურ ენებში შესაბამისი სიტყვა არ შეიცავს ამ თანხმოვანს, ინგუშურად „რწყილი“ ითარგმნება როგორც «сагал» („საგალ“). მატყლის, ბეწვის აღმნიშვნელი სიტყვა «тха» („ტხა“) იწყება „ტ“ ბგერით, მაგრამ ისტორიულად მომდინარეობს ფორმიდან, სადაც ის იწყებოდა ასო „დ“-ით; თუმცა, სხვა ნახურ-დაღესტნურ ენებში ეს სიტყვა ყოველთვის არ იწყება ბგერით „დ“, მიუხედავად იმისა, რომ სწორედ ეს თანხმოვანი განაპირობებს მის სქესს.

ყოველივე ზემოთქმული საინტერესო ფენომენს წარმოადგენს. მე ჩავატარე კვლევა, რომელიც მოიცავდა 50 არსებით სახელს ყველა ნახურ-დაღესტნურ ენაზე, რათა განმესაზღვრა, რომელ მათგანს აქვს თანდაყოლილი გენდერული თვისებები და რომელს - არა. კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ არსებითი სახელების 79%, რაც მნიშვნელოვანი უმრავლესობაა, ნახურ ენებში თანდაყოლილ გენდერულ მახასიათებლებს ავლენს. თუმცა, ეს ტენდენცია ზოგიერთ ენაში კლებულობს, ხოლო დარჩენილი და ხინალუღურ ენებში თანდაყოლილი გენდერული მახასიათებლების განსაკუთრებით დაბალი მაჩვენებელია, 50%-ზე ნაკლები. ეს ენები განლაგებულია დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ კავკასიის ორივე მხარეს: ნახური, რომელიც თავდაპირველად სამხრეთით იყო გავრცელებული და ავარული და ანდიური, რომლებიც რეგიონის ჩრდილოეთ და დასავლეთ ნაწილშია გავრცელებული. გეოგრაფიული თვალსაზრისით ეს განაწილება საკმაოდ საინტერესოა. თუმცა, ჩემ მიერ შედარებული 50 სიტყვას შორის პროცენტული შეფარდება მნიშვნელოვნად განსხვავდება.

წარმოდგენილი დიაგრამა იგივე მონაცემებს ასახავს. ლურჯი წერტილები ენებს და თითოეულში თანდაყოლილი

გენდერის მქონე არსებითი სახელების რაოდენობას აღნიშნავს. დიაგრამაზე ჩანს, რომ ენები განლაგებულია ღერძის გასწვრივ, მარცხნივ - დასავლეთის ნაწილი, მარჯვნივ - აღმოსავლეთის ნაწილი; თანდაყოლილი გენდერული მახასიათებლის მქონე არსებითი სახელების სიხშირე დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ ივლებს.

კიდევ რა შეიძლება ითქვას თანდაყოლილ გენდერზე? ის პროტო-ენამდე ადის, მაგრამ ევოლუციის გავლენით, ცალკეული სიტყვების დონეზე, კლასტერებად დაიყო ენების განშტოებებში, განაწილება დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ თანამედროვე გეოგრაფიულ მდებარეობას შეესაბამება. ამრიგად, შეიძლება განვასხვავოთ სამი ეტაპი, რომლებიც ამ პროცესში აისახება: პროტოენა, ძირითადი განშტოებები (პირველადი დაყოფა ჯგუფებად), ამ განშტოებების გვიანდელი ფორმები თანამედროვე ენების ჩამოყალიბებამდე, ასევე, თანამედროვე გეოგრაფია.

ეს ყველაფერი ამ ენობრივი ოჯახის უფრო ფართო ისტორიაში ჯდება, რომელიც მჭიდროდ არის მიბმული ტერიტორიულ კავშირებთან და მიწაზე კონტროლთან. პროტო-ენა გავრცელდა ზუსტად იმიტომ, რომ მისი მატარებლები აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ გადაჰი-

მულ ვიწრო სანაპირო ღერეთანს აკონტროლებდნენ, რომელიც, გარდა ამისა, სტეპის ტერიტორიებს ძველ მახლობელ აღმოსავლეთთან აკაშირებდა. ამ ენის მატარებლები მიწას საუთარი ეკონომიკური ინტერესებისთვის იყენებდნენ, მართავდნენ სხვადასხვა სავაჭრო გზას. იმ დროს ხალხი, ისევე როგორც თანამედროვე ტრადიციული მეურნეობები, ყოველწლიურად მოძრაობდა მთის ფერდობებზე, სეზონის მიხედვით, ხოლო თავდაპირველად დაბლობებში გავრცელებულმა ენებმა თანდათან მთიან რეგიონებში შეღწევა და ფეხის მოკიდება დაიწყეს.

ნახური შტო ადრე გამოეყო და ცალკე გავრცელდა სამხრეთით. ენების გავრცელება არა მხოლოდ ადამიანთა მიგრაციის შედეგად მოხდა, არამედ ძირითადად იმის გამო, რომ მთიან რეგიონებში მცხოვრებ ხალხს მიზანშეწონილად მიაჩნდა დაბლობის მკვიდრთა ენის შესწავლა და გამოყენება. არქეოლოგიური კვლევები აჩვენებს, რომ ზოგიერთი მთის დასახლება, მაგალითად, დაღესტნის მაღალმთიანეთში მდებარე ავარულენოვანი ქალაქი ჩოხი, ძალიან ძველია – ჩოხის ასაკი 9000 წლით განისაზღვრება. თუმცა, ავარული ენის გამოყენება იქ შედარებით გვიან დაიწყო, შესაძლოა ავარების მიერ აღმოსავლეთ კავკასიის დაპყრობის შემდეგ.

ამრიგად, რა შეგვიძლია ვთქვათ თანამედროვე ინგუშების იდენტობაზე? თანამედროვე ინგუშებს შეუძლიათ თავიანთი იდენტობა კონკრეტულ ადგილებსა და მიწებს დაუკავშირონ, ასევე წინაპრებს, რომლებიც ეფექტურად იყენებდნენ ამ მიწებს საუთარი ეკონომიკური კეთილდღეობისთვის. ინგუშების წინაპრებმა შეგნებულად აირჩიეს ენა, რომელსაც ისინი კომუნიკაციისთვის იყენებდნენ და ეს ენა დროთა განმავლობაში ცნობილი გახდა როგორც ინგუშური. ეს ენა ან მისი ადრეული ფორმა ამ მხარეში მრავალი თაობის განმავლობაში არსებობდა და წინაპრებიდან შთამომავლობაზე გადადიოდა. ინგუშების კავშირი მათ მიწასთან, ისევე, როგორც მათი ენა, როგორც გენეტიკურ, ისე არქეოლოგიურ დონეზე, შორეულ წარსულში მიდის. ანუ ინგუშურ იდენტობას ძალიან ძველი და მდგრადი საფუძველი აქვს. თუმცა, ამ კავშირისა და

ისტორიის უკეთ გააზრებისთვის საჭიროა შემდგომი არქეოლოგიური და ლინგვისტური კვლევები.

Джоанна Николс

*Профессор-эмеритус
Калифорнийского университета Беркли (США)*

6000 лет ингушской идентичности

Доброе утро! Приветствую вас из Калифорнии. Я занимаюсь изучением ингушского языка на протяжении 45 лет и рада возможности выступить на этом симпозиуме.

Европейские языки имеют глубокие корни, которые можно отследить на тысячелетия назад благодаря различным источникам. Например:

- Микенский диалект древнегреческого языка, возникший примерно 3400 лет назад, был одной из первых зафиксированных форм греческого языка.

- Латинский язык и языки Римской империи, такие как аквитанский, возраст и историческая продолжительность которых составляет не менее 2000 лет.

Эти данные подкрепляются археологическими и историческими свидетельствами, такими как: Древние архитектурные памятники; Эпиграфические надписи; Археологические находки; Исторические записи; Ранняя литература, включая произведения таких авторов, как Гомер.

Европейские языки относятся к нескольким основным языковым семьям, каждая из которых имеет свои корни и историческое развитие.

Индоевропейская языковая семья (английский, шведский, французский и хорватский) возникла примерно 6500 лет назад в географических районах, которые на данный момент расположены в области таких городов как: Киев и Казань.

Семитская языковая семья (мальтийский язык) появилась около 6000 лет назад на Ближнем Востоке.

Уральская языковая семья (финский, эстонский и венгерский) существует уже около 4500 лет; изначально сформировалась в Западной Сибири.

Что в данной связи можно сказать о Кавказе а, в частности, об Ингушетии? Этот вопрос сегодня актуален, так как осведомленность в своем происхождении играет важную роль в формировании национальной и этнической идентичности европейцев. В регионе имеется значительное количество археологических данных, сохранившихся как в самой земле, так и на ее поверхности, однако эти данные исследованы сегодня не до конца. Существуют словари и грамматики для различных языков, включая ингушский. Заимствованные слова также предоставляют информацию о культурных контактах и историческом взаимодействии народов. Также имеются некоторые описания культурных кодов, собранных этнографами.

Ингуши обладают обширными знаниями о происхождении своих родов и части своей ранней истории. Таким образом, об ингушском народе известно достаточно много, но это лишь начало обширного исследования, и в

дальнейшем необходимо его продолжать, чтобы лучше понять древнюю историю ингушей и языковую семью, к которой принадлежит их язык, более того, необходимо определить новые направления для будущих исследований.

Для того чтобы изучить происхождение ингушей, а также определить наиболее ранние аспекты формирования современной ингушской идентичности, я буду опираться на данные исторической лингвистики и лингвистической географии.

Сегодня нам известно несколько теорий относительно происхождения ингушей. Мы обладаем сведениями о языковой семье, к которой относится ингушский язык, а также сведениями о возрасте данной языковой семьи. Более того, наличествует информация и о языковых семьях, которые являются близкими ингушской языковой семье. Кроме того, имеется обширная база данных об археологии Кавказа, хотя далеко не все аспекты этой науки до конца исследованы. Также есть возможность установить происхождение некоторых нахско-дагестанских языков.

На карте представлен общий обзор территории Кавказа: нахско-дагестанская языковая семья распространена в восточной части региона, а ингушский примерно здесь. Важную

роль здесь играют горные хребты, которые связывали древний

Ближний Восток с древними степями. Эти связи имели особое значение, и одним из главных вопросов моего исследования заключается в то, каким образом эти контакты осуществлялись через горы.

Здесь представлено генеалогическое древо ингушского языка, а также его родственных языков — чеченского и бацбийского. Языки, которые находятся с ингушским языком в более отдаленной родственной связи (30 и более), также входят в эту языковую семью, возраст которой составляет около 6000 лет.

Вот, насколько далеко можно проследить вероятные истоки данной языковой семьи; считается, что все языки входящие в нее, объединяет один общий праязык. В эпоху мезолита, еще до появления сельского хозяйства и одомашнивания животных, существовали охотничьи культуры, среди которых известна Чохская культура, названная в честь поселения Чох, расположенного на территории современного Дагестана, где ныне говорят на аварском языке.

Поселение Чох является одним из первых мест, где археологи обнаружили появление одомашненных растений и животных. Такое открытие позволяет ученым утверждать, что

именно здесь люди (примерно 8000 лет назад или даже раньше) стали впервые заниматься сельским хозяйством в Европе.

Здесь находится важный археологический объект бронзового века — современный Великент, а также исторически значимое место — Дербент. Если внимательно рассмотреть карту, можно заметить, что здесь находятся горы, а вдоль них простирается прибрежная равнина. Она сужается там, где высота гор уменьшается по мере приближения к океану в районе Дербента, а затем снова расширяется. Эта прибрежная равнина представляет собой главный связующий «мост» между северными степными культурами и древним Ближним Востоком на юге.

Здесь представлены две значимые культуры, которые вели сельскохозяйственную деятельность и культуры бронзового века: Майкопская культура: (западный кавказ), была известна своим богатством благодаря активной торговли металлами.

Кура-Араксинская культура находилась в юго-восточный части, включая обширные территории ингушей, других нахских народов, а также дагестанских народов.

Данные культуры охватывали на тот момент обширные территории. Кура-Араксинская культура занимала очень большую территорию в сравнении с теми местами, где говорили на отдельных языках в древности. Это указывает на то, что в этом регионе, скорее всего, существовало множество языков, точное количество которых неизвестно. Вероятно, в этом районе люди говорили на праязыке нахско-дагестанской языковой семьи, но конкретное местоположение и условия использования этого языка остаются неизвестными.

Можно ли считать Кура-Араксинскую культуру основой или источником для современных нахско-дагестанских языков, включая ингушский. Является ли Чохская культура основой-предком этих языков? Однако не совсем корректно ставить вопрос таким образом. Вопрос, тем не менее, актуален. Важно отметить, что Чох находится в высокогорье, где используется аварский язык. В горной местности языки часто "поднимаются" вверх: горцы учатся говорить на языке народов, обитающих в низменных районах, так как именно там располагаются рынки и возможности зимнего трудоустройства, и со временем они постепенно переходят на повседневное использование данного языка. Тем не менее, Чохский язык уже является "высокогорным" и представляет собой диалект аварского, что связано с недавним распространением аварского языка. Поэтому с лингвистической точки зрения мы не можем утверждать, что Чохский язык является предком современных языков.

На данной карте представлены языки Кавказа, включая картвельскую языковую семью, предшествующую современному грузинскому языку, западнокавказские языки, такие как адыгейский и кабардинский, расположены здесь. Языки нахско-дагестанской группы представлены в различных культурах, включая чеченский и ингушский языки, а также бацбийский, который является дальним родственником указанных языков. Кроме того, в данном регионе существуют языки, которые относятся к более отдалённым языковым семьям или группам: лезгинский, аварский, даргинский и другие. Таким образом, необходимо выяснить, как все эти языки восходят к общему предку, а также объяснить современное состояние нахских языков.

В данном контексте мы можем рассмотреть происхождение некоторых ветвей языкового древа. Нахские

языки, по-видимому, изначально использовались на южном склоне Кавказа и оттуда распространились в горные районы. Аварский язык и его родственные языки возникли в районе, расположенном вдоль нижней части реки Сулак и распространились вверх по склону. Факт миграции или распространения в горные районы является достаточно ясным и не вызывает сомнений. Лезгинская ветвь также распространилась вверх вдоль реки Самур и в конечном итоге распространилась на обширных территориях Восточного Кавказа. И снова здесь мы наблюдаем Чох, находящийся значительно выше всех этих начальных точек, откуда распространялись языки или культуры.

Однако, если мы посмотрим на эту карту, мы увидим: нахская языковая группа расположена здесь, в этом еще одна подгруппа, а здесь другая. Таким образом, мы наблюдаем три ветви данной языковой семьи. Точки их возможного происхождения находятся на значительном расстоянии друг от друга. Сложность заключается в том, чтобы объяснить, каким образом такие разрозненные ветви могли возникнуть из одного источника и как они впоследствии распространились так далеко друг от друга. Именно эта загадка является предметом оживленных дискуссий среди лингвистов и археологов.

Посмотрим снова на карту, мы видим, что данный горный хребет служит естественным барьером между культурами, развивавшихся в обширных степных регионах и культурами на севере Европы, с одной стороны, и древними культурами Ближнего Востока, с другой стороны. Ближний Восток в то время был центром многочисленных нововведений и открытий.

"Как могли люди, домашние животные и растения пересекать горные хребты? Ответ прост: фактически такие перемещения не осуществлялись. Перевалы были настолько сложными для преодоления, что пересечение считалось нецелесообразным. Например, караваны не могли двигаться вдоль западного побережья Чёрного моря, поскольку там отсутствовала прибрежная равнина; горные массивы простирались вплоть до самого берега, блокируя путь.

Археологами подтверждено, что здесь на востоке находился узкий прибрежный коридор, обозначенный зелёным цветом, который в то время использовался в качестве транспортного маршрута. Связь между древним Ближним Востоком и степями Европы каким-то образом проходила по данному маршруту. Всё это теоретически возможно, однако, в районе Дербента этот маршрут становится затруднённым: прибрежная равнина сужается, а путь блокируют высокие скалистые утёсы, что делает его хоть и возможным, но труднопроходимым из-за сложного рельефа.

Моя мысль заключается в том, что этот узкий прибрежный коридор сыграл ключевую роль в формировании и развитии нахско-дагестанских языков и культурных сообществ, которые на них говорили. Именно здесь находится этот узкий коридор. Территория, где сформировались нахско-дагестанские языки, не ограничивалась одной конкретной точкой. Вместо этого она была распределена вдоль протяжённой области, которая включала в себя стратегически важный проход. Люди, контролировавшие данный коридор, находились в выгодном положении: они могли способствовать распространению своего языка и культурного влияния на соседние регионы.

"Ваши лингвистические и культурные предки, вероятно, контролировали стратегический пункт для взимания пошлин, поддержания правопорядка и регулирования торговли, осуществляя сбор налогов с каждого каравана, всадника и пешего путника, пересекавшего маршрут между севером и югом. Этот торговый путь имел важное экономическое значение, ваши предки были ключевыми управленцами и посредниками в организации и поддержании торговых связей между северными и южными регионами."

Я планирую сосредоточиться на определённом элементе грамматической структуры ингушского языка, чтобы обосновать свой анализ. Данное грамматическое явление я называю врожденным гендером. Мы все знаем, что представляет собой категория рода в ингушском языке: форма глаголов и определённых прилагательных изменяется в зависимости от гендерных характеристик существительных, с которыми они связаны.

Итак, вош (ва), йиш (я), ж1али (да), ва, ба и так далее. Данные слова согласуются с существительным по гендерным характеристикам. Существительные не обладают явными признаками, которые указывают на то, к какому роду данное существительное относится; род просто нужно запоминать. И я вас уверяю, это непросто, но по крайней мере возможно. Дети справляются с данной задачей легче, чем взрослые.

Итак, вот список слов на ингушском языке и на некоторых ему родственных языках, которые относятся к гендерной категории «ба». Примеры:

- Малх ба

- Бутт ба

- Бларг ба
- Хьакха ба
- Нитт ба
- Маза ба
- Ка ба

Аналогично, все родственные им слова в других языках также относятся к той же гендерной категории «ба», но при этом формы глагола или существительных могут различаться. Тем не менее, все эти слова имеют общее происхождение и эволюционировали из одного и того же слова в прото-нахско-дагестанском языке.

Любопытно то, что многие из этих слов начинаются с буквы «Б». Слово «бутт» (луна), например, начинается с буквы «Б» в ингушском языке, что соответствует его гендерному маркеру «ба». В целом, нельзя определить род существительного по таким признакам. Ведь в данном списке есть слова, которые могут начинаться не со звука «Б», а со звука «М», который является непосредственно носовым. При этом в примерах ингушского языка звук «М» соответствует звуку «Б» в аварском, и наоборот. На мой взгляд, данное явление нельзя рассматривать как простое стечение обстоятельств; оно указывает на наличие более глубоких и значимых процессов.

На слайде также есть слова, относящиеся к гендерной категории «ба», но при этом не начинающиеся с буквы «Б» или «М». Примером служат некоторые слова лезгинского или хиналутского языка и т.д. В заключение, мы видим переводы слова «Баран» на рассматриваемые родственные языки. Ни в одном из переводных вариантов не встречаются буквы «Б» и «М», но, тем не менее, слова относятся к гендерной категории

«ба», что нельзя не учитывать при исследовании. В языках, таких как немецкий, французский и русский, гендер существительных не определяется по начальной согласной букве и их звучанию.

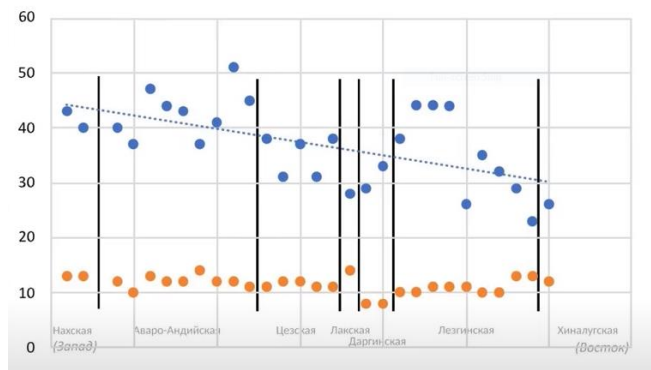
Таким образом, рассматриваемое явление касается основных существительных, причем только небольшой их части, особенно относящихся к гендерной категории «ба», где гендерная принадлежность определяется первой согласной буквой. Следует отметить, что в некоторых случаях эта первая согласная образует сочетание из двух согласных, что представляет собой относительно необычное явление для данной языковой семьи. Например, в батсбийском языке слово для обозначения «блехи» — «псик¹», начинается с буквы «п». В то же время соответствующее слово в ингушском и чеченском языках не содержит данной согласной, так, в ингушском «блеха» переводится как «сагал». Слово для обозначения «шерсти» — «тха» начинается с «Т», но исторически произошло от формы, где оно начиналось с буквы «Д»; однако в других нахско-дагестанских языках данное слово не всегда начинается с «Д», хотя именно эта согласная определяет его гендерную принадлежность.

Все это представляет собой интересный феномен. Я провела исследование, охватывающее 50 существительных во всех нахско-дагестанских языках, с целью определить, какие из них обладают признаками врожденного гендера, а какие — нет. Результаты исследования показали, что 79% существительных, что составляет значительное большинство, проявляют врожденно-родовые характеристики в нахских языках. Тем не менее, эта тенденция уменьшается в некоторых языках, а в даргинских языках и хиналутском языке наблюдается особенно

низкий уровень врожденно-родовых признаков, составляющий менее 50%.

Эти языки расположены с запада на восток по обе стороны Кавказа: нахский язык, изначально находящийся на юге, а также аварский и андийский языки, расположенные на севере и в западной части региона. С точки зрения географии такое распределение является достаточно интересным. Однако процентные соотношения среди 50 исследованных мной слов значительно варьируются.

Представленный график иллюстрирует те же данные. Синие точки обозначают языки и количество существительных с врожденным гендером в каждом из них. На графике видно, что языки располагаются по оси, где западная часть представлена слева, а восточная — справа, при этом частота встречаемости существительных с врожденным родовым признаком убывает с запада на восток.

Что еще можно сказать о врожденном гендере? Он восходит к праязыку, однако, по мере эволюции, на уровне отдельных слов происходит кластеризация в рамках языковых ветвей, при этом распределение с запада на восток соответствует современному географическому положению.

Таким образом, можно выделить три стадии, которые отражаются в данном процессе: праязык, основные ветви (первичное деление на группы), более поздние формы этих ветвей перед формированием современных языков, а также современная география.

Всё это вписывается в более широкую историю данной языковой семьи, тесно связанную с территориальными связями и контролем над землей. Праязык распространился именно благодаря тому, что его носители контролировали узкий прибрежный коридор, простирающийся с востока на запад, а также соединяющий степные территории с Древним Ближним Востоком. Носители этого языка использовали землю для своих экономических интересов, управляя различными торговыми путями. Люди в то время, подобно современным традиционным хозяйствам, ежегодно перемещались вверх и вниз по склонам в зависимости от времени года, а языки, изначально распространенные в низменных районах, стали проникать и закрепляться в горных регионах.

Нахская ветвь отделилась на раннем этапе и распространилась отдельно на юге. Распространение языков происходило не только вследствие переселения людей, но главным образом из-за того, что жители горных районов находили выгодным изучение и использование языка низменных районов. Археологические исследования показывают, что некоторые поселения в горах, такие как, например, авароязычный город Чох в высокогорьях Дагестана, очень древние — возраст Чоха оценивается в 9000 лет. Однако аварский язык начал использоваться там относительно недавно, возможно, после того, как аварцы завоевали Восточный Кавказ.

Итак, что мы можем сказать о современной ингушской идентичности? Современные ингуши могут ассоциировать свою идентичность с определенными местами и землями, а также с предками, которые эффективно использовали эти земли для своего экономического благополучия. предки ингушей сознательно выбирали язык, который они использовали для общения, и этот язык со временем стал известен как ингушский. Этот язык, либо его ранняя форма, существовал на этой территории на протяжении многих поколений и передавался от предков к потомкам. Связь ингушей с их землей, как на генетическом, так и на археологическом уровне, уходит корнями в такое же далёкое прошлое, как и их язык, а возможно, даже еще раньше. То есть ингушская идентичность имеет очень древние и устойчивые основы. Однако для того чтобы глубже понять эту связь и историю, необходимо провести дополнительные археологические и лингвистические исследования.

ვეგენი რომანოვსკი

*კარლის უნივერსიტეტისა (პრაღა) და ვენის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის (ავსტრია) მკვლევარი*

ინგუშების, როგორც ეთნიკური ჯგუფის წაშლის მცდელობა მათი ჩეჩენი მეზობლების მიერ: ნარატივების ანალიზი და რეფლექსია ინგუშთა ეთნიკური და კულტურული უნიკალობის ფონზე

ჩრდილოეთ კავკასიაში ინგუშების თვითიდენტიფიკაციის საკითხი არა მხოლოდ ეთნოპოლიტიკური დისკუსიების საგანი ხდება, არამედ ინსტრუმენტიც ინგუშებსა და მათ ჩეჩენ მეზობლებს შორის ურთიერთობების ჩამოყალიბებისთვის. ბოლო ათწლეულების განმავლობაში, ჩეჩნეთის ზოგიერთ პოლიტიკურ და ინტელექტუალურ წრეებში შეიმჩნევა ტენდენცია, გაავრცელონ ნარატივი, რომლის მიხედვითაც ინგუშები არ არიან დამოუკიდებელი ერი, არამედ ჩეჩნების „განშტოებას“, ანუ ზოგადი ვაინახური ჯგუფის ნაწილს წარმოადგენენ. ამ იდეოლოგიით ღრმად არის გაჟღენთილი პოლიტიკური, საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივი დისკურსები, რომლებიც ინგუშების, როგორც ცალკე ეთნიკური ჯგუფის, უნიკალურობის შელახვისკენაა მიმართული.

ისტორიული კონტექსტი და ტერიტორიული დავები

ისტორიულად, საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, ჩეჩნეთი და ინგუშეთი ერთ რეგიონს – ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკას შეადგენდნენ, რომელსაც ადმინისტრაციული რაიონების გარდა სხვა საზღვრები არ ჰქონდა. 1991 წლის მოვლენებისა და ჩეჩნეთის სეცესიის შემდეგ, ინგუშეთი გამოეყო ოდესღაც ერთიან რესპუბლიკას და რუსეთის შემადგენლობაში დარჩენა ისურვა. ამ დროს სახელმწიფო საზღვარი რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში შემაჯალ ინგუშეთსა და ჩეჩნეთს შორის მდინარე ფორტანგას კალაპოტზე გადიოდა. თუმცა, ტერიტორიული დავა ორ რესპუბლიკას შორის

გაგრძელდა. 2012 წელს ჩეჩნეთის პრეზიდენტმა რამზან კადიროვმა საჯაროდ განაცხადა, რომ არსებობს საარქივო დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებენ, რომ სუნჯის და მალგობევის რაიონების ნაწილი, რომლებიც ინგუშეთში მდებარეობენ, სინამდვილეში ჩეჩნეთის რესპუბლიკის ნაწილია. ამ განცხადებამ დიდი მღელვარება გამოიწვია საზღვრის ორივე მხარეს.

კონფლიქტი კვლავ გამწვავდა მას შემდეგ, რაც ჩეჩენმა მშენებლებმა ინგუშეთის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე გზის გაყვანა დაიწყეს, რამაც ინგუშეთის ტერიტორიის ნაწილის ჩეჩნეთის მფლობელობაში შესაძლო გადაცემის შესახებ ჭორები წარმოშვა. ამ მოვლენებმა ორ ხალხს შორის პროტესტი და დაძაბულობა გამოიწვია.

ინგუშური იდენტობის წამლის მცდელობები

ჩეჩნური რიტორიკა ხშირად ვაინახური ერთიანობის კონცეფციას ეყრდნობა, რომელიც იმის გასამართლებლად გამოიყენება, რომ ინგუშებს დამოუკიდებელი იდენტობა არ აქვთ. თუმცა, ეს არგუმენტი ბევრ ისტორიულ და კულტურულ ფაქტს უგულებელყოფს, რომლებიც ინგუშების ეთნიკური ჯგუფი უნიკალურობას ადასტურებენ. როგორც ნ.დ. ქოდოევი აღნიშნავს თავის ნაშრომში „ინგუში ხალხის ისტორია: უძველესი დროიდან XIX საუკუნის ბოლომდე“: „ინგუშების ეთნიკური ჯგუფის ათასობით წლის განმავლობაში ყალიბდებოდა ჩრდილოეთ კავკასიაში რთული ეთნოპოლიტიკური პროცესების პირობებში, რამაც უნიკალური ეთნოკულტურული კომპლექსის ჩამოყალიბება გამოიწვია“ [ქოდოევი, 2002, გვ. 15]. ეს განცხადება ხაზს უსვამს ინგუში ეთნოსის ფორმირების პროცესის ხანგრძლივობასა და სირთულეს, რაც ეწინააღმდეგება ინგუშების ჩეჩენების ბოლოდროინდელ განმტობად წარმოჩენის მცდელობებს.

ინგუშური იდენტობის წამლის მცდელობის თვალსაჩინო მაგალითია ნ.ს. ნუხაყიევისა და ხ.ს. უმხაევას წიგნი „ეროვნული იდენტობის ძიებაში“ (2012). ამ ნაშრომში ავტორები აკრიტიკებენ ინგუშ მეცნიერთა მცდელობებს, დაამტკიცონ თავიანთი ისტორიისა და კულტურის უნიკალურობა და მას „ფსევდომეცნიერულ კვლევას“ უწო-

დებენ. ისინი აცხადებენ: „როგორც ცნობილია, რუსი და უცხოელი რიგითი მოქალაქეების მასობრივ ცნობიერებაში ინგუშები კვლავ ჩეჩნებთან ასოცირდებიან და მათ დიდი ძალისხმევა უწევთ, რათა დაამტკიცონ თავიანთი დამოუკიდებლობა, როგორც ეთნიკური ჯგუფის“. მეტიც, ავტორები ინგუშების კულტურულ მემკვიდრეობასაც საკამათოდ ხდიან. მაგალითად, ისინი აცხადებენ: „იმავ წელს გამოიცა კრებული «Гларлай тырпала итале» (შემდგენელი მ.ა. მატჩიევი, სამეცნიერო რედაქტორი ი.ა. დახვილგოვი) „ინგუშური“ საგმირო სიმღერებით, რომელთა უმეტესობა სინამდვილეში ჩეჩნურია“.

ინგუშთა უნიკალურობის სამეცნიერო მტკიცებულებები

ანთროპოლოგიური და ეთნოგრაფიული კვლევები აჩვენებს, რომ ინგუშებს საკუთარი სპეციფიკური ტრადიციები აქვთ, რომლებიც მათ ჩეჩნებისაგან განასხვავებენ. მ.ს.-გ. ალბოგაჩიევა თავის ნაშრომში „ინგუში ხალხის ეთნოგრაფია და ისტორია XVIII საუკუნის ბოლოს - XX საუკუნის პირველი მესამედის წერილობით წყაროებში“ ხაზს უსვამს: „ინგუშებმა თავის მატერიალურ და სულიერ კულტურაში მრავალი არქაული მახასიათებელი შეინარჩუნეს, რაც საშუალებას გვაძლევს ვისაუბროთ მათ უნიკალურ ადგილზე ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხებს შორის“ [ალბოგაჩიევა, 2011, გვ. 127]. ლინგვისტური კვლევა ძლიერ არგუმენტებს გვთავაზობს ინგუშური ენის უნიკალურობის სასარგებლოდ. მიუხედავად იმისა, რომ ინგუშური და ჩეჩნური ენები მართლაც ახლო მონათესავეა და ნახური ენების ჯგუფს მიეკუთვნება, მათ მნიშვნელოვანი განსხვავებები აქვთ ფონეტიკურ, ლექსიკურ და გრამატიკულ დონეზე. ამას ადასტურებს ისეთი ენათმეცნიერების ნაშრომები, როგორიცაა ა.ს. კურკიევი, რომელიც თავის მონოგრაფიაში „ინგუშური ენის ლექსიკოლოგიის ძირითადი საკითხები“ მნიშვნელოვან განსხვავებებზე მიუთითებს ინგუშური და ჩეჩნური ენების ლექსიკურ შემადგენლობაში [კურკიევი, 1979]. ანთროპოლოგიური კვლევები, თავის მხრივ,

ასევე ადასტურებენ ინგუშების უნიკალურობას. ანთროპოლოგ ვ.პ. ალექსეევის ნაშრომებიდან ჩანს, რომ ინგუშებმა უკეთ შეინარჩუნეს უძველესი კავკასიური ანთროპოლოგიური ტიპი, ვიდრე რეგიონის სხვა მრავალმა ხალხმა, მათ შორის ჩეჩნებმა [ალექსეევი, 1974].

ინგუშური ოჯახური და ეპოსი ასევე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ინგუშების თვითმყოფადობის დადასტურებაში. მ.ა. მათიევი თავის კვლევაში „ნართების ეპოსის ინგუშური სიბრტყისეული ვარიანტი“ აღნიშნავს: „ინგუშურ ნართების ეპოსს, კავკასიის სხვა ხალხების ნართებზე თქმულებებისგან განსხვავებით, საერთო მახასიათებლების მიუხედავად, მრავალი უნიკალური თვისება აქვს, რომლებიც ინგუშური კულტურის სპეციფიკას და მსოფლმხედველობას ასახავენ“ [მათიევი, 2014, გვ. 34]. ინგუშური იდენტობის მნიშვნელოვანი ასპექტია ცნება „ეზდელი“ – ეთიური ნორმებისა და ქცევის წესების კრებული, რომელსაც, მართალია, ანალოგიები აქვს სხვა კავკასიურ კულტურებში, მაგრამ ინგუშურ საზოგადოებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა და უნიკალური თვისებები შეიძინა.

ინგუშთა დამოუკიდებლობის ეჭვქვეშ დაყენების ოფიციალური მცდელობები

რაც შეეხება ოფიციალურ დისკურსებში ინგუშების დამოუკიდებლობის ეჭვქვეშ დაყენების კონკრეტულ შემთხვევებს, შემდეგი მაგალითების მოყვანა შეიძლება:

- 2008 წელს ჩეჩნეთის მაშინდელმა პრეზიდენტმა რამზან კადიროვმა „როსიისკაია გაზეტასთან“ ინტერვიუში განაცხადა, რომ „ინგუშები იგივე ჩეჩნები არიან“, რამაც მწვავე რეაქცია გამოიწვია ინგუშეთში [რია ნოვოსტი, 2008].

- სახელმძღვანელოში „ჩეჩნეთის ისტორია უძველესი დროიდან დღემდე“ შ.ა. გაპუროვა (2008) ინგუშებს ხშირად მოიხსენიებს ვაინახების ნაწილად, მათი ცალკე ეთნიკური იდენტობის აღიარების გარეშე.

- 2018 წელს, ჩეჩნეთსა და ინგუშეთს შორის საზღვრის შესახებ შეთანხმების ხელმოწერის დროს, ზოგიერთმა ჩეჩენმა პოლიტიკოსმა საჯაროდ ისაუბრა „ერთიან ვაინახ ხალხზე“, რაც ბევრმა ინგუშმა აღიქვა, როგორც მათი ეროვნული

ნული იდენტობის გაფერმკრთალების, წაშლის მცდელობა
[ვაჰვაზსვი უზელ, 2018 წ.].

დასკვნა

ამრიგად, ისტორიული, ლინგვისტური, ანთროპოლოგიური და კულტურული მონაცემების ანალიზი ადასტურებს, რომ ინგუშები უნიკალური ეთნიკური ჯგუფია საკუთარი იდენტობით, ჩეჩენურისგან განსხვავებული. ინგუშების ჩეჩენი ხალხის ნაწილად წარმოჩენის ან მათი კულტურული თვითმყოფადობის უარყოფის მცდელობებს სამეცნიერო საფუძველი არ გააჩნია და შეიძლება კულტურული და პოლიტიკური ზეწოლის ფორმად ჩაითვალოს. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ინგუშთა იდენტობის უნიკალურობის აღიარება არ უარყოფს ღრმა ისტორიულ და კულტურულ კავშირებს ინგუშებსა და ჩეჩენებს შორის. თუმცა, ეს კავშირები არ უნდა იქნას გამოყენებული ინგუშების თვითგამორკვევის უფლების და მათი უნიკალური კულტურისა და იდენტობის შენარჩუნების უარყოფის იარაღად.

Евгений Романовский

Венский государственный университет (Австрия);

Университет Карлова (Чехия)

**Попытка стереть ингушей как этническую группу
их чеченскими соседями: анализ нарративов и рефлексия
на фоне этнической и культурной уникальности ингушей**

Вопрос о самоидентификации ингушей на Северном Кавказе становится не только предметом этнополитических дискуссий, но и инструментом для формирования отношений между ингушами и их чеченскими соседями. В последние десятилетия наблюдается тенденция, когда некоторые чеченские политические и интеллектуальные круги продвигают нарратив, согласно которому ингуши не являются самостоятельной нацией, а представляют собой либо "ответвление" чеченцев, либо часть общей вайнахской группы. Эта идеология глубоко пронизывает политические, образовательные и общественные дискурсы, направленные на подрыв уникальности ингушей как отдельной этнической группы.

Исторический контекст и территориальные споры

Исторически сложилось так, что до момента распада Советского Союза Чечня и Ингушетия составляли один регион — Чечено-Ингушскую АССР, в которой не было никаких других границ, кроме административных районов. После событий 1991 года и последовавшей за тем сецессии Чечни, Ингушетия вышла из состава некогда объединенной Республики, пожелав остаться в составе России. В то время государственная граница между Ингушетией в составе РФ и

Чечней была установлена по руслу реки Фортанга. Однако территориальные споры между двумя республиками продолжались. В 2012 году президент Чечни Рамзан Кадыров публично заявил о наличии архивных документов, подтверждающих, что Сунженский и часть Малгобекского районов, находящиеся в составе Ингушетии, на самом деле являются частью Чеченской Республики. Это заявление вызвало значительные волнения по обе стороны границы.

Конфликт вновь обострился после начала прокладки чеченскими строителями дороги на территории Республики Ингушетия, что породило слухи о возможной передаче части территории Ингушетии в собственность Чечни. Эти события привели к протестам и напряженности между двумя народами.

Попытки стереть ингушскую идентичность

Чеченская риторика часто опирается на концепцию единства вайнахов, которая используется для обоснования того, что ингуши не имеют самостоятельной идентичности. Однако данный аргумент игнорирует множество исторических и культурных фактов, подтверждающих уникальность ингушской этнической группы. Как отмечает Н.Д. Кодзоев в своей работе "История ингушского народа: с древнейших времен до конца XIX века": "Формирование ингушского этноса происходило на протяжении тысячелетий в условиях сложных этнополитических процессов на Северном Кавказе, что привело к образованию уникального этнокультурного комплекса" [Кодзоев, 2002, с. 15]. Это утверждение подчеркивает длительность и сложность процесса формирования ингушского этноса, что противоречит попыткам представить ингушей как недавнее ответвление чеченцев.

Ярким примером попыток стереть ингушскую идентичность является книга Н.С. Нухажиева и Х.С. Умхаева "В поисках национальной идентичности" (2012). В этой работе авторы критикуют попытки ингушских ученых доказать уникальность своей истории и культуры, называя это "псевдонаучными изысканиями". Они утверждают: "Как известно, ингуши в массовом сознании российского и зарубежного обывателя до сих пор ассоциируются с чеченцами, и им приходится предпринимать массу усилий, чтобы доказать свою самостоятельность как этноса". Более того, авторы оспаривают даже культурное наследие ингушей. Например, они заявляют: "В этом же году вышел сборник «ПаллГай турпала иллеш» (составитель М.А. Матиев, научный редактор И.А. Дахкильгов) с «ингушскими» героическими песнями, большинство из которых, на самом деле – чеченские".

Научные доказательства уникальности ингушей

Антропологические и этнографические исследования показывают, что ингуши обладают своими специфическими традициями, отличающими их от чеченцев. М.С.-Г. Албогачиева в своей работе "Этнография и история ингушского народа в письменных источниках конца XVIII — первой трети XX в." подчеркивает: "Ингуши сохранили множество архаичных черт в своей материальной и духовной культуре, что позволяет говорить об их уникальном месте среди народов Северного Кавказа" [Албогачиева, 2011, с. 127]. Лингвистические исследования предоставляют сильные аргументы в пользу уникальности ингушского языка. Хотя ингушский и чеченский языки действительно близкородственны и входят в нахскую группу языков, они имеют значительные различия на фонетическом, лексическом и грамматическом уровнях. Это

подтверждается работами таких лингвистов, как А.С. Куркиев, который в своей монографии "Основные вопросы лексикологии ингушского языка" отмечает существенные различия в лексическом составе ингушского и чеченского языков [Куркиев, 1979]. Антропологические исследования в свою очередь также подтверждают уникальность ингушей. Работы антрополога В.П. Алексеева показывают, что ингуши сохранили древний кавказский антропологический тип лучше, чем многие другие народы региона, включая чеченцев [Алексеев, 1974].

Ингушский фольклор и эпос также играют важную роль в доказательстве самобытности ингушей. М.А. Матиев в своем исследовании "Ингушский плоскостной вариант эпоса "Нарты"" отмечает: "Ингушский нартский эпос, несмотря на общие черты с нартскими сказаниями других народов Кавказа, обладает рядом уникальных особенностей, отражающих специфику ингушской культуры и мировоззрения" [Матиев, 2014, с. 34]. Важным аспектом ингушской идентичности является концепция "эздел" - свод этических норм и правил поведения, который, хотя и имеет аналоги в других кавказских культурах, в ингушском обществе приобрел особое значение и уникальные черты.

Официальные попытки оспорить самостоятельность ингушей

Что касается конкретных случаев оспаривания самостоятельности ингушей в официальных дискурсах, можно привести следующие примеры:

- В 2008 году тогдашний президент Чечни Рамзан Кадыров в интервью "Российской газете" заявил, что "ингуши - это те же чеченцы", что вызвало острую реакцию в Ингушетии

[РИА Новости, 2008].

- В учебнике "История Чечни с древнейших времен до наших дней" под редакцией Ш.А. Гапурова (2008) ингуши часто упоминаются как часть вайнахского народа, без признания их отдельной этнической идентичности.

- В 2018 году во время подписания соглашения о границе между Чечней и Ингушетией, некоторые чеченские политики публично высказывались о "едином вайнахском народе", что многими ингушами было воспринято как попытка размыть их национальную идентичность [Кавказский Узел, 2018].

Заключение

Таким образом, анализ исторических, лингвистических, антропологических и культурных данных убедительно доказывает, что ингуши представляют собой уникальную этническую группу с собственной идентичностью, отличной от чеченской. Попытки представить ингушей как часть чеченского народа или отрицать их культурную самобытность не имеют научного обоснования и могут рассматриваться как форма культурного и политического давления.

Важно отметить, что признание уникальности ингушской идентичности не отрицает глубоких исторических и культурных связей между ингушами и чеченцами. Однако эти связи не должны использоваться как инструмент для отрицания права ингушей на самоопределение и сохранение своей уникальной культуры и идентичности.

Список использованной литературы:

Кодзоев Н.Д. "История ингушского народа: с древнейших времен до конца XIX века". Магас: Сердало, 2002;

Албогачиева М.С.-Г. "Этнография и история ингушского народа в письменных источниках конца XVIII — первой трети XX в." Санкт-Петербург: МАЭ РАН, 2011;

Куркиев А.С. "Основные вопросы лексикологии ингушского языка". Грозный, 1979; Алексеев В.П.

"Происхождение народов Кавказа". Москва: Наука, 1974;

Матиев М.А. "Ингушский плоскостной вариант эпоса "Нарты"" // Вестник Ингушского научно- исследовательского института гуманитарных наук им. Ч.Э. Ахриева, 2014, №2, с. 32-41;

РИА Новости. "Кадыров заявил, что ингуши - это те же чеченцы". 2008. [Электронный ресурс]; Гапуров Ш.А. (ред.) "История Чечни с древнейших времен до наших дней". Грозный, 2008; Кавказский Узел. "Соглашение о границе между Чечней и Ингушетией". 2018. [Электронный ресурс];

Нухажиев Н.С., Умхаев Х.С. "В поисках национальной идентичности". Грозный: ФГУП "ИПК "Грозненский рабочий", 2012.

იაროსლავ ფილიპჩუკი

*ისტორიის მეცნ. დოქტორი, მ.პ. დრაგომანოვას სახ.
ეროვნული პედაგოგიური უნივერსიტეტის ისტორიისა და
ფილოსოფიის ფაკულტეტის მსოფლიო ისტორიისა და
არქეოლოგიის კათედრის უფროსი ლექტორი*

ჩრდილოეთ კავკასიის დენტის სარდაფი: ინგუშების ტერიტორიული კონფლიქტები ოსებთან და ჩეჩნებთან

ჩრდილოეთ კავკასია რთული ისტორიის მქონე რეგიონია. 1943-1944 წწ. ყარაჩაელების, ბალყარელების, ინგუშების და ჩეჩნების დეპორტაციებმა რეგიონში ისედაც რთული ეთნიკური ურთიერთობები მეტად გაამწვავეს. ტრადიციულად რთული ოსურ-ინგუშური ურთიერთობები პრიგოროდნის რაიონის ოსებისთვის გადაცემამ კიდევ უფრო გაართულა. ზოგადად, კავკასიელებს რთული ურთიერთობა აქვთ რუსებთან, რომლებიც საკუთარ თავს დომინანტ ჯგუფად განიხილავენ. მთელ ჩრდილოეთ კავკასიას ემუქრება ეთნიკური შეტაკებების ასპარეზად გადაქცევა. წინამდებარე კვლევის მიზანია ჩრდილოეთ კავკასიაში მიმდინარე პოლიტიკური და დემოგრაფიული პროცესების ანალიზი XX საუკუნის II ნახევარსა - XXI საუკუნის დასაწყისში.

ინგუშები ძირითადად ყაზახეთში გადაასახლეს. იქ მათთვის 24 სპეცკომუნდატურა გაიხსნა ჯამბულისა და სამხრეთ ყაზახეთის რეგიონებში. ნვდ-ს (შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს) დიდი უფლებამოსილება მიენიჭა ინგუშებთან და ჩეჩნებთან მიმართებაში. დეპორტირებულები გათავისუფლებულნი იყვნენ სასოფლო-სამეურნეო გადასახადებისა და სახელმწიფოსთვის პროდუქტების სავალდებულო მიწოდებისგან. 1948 წელს 2000 ინგუშმა თვითნებურად დატოვა მათთვის განუთვნილი რეზერვაციები, რის გამოც საბჭოთა ხელისუფლებამ ისინი დასაჯა. მათ 20 წლიანი კატორღა მიუსაჯეს. სკვპ-ის XX ყრილობაზე იოსებ ჯუღაშვილის პიროვნების კულტის დაგმობამ ინგუშებს მშობლიურ მიწაზე

დაბრუნების საშუალება მისცა. 1956 წლის სექტემბერში ინგუშთა ინტელიგენციამ კომუნისტურ პარტიას მშობლიურ მიწებზე დაბრუნების ინიციატივით მიმართა. 1956-1957 წწ. მოსკოვს ჩეჩნებისა და ინგუშების რამდენიმე დელეგაცია ეწვია. უკვე 1956 წელს ინგუშებმა სამშობლოში დაბრუნება დაიწყეს.

1956 წლის 24 ნოემბერს სკკპ ცენტრალურმა კომიტეტმა ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიის აღდგენის გადაწყვეტილება მიიღო. 1957 წლის 9 იანვარს მიღებულ იქნა ბრძანებულება ჩეჩნეთ-ინგუშეთის რესპუბლიკის აღდგენის შესახებ. გროზნოს ოლქი გაუქმდა. ამის მიუხედავად შინაგან საქმეთა მინისტრი ნ. დუდოროვი დაჟინებით მოითხოვდა, რომ ინგუშები და ჩეჩნები ყაზახეთში დაეტოვებინათ. სსრკ უმაღლესი საბჭოს დადგენილებით ჩრდილოეთ ოსეთის პრიგოროდნის ოლქის დასახლებებს ინგუშური სახელწოდებები დაუბრუნდა. 1957 წელს საბჭოთა კავშირის ხელისუფლებამ ყველაფერი გააკეთა იმისთვის, რომ ინგუშების რეპატრიაცია შეეზღუდა. თუმცა, 1957 წლის გაზაფხულზე ჩეჩნეთ-ინგუშეთში 140 ათასი ადამიანი დაბრუნდა. 1957 წლის ბოლოსთვის ინგუშ რეპატრიანტთა რაოდენობამ 200 ათას მიაღწია. 1958 წელს ინგუშებს მუერნეობების აღდგენისთვის გამოეყოთ ერთჯერადი დახმარება, თითო ადამიანზე 1000 რუბლის ოდენობით. ინგუშების მიწებზე აშენებდნენ ნავთობგადამამუშავებელ ქარხნებს და სხვა საწარმოებს. 1963 წელს ჩრდილოეთ ოსეთის ხელისუფლებამ თერგის გასწვრივ მდებარე მიწები პრიგოროდნის რაიონს შეუერთა. 1972 წელს ინგუშმა ინტელიგენციამ კომუნისტურ პარტიას მიმართა ეროვნული პოლიტიკის დარღვევის თაობაზე, რადგან ინგუშების დისკრიმინაცია ხდებოდა კვალიფიციურ სამუშაო ადგილებზე მიღებისას.

1973 წელს შეიქმნა კოლექტიური წერილი „ინგუში ხალხის ბედის შესახებ“. 1973 წლის იანვარში ინგუშებმა გროზნოში მიტინგი გამართეს, სადაც პრიგოროდნის რაიონის ჩეჩნეთ-ინგუშეთისთვის გადაცემა მოითხოვეს.

მიტინგი ჯარმა დაარბია. 1973 წელს ს. აპრიატკინი გაათავისუფლეს ჩეჩნეთ-ინგუშეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის თანამდებობიდან. იგი ა. ვლასოვმა შეცვალა. 1981 წლის ოქტომბერში ოსებმა ჩრდილოეთ ოსეთში ინგუშური დასახლებები დაარბიეს. ინგუშები მონაწილეობდნენ 1979-1989 წწ. ავღანეთის წინააღმდეგ სსრკ-ს აგრესიაში. ამ ომის დროს განსაკუთრებით რ. აუშევმა გამოიჩინა თავი. 1988 წლის მაისში შეიქმნა საინიციატივო ჯგუფი „ნიისხო“, რომელიც 1989 წელს პოლიტიკურ პარტიად გადაიქცა. პარტიამ ინგუშეთისთვის პრიგოროდნის რაიონის დაბრუნება მოითხოვა. 51 000 მეტმა ინგუშმა მოაწერა ხელი ინიციატივას პრიგოროდნის რაიონის დაბრუნების და ქალაქ ორჯონიკიძის ინგუშეთის დედაქალაქად გამოცხადების შესახებ. 1989 წელს ნაზრანში დიკასტის საზოგადოება ჩამოყალიბდა. 1989 წლის ნოემბერში სკმ-მ (საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ) დაგმო 1944 წელს ინგუშების დეპორტაცია. 1989 წლის მარტის ბოლოს ინგუშები ინგუშეთის ცალკე ავტონომიურ საბჭოთა რესპუბლიკად გამოყოფის ინიციატივით გამოვიდნენ. 1991 წლის ოქტომბერში ინგუშეთის სახალხო საბჭო შეიქმნა. 1990 წლის მარტში ნაზრანში ფართომასშტაბიანი აქცია გაიმართა. შეხვედრაზე წართმეული ტერიტორიების დაბრუნების საკითხი დაისვა. 1990 წლის ზაფხულში ხ. კოსტოევმა მოაწყო ყველა დონის ინგუში დეპუტატების გამგზავრება მოსკოვში. ეს იყო საავტომობილო მოგზაურობა. 1990 წლის 13 აგვისტოს მ. გორბაჩოვმა დეპორტირებულ ინგუშებს ყველა უფლება აღუდგინა. 1990 წლის 27 ნოემბერს ჩეჩნეთ-ინგუშეთის უმაღლესმა საბჭომ რესპუბლიკის სახელმწიფო სუვერენიტეტის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღო. 1990 წლის 15 ოქტომბერს ნაზრანში მაფიის სახელობის ისლამური ინსტიტუტი გაიხსნა. 1991 წლის ოქტომბერში ჩეჩნეთში ძალაუფლება ჯ. დუდაევმა აიღო. ფედერალური ხელისუფლებისთვის ეს გახდა სტიმული ინგუშეთი განსაკუთრებულ სუბიექტად ელიარებინა. 1991 წლის ოქტომბერში გაიმართა საერთოეროვნული მიტინგი, რომელზეც 120 ათასი ინგუში გამოვიდა. 1991 წლის 30 ნოემბერს ჩატარდა რეფერენდუმი რუსეთის შემადგენ-

ლობაში ინგუშეთის რესპუბლიკის შექმნის შესახებ. 1992 წლის 5 თებერვალს სახელმწიფო დუმამ ინგუშეთის რესპუბლიკის შექმნის გადაწყვეტილება მიიღო.

ინგუშთა ეროვნული მოძრაობის განვითარება ოსებთან ურთიერთობის გაუარესების მაპროვოცირებელი გახდა. უკვე 1991 წლის 19 აპრილს ქურთათის მახლობლად ოსებსა და ინგუშებს შორის პირველი შეტაკება მოხდა. 1991 წლის 17 ნოემბერს მ. დარსიგოვი ინგუშების წინაშე გამოვიდა მიტინგზე და გააჟღერა ბ. ელცინის სურვილი, შექმნილიყო ინგუშეთის რესპუბლიკა, თუ ის დარჩებოდა რუსეთის შემადგენლობაში. 1991 წლის 30 ნოემბერს რესპუბლიკის დაარსების მიზნით ეროვნული რეფერენდუმი გაიმართა. 1992 წლის ივნისში რუსეთის უზენაესმა საბჭომ ინგუშეთის რესპუბლიკის შექმნის შესახებ კანონი მიიღო. ინგუშეთში რუსეთის წარმომადგენელი ი. კოსტოევი გახდა. რესპუბლიკის შექმნის ინიციატივა ინგუშ ინტელიგენციას ეუთვნოდა. 1992 წლის ოქტომბერში ოსებმა ცეცხლი გაუხსნეს ინგუშურ სოფლებს - კამბილეევას და შოლოხს. ინგუშეთში თავდაცვის ძალები ჩამოყალიბდა. ისინი ჩრდილოეთ ოსეთში 1992 წლის 30-31 ოქტომბერს შევიდნენ. ინგუშების თავდაცვამ სოფელი ბაზორკინო დაიკავა. 1992 წლის ნოემბერში ბრძოლები დაიწყო სოფელ კარცისთვის. მე-19 მოტომსროლელმა დივიზიამ ოსებს მძიმე შეიარაღება და ჯავშანტექნიკა გადასცა. 1992 წლის 1 ნოემბერს ხელი მოეწერა განჯარგულებას ოსებისთვის ჯავშანტექნიკის გადაცემის თაობაზე 57 T-72 ტანკის და 18 БМП-2 ჯავშანტრანსპორტიორის ოდენობით. ასევე, ოსებზე გაიცა 642 ტყვიამფრქვევი. ჯერ კიდევ 1992 წლის ივნისში რუსებმა ოსებს «Град»-ის и «Атазань»-ის რეაქტიული სისტემები გადასცეს. კონფლიქტის გაშუქებისას რუსულმა მედიამ პროოსური პოზიცია დაიკავა. ჩამოყალიბდა ორი მტრის - ქართული იმპერიალიზმისა და ინგუშური ნაციონალიზმის სახე. ნოემბრის ბრძოლების დროს ოსებმა მძევლად აიყვანეს 1200 ინგუში. 16 დასახლებული პუნქტიდან, სადაც ინგუშები ცხოვრობდნენ, 13 განადგურდა. ამ მოვლენების დროს 40-

დან 70 ათასამდე ადამიანი იძულებით გადაადგილებული გახდა. შედეგად ინგუშების მასობრივი მიგრაცია მოხდა პრიგოროდნის რაიონიდან ინგუშეთში. 1993 წელს ფედერალური ხელისუფლების შუამავლობით ოსებსა და ინგუშებს შორის მოლაპარაკებები გაიმართა.

1993 წლის იანვარში ინგუშეთში საპრეზიდენტო არჩევნების ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილება მიიღეს. არჩევნები თებერვალში გაიმართა და რ. აუშევის გამარჯვებით დასრულდა. 1993 წლის მარტში მან თანამდებობა დაიკავა. ჩამოყალიბდა მართვის ორგანოები - პრეზიდენტის საბჭო, უშიშროების საბჭო და კონტროლის სამმართველო. 1993 წლის მაისში ნაზრანში ინგუშეთის ხალხთა ყრილობა გაიმართა. 1993 წლის ოქტომბერში მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება საკონსტიტუციო კრების შესახებ. 1994 წელს ინგუშეთში შეიქმნა რაიონული გამგეობები და სასამართლოების სისტემა. პარალელურად დამტკიცდა ინგუშეთის გერბი, ჰიმნი და დროშა. ჩეჩნეთის პირველი ომის დროს ინგუშეთმა 300 ათასი ლტოლვილი მიიღო. 1994 წლის სექტემბერში ინგუშებსა და ოსებს შორის ხელი მოეწერა ბესლანის შეთანხმებას, რაც პირველი ნაბიჯი იყო მხარეთა შერიგებისკენ. 1994 წელს გადაწყდა, რომ მაგასი რესპუბლიკის დედაქალაქი გამხდარიყო. ამ ქალაქის მშენებლობა 1998 წელს დასრულდა და დედაქალაქი იქ გადავიდა ნაზრანიდან.

1996 წელს ყაბარდო-ბალყარეთის წარმომადგენელი ვ. კოკოვი ჩრდილოეთ ოსეთსა და ინგუშეთში ჩავიდა, რათა ინგუშებსა და ოსებს შორის წინააღმდეგობები მოეგვარებინა. 1998 წელს რ. აუშევი პრეზიდენტის თანამდებობაზე აირჩიეს. 2002 წელს ახალ საპრეზიდენტო არჩევნებში მ. ზიაზიკოვმა გაიმარჯვა. ის ოსებთან ურთიერთობის გაუმჯობესებას შეეცადა. 2004 წლის ივნისში მ. ბასაევის რაზმი ნაზრანსა და ყარაბულაქს დაესხა თავს. 2005 წელს ვ. პუტინის წინადადებით, მ. ზიაზიკოვს 5 წლით ახალი უფლებამოსილება მიენიჭა. სამხრეთ ფედერალური ოლქის წარმომადგენელმა დ. კოზაევმა ლტოლვილების იმ ტერიტორიებზე დაბრუნების სურვილი გამოთქვა, საიდანაც ისინი გადმოვიდნენ. ნ. სეკი და ი. კაკადი ხედავდნენ

შესაძლებლობას, შეერიგებინათ ოსები და ინგუშები ერთ რესპუბლიკაში, გარდა ამისა, შეექმნათ კომისია, რომელიც ტერიტორიულ დავას განიხილავდა. კომპენსაციას სთავაზობდნენ იძულებით გადაადგილებულ პირებს. 2005 წლისთვის ინგუშეთის ტერიტორიაზე 12 ათასი იძულებით გადაადგილებული იმყოფებოდა ჩრდილოეთ ოსეთიდან და 50 ათასი ლტოლვილი ჩეჩნეთიდან. 2007 წელს ინგუშეთში 2 500 პოლიციელი შეიყვანეს. რ. კადიროვს მ. ზიაზიკოვთან დაძაბული ურთიერთობა ჰქონდა. ამ უკანასკნელს დაუპირისპირდა საერო ოპოზიცია რ. აუშევის მეთაურობით. შეაგროვეს ხელმოწერები და გაუგზავნეს ვ. პუტინს. თუმცა 2008 წლის სექტემბრიდან ახალი პრეზიდენტი ი.ბ. ევვუროვი გახდა.

რესპუბლიკის მოსახლეობა 308 ათასი ადამიანიდან 466 ათასამდე გაიზარდა. აქედან 359 ათასი ინგუში, 85 ათასი ჩეჩენი, 15 ათასი რუსი. ინგუშეთი ტრადიციულად დოტაციური (სუბსიდირებული) რეგიონია. სამრეწველო საწარმოების არსებობის მიუხედავად, ის სასოფლო-სამეურნეო რეგიონად რჩება. მთავარი პრობლემა უმუშევრობაა, რომელიც აიძულებს ხალხს სამუშაო ეძებონ ჩრდილოეთ კავკასიის მიმდებარე რუსეთის რეგიონებში, ასევე მოსკოვსა და სანქტ-პეტერბურგში.

სამეცნიერო ცხოვრების ცენტრი ინგუშეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტია. ასევე ფუნქციონირებს ჩ. ახრიევის სახელობის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა კვლევითი ინსტიტუტი და მთის კადეტთა კორპუსი. 2009 წლის 22 ივნისს ი.ბ. ევვუროვზე თავდასხმა განხორციელდა. იმავე წელს პრეზიდენტმა მთავრობა გადააყენა. 2010 წელს მუსლიმ ინგუშების იატაკქვეშეთის ლიდერის საიდ ბურიატსკის ლიკვიდაცია მოხდა. იმავე პერიოდში მოკლეს ცენტოროიზე თავდასხმის ორგანიზატორები. 2012 წელს რ. კადიროვმა ი.ბ. ევვუროვი დაადანაშაულა, რომ ის თავის ტერიტორიაზე არასავაშარისად ებრძოდა ისლამისტებს. 2013 წელს ი.ბ. ევვუროვმა გადადგომის გადაწყვეტილება მიიღო, მაგრამ პარლამენტმა მისი მოთხოვნა არ დააკმაყოფილა. 2018 წელს

იგი ხელახლა აირჩიეს პრეზიდენტად. ამავე წელს მან ინგუშების ტერიტორიის ნაწილი ჩეჩნეთის რესპუბლიკას გადასცა. 2018 წლის 4 ოქტომბერს ინგუშებმა ამის გამო ჰარლამენტის შენობასთან პროტესტი დაიწყეს. 7 ოქტომბერს აქციის მონაწილეებს მხარი დაუჭირა რ. აუშევმა და განაცხადა, რომ ი.ბ. ევჟუროვმა შეცდომა დაუშვა, როდესაც ჩეჩნების მზავრობას წამოეგო. 16-17 ოქტომბერს ინგუშებმა ჩეჩნეთის საზღვარზე მიტინგი გამართეს. 2018 წლის 19 ოქტომბერს რ. კადიროვი იძულებული გახდა ჩასულიყო სოფელ სურხახში, სადაც ინგუშთა რიგი ტვიპების წარმომადგენლებს შეხვდა. 2018 წლის 24 ოქტომბერს ჩეჩნების წარმომადგენლები ინგუშებს შეხვდნენ. 2018 წლის 25 ოქტომბერს ინგუშეთის ჰარლამენტმა საზღვრების დაზუსტების შესახებ გადაწყვეტილების კონსტიტუციურობის მოთხოვნა წამოაყენა. 2018 წლის 26 ოქტომბერს ინგუშეთის ყოფილ შინაგან საქმეთა მინისტრთან რ. კადიროვი, მ. დაუდოვი და ა. დელიმხანოვი ჩავიდნენ. 2018 წლის 27 ოქტომბერს ინგუშეთის მუფთიმ ი. ხამხოვემა განაცხადა, რომ მ. დაუდოვის მასთან ვიზიტის შემთხვევაში ის პასუხის არ აგებდა თავის ახალგაზრდობაზე. ნაზრანშივე ინგუშთა ტვიპების ყრილობა გაიმართა.

ნოემბერში ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ახალი საზღვრის შესახებ გადაწყვეტილება რუსეთის ფედერაციის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაეგზავნა. 2018 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში ინგუშებმა აქციები მოაწყეს. 2018 წლის დეკემბერში რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა, რომ ახალი საზღვარი სამართლიანადაა დადგინილი. 2019 წლის მარტში მაგასში საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების წინააღმდეგ საპროტესტო მიტინგები გაიმართა. 2019 წლის აპრილში რუსეთის ხელისუფლებამ „ინგუშეთის საქმე“ შეკერა. არეულობების ორგანიზებაში ბრალი ედებოდათ ა. ბარახოევს, ბ. ჩემურ-ზიევს, მ. მალსაგოვს, მ. უჟახოვას, ხ. კაციევს, ა.ნალგიევას. 2019 წლის ივნისში ი.ბ. ევჟუროვი გადადგა და პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელი მ.ა. კალიმატოვი გახდა. თავად ი.ბ. ევჟუროვი რუსეთის ფედერაციის თავდაცვის მინისტრის მოადგილედ დაინიშნა. 2019 წლის სექტემბერში

ინგუშეთის პრეზიდენტად მ.ა. კალიმატოვი აირჩიეს. ინგუშეთში დიდი გავლენა აქვთ კადირიას საძმოებს, ანუ კლანურ მმართველობას.

კვლევის ჩატარებისას შემდეგ დასკვნამდე მივედით. 1944 წლის დეპორტაციამდე ინგუშები პრიგოროდნის რაიონში ბინადრობდნენ. ოსურ-ინგუშურ წინააღმდეგობებს ღია კონფლიქტი 1992 წლის შემოდგომაზე მოჰყვა. შემდგომში მოსკოვი ოსურ-ინგუშური წინააღმდეგობების აღმოფხვრას ცდილობდა. თუმცა, კონფლიქტი ახლა გაყინულ მდგომარეობაშია და რუსეთის დასუსტებამ შეიძლება ახალი ოსურ-ინგუშური კონფლიქტი გამოიწვიოს.

Ярослав Пилипчук

*Доктор исторических наук, старший преподаватель кафедры
всемирной истории и археологии историко-философского факультета
Национального педагогического университета им. М.П. Драгоманова*

**Пороховой погреб Северного Кавказа.
Территориальные конфликты ингушей с осетинами и
чеченцами**

Северный Кавказ является регионом со сложной историей. Депортации в 1943-1944 гг. карачаевцев, балкарцев, ингушей и чеченцев обострили и без того сложные межэтнические отношения в регионе. Традиционно сложные осетино-ингушские отношения были осложнены передачей Пригородного района осетинам. Кавказцы в целом же имеют сложные отношения с русскими, которые привыкли себя рассматривать как доминирующую группу. Весь Северный Кавказ грозит стать ареной межэтнических столкновений. Задачей данного исследования является анализ политических и демографических процессов на Северной Кавказе во второй половине XX в. – начале XXI в.

Ингуши преимущественно были депортированы в Казахстан. Там для них открыли 24 спецкомендатуры в Джамбульской и Южноказахстанской областях. НКВД в отношении ингушей и чеченцев наделялось большими полномочиями. Депортированные были избавлены от уплаты сельхозналога и обязательных поставок продуктов государству. В 1948 г. 2 тыс. ингушей самовольно покинули предназначенные для них резервации и были за это наказаны советской властью. Они были приговорены к 20 годам каторжных работ. Разоблачение культа личности Иосифа Джугашвили на XX съезде КПСС открыло возможность ингушам вернуться в родные земли. В сентябре 1956 г. ингушская интеллигенция обратилась к компартии с инициативой возвращения на родные земли. В 1956-1957 гг. несколько делегаций чеченцев и ингушей побывали в Москве. Уже в 1956 г. ингуши начали

возвращаться на родину. 24 ноября 1956 г. ЦК КПСС принял решение о восстановлении Чечено-Ингушской автономии. 9 января 1957 г. был принят указ предписывающий восстановить Чечено-Ингушскую республику. Упраздняялась Грозненская область. Министр внутренних дел Н. Дудоров однако настаивал на том, чтобы ингуши и чеченцы оставались в Казахстане. Указом Верховного Совета СССР населенным пунктам в Пригородном районе Северной Осетии были вернуты их ингушские названия. В 1957 г. союзные власти делали все возможное чтобы оградить репатриацию ингушей. Однако весной 1957 г. в Чечено-Ингушетию вернулось 140 тыс. человек. К концу 1957 г. количество репатриантов ингушей достигло 200 тыс. человек. В 1958 г. ингушам выделили единовременную помощь в размере 1 тыс. рублей на человека чтобы восстановить свои хозяйства. На территории земель ингушей строили нефтеперерабатывающие и другие предприятия. В 1963 г. власти Северной Осетии включили в Пригородный район земли по Тереку. В 1972 г. ингушская интеллигенция обратилась к компартии по поводу нарушения национальной политики, поскольку ингушей ущемляли при приеме на квалифицированную работу. В 1973 г. было создано коллективное письмо "О судьбе ингушского народа". В январе 1973 г. ингуши вышли с митингом в Грозном, где требовали передать Пригородный район Чечено-Ингушетии. Митинг был разогнан войсками. В 1973 г. С. Апрыткин был уволен с должности первого-секретаря чечено-ингушского обкома. Его заменил А. Власов. В октября 1981 г. осетины устроили в Северной Осетии погром поселений населенных ингушами. Ингуши были задействованы в агрессии СССР против Афганистана в 1979-1989 гг. В ходе этой войны особо отличился Р. Аушев. В мае 1988 г. была создана инициативная группа "Нийсхо", которая в 1989 г. стала политической партией. Она требовала возвращение Пригородного района Ингушетии. Более 51 тыс. ингушей подписались под инициативой возврата

Пригородного района и города Орджоникидзе как столицы Ингушетии. В 1989 г. в Назрани было организовано общество "Дьакъасте". В ноябре 1989 г. КПСС осудила депортацию ингушей в 1944 г. В конце марта 1989 г. ингуши выступили с инициативой выделить Ингушетию в отдельную автономную советскую республику. В октябре 1991 г. был создан Народный Совет Ингушетии. В марте 1990 г. в Назрани был проведен масштабный митинг. На митинге стоял вопрос о возвращении отторгнутых территорий. Летом 1990 г. Х. Костоев организовал поездку ингушских депутатов всех уровней в Москву. Был устроен автопоход. 13 августа 1990 г. М. Горбачев восстановил все права депортированных ингушей. 27 ноября 1990 г. Верховный совет Чечено-Ингушетии принял решение о государственном суверенитете республики. 15 октября 1990 г. в Назрани открылся Исламский институт имени Шафии. В октябре 1991 г. власть в Чечне взял Дж. Дудаев. Это стало стимулом к тому, чтобы федеральные власти признали Ингушетию как особый субъект. В октябре 1991 г. состоялся общенациональный митинг в котором принимало участие 120 тыс. ингушей. 30 ноября 1991 г. был проведен референдум о создании Ингушетии как республики в составе России. 5 февраля 1992 г. Государственная Дума приняла решение об образовании Ингушской республики. Развитие национального движения ингушей спровоцировало обострение отношений с осетинами. Уже 19 апреля 1991 г. произошли первые столкновения осетин и ингушей у Куртата. 17 ноября 1991 г. М. Дарсигов выступил на митинге перед ингушами и озвучил желание Б. Ельцина о создании республики Ингушетия, если она останется в составе России. 30 ноября 1991 г. был проведен всенародный референдум за создание республики. В июне 1992 г. Верховный Совет России принял закон об образовании Ингушской республики. Представителем России в Ингушетии стал И. Костоев. Инициатива создания республики принадлежала ингушской интеллигенции. В октябре 1992 г. осетины обстреляли ингушские села Камбилеевка и Шолохи. В Ингушетии же были сформированы силы самообороны. Они

проникли в Северную Осетию 30-31 октября 1992 г. Ингушская самооборона заняло село Базоркино. В ноябре 1992 г. развернулись бои за поселок Карц. 19 мотострелковая дивизия передала осетинам тяжелое вооружение и бронетехнику. 1 ноября 1992 г. подписалось распоряжение выдать осетинам бронетехнику в количестве 57 танков Т-72 и 18 бронетранспортеров БМП-2. Также осетинам было выдано 642 автоматов. Еще в июне 1992 г. русские передали осетинам РСЗО "Град" и "Алазань". При освещении конфликта российские СМИ заняли проосетинскую позицию. Был сформирован образ двух врагов – грузинского империализма и ингушского национализма. В ходе ноябрьских боев осетины захватили в заложники 1,2 тыс. ингушей. Было уничтожено 13 из 16 поселений где проживали ингуши. В ходе этих событий от 40 до 70 тыс. человек стали вынужденными переселенцами. Последствием боев стала массовая миграция ингушей из Пригородного района в Ингушетию. В 1993 г. при посредничестве федеральных властей были проведены переговоры между осетинами и ингушами. В январе 1993 г. было вынесено решение о проведении президентских выборов в Ингушетии. Выборы были проведены в феврале месяце и закончились победой Р. Аушева. В марте 1993 г. он вступил в должность. Были созданы органы власти – Президентский совет, Совет безопасности и Контрольное управление. В мае 1993 г. в Назрани был проведен съезд народов Ингушетии. В октябре 1993 г. было принято решение о Конституционном Собрании. В 1994 г. в Ингушетии были созданы районные администрации и система судов. Тогда же были утверждены герб, гимн и флаг Ингушетии. Во время Первой Чеченской войны Ингушетия приняла 300 тыс. беженцев. В сентябре 1994 г. было подписано Бесланское соглашение между ингушами и осетинами, которое было первым шагом к примирению сторон. В 1994 г. было принято решение сделать столицей республики Магас. Этот город достроили в 1998 г. и туда

перенесли столицу из Назрани. В 1996 г. представитель Кабардино-Балкарии В. Коков ездил в Северную Осетию и Ингушетию чтобы урегулировать противоречия между ингушами и осетинами. В 1998 г. Р. Аушев был переизбран на должность президента. В 2002 г. на новых выборах президента победил М. Зязиков. Он попытался наладить отношения с осетинами. В июне 2004 г. отряд Ш. Басаева напал на Назрань и Карабулак. В 2005 г. по представлению В. Путина М. Зязиков был наделен новыми полномочиями на 5 лет. Представитель Южного Федерального округа Д. Козак высказал желание вернуть беженцев на территории с которых они мигрировали. Н. Сек и И. Какадий видели возможность примирить осетин и ингушей в одной республике, а также создать комиссию, которая бы рассмотрела территориальный спор. Также предлагались компенсации вынужденным переселенцам. К 2005 г. на территории Ингушетии находилось 12 тыс. вынужденных беженцев из Северной Осетии и 50 тыс. беженцев из Чечни. В 2007 г. в Ингушетию было введено 2,5 тыс. полицейских. Р. Кадыров находился в напряженных отношениях с М. Зязиковым. ШоПротив последнего выступила светская оппозиция во главе с Р. Аушевым. Они собрали подписи и обратили В. Путину. Однако с сентября 2008 г. новым президентом стал Ю. – Б. Евкуров. Население республики возросло с 308 тыс. человек до 466 тыс. При этом ингушей было 359 тыс., чеченцев – 85 тыс., русских – 15 тыс. Ингушетия традиционно является дотационным регионом. Несмотря на присутствие промышленных предприятий она остается сельскохозяйственным регионом. Крупной проблемой является безработица, что вынуждает искать работы в сопредельных русских регионах Северного Кавказа, а также в Москве и Санкт-Петербурге. Центром научной жизни является Ингушский государственный университет. Также действуют Научно-исследовательский институт гуманитарных наук имени Ч. Ахриева и Горский кадетский корпус. 22 июня 2009 г. на Ю. – Б. Евкурова было осуществлено покушение. В том же году президент отправил в отставку правительство. В 2010 г. был

ликвидирован лидер мусульманского ингушского подполья Саид Бурятский. Тогда же были убиты в Ингушетии организаторы нападения на Центорой. В 2012 г. Р. Кадыров обвинил Ю. -Б. Евкурова в том, что он недостаточно борется с исламистами на своей территории. В 2013 г. Ю. – Б. Евкуров подал в отставку, но парламент ее не принял. В 2018 г. он был переизбран на должность президента. Тогда же он передал часть ингушской территории Чеченской республике. 4 октября 2018 г. ингуши начали митинги против этого у здания парламента. 7 октября протестующих поддержал Р. Аушев, заявив что Ю. – Б. Евкуров допустил ошибку пойдя на поводу у чеченцев. 16-17 октября ингуши митинговали на границе с Чечней. 19 октября 2018 г. Р. Кадыров был вынужден приехать в селение Сурхахи, где встретился с представителями ряда ингушских тейпов. 24 октября 2018 г. представители чеченцев встретились с ингушами. 25 октября 2018 г. ингушский парламент сделал запрос о конституционности решения об уточнении границ. 26 октября 2018 г. к экс-министру внутренних дел Ингушетии приехали Р. Кадыров, М. Даудов, А. Делимханов. 27 октября 2018 г. муфтий Ингушетии И. Хамхоев заявил, что в случае визита к нему М. Даудова он не отвечает за свою молодежь. В Назрани же состоялся съезд ингушских тейпов. В ноябре решение о новой чечено-ингушской границе было направлено в Конституционный суд Российской федерации. В октябре-ноябре 2018 г. происходили митинги ингушей. В декабре 2018 г. Конституционный суд России установил что новая граница установлена справедлива. В марте 2019 г. в Магасе произошли митинги протеста против решения Конституционного суда. В апреле 2019 г. в апреле российские власти сфабриковали "Ингушское дело". В организации беспорядков были обвинены А. Барахоев, Б. Чемурзиев, М. Мальсагов, М. Ужахова, Х. Кациев, А. Нальгиева, И. Нальгиева. В июне 2019 г. Ю. – Б. Евкуров подал в отставку и временным исполняющим обязанности президента стал М. – А. Калиматов.

Сам Ю. – Б. Евкуров стал замом министра обороны РФ. В сентябре 2019 г. М. – А. Калиматов был выбран Президентом Ингушетии. В Ингушетии большое влияние имеют вирдовые братства тариката кадирийа [Албогачиева 2012, с. 48-60; Арпаханова 2017, с. 67-74; Веревкин 2008, с. 74-77; Цекиева 2009, с. 26-27; Даудов 2005, с. 87-94; Дзидзоев 2008, с. 6-14; Евлоева 2018, с. 13-16; Исаев 2022, с. 159-168; Карданова 2017, с. 58-64; Маркедонов 2004, с. 10-13; Маркедонов 2009, с. 52-64; Никаев 2012, с. 8-12; Сампиев 2012, с. 69-84; Сек, Какадий 2019, с. 298-303; Слуцкий 2011, с. 43-59; Тумаков 2022, с. 439-484; Ушпаров 2020, с. 256-279; Хизриева 2006, с. 58-72; История Ингушетии 2012, с. 458-529; Coene 2010, p. 156-160].

Проведя исследование мы пришли к следующим выводам. До депортации в 1944 г. ингуши населяли Пригородный район. Осетино-ингушские противоречия вылились в открытый конфликт осенью 1992 г. В дальнейшем времени Москва старалась сгладить осетино-ингушские противоречия. Однако конфликт сейчас находится в замороженном состоянии и ослабление России может привести к новому осетино-ингушскому конфликту.

Список литературы

Албогачиева М. Осетино-ингушский конфликт причины и последствия трагедии осени 1992 г. // Кавказ и глобализация. Т. 6. Вып. 4. Lulea: CA and CC Press, 2012. С. 48-60

Арпаханова Л. Я. 25 лет ингушской государственности: особенности формирования и развития // Современная научная мысль. М.: Научно-исследовательский институт истории, экономики и права, 2017. С. 67-74

Веревкин С. Анализ ситуации в Ингушетии // Россия и мусульманский мир. М.: Институт научной информации по общественным наукам Российской академии наук, 2008. С. 74-77

Даудов А. Х. У истоков осетино-ингушского конфликта // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 6. Вып. 3. СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 2005. С. 87-94

Дзидзоев В. Д. Влияние осетино-ингушского кризиса на этнополитические процессы в Осетии (90-е гг. XX в. – начало XXI в.) // Известия вузов. Северокавказский регион. Общественные науки. № 5. Ростов-на-Дону: Южный федеральный университет, 2012. С. 15-23

Евлоева Д. М. Осетино-ингушский конфликт (осень 1992 г.) // Вопросы науки и образования. Иваново: Олимп, 2018. С. 13-16

Исаев Ш. Т. Ингуши и осетины в составе российского и советского государства (XVIII–первая половина XX в.): к предыстории конфликта 1992 г. // Государственное управление. Электронный вестник Выпуск № 92. Июнь 2022 г. М.: Факультет государственного управления Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова, 2022. С. 159-168

История Ингушетии. Ростов-на-Дону: Южный федеральный университет, 2012. 536 с.

Карданова К. А. Миротворческая деятельность органов государственной власти Кабардино-Балкарской республики по урегулированию осетино-ингушского конфликта. // Вестник Адыгейского государственного университета. Вып. 3 (204). Майкоп: Адыгейский государственный университет, 2017. С. 58-64

Маркедонов С. Осетинская проблема: связанный конфликт // Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы. М.: Институт научной информации по общественным наукам Российской академии наук, 2004. С. 10-13

Маркедонов С. Политическая ситуация в Ингушетии // Россия и мусульманский мир. М.: Институт научной

информации по общественным наукам Российской академии наук, 2009. С. 52-64

Никаев Р. М. Взгляд на события осени 1992 г. 20 лет спустя // Вестник Владикавказского научного центра Российской академии наук. Т. 12. № 3. Владикавказ: Владикавказский научный центр Российской академии наук, 2012. С. 8-12

Сампиев И. Конфликт в Пригородном районе и г. Владикавказе: сущность, роль государства, пути разрешения // Кавказ и глобализация. Т. 6. Вып. 3. Lulea: CA and CC Press, 2012. С. 69-84

Сек Н. В., Какадий И. И. Этнополитический осетино-ингушский конфликт // Бюллетень науки и практики. Т. 5. № 7. Нижневартовск: Наука и практика, 2019. С. 298-303

Слуцкий С. Террористическое подполье в Ингушетии // Россия и мусульманский мир. М.: Институт научной информации по общественным наукам Российской академии наук, 2011. С. 43-59

Тумаков Д. В. Осетино-ингушский конфликт 1992 года в освещении российской центральной печати // *Historia provinciae* – журнал региональной истории. Т. 6. № 2. Череповец, Череповецкий государственный университет, 2022. С. 439–484

Ушпаров И. А. Спящий конфликт: интерпретации событий вокруг Пригородного района в Северной Осетии и Республике Ингушетия // Политическая наука. № 2. М.: Институт научной информации по общественным наукам Российской академии наук, 2020. С. 256–279.

Coene F. *The Caucasus*. An Introduction. London – New York: Routledge, 2010. XVI, 239 p.

ანნა ჭინჭარაული

*ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის დოქტორანტი
(მეცნიერების და ხელოვნების ფაკულტეტი)*

*სამეცნიერო ხელმძღვანელები : ოლივერ რაისნერი, იორგ
ბაბეროვსკი*

საბჭოთა ძალადობრივი გადასახლებების პრაქტიკები: მეხსიერება, ტრამვა და დაბრუნება ჩეჩნების, ინგუშების და ქართველების, ხევსურების მაგალითზე

მოხსენება, რომელსაც აღნიშნულ სიმპოზიუმზე წარმო-
ვადგენ, ჩემი მომავალი საკვალიფიკაციო ნაშრომის
(სადოქტორო დისერტაცია) „საბჭოთა გადასახლებების
პრაქტიკები ჩეჩნების, ინგუშებისა და ქართველი მთიელების
- ხევსურების მაგალითზე“ ნაწილია. იგი მიზნად ისახავს
გამოავლინოს უცნობი ფაქტები იმ მოვლენებიდან,
რომელთაც ადგილი ჰქონდა კავკასიაში და უშუალოდ აისახა
კავკასიელების ყოფაზე. კერძოდ, საუბარია ჩეჩნებისა და
ინგუშების გადასახლებაზე ცენტრალურ აზიაში 1944 წლის
თებერვალს და ხევსურების ძალადობრივ ჩამოსახლებაზე
ბარის რაიონებში 1952-53-იან წლებში.²⁷

1944 წლის 23 თებერვალს განხორციელდა
სპეცოპერაცია სახელწოდებით „ჩეჩევიცა“, რომელიც ჩეჩენი
და ინგუში ხალხების ცენტრალური აზიის რესპუბლიკებში,
ყაზახეთსა და ყირგიზეთში გადასახლებას გულისხმობდა.
ოპერაცია ხორციელდებოდა იოსებ სტალინისა და ლავრენტი
ბერიას სპეციალური მეთვალყურეობით. ჩეჩენი და ინგუში
ხალხების გადასახლების ოფიციალური მიზეზი მეორე
მსოფლიო ომის დროს მათი ნაცისტური გერმანიის
ძალებთან თანამშრომლობა იყო.

ხევსურების ბარში ჩამოსახლების კამპანია, ოფიცია-
ლურად, საბჭოთა პრესით ტირაჟირდა, როგორც მათი

²⁷ შენიშვნა: ინტერვიუებიდან ჩანს, რომ მოსამზადებელი სამუშაო-
ები უნდა დაწყებულიყო 1951 წელს.

კოლექტივში უკეთ ინტერგრირების შესაძლებლობა, საბჭოთა „სიკეთეებზე“ წვდომის გაზრდილი შანსი. გადასახლებისათვის გამოიყო ორი დანიშნულების ადგილიც – შირაქის და სამგორის ველები (დღევანდელი დედოფლისწყაროს სოფლები და გარდაბნის რაიონის სოფ. გამარჯვება). მიუხედავად იმისა, რომ უკვე 70 წელზე მეტი გავიდა ამ მოვლენებიდან, არც გადასახლების პროცესი და არც თანადროული ან/და შემდგომი შეფასებები, დღემდე არ გამხდარა სამეცნიერო დისკუსიის საგანი, თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე სატელევიზიო რეპორტაჟსა და დოკუმენტურ ფილმს.²⁸

ამდენად, ჩემი კვლევა მიზნად ისახავს გამოავლინოს საბჭოთა ძალადობრივი გადასახლების პრაქტიკების ჯერ კიდევ უცნობი ფაქტები და ამ ფაქტების გარშემო არსებული სხვადასხვა პერსპექტივები თაობათაშორისი ცოცხალი მემკვირვების შესწავლის გზით.

კვლევის ობიექტები და საკვანძო კითხვები:

როგორც ზემოთ აღინიშნა, კვლევის ფოკუსში ექცევა იძულებითი გადასახლების შესახებ არსებული მოგონებების კორპუსი და გადასახლებასთან დაკავშირებული ტრამვის, ახალი დღის წესრიგის სირთულეებთან დაკავშირებული სტრესის და მასთან გამკლავების სტრატეგიები, რაც ჩეჩნებს, ინგუშებსა და ხევსურებს დროის მცირე მონაკვეთში ორჯერ

²⁸ რეპორტაჟი : ონლაინ გამოცემა მთის ამბები MTISAMBEBI.GE „ხევსურების ჩამოსახლება“

გამოქვეყნების დრო : 26 მარტი, 2021.

[https://www.google.com/search?client=opera&q=ხევსურების+ჩამოსახლება&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-](https://www.google.com/search?client=opera&q=ხევსურების+ჩამოსახლება&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:5bf694a1,vid:tgVO51bevHg,st:0)

[8#fpstate=ive&vld=cid:5bf694a1,vid:tgVO51bevHg,st:0](https://www.google.com/search?client=opera&q=ხევსურების+ჩამოსახლება&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:5bf694a1,vid:tgVO51bevHg,st:0)

დოკუმენტური ფილმი : უკანასკნელი რაინდები - The Last Knights. რეჟისორი დავით გურგულია. 2021 წელი. ქართულ ჰოლონური კოპროდუქცია; ასევე, ქართველი ისტორიკოსის მ. ბეჟიტაშვილის ისტორიულ-დოკუმენტური ფილმები „23 თებერვალს“ (<https://www.youtube.com/watch?v=cVLZZlhXkzM>) და „გაბრიელ ჯაბუმანური: ინგუშეთი და ხევსურეთი - ერთი ბედი და ისტორია“ (<https://www.youtube.com/watch?v=yg2jv2dv2iQ&t=1870s>)

მოუწიათ: პირველად, როდესაც გადაასახლეს და მეორედ, როდესაც დაბრუნდნენ, თუმცაღა, დაბრუნებაც არ აღმოჩნდა სრულფასოვანი და გრძელვადიანი.

შედეგად, კვლევის ობიექტები არამხოლოდ ერთი, არამედ გადასახლებულთა ყოველი შემდგომი თაობაა, რომელთაც პირდაპირ ან არაპირდაპირ, ფიზიკურად და ფსიქოლოგიურად შეეხო საბჭოთა რეჟიმის დროინდელი წარსული.

საკვანძო კითხვა შემდეგია - თუ როგორ ხასიათდება მათი ინდივიდუალური მეხსიერება, რომელიც კომუნიკაციური გზით ქმნის კოლექტიურ ქსოვილს²⁹ და ასაზრდოებს მეხსიერების საერთო, თაობების მიერ გაზიარებულ პარადიგმას.

კიდევ ერთი არანაკლებ საინტერესო საკითხი, რომელსაც დამატებითი ყურადღება დაეთმობა, არის ჩეჩნების, ინგუშებისა და ხევსურების გადასახლებაზე არსებული მეხსიერებების შეჭიდულობა. აღნიშნული გულისხმობს მეხსიერების გადაკვალიფიცირებას მეხსიერების პოლიტიკად, სადაც ჩრდილოკავკასიელებისა და ხევსურების გადასახლება არა ცალ-ცალკე, არამედ ერთმანეთის მეხსიერების შუქზე იქნება წარმოდგენილი. ამის შესაძლებლობას კი შემდეგი ისტორიული საფუძველი იძლევა: ჩეჩნეთ-ინგუშეთის საბჭოთა ავტონომიური რესპუბლიკის გაუქმების და ამ ერების გადასახლების შემდეგ, რესპუბლიკის ტერიტორიების ნაწილი გადმოვიდა საქართველოს იურისდიქციაში, ახლადშექმნილი ტერიტორიული ერთეულის - ახალხევის რეგიონის სახელით.³⁰ უფრო მეტიც,

²⁹ Assmann, Jan. "Communicative and Cultural Memory." *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, edited by Astrid Erll and Ansgar Nünning, 109–118. Berlin and New York: De Gruyter. 2008. 109–118, 111.

³⁰ ქმიშტოვ ლუკიანოვიჩი. საქართველოს ჩრდილოეთი საზღვრის სტრატეგიული გადასასვლელები და მათი როლი ქვეყნის

საბჭოთა ხელისუფლებამ წაახალისა ხევსურები დასახლებულიყვნენ და აეთვისებინათ მეზობელი ქისტების (ამ შემთხვევაში, ინგუშების) გაცილებით მოსავლიანი სოფლები მიწათმოქმედებისა და მესაქონლეობისთვის. შედეგად, ხევსურები გახდნენ როგორც დეპორტაციის, ასევე რეპატრიაციის სურათის პირველი თვითმხილველები. შეჭიდული მეხსიერების შესწავლა, სწორედ ამგვარი, ჯვარედინი მეხსიერების ილუსტრაციას და ანალიზს გულისხმობს.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის მეთოდოლოგიური მიდგომა გულისხმობს ზეპირი ისტორიებისა და თვითმხილველთა მოგონებების შეგროვებას გადასახლებულთა ჯგუფების სხვადასხვა თაობებისგან. აქვე უნდა განიმარტოს სხვაობა ზეპირ ისტორიასა და თვითმხილველთა მონათხრობს შორის. გერმანელი ისტორიკოსი მიხაეილ ზაუერი განმარტავს, რომ თვითმხილველთა მოგონებები, ძირითადად, იმ ისტორიულ წყაროთა რიგს განეკუთვნება, რომლებიც არამხოლოდ ისტორიული ფაქტის შესახებ ინახავს ინფორმაციას, არამედ მასში მოქმედი პიროვნების პირად დამოკიდებულებებს, შეგრძნებებს და შეფასებასაც ითვალისწინებს არამხოლოდ ვერბალურად, არამედ მის მიერ წარმოდგენილი დოკუმენტების გზით (ჩანაწერები, დღიურები)³¹, მაშინ როდესაც, ზეპირი ისტორია ძირითადად, მთხრობელსა და ინტერვიუერს შორის დიალოგზეა დაფუძნებული და პირდაპირი ჩაწერის რეჟიმში ხორციელდება.

ქვემოთ მოცემულ თავებში მკითხველი გაეცნობა სწორედ ამგვარი მეთოდით შეგროვებული ინტერვიუების მასალებს და ამ მასალებზე დაფუძნებულ ანალიზს, რომელთა რიცხვი, ამჟამად 30 ინტერვიუს მოიცავს. ინტერ-

უსათვრთხოებაში გეოპოლიტიკური და ისტორიული ანალიზი. სადოქტორო ნაშრომი. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2015.

³¹ Sauer, Michael. Selbstzeugnisse als historische Quelle. In: Geschichtelerlernen 26/156(2013), 2–11; 2.

ვიუების შეგროვების გეოგრაფიული დიაპაზონი საკმაოდ ვრცელია და მოიცავს როგორც საქართველოში, ისე რუსეთსა და ევროპის ქვეყნებში (გერმანია) მცხოვრებ ჩეჩნებსა და ინგუშებს.

ხევსურების შემთხვევაში, მთხრობელების ჩაწერა მოხდა, ძირითადად, სოფელ შატილში, დმანისის რაიონის სოფელ განახლებაში, ნორიოსა და სოფელ გამარჯებაში.

ამგვარი დაყოფის მიზანი არსებული მესხიერებების რაც შეიძლება ფართო სპეტრით, ყველა შესაძლო ვარიაციით წარმოდგენა იყო.

თეორიული ჩარჩო

საბჭოთა ძალადობრივი გადასახლებების კვლევა ჯერ კიდევ წინა საუკუნის 70-80 -იან წლებში დაიწყო როგორც ადგილობრივი ქართველი და ჩრდილოკავკასიელი, აგრეთვე, დასავლელი ავტორების მიერ. იძულებითი გადასახლების ბუნების კვლევა წარმოუდგენელია საბჭოთა ეროვნულობის პოლიტიკის ბუნების შესწავლის გარეშე. თუმცა, საბჭოთა ეროვნულობის პოლიტიკის გაგება, ასევე, წარმოუდგენელია თუ, თავის მხრივ, მხედველობაში არ მივიღებთ იმპერიალისტურ გამოცდილებას, რადგან გარკვეული ასპექტებით იმპერიალისტურ და საბჭოთა ეროვნებების პოლიტიკას კავკასიასთან მიმართებაში საერთო მიზნები და სტერეოტიპები ამოძრავებდა. კერძოდ, ტერი მარტინი და რონალდ გრიგორ სუნი აღნიშნავენ საბჭოთა დამფუძნებელი მამების გამოცხადებულ, ერთგვარ განმანათლებლურ მიზანს/სურვილს, შეეტანათ მოდერნიზაცია ჯერ კიდევ განუვითარებელ კავკასიურ საზოგადოებებში.³² რუსულ-კავკასიური ურთიერთობის გრძელვადიან პერსპექტივაში შესწავლის შემდეგ, ლენინის საბჭოთა რეჟიმში

³² Suny, Ronald Grigor, and Terry Martin, eds. *A State of Nations: Empire and National Making in the Age of Lenin and Stalin*. London: Oxford University Press 2001.

იმპერიალისტური სტერეოტიპების რეანიმირებაზე მიუთითებს ქართველი ისტორიკოსი თენგიზ ანთელავაც. ისტორიკოსი იმპერიის ინტელექტუალური და შემოქმედებითი წრეების კავასიის, როგორც „ველურთა მიწის“ შესახებ შექმნილი წარმოდგენების კვალს ლენინის ტუსაღობისდროინდელ წერილებში ჰოულობს და ამტკიცებს აზრს, რომ იმპერიალისტური თუ საბჭოთა ლიდერების გადაწყვეტილებები თანაბრად იყო ნასაზრდოები კავასიელების შესახებ წარმოქმნილი ადრეული სტერეოტიპებით, რომლებიც ამ ხალხის დაბალი განვითარების დონესა და შეუვალ, მებრძოლ ბუნებას წარმოაჩენდა მთავარ მახასიათებლად.

აღნიშნული სტერეოტიპების არსებობა აქტუალური იყო როგორც ჩეჩნებისა და ინგუშების, აგრეთვე, ხევსურების შემთხვევაში. ეს ტენდენცია კარგად ჩანს ჯერ კიდევ 1930-იანი წლების საბჭოთა პრესაში, რომლის მიხედვითაც „მამაცი ხევსურები ჰგმოხენ ძველ ადათ-წესებს“³³ და სურთ თვითონაც გამოსცადონ კომუნიზმზე დამყარებული ახალი ცხოვრების სიკეთეები.

ამ სტერეოტიპების საფუძველს დასავლელი ისტორიკოსები საბჭოთა ეროვნულობის პოლიტიკის ერთ მნიშვნელოვან მახასიათებელში, ტიტულარული და არატიტულარული³⁴ ერების კონცეფციაში ჰოულობენ და, შესაბამისად, უფრო ფართო თეორიულ ჩარჩოს ქმნიან, რომლის ფარგლებში, ჩეჩნების და ინგუშების გადასახლება ერთ-ერთი ჯაჭვია იმ ცამეტი ეროვნების რიგში, რომლის მიმართაც საბჭოთა კავშირი მეტისმეტად მკაცრი აღმოჩნდა.

გადასახლებების და დეპორტაციების განმაპირობებელ ობიექტურ მიზეზებზე საუბრისას, მეტწილად, ხაზი ესმება რელიგიურ ფაქტორს, კერძოდ, ისლამის როლს. მიზეზებზე საუბრისას ოტო პოლი და იზაბელ ქრაინდლერი ყველაზე

³³ ფურცელაძე თ. „ხევსურები ჰგმოხენ ძველ ადათ-წესებს.“ გაზეთი კომუნისტი 16.07. 1939. გვ. 4

³⁴ Goff, Krista A. *Nested Nationalism: Making and unmaking Nations in the Soviet Caucasus*. Cornell University. Ithaca and London 2021

მეტად ისლამს, როგორც არაერთგვაროვნების წყაროს და შესაბამისად, პრობლემას, გამოყოფენ.³⁵

მიუხედავად იმისა, რომ ამ კვლევის ფარგლებში წინამდებარე ყველა ფაქტორი მნიშვნელოვანია, ჩეჩნების, ინგუშებისა და ხევსურების მაგალითის ერთად განხილვისთვის, წამყვანი ადგილი ამ ნაშრომის დისკურსში ადათის ინსტიტუტს უკავია შემდეგი მიზეზის გამო: მიუხედავად ხევსურებსა და ჩრდილოკავკასიელებს შორის არსებული რელიგიური სხვაობისა, ადათის ინსტიტუტის როლი თანაბარმნიშვნელოვნად დიდი იყო მათი სოციალური ცხოვრების ყველა ასპექტში და არეგულირებდა ისეთ კონფლიქტებსაც კი, როგორიც მიწის ფლობა და მესისხლეობა იყო.³⁶ შესაბამისად, ადათი შეიძლება გამხდარიყო ნაყოფიერი საფუძველი ხევსურებისა და ჩრდილოკავკასიელების - ამ ორი ჩაკეტილი თემური საზოგადოების შესაძლო გაერთიანების ნაყოფიერი საფუძველი; მითუფრო, რომ ადათი, რომელიც ისლამური საზოგადოებების მხრიდან იმპერიის წინააღმდეგ რეაქციონერული პოლიტიკის ნოყიერ ნიადაგად მიიჩნეოდა, საჭოთა კავშირის დამფუძნებელთა თვალშიც სერიოზულ საფრთხედ რჩებოდა. ვლადიმირ ბობროვნიკოვის აზრით, საბჭოთა ლიდერების მხრიდან კავკასიურ საზოგადოებებში შარიათის განმტკიცებისთვის ზრუნვა, არაფერი იყო, თუ არა სწორედ ადათის ჩანაცვლების ალტერნატიული, უმტკივნეულო გზა.³⁷ ადათის მნიშვნელობაზე ეროვნული იდენტობის ფორმი-

³⁵ იხილეთ : 1) Pohl, Otto. *Ethnic Cleansing in the USSR 1937–1949*. London: Bloomsbury Academic 1970.

2) Kleindler, Isabelle. "The Soviet Deported Nationalities A summary and an update" in: *"Soviet Studies"*. Vol. 38. N3 (July 1986): 387-405.

³⁶ იხ. ოჩიაური ალექსი. მოსისხლეობა და ჭრა-ჭრილობა ხევსურეთში. თბილისი : საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა. 2019.

³⁷ Bobrovnikov, Vladimir: *Islam in the Russian Empire*. In: Lieven, Dominic (Ed.): *A Cambridge History of Russia. Vol. 2: Imperial Russia. 1869–1917*. Cambridge 2006, 202–223.

რებისას ხაზს უსვამს კორნელ შვანტეც და აღნიშნავს, რომ ადათი, რელიგიასთან ერთად, ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო ელემენტია ეროვნული იდენტობის ფორმაციისა და გაძლიერების ეტაპებზე.³⁸

გზა სტეპებამდე...

ჩეჩენ და ინგუშ ნარატორებთან ინტერვიუს დროს, ერთ-ერთი ყველაზე ხშირი კითხვა, რომელიც მათი ეროვნული მეხსიერების პირველადი მონახაზების გაკეთებაში მეხმარებოდა, იყო შემდეგი - „ერთი ისტორია, სურათი ან დეტალი, რომელიც თქვენთვის ყველაზე უფრო უკეთ ასახავს გადასახლებას“. ამ კითხვაზე პასუხი, უმეტესწილად, შორი წარსულიდან, თუმცა, ყველა რესპონდენტისთვის მათ ოჯახთან ან ნათესავთან დაკავშირებული ამბავი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ კითხვა არ გულისხმობდა მიზანმიმართულად გადასახლების ოპერაციის ან ცენტრალური აზიისაკენ გზის აღწერას, ხშირ შემთხვევაში, რესპონდენტები სწორედ ამაზე აკეთებდნენ აქცენტს. უფრო მეტიც, ხშირად, სურვილისამებრ, აზიარებდნენ ოჯახის ისტორიას, რომელის გახსენებასაც ჯერ კიდევ სდევდა ღრმა ემოციური ფონი. მაგალითად, ფ.-სთან, მე-4 თაობის ჩეჩენ რესპონდენტთან ინტერვიუს შეჩერება გახდა საჭირო, რადგან ემოციის გარეშე ვერ იხსენებდა მისი დიდი ბებუის ოჯახში დატრიალებულ ტრაგედიას. უფრო მეტიც, ინტერვიუს ბოლოს მაჩვენა მისი საყვარელი თანამედროვე სიმღერა, რომელიც პატრიოტულ მოტივებზე იყო დაფუძნებული და ყველაზე ხშირად, გადასახლების გამოძახილს ატარებდა.

ამ ფაქტმა შემიქმნა შთაბეჭდილება, რომ მესამე და მეოთხე თაობაშიც კი, რომელიც, ერთი მხედვით, დამორებულია ამ წარსულს, პიროვნული ტრაგედიები ყველაზე მეტად ასოცირდება ეროვნულ ტრაგედიასთან.

³⁸Cornell, Svante, E.: Small Nations and Great

Powers. A Study of Ethnographical Conflict in Cau-casus. London 2001, 55.

ამავე თაობის წარმომადგენელი რესპონდენტი, ი. მიუხედავად იმისა, რომ აკეთებდა აქცენტს, ზოგადად, მისი თემის შიგნით მოსმენილ ისტორიებზე და შედარებით ნაკლებ ემოციას ამჟღავნებდა, ჩანდა, რომ, მსგავსად პირველი რესპონდენტისა, დეპორტაციას პერსონებთან, ცოცხალ ისტორიებთან აიგივებდა და არ იყო ემოციურად მისგან განცალკევებული (emotionally detached), რასაც ძირითადად, მისი მუსიკალური ალბომის ჩამონათვალში არსებული გადასახლების შესახებ სიმღერების თანამედროვე ვერსიებიც ამტკიცებდა.

ი. - ს, ფ. სა და კიდევ ერთი მეოთხე თაობის რესპონდენტი გოგონასთან ინტერვიუებმა, რომელიც სოც. მედიამი ერთ-ერთი პოპულარული გვერდის შემქმნელი იყო, ცხადყო, რომ ისინი თანამედროვე ტექნოლოგიებს ეროვნული იდენტობის (რომლის ცენტრშიც სწორედ გადასახლება დგას) განმტკიცების აქტიურ ხელსაწყოდ იყენებენ.

ამავე თაობის სურათი შედარებით განსხვავებულია მამრობითი სქესის ინგუშ რესპონდენტებში, რომლებიც, როგორც მოსალოდნელი იყო, 1940 -იან წლებთან ნაკლებ ემოციურ კავშირს ავლენენ, თუმცა, არ უჭირთ ზაზგასმა, რომ მათი დამოკიდებულება ბავშვობისა და მოზარდობის წლებში წარსულთან გაცილებით უფრო მეტ ემოციურ მიჯაჭვულობას გულისხმობდა და ხშირ შემთხვევაში, ეთნიკური ნიშნით აგრესიაშიც ვლინდებოდა.³⁹

მდედრობითი სქესის ამავე თაობის წარმომადგენელი ინგუში რესპონდენტები, რომელთაც რუსეთის ფედერაციულ რესპუბლიკაში ცხოვრების გამოცდილება ჰქონიათ, განსაკუთრებულ აქცენტს სვამდნენ იმ პროტესტზე, რომელიც მათ მოზარდობაში გაუჩნდათ იმ გარემოს მიმართ, რომელიც მათ საშუალებას არ აძლევდა ოჯახსმიღმა, საგანმანათლებლო დაწესებულებაში

³⁹ ინტერვიუ ე.-თან. თბილისი. 14.10. 2024.

ეროვნული ისტორიის შესწავლის ან განხილვის. უფრო მეტიც, სივრცე, სადაც მათი ეროვნული ისტორია უგულვებელყოფილი იყო და მის ხარჯზე, 23 თებერვალი სახეიმო დღესასწაულად აღიქმებოდა, არაფერს ემსახურებოდა, თუ არა მათში შინაგანი პროტესტის ზრდასა და ამ დღისთვის კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობის მინიჭებას.⁴⁰

დეპორტაციის გახსენებისას მესამე თაობის ორივე სქესის წარმომადგენლები, პიროვნულ ემოციებზე მეტად, კოლექტიურ გამოცდილებაზე სვამენ აქცენტს და დეპორტაციას მათი ეროვნული „ბედისწერის“⁴¹ ყველაზე თვალშისაცემ მარკერად წარმოადგენენ. მესამე თაობის წარმომადგენლებში შესამჩნევია დეპორტაციის გამოცდილების გრძელვადიან პერსპექტივაში გადააზრების მცდელობაც. კონკრეტულად, ეროვნებით ჩეჩენი ა.- სთან ინტერვიუ თაობათშორის განსხვავებასაც კი ავლენს - „ჩვენი ღირსება ჩვენ დავამტკიცეთ რუსეთ - ჩეჩნეთის ომში, სადაც ჩვენი მოტივაცია იყო გვეჩვენებინა, რომ ჩვენ არ ვიყავით სუსტი ერი, რომელმაც დეპორტაციის გამო ბევრი სიძნელე გამოიარა. ახალ თაობას საკუთარი იარაღი აქვს - განათლება და საინფორმაციო ომი.“⁴²

რაც შეეხება პირველი და მეორე თაობის წარმომადგენლებს, რომელთა შორისაც დეპორტაციის სურათი ყველაზე მკაფიო უნდა ყოფილიყო, მათი ოჯახის წევრების მონათხრობით იკვეთება ტრამპული გამოცდილების ყველაზე მკაფიო ფორმა - მენტალური ტანჯვა, რომელიც ემოციების დათრგუნვასა და ვერბალურ გამოხატვაზე გამიზნულ უარში გამოიხატებოდა. სავარუდოდ, ამის საფუძელი ჯერ კიდევ გადასახლებისას გაჩენილი ტრამპის გამკლავების სტრატეგია - „ჩვენ არ

⁴⁰ ინტერვიუ დ.- თან. თბილისი. 23.05.2025.

⁴¹ ტერმინი გამოყენებულია კრისტა გოფის მიერ Goff, Krista A., Siegelbaum H. Lawis. 2019. *Empire and Belonging in the Eurasian Borderlands: Interrogating Empire and Nation*. Cornell University press. Ithaca and London. 14.

⁴² ინტერვიუ ა-თან. ბერლინი. 11.11. 2022.

ვიტირებთ, ჩვენ არ გავტყდებით, ჩვენ არ დავივიწყებთ“ იყო. ეს არის ფრაზა, რომელიც ჩეჩნების და ინგუშების ეროვნული ტრადიციის ყველაზე მკაფიო მსაზღვრელად რჩება.

„უდაბნოში“

ყველაზე ხშირი შედარება, რომელსაც ასაკოვანი მთხრობელები სამგორის ველში ჩამოსახლების ისტორიის გახსენებისას იყენებენ, არის „უდაბნო“. მაღალმთიანი სოფლებიდან მოულოდნელი აყრა და უწყლო, ქარიან, სტეპისმაგვარ, მოუსავლიან ადგილს ჩასახლება. პირველი თვალსაჩინო შედეგიც გარემოსთან შეუთავსებლობით გამოწვეული დაავადებების გაჩენა იყო როგორც ზრდასრულებში, ასევე ბავშვებში - „ყივანახელა გაგვიჩნდ, ვიხრჩობოდი“ - იხსენებს მ. რომელიც გადასახლების დროისთვის 6 წლის უნდა ყოფილიყო.⁴³ მ. იხსენებს მისი დედის და ზრდასრული ხევსური ქალების გასაჭირს, რომელიც სასმელი წყლის არარსებობას უკავშირდებოდა. ხევსური ქალები, ხშირ შემთხვევაში, წვიმის წყალს აგროვებდნენ სამეურნეო საქმისთვის, ხოლო სამყოფ სასმელ წყალს ღამით მალულად იღებდნენ მთავარი რეზერვუარიდან.

ხევსურების მეხსიერებაში დღემდე მკაფიოდ ინახება გასახლების მოკლე პერიოდში გარდაცვლილი პირველი ხევსურებიც, რომლებიც ხან გარემოსთან შეუთავსებლობის, აუტანლობის, ხან კი უბედური შემთხვევების მსხვერპლნი ხდებოდნენ. ასეთი იყო შატილის მკვიდრი მოხუცი ალუდა, რომელიც გადასახლების შემდეგ რამდენიმე დღეში დაიღუპა, აგრეთვე, ქალი, რომელმაც კომპაქტურ, ერთგვაროვან შენობებს შორის გზა ვერ გაიკვლია და გარეთ, რამდენიმე დღის ძეხნის შემდეგ, გარდაცვლილი იპოვეს - „ყაწილათ თოთიას დედა, მაშინ ხო, როგორც წეროვანში, ისე იყვ გამარჯვებაში სახლები, რიად- რიად გაყოლებული, შემოღობილი არ იყო, არაფერი და თოთიას დედა დაიკარგ.

⁴³ ინტერვიუ მ-თან. 15.09.2021

აერია გზაი და მეორ-მესამე დღეს, სადღაც ბუჩქებში მიწოლილი, მკვდარი ნახეს.⁴⁴

თაობათაშორისი მეხსიერება როგორც ჩეჩნების და ინგუშების შემთხვევაში, აქაც მსგავსი ტენდენციით ხასიათდება პირველი თაობის შემთხვევაში, რომელიც გადასახლების დროს ზრდასრულ ასაკში იყო და რომელზეც მთხრობელები იხსენებენ, რომ მათ მშობლებს სასტიკად არ სურდათ საუბარი „არ უნდოდა გახსენება, არ ლაპარაკობდა ხოლმე.“⁴⁵

მეორე თაობის ხევსურები ხაზს უსვამენ პირველი და მათი თაობის ტრადიციას, უფრო მეტიც, ნოსტალგიით იხსენებენ იმას, თუ როგორც ცდილობდნენ ჯგუფურობის შენარჩუნებას მათი მშობლები ერთმანეთთან გახშირებული კონტაქტით, რომელიც ისედაც კომპაქტურ დასახლებაში საკუთარი, ჩაკეტილი უბნების შექმნას და, ხანდახან, თვითიზოლაციას გულისხმობდა. აღნიშნული გამოხატულ სახეს იღებდა სხვა ახლადჩასახებულ ჯგუფებთან ურთიერთობის (ჩამოსახლებულ ჭერემელებთან, ეთნიკურად აზერბაიჯანელ თათრებთან) სირთულეში და მათთან კონფლიქტში.⁴⁶

რაც შეეხება მესამე თაობას, რომელიც უკვე ბარში დაიბადა, მათში „განსხვავებულობის კომპლექსი“ უცხო გარემოსთან ადაპტაციის სურვილს აღვივებდა და ცდილობდნენ დიალექტისა და ხევსურული საყოფაცხოვრებო ჩვეულების თანატოლებთან ნაკლებ გამოვლენას, დაფარვას.⁴⁷

რაც შეეხება მესამე და მეოთხე თაობაში გამოკვეთილ ტენდენციას, უმეტესად, მათთან, ვინც ბარში გაიზარდნენ, ჩეჩნების და ინგუშების მსგავსად, ძირითადად, ხელოვნების გზით წარსულის „კონსერვაციის“, შენახვის ტენდენციები გამოკვეთილი, რომელშიც თანაბარმნიშვნელოვნად დომინ-

⁴⁴ ინტერვიუ ლ.-თან. გამარჯვება. 11.09.2022

⁴⁵ ინტერვიუ თ.-სთან. შატილი. 10.08.2022

⁴⁶ ინტერვიუ თ.-სთან შატილი. 21.20.2022

⁴⁷ ინტერვიუ მ.-თან. შატილი. 23. 09.2022

ნირებს იმ წარსულზე ნოსტალგია, სადაც ხევსურეთზე ხსოვნა ვერბალური ტრადიციით გადაცემული წარმოდგენებითაა ნასაზრდოები, იმ ხევსურეთზე, რომელიც თვითონ, ზრდასრულობამდე არ უნახავთ.⁴⁸

ქისტები

ჩეჩნების და ინგუშების გადასახლების გახსენება ხევსურების ინტერვიუებში საკუთარ გადასახლებაზე მსჯელობის მუდმივ გადახვევად იყო ქცეული და იმაზე ხშირადაც კი, ვიდრე ამას ინტერვიუს მიმდინარეობა ითვალისწინებდა.

„ეგ გადასახლება ყველამ იცის, აი, ნამყოფებმ იცოდნან, ბებიაჩემმ, დედაჩემმ, ტაბლებ გადმოდგმულ ჰქონდათაჲ.“⁴⁹

„ქისტებ რო გადაასახლეს, ისე გადაასახლეს, რო საგზალიც არ წალებინეს. ყრიდნენ რა [საბჭოთა ჯარები] ქისტებს.“⁵⁰

თუმცა, ქისტების, ჩეჩნების და ინგუშების გადასახლების სხვებისთვის ყველაზე დიდი „მთარგმნელი“⁵¹ გაბრიელ ჯაბუშანური გახდა საკუთარი ჰოეზიით.

სწორედ ამ დროიდან იწყება ხევსურებისა და ჩეჩნ-ინგუშების ურთიერთობის შესახებ ახალი მეხსიერების წერა, უფრო დადებითის, ვიდრე მანამდე არსებული, რომლის ბუნება უფრო ამბივალენტური ხასიათის იყო. ეს ახალი მეხსიერება თბილისის სტუდ. ქალაქში გამართულ სტუდენტურ შეკრებებზე იდგამდა თეხს და გადასახლების მსგავსი გამოცდილების ორ ჯგუფს შესამჩნევად ამეგობრებდა – „მახსოვს შოთა, რომელსაც „ჰოი ღიღლოს

⁴⁸ ინტერვიუები თ.-სა და ქ.-სთან. ნორიო. 11.08.2024

⁴⁹ ინტერვიუ ა.-თან. განახლება. 05.12.2024.

⁵⁰ ინტერვიუ ლ.-თან. გამარჯვება. 11.09.2022

⁵¹ შედარება ეკუთვნის ერთ-ერთ ჩეჩენ ნარატორს, რომელმაც აღნიშნა, რომ ხევსურები გახდნენ სხვებისთვის მათი ეროვნული ტრაგედიის ყველაზე დიდი მთარგმნელები.

დადრუბლულო ცაო“-ს ხმამაღლა კითხვისას თვალზე ცრემლი ჩამოუგორდა და ეს ჩემს ცხოვრებაში არ დამავიწყდება. კი, ვიცნობდით გაბრიელ ჯაბუშანურს, მაგრამ განსაკუთრებული სიყვარული აქედან წამოვიდა ჯაბუშანურის. უკრავდნენ, მღეროდნენ გაბრიელს. იმ დროიდან დაიწყო ტრაგედიის აღქმა უფრო ღრმა ტრაგიზმით“⁵² ამბობს ჰანკისის ხეობის ქისტი მ. ინტერვიუს მსვლელობისას და იხსენებს ხევსურ მეგობარს, შოთას.

მოხუცებულ ხევსურებს ახსოვდათ მათი დაბრუნებაც. მათი მოგონება, რომ საკუთარ სოფლებში ახლად-დაბრუნებული ქისტები არაფერს ამბობდნენ და იზოლაციას ამჯობინებდნენ, ერთი მხრივ, მათში არსებულ აქტიურ ტრამვაზე, მეორე მხრივ კი, იმაზე მეტყველებს, რომ ხევსურებისა და ქისტების ურთიერთობის შესახებ მეხსიერება სწორედ მაშინ იწყებს მკვეთრად დადებითი კონტურების შეძენას, როდესაც ხევსურები მათ სოფლებს ტოვებენ და უფრო მეტიც, მათი გადასახლების ყველაზე „ხმამაღალი მთარგმნელები“⁵³ ხდებიან.⁵⁴

დასკვნა

წინამდებარე თავებში უკვე მეტ-ნაკლებად გამოიკვეთა ინტერვიუების ტენდენციები, თუმცა შეჯამების სახით, აქ კიდევ ერთხელ იქნება გამოყოფილი თითოეული ჯგუფის შემთხვევაში გამოკვეთილი მთავარი მახასიათებლები, გადასახლების ტრამვისა და გამვლავების სტრატეგიების საერთო და განმასხვავებელი ნიშნები, კვლევის მთავარი მიგნებები:

- გადასახლების მომსწრე პირველი თაობის ჩეჩნების, ინგუშებისა და ხევსურების შემთხვევაში, მთხრობელების

⁵² ინტერვიუ. მ.-თან. თბილისი. 24.01.2021.

⁵³ ასეთი ტერმინი გამოიყენა მ.- მ ინტერვიუსას.

⁵⁴ იგულისხმება გაბრიელ ჯაბუშანურის ლექსი „ინვექტივა მონუმენტი“ 1950-53, რომელიც ფიგურალურად იოსებ სტალინის და საბჭოთა სისტემის ძალადობას ამიშვლებს
<https://burusi.wordpress.com/2010/06/25/jabushanuri/>

გადმოცემით აღინიშნებოდა დუმილი, ემოციების გამოხატვის დათრგუნვა და სიჩუმე;

- ჰირველი და მეორე თაობის ჩეჩნები, ინგუშები და ხევსურები უცხო გარემოში ჯგუფურობის, თემურობის გაძლიერებით ცდილობდნენ როგორც ტრამვასთან გამკლავებას, აგრეთვე, ჯგუფური თუ ეთნიკური იდენტობის განმტკიცებას;

- მესამე თაობის ხევსურების შემთხვევაში, მშობლების თაობისგან მოთხრობილი ნოსტალგია უცვლელად რჩება, თუმცა, მეტია ადაპტაციის სურვილი; მესამე თაობის ჩეჩნების შემთხვევაში კი, შეფასებები განსხვავებულია, რადგან ზოგიერთი მათგანის აზრით, დაბრუნების შემდეგ გროზნოს მულტიეთნიკურ გარემოში თავს კარგად გრძნობდნენ, ზოგი კი აღნიშნავდა, რომ მაშინაც კი, ჯერ კიდევ რჩებოდა ჩეჩნების მიმართ სტიგმა.⁵⁵

- მესამე თაობის საქართველოში მცხოვრებ ჩეჩნებსა და ხევსურებს შორის უკვე გამოვკეთილად დიდია ერთმანეთის შესახებ ეროვნული მეხსიერების დადებით კონტექსტში ტრანსლაცია მაშინ, როდესაც წინა თაობების კოლექტიური მეხსიერება თანაბრად ინახავდა მეგობრობისა და მტრობის მაგალითებს;

- მეოთხე თაობის ხევსურ, ჩეჩენ და ინგუშ მოთხრობელებში თანაბრად იგრძნობა თაობათშორისი გამოცდილების კვალი, რომელიც უკვე მეხსიერების პოლიტიკად შეიძლება იქნას წარმოდგენილი და რომელიც, თითოეულ შემთხვევაში, ამ მეხსიერების შემოქმედებითი გზით გამოხტვას გულისხმობს;⁵⁶ რაც შეეხება ჯგუფთაშორის ურთიერთობებს მეოთხე თაობის ჩეჩნებსა და ინგუშებში,

⁵⁵ ინტერვიუ ი. -თან ბერლინი. 12.12.2022

⁵⁶ Tchintcharauli, Anna. 2024. "Memories from the Detached Lands: Soviet Forceful Resettlement Policy in the Eyes of the Chechens, the Ingush, and the Khevsurs (1940–50s)." In *Migration, Post-Socialism and Diasporic Experiences: Fragmented Lives, Entangled Worlds*, edited by Van Lucien Liere and Srdjan Sremac, 129–146. Oldenburg: De Gruyter.

რომელთაც ნაკლებად ან საერთოდ არ ჰქონიათ შეხება საქართველოსთან, ხევსურებთან ურთიერთობების საკითხის აქტუალობა ნაკლებად შეინიშნება, მაშინ როდესაც, იმავე თაობის ხევსურებში, პოპულარული კულტურის დონეზე, ეს ტენდენცია, წინა თაობების მსგავსად, აქტუალური რჩება.⁵⁷

ბიბლიოგრაფია იხ. რუსული ტექსტის ბოლოს.

Анна Чинчараули

Докторант Государственного университета Ильи (Грузия)

**Советская практика принудительных переселений:
память, травма и возвращение на примере чеченцев,
ингушей, и грузинских горцев – хевсуров**

Доклад, представленный мной на симпозиуме, является частью моей будущей квалификационной работы (докторской диссертации): «Советские практики переселения на примере чеченцев, ингушей и грузинских горцев – хевсуров». Цель работы – раскрыть неизвестные факты из событий, произошедших на Кавказе и напрямую затронувших жизнь кавказцев. В частности, речь идет о депортации чеченцев и ингушей в Среднюю Азию в феврале 1944 года и насильственном переселении хевсуров в равнинные районы Грузии в 1952-1953 гг.

23 февраля 1944 года была проведена спецоперация под названием «Чечевица» по переселению чеченского и ингушского народов в республики Средней Азии, Казахстан и

⁵⁷ იგულისხმება ხევსური პოეტების შემოქმედება პოეზია და ლექსები.

Киргизию. Операция проводилась под особым контролем Иосифа Сталина и Лаврентия Берии. Официальной причиной депортации чеченцев и ингушей было их сотрудничество с нацистскими силами Германии во время Второй мировой войны.

Кампания по переселению хевсур в равнины Грузии официально освещалась в советской прессе как возможность для них лучше интегрироваться в коллектив и получить больший доступ к советскому «добру». Были обозначены два пункта назначения для переселения – Ширакская степь и Самгорская равнина (села современного Дедоплисцкаро и село Гамарджвеба Гардабанского района).

Несмотря на то, что с момента этих событий прошло более 70 лет, ни процесс переселения, ни его современные и/или последующие оценки до сих пор не стали предметом научных дискуссий, за исключением нескольких телевизионных репортажей и документальных фильмов.

Таким образом, мое исследование направлено на выявление до сих пор неизвестных фактов советской практики принудительного переселения и различных точек зрения/перспектив на эту практику посредством изучения живой памяти между поколениями.

Объекты исследования и ключевые вопросы:

Основное внимание в исследовании уделяется корпусу воспоминаний о принудительном переселении и травме, связанной с переселением, стрессу, связанному с этим новой повестки дня, а также стратегиям преодоления трудностей, которые чеченцам, ингушам и хевсурам дважды пришлось испытать за короткий промежуток времени: первый раз, когда

их переселили, и второй раз, когда они вернулись, хотя возвращение также не оказалось полным и длительным.

В результате объектом исследования становится не одно, а каждое последующее поколение переселенных, на которых прямо или косвенно, физически и психологически повлияло прошлое советского режима.

Ключевой вопрос заключается в следующем: **как характеризуется их индивидуальная память, которая посредством коммуникации создает коллективную ткань и питает общую парадигму памяти, разделяемую поколениями.**⁵⁸

Другой не менее интересный вопрос, которому будет уделено дополнительное внимание, – сцепление памяти о переселении у чеченцев, ингушей и хевсуров. Указанное подразумевает перекалфикацию памяти в политику памяти, где переселение северокавказцев и хевсуров будет представлено не отдельно, а в свете памяти друг о друге. Это стало возможным благодаря следующей исторической основе: после упразднения Чечено-Ингушской Советской Автономной Республики и депортации этих народов часть территорий республики была передана в ведение Грузии под наименованием вновь созданной территориальной единицы – Ахалхевского района.⁵⁹ Более того, советское правительство поощряло хевсуров селиться и осваивать гораздо более

⁵⁸ Assmann, Jan. "Communicative and Cultural Memory". *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, edited by Astrid Erll and Ansgar Nünning, 109-118. Berlin and New York: De Gruyter. 2008, pp. 109-118, 111.

⁵⁹ Кшиштоф Лукьянович. Стратегические переходы северной границы Грузии и их роль в безопасности страны: геополитический и исторический анализ. Докторская диссертация. Тбилиси: Издательство Тбилисского государственного университета, 2015.

плодородные в смысле занятия земледелием и скотоводством деревни соседних кистинцев (в данном случае ингушей). В результате хевсуры стали первыми очевидцами как депортации, так и репатриации. Изучение сцепленной памяти предполагает иллюстрацию и анализ именно такого рода перекрестной памяти.

Методология исследования

Методологический подход исследования включает сбор устных историй и воспоминаний очевидцев из разных поколений перемещенных групп. Здесь же следует пояснить разницу между устной историей и свидетельствами очевидцев. Немецкий историк Михаэль Зауэр поясняет, что свидетельства очевидцев – это, прежде всего, разновидность исторического источника, который не только содержит информацию об историческом событии, но и учитывает личные отношения, чувства и оценки человека, участвовавшего в нем, не только устно/вербально, но и посредством представленных им документов (заметок, дневников),⁶⁰ тогда как устная история в основном опирается на диалог между рассказчиком и интервьюером и осуществляется в режиме непосредственной записи.

В главах диссертации читатель ознакомится с материалами интервью, собранными с использованием данного метода, и с анализом, основанным на данных материалах, в настоящее время насчитывающих 30 интервью. География интервью весьма обширна и включает чеченцев и

⁶⁰ Sauer, Michael. Selbstzeugnisse als historische Quelle. In: Geschichtelernen 26/156 (2013), pp. 2-11; 2.

ингушей, проживающих как в Грузии, так и в России и странах Европы (Германии).

В случае с хевсурами запись сказителей происходила, в основном, в селе Шатили, в селе Ганахлаба Дманисского района, в селах Норио и Гамарджвеба.

Целью такого распределения было представление максимально широкого спектра существующей памяти со всеми возможными вариациями.

Теоретическая основа

Исследования советских принудительных переселений начались в 70-80-ых гг. прошлого века как местными грузинскими, так и северокавказскими и западными авторами. Исследование сущности принудительного переселения немыслимо без изучения природы советской национальной политики. Однако, со своей стороны, понимание советской национальной политики невозможно без учета империалистического опыта, поскольку в некоторых аспектах империалистическая и советская национальная политика в отношении Кавказа определялась общими целями и стереотипами. В частности, Терри Мартин и Рональд Григор Суни отмечают заявленную, в некоторой степени просвещенческую цель/желание отцов-основателей советов – внедрить модернизацию в еще неразвитые кавказские общества. Грузинский историк Тенгиз Антелава, изучив российско-кавказские отношения в долгосрочной перспективе, также указывает на реанимацию империалистических стереотипов в советском режиме Ленина. Следы восприятия имперскими интеллектуальными и творческими кругами Кавказа как «земли дикарей», историк находит в письмах Ленина периода тюремного заключения и проводит мысль, что решения как империалистических, так и советских лидеров в

равной степени определялись ранними стереотипами о кавказцах, которые основывались и передавали низкий уровень развития этих народов и их неукротимую, воинственную натуру, как главную черту характера.

Наличие этих стереотипов было актуально как в случае чеченцев и ингушей, так и в случае хевсуров. Данная тенденция отчетливо прослеживается еще в советской прессе 1930-ых годов, согласно которой «храбрые хевсуры отрекаются от старых обычаев» и хотят на себе ощутить преимущества новой жизни, основанной на коммунизме.

Западные историки подоплеку этих стереотипов находят в одной из важных черт советской национальной политики – концепции титульных и нетитульных наций и, соответственно, создают более широкую теоретическую схему, в рамках которой депортация чеченцев и ингушей является одной из цепей в ряду тринадцати национальностей, к которым Советский Союз оказался чрезмерно строг.

При рассуждении об объективных причинах переселений и депортаций, обычно, особое внимание уделяется религиозному фактору, в частности роли ислама. Говоря о причинах, Отто Пауль и Изабелль Крейндлер более всего выделяют ислам как источник разобщенности/неоднородности и, следовательно, проблемы.

Хотя все вышеперечисленные факторы важны в рамках данного исследования, для целей обсуждения примеров чеченцев, ингушей и хевсуров в совокупности институт нравов и обычаев (груз. ადათი – «адати») занимает ведущее место в дискурсе данной статьи по следующей причине: несмотря на религиозные различия между хевсурами и северокавказцами,

институт обычая играл одинаково важную роль во всех аспектах их общественной жизни и регулировал даже такие конфликты, как земельная собственность и кровная месть.⁶¹ Соответственно, обычай мог стать благодатной почвой для возможного объединения хевсуров и северокавказцев – этих двух замкнутых общинных обществ; более того, обычай, адати, который

считался благоприятной почвой для реакционной политики исламских обществ против империи, оставался серьезной угрозой и в глазах основателей Советского Союза. По мнению Владимира Бобровникова, забота советских лидеров об укреплении законов шариата в кавказских обществах была не более чем альтернативным, безболезненным способом замены обычаев.

Корнель Шванте также подчеркивает важность обычая в формировании национальной идентичности, отмечая, что обычай, наряду с религией, является одним из наиболее заметных элементов на этапах формирования и укрепления национальной идентичности.

Дорога в степь...

При интервьюировании чеченских и ингушских рассказчиков одним из наиболее частых вопросов, который помог мне составить первоначальные очертания их национальной памяти, был следующий: «Одна история, образ/картина или деталь, которая лучше всего описывает для вас депортацию». Ответ на этот вопрос, по большей части, был из далекого прошлого, однако для всех респондентов это была история, связанная с их семьей или родственником. Хотя вопрос конкретно не подразумевал описание операции по

⁶¹ Очаури Алекси. Кровная месть ранение-рана в Хевсурети. Тбилиси: Национальная библиотека парламента Грузии, 2019.

депортации или пути в Среднюю Азию, во многих случаях респонденты акцентировали именно это. Более того, они часто охотно делились семейной историей, воспоминание о которой по-прежнему сопровождалось глубоким эмоциональным фоном. Напр., интервью с Ф., респондентом-чеченцем в четвертом поколении, пришлось прекратить, т.к. он не мог без эмоций вспомнить трагедию, произошедшую в семье его прабабушки. В конце интервью респондент показал мне свою любимую современную песню, основанную на патриотических мотивах, которая более всего вызывала ассоциации с изгнанием.

Этот факт создал у меня впечатление, что даже в третьем и четвертом поколениях, которые, на первый взгляд, далеки от этого прошлого, личные трагедии больше всего ассоциируются с национальной трагедией.

Респондент, представитель того же поколения, И., хотя в целом сосредоточивался на историях, услышанных внутри своей общины, и проявлял относительно мало эмоций, было очевидно, что, как и первый респондент, отождествлял депортацию с отдельными людьми, с живыми историями и не был эмоционально отстранен (*emotionally detached*) от нее, что в основном отражалось в его музыкальном альбоме, где были записаны современные версии песен об изгнании.

Интервью с И., Ф.- и еще одной девушкой-респондентом в четвертом поколении, которая была автором одной из популярной страницы в соц. меди, дала понять, что они используют современные технологии как активный инструмент для укрепления национальной идентичности (в центре которой – депортация).

Картина, создаваемая тем же поколением ингушских мужчин-респондентов, несколько иная. Как и ожидалось, они демонстрируют меньшую эмоциональную связь с 1940-ми годами, но не стесняются подчеркнуть, что их отношение в детстве и юности подразумевало гораздо большую эмоциональную привязанность к прошлому и во многих случаях это проявлялось в агрессии по этническому признаку.

Ингушские женщины-респонденты того же поколения, имеющие опыт проживания в республике Российской Федерации, особо подчеркивали свой протест в подростковом возрасте против среды, не позволяющей изучать и обсуждать национальную историю вне семьи, в учебных заведениях. Кроме того, пространство, в котором игнорировалась их национальная история, а за ее счет 23 февраля отмечалось как торжественный праздник, лишь усиливало их внутренний протест и придавало этому дню еще большую значимость.

Вспоминая депортацию, представители обоих полов третьего поколения делают акцент на коллективном опыте, а не на личных эмоциях, представляя депортацию как наиболее бросающийся в глаза маркер своей национальной «судьбы». Среди представителей третьего поколения также заметна попытка переосмыслить опыт депортации в долгосрочной перспективе. В частности, интервью с А., чеченцем по национальности, кроме всего прочего, выявляет разницу в восприятии поколений: «Мы доказали свою состоятельность и достоинство в русско-чеченской войне, где нашей мотивацией было показать, что мы не слабая нация, которая из-за депортации прошла через многие трудности. У нового поколения есть свое оружие – образование и информационная война».

Что касается первого и второго поколений депортированных, среди которых картина переселения должна была быть наиболее ясной и четкой, то рассказы членов их семей обнаруживают наиболее яркую форму травматического опыта – ментальные страдания, которые проявлялись в подавлении эмоций и отказе выразить их вербально. Вероятно, в основе этого лежала стратегия совладания с травмой, возникшей во время изгнания – «Не заплачем, не сломаемся, не забудем». Эта фраза остается самым четким определением национальной трагедии чеченцев и ингушей.

«В пустыне»

Наиболее распространенное сравнение, которое используют пожилые рассказчики, вспоминая историю заселения в равнину Самгори, – «пустыня»: внезапное выселение, исход из высокогорных селений и поселение в безводных, ветреных, степеподобных, неурожайных местах. Первым видимым результатом как у взрослых, так и у детей стало появление заболеваний, вызванных несовместимостью с окружающей средой – «Мы болели коклюшем, задыхались», – вспоминает М., которому на момент выселения должно было быть 6 лет. М. говорит о трудностях, с которыми сталкивалась его мать и другие хевсурские женщины из-за нехватки питьевой воды. Хевсурские женщины в своем большинстве собирали дождевую воду для зыбиственных нужд, а ночью тайно черпали питьевую воду из главного резервуара.

В памяти хевсуров до сих пор ярко сохранились первые хевсуры, которые погибли в короткий период переселения, иногда становясь жертвами несовместимости с окружающей средой, невыносимых условий, а иногда несчастных случаев.

Таковым был старый житель Шатели – Алуда, который умер через несколько дней после переселения, а также женщина, которая не могла найти дорогу среди компактных однообразных строений и была найдена мертвой на улице после нескольких дней поисков – «В Гамраджбеба дома стояли рядами, не огороженные ничем, и мать Тотики потерялась. Она заблудилась по дороге, и на второй или третий день ее нашли мертвой, лежащей где-то в кустах».

Межпоколенческая память, как и в случае чеченцев и ингушей, у хевсуров также характеризуется схожей тенденцией в случае первого поколения, которые были взрослыми на момент переселения и о которых рассказчики вспоминают, что их родители были крайне неохотны в общении относительно разговоров на эту тему, «они не хотели вспоминать, они не разговаривали».

Хевсуры второго поколения подчеркивают традиции первого и своего собственного поколений, кроме того, они с ностальгией вспоминают, как их родители пытались сохранить сплоченность группы посредством более тесных контактов друг с другом, что означало создание собственных, закрытых околотов и без того в компактном обществе, порой переходящих в самоизоляцию. Это выражалось в сложности взаимоотношений с другими новопереселенными группами (с приехавшими из Черемы, этнически азербайджанскими татарами) и в конфликтах с ними.

Что касается третьего поколения, родившихся уже на равнине, то их «комплекс отличия» подпитывал стремление адаптироваться к чужой среде, они старались скрыть от сверстников свой диалект и хевсурские бытовые обычаи.

Что касается тенденции, которая проявляется в третьем и четвертом поколениях хевсуров, в основном среди тех, кто

вырос на равнине, подобно чеченцам и ингушам, наблюдается тенденция «консервировать» и сохранять прошлое через искусство, в котором ностальгия по прошлому, память о Хевсурети питается представлениями, переданными через устную традицию. Это касается и Хевсурети, которую они сами не видели до повзреления.

Кистины

Воспоминания о депортации чеченцев и ингушей были постоянным отвлечением от темы переселения самих хевсуров в их интервью, причем даже чаще, чем предполагалось в русле течения интервью.

«Об этом переселении знают все, те, кто там был, знают, моя бабушка, моя мать столы выносили с едой для них».

«Когда переселили кистин, переселили так, что даже еду на дорогу не дали взять. Они [советские войска] выгоняли кистин...».

Однако, величайшим «переводчиком» истории переселения кистин, чеченцев и ингушей для всех был Габриэл Джабушанури, который выражал это через собственную поэзию.⁶²

Именно с этого времени начинает формироваться новая память об отношениях хевсуров и чечено-ингушей, более позитивная, чем предыдущая, носившая более амбивалентный характер. Эта новая память начиналась на студенческих встречах в студенческом городке Тбилиси, объединив и поддружив две группы людей со схожим опытом переселения:

⁶² Сравнение принадлежит одному из чеченских рассказчиков, который отметил, что хевсуры стали величайшими переводчиками их национальной трагедии для других.

«Я помню Шота, у которого при чтении вслух «Ой, покрытое блаками небо Гиалго», из глаз потекли слезы, я никогда в жизни этого не забуду. Да, мы знали Габриэля Джабушанури, но именно отсюда возникла особая любовь к Джабушанури. Играли и пели Габриэля. С этого времени трагедия стала восприниматься с более глубоким трагизмом», – говорит во время интервью М., кистинец из Панкисского ущелья и вспоминает Шота – своего друга-хевсура.

Пожилые хевсуры помнили и об их возвращении. Их воспоминания о том, что недавно вернувшиеся в свои селения кистины не разговаривали и предпочитали изоляцию, с одной стороны, указывают на активную травму внутри депортированных, а с другой стороны, – на то, что память о взаимоотношениях хевсуров и кистин начинает приобретать резко положительные очертания именно тогда, когда хевсуры покидают их деревни и, более того, становятся самыми «громкими трансляторами» их изгнания.⁶³

Заключение

В изложенных выше наблюдениях более или менее проявились тенденции опрошенных, однако, в качестве резюме, мы еще раз выделим основные характеристики каждой группы, общие и отличительные черты травмы переселения и стратегий совладания с ней, а также основные выводы исследования:

- в случае чеченцев, ингушей и хевсуров первого поколения, которые были свидетелями переселения, рассказчики сообщали о молчании, подавлении эмоций и сдержанности;

⁶³ Имеется в виду стихотворение Габриэля Джабушанури «Инвектива монумент» (1950-1953), в котором образно разоблачается насилие Иосифа Сталина и советской системы.

- чеченцы, ингуши и хевсуры первого и второго поколений пытались справиться с травмой и укрепить свою групповую или этническую идентичность в чужой среде путем укрепления своей групповой и этнической идентичности.

- у хевсуров третьего поколения ностальгия, переданная им от поколения родителей, остается неизменной, однако наблюдается большее желание адаптироваться; в случае с чеченцами в третьем поколении оценки разнятся, т.к. некоторые из них считают, что после возвращения чувствовали себя хорошо в многонациональной среде Грозного, а другие отмечают, что даже тогда стигма в отношении чеченцев сохранялась.

- среди чеченцев и хевсуров третьего поколения, проживающих в Грузии, уже наблюдается явный перевод национальной памяти друг о друге в позитивный контекст, тогда как коллективная память предыдущих поколений в равной степени сохранила примеры дружбы и вражды;

- у хевсурских, чеченских и ингушских рассказчиков четвертого поколения в равной степени ощущаются следы межпоколенческого опыта, который уже может быть представлен как политика памяти и который в каждом отдельном случае подразумевает творческое выражение этой памяти; что касается межгрупповых отношений среди чеченцев и ингушей четвертого поколения, которые мало или совсем не контактировали с Грузией, то здесь вопрос отношений с хевсурами менее актуален, тогда как среди хевсуров того же поколения на уровне массовой культуры эта

тенденция, как и в предыдущих поколениях, остается актуальной.⁶⁴

ლიტერატურა:

ანთელავა თენგიზ. 2007. კავკასია და რუსეთი. რუსული კოლონიალიზმი და კავკასია: *ეთნიკური წმენდის და გენოციდის ისტორიიდან ჩრდილოკავკასიაში. XVIII-XX. ტომი 1. თბილისი : შარავანდედი.*

ქიშტოვ ლუიანოვიჩი. 2015. საქართველოს ჩრდილოეთი საზღვრის სტრატეგიული გადასასვლელები და მათი როლი ქვეყნის უსაფრთხოებაში გეოპოლიტიკური და ისტორიული ანალიზი. სადოქტორო ნაშრომი. თბილისი : თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

ოჩიაური ალექსი. 2019. მოსისხლეობა და ჭრა-ჭრილობა ხევსურეთში. თბილისი : საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა.

Assmann, Jan. 2008. "Communicative and Cultural Memory." *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, edited by Astrid Erll and Ansgar Nünning, 109–118. Berlin and New York: De Gruyter.

Bobrovnikov, Vladimir: Islam in the Russian Empire. In: Lieven, Dominic (Ed.): *A Cambridge History of Russia. Vol. 2: Imperial Russia. 1869–1917.* Cambridge 2006, 202–223.

Cornell, Svante E. 2001. *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnographical Conflict in the Caucasus.* London: Routledge.

Goff, Krista A. 2021. *Nested Nationalism: Making and unmaking Nations in the Soviet Caucasus.* Cornell University. Ithaca and London

⁶⁴ Подразумевается творчество хевсурских поэтов – поэзия и стихи.

Goff, Krista A., Siegelbaum H. Lawis. 2019. *Empire and Belonging in the Eurasian Borderlands: Interrogating Empire and Nation*. Cornell University press. Ithaca and London. 14.

Kleindler, Isabelle. 1986. "The Soviet Deported Nationalities: A Summary and an Update." *Soviet Studies* 38, no. 3 (July): 387–405.

Pohl, Otto. 1970. *Ethnic Cleansing in the USSR 1937–1949*. London: Bloomsbury Academic.

Sauer, Michael. 2013. Selbstzeugnisse als historische Quelle. In: *Geschichte lernen* 26/156 (2013), 2–11

Suny, Ronald Grigor, and Terry Martin, eds. 2001. *A State of Nations: Empire and National Making in the Age of Lenin and Stalin*. London: Oxford University Press.

Tchintcharauli, Anna. 2024. "Memories from the Detached Lands: Soviet Forceful Resettlement Policy in the Eyes of the Chechens, the Ingush, and the Khevsurs (1940–50s)." In *Migration, Post-Socialism and Diasporic Experiences: Fragmented Lives, Entangled Worlds*, edited by Van Lucien Liere and Srdjan Sremac, 129–146. Oldenburg: De Gruyter.

Николай Джавахишвили

*Доктор исторических наук, профессор Тбилисского
государственного университета Имени Иванэ Джавахишвили*

Горская Республика и Демократическая Республика

Грузия: страницы из истории взаимосвязей

Аннотация

Грузино-северокавказские отношения восходят корнями к глубокой древности. На протяжении многих веков эти отношения развивались с различной интенсивностью. Грузинские цари всегда придавали большое военно-политическое значение тесным связям с горцами, проживающими по ту сторону Кавказского хребта. Поэтому они старались поддерживать с северокавказцами добрососедские, дружественные отношения. Это сотрудничество продолжалось до XIX века. Дальнейшему развитию и продолжению этих отношений помешало упразднение грузинской государственности и принудительное включение Грузии в состав Российской империи. Несмотря на это, достойные представители грузинского и северокавказских народов не прерывали своих отношений и в последующий период. После краха Российской империи грузины и северокавказцы возобновили сотрудничество в военно-политической сфере. В статье рассматриваются ключевые аспекты истории взаимоотношений Демократической Республики Грузия и Горской Республики.

Ключевые слова: Демократическая республика Грузия, Горская Республика, Россия.

Грузино-северокавказские отношения восходят корнями к глубокой древности. На протяжении многих веков эти отношения развивались с различной интенсивностью. Особенно близкие отношения были между грузинами и теми северокавказцами, которые являлись не только соседями, но и родственниками с генетической и языковой точек зрения. Грузинские цари и владетельные князья всегда придавали большое военно-политическое значение тесным связям с горцами, проживающими по ту сторону Кавказского хребта. Поэтому они старались поддерживать с северокавказскими народами добрососедские отношения. За углублением дружественных связей грузинских царств и княжеств с народами Северного Кавказа последовали династические браки. Такое объединение служило надежным основанием для укрепления союза между правящими кругами.

История грузино-северокавказского боевого содружества берет начало из глубины веков. Это сотрудничество, которое во многом объяснялось необходимостью совместной защиты от общего врага, часто завершалось общей победой. Военно-политический союз между грузинами и северокавказцами играл позитивную роль в сохранении гегемонии Грузинского царства в Закавказье [23, с. 92-151].

Военно-политическое сотрудничество между Грузией и народами Северного Кавказа продолжалось до XIX века. Дальнейшему развитию и продолжению этих отношений мешало упразднение грузинской государственности и включение Грузии в состав Российской империи. Несмотря на это, достойные представители грузинского и северокавказских

народов не прерывали своих отношений и в последующий период.

Определенная часть грузин не смирилась с упразднением собственной государственности и боролась за восстановление независимости родной страны. Эта борьба с различной интенсивностью продолжалась до распада Российской империи.

* * *

С 1917 года вновь возобновилось грузино-северокавказское военно-политическое сотрудничество. Падение Временного правительства России и приход к власти большевиков стало предварительным условием освобождения народов Кавказа. В ноябре было создано автономное государство Северного Кавказа – Горская республика, управление которой было поручено Центральному Комитету «Союза объединенных горцев Кавказа».

Создание Горской республики было встречено в Грузии с большой радостью. Часть грузинского общества, настроенная патриотически, была уверена, что независимое и сильное государство Северного Кавказа было бы для Грузии надежным щитом с севера. Вызванное этим событием праздничное настроение нашло отражение и в прессе.

12 декабря 1917 года в газете «Сакартвело» («Грузия») была опубликована статья «Дагестан-Чечня». Автор её – член Национального совета Грузии и Учредительного собрания от Национально-демократической партии, писатель Шалва Амиреджиби восторженно писал: «В воскресенье на заседании Национального совета Грузии была прочитана телеграмма об

объявлении дагестано-чеченской автономии. Это историческое сообщение было встречено аплодисментами. Северная сторона Кавказского хребта уже заблестала под лучами свободы. В том, что первыми среди народов Кавказа автономию объявили горцы, проявляется проворность и искренность их природы. Мы, жители равнины, приучены ходить по низменным длинным дорогам – это тоже наша природа. В горах ходят по тропинкам – тропинка же всегда пролегает ближе к цели. Однако тропинка, особенно в горах, всегда проходит по кромке пропасти и когда позавчера на заседании Национального совета я слушал телеграмму Рашид-хан Капланова, перед моим взором промелькнули те пропасти, рядом с которыми прошла и сегодня проходит тропинка автономии дагестанцев и чеченцев» [9].

Верной сторонницей союза с народами Северного Кавказа в основном выступала оппозиция правительства Грузии. Горячо поддерживая Горскую республику, она призывала к этому и правительство.

Примечательно, что еще весной 1917 года Ш. Амиреджиби поехал во Владикавказ для переговоров с лидерами северокавказцев. Кроме него туда же прибыли его однопартийцы Давид Вачнадзе, Шалва Карумидзе, а также ученый Павлэ Ингорква.

Амиреджиби вспоминал: «Во Владикавказ мы прибыли как раз тогда, когда наши товарищи от имени грузинского народа приветствовали Первый съезд северокавказских народов. Так как цель нашего приезда была совершенно иной, на сам съезд мы не пришли, но в тот же день нам рассказали, с

каким энтузиазмом были встречены Карумидзе и Чиабришвили... В ответ на приветствие наших делегатов мулла прочел молитву, и весь съезд стоя выслушал ее. Позже сами горцы нас уверяли, что это явилось наилучшим выражением дружеских чувств к грузинскому народу. О нашем присутствии на съезде стало известно, и весь Исполнительный комитет объединенных горцев в одиннадцать часов ночи был у нас в гостинице... Во время маленького дружеского ужина мы познакомились друг с другом. Тут были все те, кто верно служил делу освобождения родины и сейчас получил должность министра» [9].

Грузинский политический деятель характеризует северокавказских военно-политических деятелей, впоследствии ставших министрами правительства Горской республики, следующим образом: «Энергичный Топа Чермоев – офицер и миллионер, Рашид-хан Капланов – князь и типичный стамбульский дипломат, кабардинец Коцев, балкарец Шаханов и молодой Арсануков – этот инспиратор молодых чеченцев, в устах которого слово «Грузия» звучало так, как залог веры в будущее собственной страны. Тут были представители Дагестана, ингуши, осетины и некоторые другие» [9].

На следующий день после этой встречи делегация Грузии в полном составе присутствовала на заседании Центрального исполкома горцев. Присутствующий там грузинский делегат писал: «Эти люди показали, что их идея была рождена не только под лучами революционного солнца февраля-марта, она была плодом долгих раздумий, и что они обладали твердыми принципами и тактикой» [9].

На встрече с горцами Ингоркwa особо остановился на этнографическом многообразии Кавказа, что вызвало большой интерес слушателей. Перед отъездом гостей на родину горцы хотели устроить грузинским делегатам торжественные проводы, но грузины отказались, так как не хотели беспокоить хозяев.

Грузинские политики в 1917 году посетили Северный Кавказ еще раз. Они приехали в дагестанский аул Анды, чтобы присутствовать на Втором съезде горцев. По оценке того же Амиреджиби, бывшего членом делегации: «Второй съезд был одним из интереснейших моментов революции гор. Он состоялся в такое время, когда революция в горах прошла первый этап. Началась реакция священнослужителей. С одной стороны, шейхи и муллы, с другой – интеллигенция и исполнительный комитет – вот две стороны, которые столкнулись на съезде в Анды. Это столкновение сделало невозможным само открытие съезда, и мы вместо Анды были вынуждены перебраться в Ведено. Мы даже не добрались в Анды. На берегу озера Эзнам, где собралось 20 тыс. Вооруженных людей, выяснилось, что съезд или не состоится вовсе, или пройдет в Ведено. Момент был роковым, однако картина была внушительной: никогда после Шамиля не собирались вместе столько шейхов, хаджи и мулл. Они пожаловали со своими мюридами, сектами, с флагами. Их возглавлял Нажмутдин, самый известный в Дагестане шейх. В два часа дня нам сообщили, что Нажмутдин объявил себя имамом и с сегодняшнего дня осуществляет газзават. Эти слухи поступали из Анды, находящегося от нас в восьми верстах, где в это время Чермоев и Коцев действовали против священнослужителей и

Нажмуддина. И лишь им должны были быть благодарны горы, что в тот день горцы не сделали рокового шага. Эти лица вынудили Нажмуддина публично заявить, что его имамство – вымысел его врагов. В этот день интеллигенция Дагестана и Чечни, безусловно, одержала победу над священнослужителями и твердо взяла в свои руки судьбу своей страны» [9].

Нажмуддин Гоцинский пригласил грузинскую делегацию. Присутствующий там вспоминал: «Мы через его же мюрида поблагодарили его, и хотя встреча с историческим лицом для нас представляла интерес – мы не поехали к нему, так как боялись, что своим официальным визитом внесем еще большую сумятицу в тот настрой, который господствовал там» [9].

Съезд горцев в Ведено продлился всего день. Оттуда грузинская делегация направилась во Владикавказ для участия в заседании исполкома.

С особой теплотой описывает Ш. Амиреджиби Ведено: «Я не забуду этот маленький город чеченцев, который после Анды – первое историческое место гор, где Шамиль, вытесненный из Дагестана, приобрел первый участок земли и был провозглашен чеченцами имамом. Поэтичностью, благородной грустью и романтикой оно напомнило мне Телави. Я не хотел покидать его... Думал, что съезд продлится дольше, и у меня будет возможность осмотреть все стены, все бастионы крепости, в которую старое Ведено укутано подобно сказочному тюку. В те дни мне казалось, что сердце Шамиля и души его мюридов, подобно египетскому сказанию, обратились в птиц, дремлющих на ветвях берез Ведено и созерцающих судьбу своей

родины. Я уехал оттуда с надеждой, что эти птицы скоро запоют. И сейчас, когда одна из этих птиц в виде телеграммы прилетела к нам вестником свободы гор, думаю, найдет ли она у нас ровню, которая, со своей стороны, полетит в Чечню и Дагестан и сообщит, что Грузия тоже свободна?» [9].

Реваз Габашвили (1882-1969), член Национально-демократической партии вспоминал: «Еще во времена революции северокавказцы проявили наибольшую любовь к свободе, и на съезде во Владикавказе не только избрали общее руководство во главе с муллой (подразумевается Н. Гоцинский – Н. Д.), но и с восторгом встретили нашу делегацию – Шалву Амiredжиби и Шалву Карумидзе и клялись в преданности Грузии» [10, с. 208].

11 мая 1918 года Горская республика заявила о выходе из состава России и объявила полную независимость. Во главе её оказался чеченский нефтепромышленник Абдул-Меджид/Тоба Орцуевич Чермоев (1882-1936), который являлся одним из организаторов «Союза объединенных горцев Кавказа». Среди видных деятелей Горской республики были: председатель парламента ингуш Васан-Гирей Джабаги, министр внутренних дел кабардинец Пшемахо Коцев, военный министр кумык Нухбек Тарковский, министр иностранных дел кумык Хайдар Баммат и др. [19, с. 85-136].

Несмотря на то, что власти Горской республики своей территорией считали весь Северный Кавказ, её государственные структуры реально функционировали лишь в Чечне, Ингушетии и Дагестане.

26 мая 1918 года Национальный совет Грузии провозгласил восстановление грузинской государственности. 28 мая была провозглашена независимость Азербайджана и Армении. Почти весь Кавказ отошел от России. К этому времени в России уже свирепствовала гражданская война, которая объяла и часть территории Кавказа. Вновь завоевать Кавказ пытались и большевики, и белогвардейцы.

В указанный период в северо-западной части Грузии сложилась сложная политическая обстановка. Появилась реальная угроза отторжения Абхазии от Грузии. Большевики особенно активизировались в Абхазии в начале 1918 года. В марте они устроили восстание в Гагра, достигли временного успеха, а вскоре заняли и Сухуми. В середине апреля в Тбилиси приехала депутация Абхазии, в которую входили правитель Сухуми и три члена Национального совета Абхазии. Они просили у грузин помощи в борьбе против большевиков. Правительство независимой Закавказской федеративной республики послало в Абхазию части Народной гвардии, которая 17 мая 1918 года освободила Сухуми от большевиков.

В рядах Народной гвардии Грузии вместе с грузинами служили и представители других национальностей, в том числе кистинцы из Панкисского ущелья [16].

В июне большевики снова попытались овладеть Абхазией. После того, как они заняли Гудаута, опасность начала угрожать и Сухуми.

Генерал Георгий Мазниашвили в своих воспоминаниях пишет: «16 июня ко мне снова пришли делегаты Национального совета Абхазии (среди которых уже не было правителя Сухуми) и попросили меня помочь им, так как большевики во

второй раз вторглись в Абхазию. Делегатов я снова направил к правительству. Через два дня, 18 июня, я получил телеграмму от военного министра, в которой было сказано, что я назначаюсь генерал-губернатором Абхазии и командующим войсками Черноморского побережья. Мне предлагалось незамедлительно, сразу после приема телеграммы направиться в Сухуми, где я получил бы полную инструкцию от представителя правительства Грузии в Абхазии Исидоре Рамишвили... На рассвете 19 июня я прибыл в Сухуми. В порту меня встретили Исидоре Рамишвили и некоторые члены Национального совета Абхазии. Из их разговора я выяснил, что большевики во главе с Нестором Лакоба снова заняли Гудауту, уничтожили передовой отряд гвардии и направляются к Сухуми. К тому времени они уже достигли Нового Афона» [15, с. 59-60].

Грузинские военные силы действовали по просьбе и при полной поддержке Национального совета Абхазии, осознавая, что большевики – общий враг и грузин, и абхазов. При их поддержке генерал Мазниашвили принял решительные меры против большевиков. Именно тогда было восстановлено грузино-абхазское боевое содружество, в многовековую историю которого в период существования Грузинской демократической республики были вписаны славные страницы.

В воспоминаниях Мазниашвили читаем: «Я обратился к Национальному совету Абхазии с просьбой провести срочную мобилизацию среди абхазов и, тем самым, заложить основу территориальной армии абхазов, которая им пригодилась бы, когда грузинское войско возвратится назад в Тбилиси.

Национальный совет с большим сочувствием отнесся к моему предложению и через два дня в моем распоряжении были 300 всадников-абхазов. Таким образом, к моему отряду добавилась и кавалерия, которую я незамедлительно направил на позиции» [15, с. 63].

В результате совместных действий грузино-абхазских войск большевики отступили к Гудаута и подошли к Гагра, но были вынуждены перейти в Сочи, а затем в Туапсе. Они расположились севернее, на территории Сочинского края. Эта историческая область под названием «Джикети» раньше входила в состав единого Грузинского царства. Местные русские предложили командованию грузинских вооруженных сил продолжить борьбу с большевиками и наступать на север, на территорию России. Этому же мнению придерживалась и определенная часть членов Национального совета Абхазии. Они уверяли Мазниашвили, что граница Абхазии в древние времена проходила у Анапы.

Мазниашвили пишет: «Как раз в то время приехал член Кубанской рады некто Лапин и заявил мне и Гизо Анджапаридзе, что Кубанская рада объявляет нам благодарность за покровительство казакам-беженцам, и Кубанское правительство готово продать нам достаточное количество хлеба, если Грузия придет к ним на помощь и поможет занять Туапсе и Майкоп» [15, с. 64-69].

Координированные действия грузинских и абхазских войск сделали свое дело – были заняты не только Сочи, но и Туапсе. Тут уже следует отметить, что именно северо-западнее Туапсе был расположен город-крепость Никопсия, вблизи которого в средние века проходила историческая граница Грузии.

После взятия Туапсе грузинские войска продвинулись к станции Хадыженская, расположенной за Кавказским хребтом, на границе Черного моря и Кубанской области.

Присоединение исторической Джикети к Грузии было восторженно встречено передовой частью грузинского общества.

В статье «Объединение Грузии» национал-демократ Геронтий Кикодзе (1885-1960) отмечал: «После XIV века Грузия не занимала столь большой территории. Трехцветный флаг развевается в самой Сочинской области, т.е. в исторической Джикети, которая территорией Грузии являлась лишь во времена сильнейших царей» [14].

Известно, что в то время в вооруженных силах Грузии вместе с 300-ми абхазскими всадниками добровольно служили также и кубанские казаки, считавшие большевиков своими личными врагами [15, с. 66-67].

В период независимости Грузинская демократическая республика имела особенно тесные и дружеские связи с Горской республикой.

Председатель правительства Грузии Ноэ Жордания в своих воспоминаниях писал: «Особое внимание я уделял Горской республике. Не было случая, чтобы мы отказали им в просьбе о помощи. Они попросили оружие. Правительство постановило выдать им из военного склада все, что им нужно. Такой помощи, кроме них, мы никому не оказывали. Мы так нуждались сами, что собирали патроны по миру, за каждый платили два рубля. В то же время мы очень щедро помогали

горцам. Почему? Потому что этого от нас требовало обеспечение безопасности наших северных границ; сильные, независимые горы были нашей крепостью... В её существовании мы были очень заинтересованы и это обуславливало наши взаимоотношения с ними» [12, с. 110-111].

Н. Жордания пишет об одном конкретном факте военной помощи Горской республике, которая, в силу определенных причин, не привела к намеченной цели: «На Горскую республику напали большевики. Она попросила нас помочь. Мы направили им войсковые части через Баку, однако бакинское правительство разоружило их, не пустив для участия в деле, оружие же объявило своим! Началась переписка, угрозы. Еле-еле добились возвращения своих бойцов, многих – без оружия» [12, с. 113].

В Национальном архиве Грузии хранятся документы о грузино-северокавказских взаимоотношениях в 1917-1921 годах [1-9], часть из которых опубликована [17-18].

В Кавказской конференции, состоявшейся в Тбилиси 10 ноября 1918 года, приняли участие представители Грузии, Азербайджана и Горской республики, которую представляли министр внутренних дел П. Коцев и министр финансов Н. Джабер [6, с. 3].

Надо отметить, что политика лидеров «Белого движения» в отношении национальных меньшинств бывшей Российской империи и, в частности, народов Северного Кавказа, отнюдь не отличалась от политики царских колонизаторов. Поэтому белогвардейцы не только оттолкнули от себя многих потенциальных союзников, но и, в ряде случаев, способствовали их альянсу с большевиками. В результате этого, подавля-

ющая часть населения на контролируемых ими территориях оказалась в оппозиции к ним. Кроме того, в ряде национальных окраин, пользуясь правом на самоопределение и распадом единства империи, к власти пришли силы, выступающие за полную независимость.

Вступив в пределы Терской области, Добровольческая Армия под командованием генерала Антона Деникина в начале февраля 1919 года развернула наступление на ее центр – Владикавказ, удерживаемый советскими силами. Часть войск во главе с генералом Ляховым подошла к ингушским селениям, прикрывавшим Владикавказ с севера.

Белые потребовали от ингушей пропустить их к городу, а также возместить казакам убытки, причиненные в предыдущий период (1917-1918), когда между ингушами и соседними казачьими станицами происходили вооруженные стычки, выдать всех красных, находившихся на территории Ингушетии, и сформировать 2 конных полка и 2 конные батареи для службы в Добровольческой Армии. Однако ингуши отказались и т. о. начался первый период борьбы между ними. Несмотря на героическое сопротивление, ингушские селения Кантышево, Долаково, Базоркино и другие были сметены артиллерийским огнем, а их защитники вынуждены были отступить с тяжелыми потерями. Белые потеряли только убитыми 2500 человек.

Пройдя через Ингушетию, а также осетинские аулы, расположенные по левому берегу Терека, белые 11 февраля 1919 года атаковали Владикавказ и захватили его. До этого (4 февраля того же года) они заняли Грозный. Несмотря на это, чеченцы и ингушы продолжали воевать. В марте 1919 года

ингушские и кабардинские партизаны под селением Курп разгромили два батальона деникинцев, в июле произошли ожесточенные бои в районе селений Сурхохи и Экажево, и т. д. С весны 1919 года центр сопротивления переместился из Ингушетии в Чечню. Здесь общество было политически расколото, но перед угрозой деникинского вторжения произошло объединение большей части политических сил. В марте и апреле того же года развернулись кровопролитные бои с белыми. Белые временно укрепились в равнинной Чечне [19, с. 85-89].

Горцы Северного Кавказа, видя в Грузии надежного союзника, часто обращались к ней за помощью. Правительство Грузии, в меру своих возможностей, помогало им как финансами, так и в военно-политической и технической областях. Об этом свидетельствуют архивные материалы [1-8].

27 февраля 1919 года правительство Демократической Республики Грузия выделило Горской Республике кредит в 3 млн. рублей. Параллельно этому Министерство иностранных дел Грузии выразило протест Добровольческой Армии, действовавшей под командованием А. Деникина, которая пыталась завоевать Горскую республику [3, с. 2].

Позже Горская Республика снова приняла участие в следующей Кавказской конференции, которая состоялась в Тбилиси 29-30 мая 1919 года [1, с. 39-47].

Несмотря на сказанное выше, радикальный оппозиционер Реваз Габашвили упрекал правительство Грузии в том, что оно допустило вторжение большевиков в соседние страны, в том числе на Северный Кавказ. Он писал: «Если бы мы своевременно пришли на помощь северокавказцам или

Азербайджану, или Армении, сумели бы войти русские большевики?» [10, с. 351].

К сожалению, Горская республика стала жертвой Добровольческой Армии, действующей под лозунгом: «За единую, великую и неделимую Россию!»

Пресса, издававшаяся в то время в Тбилиси, давала соответствующую оценку создавшейся сложной ситуации.

15 января 1920 года газета «Вольный горец» писала: «Горские народы поставлены сейчас в трагическое положение. Их счастье заключалось бы в том, если бы им была дана возможность полного свободного национального самоопределения. Очевидно, судьбе это не угодно было» [20].

Та же газета 19 января писала: «Даже политическое тягло царизма, жандарма горской свободы, казалось для горцев лучшей участью, чем кровавый режим доброармейских палачей» [21]. В этом же номере газеты отмечалось, что с целью безопасности Дагестана неотложной задачей являлось прибытие части грузинской армии, задержанной в Баку. Тут же приведено заявление представителя Совета обороны Северного Кавказа о том, что «Дагестан ждет братской помощи Грузии» [21].

За поражением армии генерала Антона Деникина мира на Северном Кавказе не последовало. 13 марта 1920 года та же газета писала: «Естественно полагать, что Советская Россия будет расширяться до пределов возможного. Наивны те, кто думает, что победа Советской России над Деникиным – начало спокойствия... никогда еще единство демократического фронта

для Кавказа не было необходимо так, как сейчас, для того, чтобы была возможность говорить и действовать от имени всего Кавказа» [22].

Опасность извне вынудила правителя Аварии полковника Кайтмаза Алиханова просить принятия его края в состав Грузии. 2 июня 1920 года он писал министру иностранных дел Грузии Евгению Гегечкори: «Кровавый хаос, который внесли на Северный Кавказ сначала добровольцы, а затем «большевики», ввергли народ Дагестана, аварцев в заколдованный круг... Аварцы, видя и сознавая все это, с одной стороны, а с другой – не забывая того, что Авария до нашествия Тимура Самаркандского была нераздельной частью Грузии, а, следовательно, близка ей по духу и крови, хотя и разбавленной веками, ныне обращают свои взоры, полные надежды, в сторону грузинского народа. С этой целью было устроено совещание всех влиятельных лиц Аварии под моим председательством. Участники этого совещания пришли к единогласному и единодушному решению, а именно: обратиться к Грузии, чтобы она присоединила к себе Аварию на автономных началах, т.е. внешняя политика, военное дело, финансы и просвещение должны быть общими, нам же предоставлены внутреннее самоуправление и суд на началах Шариата. Для доклада правительству Грузии воли аварского народа и выяснения взгляда грузинского народа на этот для нас животрепещущий вопрос я и командирован сюда в Тифлис... Считаю свою задачу исчерпанной, я покорно прошу почтить меня ответом, дабы в случае согласия правительства Грузии принять к себе Аварию могли бы приехать особоуполномоченные аварского народа для детального выяснения всех взаимоотношений» [5].

Однако мирный договор между Россией и Грузией, заключенный 7 мая 1920 года, не позволил последней оказать более активную помощь соседним кавказским странам с целью обеспечения их независимости.

В горных районах Чечни еще в 1919 году образовалось исламское государство – Эмират со столицей Ведено, возглавляемый шейхом Узун-Хаджи. Он смог создать небольшую, но боеспособную армию, которая вступила в борьбу с белыми. Большевики, исходя из собственных интересов, сначала поддерживали Эмирата. Они вместе сражались против общего врага. Борьба войск Эмирата с белыми продолжалась весь 1919 год и в ней принимали участие и отряды Чеченской красной армии под руководством Асланбека Шерипова. Для борьбы с северокавказскими партизанами Деникин был вынужден перебрасывать войска на Кавказ, ослабляя свои главные силы, наступавшие на московском направлении. Перелом в пользу советской власти на Северном Кавказе произошел в 1920 году. Окрепшие большевики уже не нуждались в союзнике на Кавказе, тем более в союзе с теократическим государством [19, с. 90].

После этого РСФСР стала непосредственной соседкой Демократической Республики Грузия. Последний главнокомандующий вооруженными силами Грузии Георгий Квинитадзе вспоминал, что весной 1920 года «большевики завоевали Северный Кавказ и Дагестан. Поэтому наши пограничные части непосредственно соприкасались с ними на побережье Черного моря и в Дарьяльском ущелье» [13, с. 192]. Он отмечает, что на Северном Кавказе большевики столкнулись со значительным сопротивлением, в отличие от Азербайджана,

который они заняли фактически без военных действий [13, с. 199].

После советизации независимых республик Кавказа значительная часть членов правительств этих государств эмигрировала в западноевропейские страны, где они продолжали сотрудничество [24, с. 169-176].

Источники и литература

(Архивные материалы)

1) Национальный архив Грузии. Центральный государственный исторический архив (далее – НАГ. ЦГИА). фонд 1861, опись 1, дело 58.

2) НАГ. ЦГИА. Ф. 1861, оп. 1, д. 655.

3) НАГ. ЦГИА. Ф. 1861, оп. 2, д. 3.

4) НАГ. ЦГИА. Ф. 1861, оп. 2, д. 13.

5) НАГ. ЦГИА. Ф. 1864, оп. 1, д. 25.

6) НАГ. ЦГИА. Ф. 1864, оп. 1, д. 38.

7) НАГ. ЦГИА. Ф. 1969, оп. 2, д. 34.

8) НАГ. ЦГИА. Ф. 2037, оп. 1, д. 7.

(На грузинском языке)

9) Амiredжиби Ш. Дагестан-Чечня. Газета «Сакартвело»/«Грузия». № 270. Тб. 1917.

10) Габашвили Р. Что я помню. В книге: «Грузинская эмигрантская литература «Возвращение». Многотомник под общей редакцией Г. Шарадзе. Т. 3. Тб. 1992.

11) Джавахишвили Н. Очерки из истории взаимоотношений грузинского и адыгских народов. Тб. 2005.

12) Жордания Н. Мое прошлое. Тб. 1990.

13) Квинитадзе Г. Воспоминания (годы независимости Грузии 1917-1921). Т. 1. Тб. 1998.

14) Кикодзе Г. Объединение Грузии. Газета «Сакартвело»/«Грузия». № 6. Тб. 1919.

15) Мазниашвили Г. Мемуары 1917-1925. Батуми. 1990.

16) Хангошвили Х. Кистинцы (историко-популярный очерк). Тб. 2005.

17) Церцвадзе К., Бахтадзе М. Грузия и единый Кавказ (архивные документы 1918-1921 гг.). Тб. 2000.

18) Церцвадзе К., Бахтадзе М. Докладная записка о присоединении Аварского округа к Грузии. Тб. 2000.

(На русском языке)

19) Анчабадзе Г. Вайнахи (чеченцы и ингуши). Тб. 2002.

20) Газета «Вольный Горец». № 25. Тб. 1920.

21) Газета «Вольный Горец». № 26. Тб. 1920.

22) Газета «Вольный Горец». № 34. Тб. 1920.

23) Джавахишвили Н. Борьба за свободу Кавказа (из истории военно-политического

сотрудничества грузин и северокавказцев в первой половине XX века). Тб. 2005.

24) Джавахишвили Н. Из истории сотрудничества кавказских политических эмигрантов (в период с 1921-го до начала 1940-х гг.). «Кавказ и глобализация», Журнал социально-политических и экономических исследований. Т. 3. Выпуск 4. Швеция, 2009. С. 169-176.

Nikolai Javakhishvili

Dr. of historical sciences, Professor of

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

**The Mountain Republic and the Democratic Republic of
Georgia: pages from the history of bilateral relations**

Georgian-North Caucasian relations go back to ancient times. Over the centuries, these relations have developed with varying intensity. The Georgian kings always attached great military and political importance to close ties with the mountaineers living on the other side of the Caucasus Mountains. Therefore, they tried to maintain good-neighborly and friendly relations with the North Caucasians. This cooperation lasted until the 19th century. The further development and continuation of these relations was hindered by the abolition of Georgian statehood and the forced incorporation of Georgia into the Russian Empire. In spite of this, the worthy representatives of the Georgian and North Caucasian peoples did not interrupt their relations in the subsequent period. After the collapse of the Russian Empire, Georgians and North Caucasians resumed cooperation in the military-political sphere. The article discusses the key aspects of the history of relations between the Democratic Republic of Georgia and the Mountain Republic in 1918-1920.

Keywords: Democratic Republic of Georgia, Mountain Republic, Russia.

ააიპ თბილისის ინგუშური კულტურის ცენტრი

Тбилисирә Галгәй Товшхала Кхуврч

NNLE Ingushian Culture Center of Tbilisi

INGUSHIAN CULTURE
CENTER OF TBILISI

ISBN 978-9941-8-7514-4

9 789941 875144